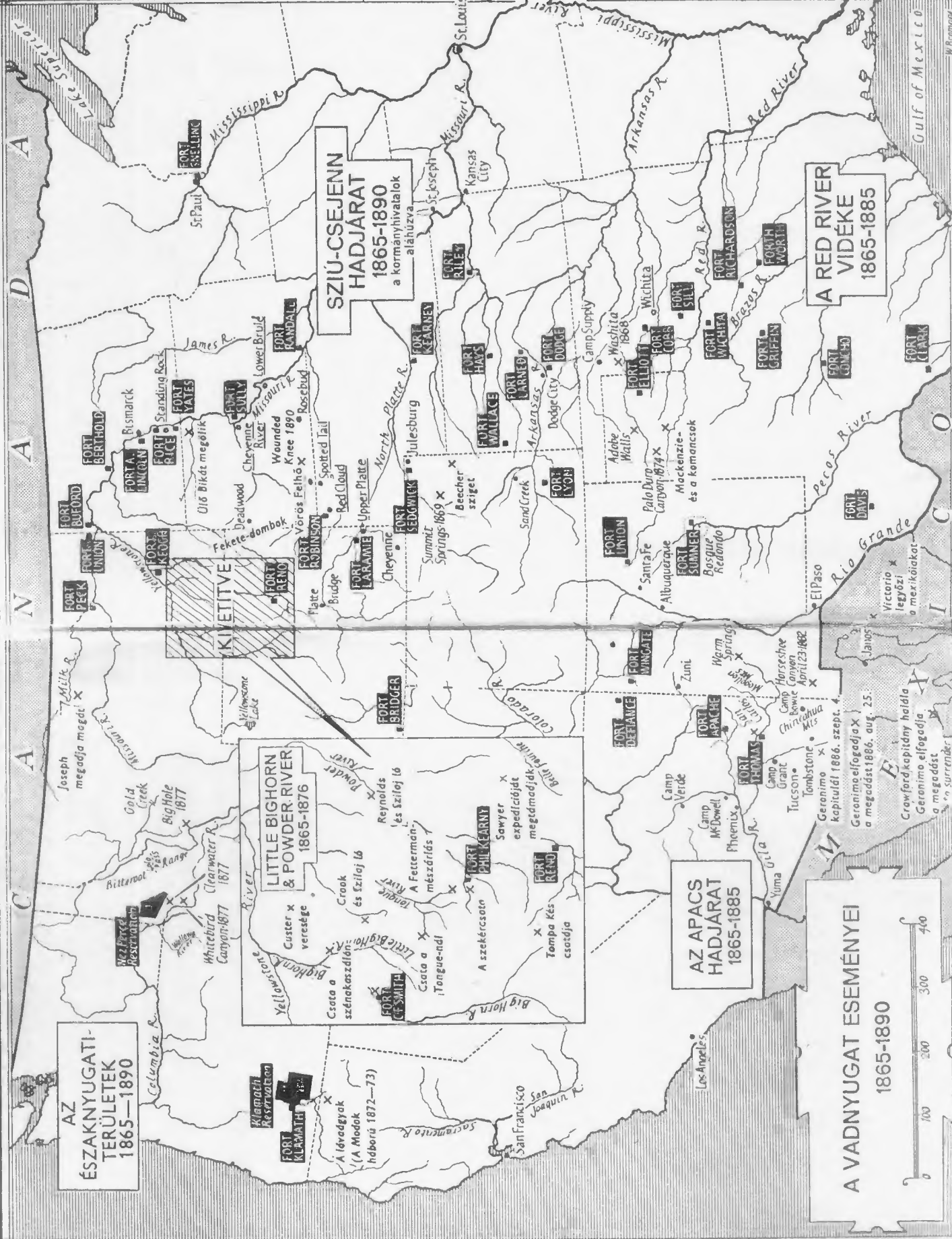

DEE
BROWN

A VADNYUGAT TÖRTÉNETE INDIÁN SZEMMEL

AZ ÉSZAKNYUGATI-TERÜLETEK 1865-1890

LITTLE BIGHORN & POWDER RIVER 1865-1876
Custer x veretége
Crook és Szilaj lo
Reynolds és Szilaj lo
A Fetterman mészárlás
Tongue River
Csata a Little Bighorn
Csata a Tongue-ndi
A szekércsotn
FORT PHIL KEARNY
Sawyer expedícióját megdöntödjék
FORT RENO
Tampa Kés csatája

SZIU-CSEJENN HADJARAT 1865-1890
a kormányhivatalok aláhúza

A VADNYUGAT ESEMÉNYEI 1865-1890
Geronimo kapitány haldia kapitulál 1886. szept. 4
Geronimo elfogadja a megadást 1886. aug. 25.
Crowford kapitány haldia Geronimo elfogadja a megadást 1886. aug. 25.
Crowford kapitány haldia Geronimo elfogadja a megadást 1886. aug. 25.

AZ APACSA HADJARAT 1865-1885

A RED RIVER VIDÉKE 1865-1885

A Vadnyugat története indián szemmel

MÁSODIK KIADÁS

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1976

A mű eredeti címe:

Bury My Heart at Wounded Knee

© Barrie & Jenkins

London, 1971

Fordította: Tandori Dezső

Hungarian translation:

© Tandori Dezső

Amióta Lewis és Clark kutató expedíciója a XIX. század elején utat tört a Csendes-óceán partjához, ezernyi tudósítás jelent meg a Vadnyugat „feltárásáról”. A kiadott útirajzok és megfigyelések zöme az 1860 és 1890 közötti három évtizedből származik, ezt a harminc esztendőt öleli fel könyvünk. Ez a kor az erőszak, a harácsolás, a vakmerőség, az érzelgősség, a gátlástalan kicsapongás különös korszaka volt; szinte áhítatos tisztelettel övezték ekkoriban a személyes szabadság eszményét – legalábbis azok, akiknek részük volt benne.

Ez idő tájt pusztították el az amerikai indiánok kultúráját és civilizációját. Ezeket az évtizedeket idézi a Vadnyugat gyakorlatilag minden nagy mítosza – a prémkereskedők, a hegyi lakók, a gőzhajók kormányosai, az aranyásók, a szerencsejátékosok, a bérgyilkosok, a lovas katonák, a cowboyok, a ringyók, a misszionáriusok, a tanítónők és a telepések történetei. Nagy ritkán hallatták csak hangjukat az indiánok, akkor is többnyire fehér emberek vetették papírra szavaikat. Mert az indiánok jelentették a mítoszokban a Gonoszt, és még ha tudtak volna is angolul írni, hol találtak volna nyomdászt vagy kiadót?

És mégsem vesztek el mind nyomtalan e messzi múlt indián hangjai. A Vadnyugat történetének néhány eseményét a „rézbőrű” ember is megörökítette képrésszel vagy angol fordításban immár, és e „dokumentumok” egy része meg is jelent elfelejtett újságokban, röpiratokban, vagy kis példányszámú könyvekben. A XIX. század utolsó éveiben, amikor feltámadt a fehérek érdeklődése a háborúkat túlélte indiánokkal szemben, vállalkozó kedvű riporterek gyakran keresték fel a harcosokat és főnökeiket, alkalmat adva nekik, hogy elmondhassák: az ő véleményük szerint mi történt voltaképpen a Vadnyugat meghódításakor. Ezeknek a riportoknak az értéke eléggé széles skálán ingadozik attól függően, milyen volt a tolmács, mennyire őszinte az indián. Némelyikük megtorlástól félt, ha

elmondja az igazat, mások, éppen ellenkezőleg, örömeiket lelték benne, hogy ugrassák a riportert, „feltálatva” mindenféle kiszínezett történetet és rémmesét. Éppen ezért fenntartással kell olvasnunk azokat a nyilatkozatokat, amelyeket az indiánok szájába adnak a korabeli újságokban; akadnak közöttük ironikus mesterművek, másokban meg izzó, poétikus erejű indulat tüzel.

Az első kézből származó indián megnyilatkozások leggazdagabb forrását azok a jegyzőkönyvek alkotják, amelyek az amerikai kormány polgári és katonai képviselőivel folytatott hivatalos tárgyalásaikról készültek. A XIX. század második felében már elterjedt Isaac Pitman új gyorsírási rendszere, s a tárgyalásokkor a hivatalos tolmács oldalán mindig ott ült az írnok is.

Még ha a Vadnyugat legtávolibb szögletében tartották is ezeket a megbeszéléseket, mindig akadt valaki, aki papírra vetette az elhangzottakat, s minthogy a fordítás folyamata eléggé lassan haladt, arra is volt ideje, hogy sok mindent folyóírással rögzíthessen. A tolmácsok igen gyakran félvérek voltak, akik mindkét nyelven tudtak ugyan beszélni, írni és olvasni azonban már ritkán. És amint a kizárólag élőszóra utalt emberek általában, ők is, az indiánok is csapongó képzeletüket hívták segítségül, hogy gondolataikat formába önthessék. Ezért azután az angolra fordított szövegekben hemzsegnak a körülírások és a metaforák. Ha egy jeles szónoki tehetséggel megáldott indiánnak éppen gyatra tolmács jutott, szavai színtelen prózává sekélyesedtek, a rátermett tolmács viszont a leggyengébb szónok szavait is ékesszóló költészetté emelhetette.

A legtöbb indián főnök nyíltan és őszintén beszélt a fehérekkel folytatott tárgyalásokon, s mert az 1870–1880-as években egyre ügyesedtek az ilyen dolgokban, azt követelték már, hadd jelölhessék ki maguk a tolmácsot és az írnokot. Ez idő tájt már a törzs minden tagja szólásra jelentkezhett, s az öregek közül néhányan arra használták fel ezt a lehetőséget, hogy múltbeli eseményekről szóljanak, melyeket maguk is átéltek, vagy összefoglalják népük történetét. Az indiánok, akik civilizációjuk e végzetes korszakát átélték, eltűntek ugyan a föld színéről, de szavaikat milliószám őrzik a hivatalos jegyzőkönyvek. Számos fontosabb tanácskozás anyaga hivatalos kormánykiadványként napvilágot is látott.

Vállalkozásom során arra törekedtem, hogy e csaknem feledésbe merült, szájhagyomány útján elterjedt történelem forrásaiból a Vadnyugat meghódításának körképét vázoljam fel, még hozzá úgy, ahogyan az áldozatok átélték az eseményeket; igyekeztem továbbá, ahol csak lehetett, szavaikat pontosan idézni. Ha erről a korszakról olvastak, az amerikaiak eddig minden esetben a Nyugat felé fordították tekintetüket; e könyv olvastán Kelet felé kell fordulniuk.

Nem vidám ez a könyv, de a történelem mindig rásüti bélyegét a jelenre, így napjaink olvasója jobban megérti talán, milyenek is az amerikai indiánok, ha megtudja, milyenek *voltak*. Meglepetés lehet, hogy gyengéd és józan szavakat hall az indiánok szájából, indiánokéból, akiket Amerikában féktelen vademberekként ábrázoltak eddig. És talán az is tudatosabbá válik az olvasó számára, milyen szálak fűzik őt magát is a földhöz, a természetvédelem leghívebb hagyományaiból tanulhat egyet-mást. Az indiánok tudatában voltak annak, hogy az élet legfőbb forrása a Föld és a Föld ölének gazdagsága, hogy Amerika paradicsom; nem értették tehát, miért pusztítanak el a keleti partvidékről érkező betolakodók olyan elszántan mindent, ami indián — és ezáltal az őseredeti, az igazi Amerika.

És ha netán e könyv olvasójának egyszer alkalma nyílik rá, hogy betekinthesse egy mai indián rezervátum nyomorúságába, reménytelenségébe és szennyébe, talán az okokat is jobban megérti: valóban, *miért?*

Urbana, Illinois / 1970. április

DEE BROWN

Rám itt ne számíts; felkelek, utószor.
Sziklás folyómnak partja csobban,
Szívem temesd el ott.

STEPHEN VINCENT BENÉT

Hová lettek a pekók? Hová a narranganszettek, a mohikánok, a pokanok, hová népünk sok más hajdan erős törzse? Jött a mohó és erőszakos Fehér Ember, ők pedig eltűntek, mint nyári nap tűzén a hó.

Hát mi is történik majd, hogy harc nélkül elpusztítsanak, otthonainkból, földünkről, melyet a Nagy Szellem adott nekünk, halottaink mellől, mindentől és mindenünnen, ami szent és drága nekünk, elűzzenek? Velem együtt kiáltjátok majd, jól tudom: „Soha! Soha!”

TEKUMSZI, A SONI TORZS FIA

Kolumbusz Kristóffal kezdődött, tőle ered a nép neve: *indios*. Az európaiak, országuk nyelvének megfelelően, különbözőképpen ejtették azután a szót: *Indien*, *Indianer*, *Indian*. *Peaux-rouges*: vörösbőrűek – ez a francia megjelölés későbbi keletű. San Salvador szigetén a taínók, szokásaiknak megfelelően, gazdag ajándékokkal és tiszteletadással fogadták az idegeneket: Kolumbuszt és tengerészeit.

„Oly engedelmesek, oly békések ezek az emberek – írta Kolumbusz Spanyolország királyának és királynéjának –, hogy esküszöm Felségteknek, nincs a föld kerekén még egy ilyen jóra való nép. Szeretik felebarátjukat mint önnönmagukat; ha szólnak, mindig szelíd és barátságos szavukat mosoly kíséri elmaradhatatlanul; s bár maguk mezítelenek, viselkedésük mindazonáltal illedelmes és dicséretes.”

Mindezt természetesen a gyengeség jelének tekintették a jövevények, mi több: a barbárság jelének. És Kolumbusz, a derék európai, szentül meg volt győződve róla, hogy ezeket az embereket „munkára kell fogni, földművelésre annak rendje és módja szerint, meghonosítani közöttük a magunk életmódját”. És a következő négy

évszázad során (1492–1890) több millió fehér és európai származék valóban mindent megtett, hogy az Újvilág népeinek körében ezt a bizonyos életmódot meghonosítsa.

Kolumbusz elrabolt tíz vendégszerető taínót, magával vitte őket Európába, hadd ismerkedjenek mindjárt a fehér ember szokásaival. Egyikük nem sokkal később meghalt ideát, de nem úgy, hogy ne részesült volna előbb a szent keresztségben. A spanyolok anynyira megörültek, hogy épp ők segíthettek első ízben indiánt a mennyek országába, hogy sebesen el is terjesztették a jó hírt az „Indiákon”.

A taínók és a többi aravak törzs nem tanúsított ellenállást a fehérek térítő szándékaival szemben; akkor próbáltak csak hevesen ellenkezni, amikor a szakállas jövevények hordái feltúrták a szigeteiket aranyért és ékkövekért. A spanyolok kifosztották és felperzseltek a falvakat, férfiak, nők és gyermekek százait ragadták el s szállították hajóik fedélzetén Európába, ahol azután eladták őket rabszolgának. Az aravakok ellenállását mordállyal és szablyával fojtották el; egész törzseket írtottak ki, több százezer őslakót mészárolva le egyetlen évtized leforgása alatt attól fogva, hogy Kolumbusz 1492. október 12-én Guanahani, azaz San Salvador földjére tette lábát.

Az Újvilág törzsei hadilábon álltak a hírközléssel, így azután az európaiak barbár tetteinek híre ritkán előzte meg az újabb hódításokat és telepítéseket. A pauhatánok mégis jóval hamarabb értesültek a spanyolok civilizációs módszereiről, mintsem – 1607-ben – az angol anyanyelvű fehérek Virginiába érkeztek volna. Az angolok szelídebb eszközökkel éltek. Hogy biztosítsák a békét, amíg Jamestown nevű településüket megalapítják, Vahunszonakuk főnök fejébe arany koronát biggyesztettek, kinevezték őt pauhatán királynak, majd rávették, fogja munkára az embereit, gondoskodjék arról, hogy élelmiszerral lássák el a fehér telepeseket. Vahunszonakuk eleinte ingadozott valamelyest lázongó alattvalói és az angolok között, amikor azonban John Rolfe feleségül vette leányát, Pokahontaszt, eldöntötte magában, hogy végtére is sokkal inkább angol ő, mintsem indián. Vahunszonakuk halála után a pauhatanok bosszút esküdtek, és vissza akarták kergetni az angolokat a tengerbe, amer-

ről jöttek, csak éppen nem számoltak kellőképp az angol tűzfegyverek erejével. Nyolcezer pauhatánból rövid idő leforgása alatt alig ezer maradt írmagnak.

Massachusettsben valamelyest másképp kezdődtek, gyakorlatilag azonban ugyanúgy végződtek a dolgok, mint Virginiában. Miután 1620-ban a „zarándok atyák”, az első puritán telepések partra szálltak Plymouthnál, biztos éhhalál ragadja el legtöbbjüket, ha nem sietnek megmentésükre a barátságos bennszülöttek. Egy Szamoszet nevű pemakid és három vampanoag indián (Masszaoszoit, Squanto és Hobomah) önként vállalkozott arra, hogy a „zarándokok” tanítómesterévé szegődjék. Mindhárman tudtak valamelyest angolul; tengerészekről tanulták a nyelvet, akik korábban partvidéükön kötöttek ki. Squantót ráadásul foglyul ejtette valami angol kapitány, és eladta rabszolgának Spanyolországban; egy másik angol segítségével azonban sikerült megszöknie, végül tehát viszontláthatta szülőföldjét. Ő és a többi indián tehetetlen pulyának tekintette a plymouthi telepeseket; megosztotta velük a törzs kukoricakészletét, megmutatta nekik, hogyan és hol foghatnak halat, segített átvészelniük az első telet. Amikor pedig eljött a tavasz, vetőmagot adtak az angoloknak, megtanították őket, miként vetik és gondozzák a hosszú hajú kukoricát.

Néhány éven át békében éltek egymás mellett az angolok és indián szomszédaik; egyre jöttek azonban a hajók, partra tették az újabb és újabb fehéreket. Fejszecsapások és zuhanó fatörzsek döngése verte fel a fehérek által immár New Englandnek, Új-Angliának nevezett partvidéket. Gomba módra szaporodtak a települések. 1625-ben néhány gyarmatos azt kérte Szamoszettől, bocsásson rendelkezésükre további 12 000 acre földet a pemakidok tulajdonából. Szamoszet tudta, hogy a föld a Nagy Szellem birtoka, végtelen, akár az égbolt, nem lehet senki emberfiáé. Ám hogy az idegenek jóindulatát megőrizze, annak rendje és módja szerint átadta nekik a földet, kézjegyével látva el valami adásvételi okmányt. Ez volt az első adománylevél, amelynek értelmében indián föld került az angol gyarmatosok birtokába.

A legtöbb telepes azonban — pedig ekkor már ezrével érkeztek — nem törődött efféle formaságokkal. Amikor Masszaszoit, a vampa-

noagok főnöke 1662-ben meghalt, népét visszaűzték a vadonba. Fia, Metakom, megjövendölte, hogy minden indiánra pusztulás vár, ha nem egyesítik erejüket, nem szegülnek szembe a betolakodókkal. Bár a New England-i telepesek megpróbálták csitítani (Fülöp néven Pokanoket királyává kiáltották ki), Metakom szövetséget kötött a narraganszettekkel és a vidék más törzseivel.

A telepesek jogtalan túlkapásai láttán Fülöp király 1675-ben hadba vonult szövetségeseivel, hogy megmentse a törzseket a pusztulástól. Az indiánok megtámadtak ötvenhét települést, tizenkettőt földig romboltak, a tűzfegyvereik révén fölényben levő gyarmatosok azonban hónapokig tartó harc során gyakorlatilag utolsó szálig kiirtották a vampanoagokat és narraganszetteket. Fülöp király elesett, karóra tűzött fejét húsz évig lehetett látni Plymouthban. Más fogoly indián nőkkel és gyermekekkel egyetemben feleségét és kisfiát is rabszolgának adták el Nyugat-India szigeteire.

Amikor a hollandok kikötöttek Manhattan félszigetén, Peter Minuit hatvan gulden értékű halászhorogért és üveggyöngyért megvásárolta a mai New York szívet, az indiánok azonban maradhattak, hadd cseréljék el értékes prémjeiket továbbra is efféle kacatokra. 1641-ben Willem Kieft megsarcolta a mohikánokat, és katonákat küldött a mai Staten-szigetre, hogy megbüntesse a raritánokat olyan vétségekért, amelyeket nem is ők, hanem a fehér telepesek követtek el. Amikor a raritánok ellenszegültek, a letartóztatásukra érkező katonák négyüket megölték. Válaszul az indiánok is meggyilkoltak négy hollandot. Kieft erre parancsot adott két falu lakosságának lemészárlására. A katonák lecsaptak az alvó indiánokra, szuronnal döfték le a férfiakat, a nőket, a kicsinyeket, majd a hullákat földarabolták, a falvakat porig égették.

A következő két évszázadban egymást érték a hasonló incidensek, ahogy az európai gyarmatosok az Allegheny-hegylánc szorosain át a kontinens belsejébe nyomultak, majd a nyugatnak tartó folyók hátán alásiklottak a Nagy Vízhez (Mississippi), onnan meg föl a Nagy Iszap-folyón (Missouri).

Az irokézek (a legerősebb és legfejlettebb keleti törzs) öt népe hiába áhítozott a békére. Hosszú évek vérontása után sem sikerült megőrizniük függetlenségüket, el kellett bukniuk. Voltak, akik Ka-

nadába húzódtak, mások a nyugati földeken találtak menedéket, a többiek rezervátumokban végezték életüket.

A XVIII. század hatvanas éveiben az ottava törzsbeli Pontiak egyesítette a Nagy-tavak vidékének több törzset azért, hogy visszaűzzék a briteket az Allegheny-hegység mögé, a terv azonban kudarcot vallott. Pontiak ott követte el a döntő hibát, hogy szövetségre lépett a francia ajkú fehérekkel, akik azután cserbenhagyták a „vörösbőrűeket”, méghozzá épp a döntő csatánál, Detroit ostrománál.

Egy emberöltővel később Tekumszi, a sonik főnöke hozott létre jelentős szövetséget; közép-nyugati és déli törzsek szövetsége próbálta megvédeni földjét az előzőnléssel szemben. A nagy álmom Tekumszi halálával végződött; a főnök elesett az 1812-es háborúban.

1795 és 1840 között a miami indiánok egyre-másra vívták ütközeteiket, és ugyancsak egyre-másra kötötték a szerződéseket, amelyekben fokozatosan mind több termőföldről mondtak le a fehérek javára, amíg végül az Ohio völgyben semmi sem maradt már, amiről lemondhattak volna.

Amikor a fehér telepesek az 1812-es háború után elárasztották Illinois területét, a szank és a róka törzs a Mississippin túlra menekült. Fekete Súlyom, egy kisebb főnök, hallani sem akart a visszavonulásról. Szövetséget kötött a vinnebagókkal, pottavotamikokkal és kikapukkal, majd hadat üzent az új telepeseknek. Egy fehér tiszt azonban húsz lóval és száz dollárral megvesztegette az egyik vinnebago csoportot, ezek azután elárulták Fekete Súlymot, akit 1832-ben elfogtak, keletre hurcoltak, és a városokban muto-gattak. Amikor 1838-ban meghalt, a röviddel azelőtt alapított Iowa Territórium kormányzója megszerezte Fekete Súlyom csontvázát, és kiállította az irodájában.

1829-ben Andrew Jackson, akit az indiánok „Éles Kés”-nek (Sharp Knife) neveztek, az Egyesült Államok elnöke lett. „Éles Kés” és katonái a határmenti harcok idején sok ezer csirokit, csikaszót, csoktót, kríket és szeminolét mészároltak le; ezek a déli törzsek azonban még mindig túlságosan erősek voltak és makacsul ragaszkodtak ahhoz a földhöz, amelyet a fehérek örökösen szerződésekben ígérgettek nekik megváltásként. „Éles Kés” ezért a Kong-

resszushoz intézett első üzenetében azt javasolta, telepítsék át ezeket az indiánokat a Mississippi nyugati partjára, bocsássanak a rendelkezésükre *ott* elegendő földet, „mely birtokukat képezi majd, amíg csak szükségük lesz rá”.

Bár egy ilyen törvény meghozatala csak a keleti vidék indiánjai-val szemben megszegett ígérek végtelen sorát növelhette, „Éles Kés” szentül hitte, hogy indiánok és fehérek nem élhetnek együtt békében; 1830. május 28-án „Éles Kés” javaslata törvényerőre emelkedett.

Két évvel később az elnök a Hadügyminisztériumnak alárendelt, indián ügyekkel foglalkozó különbiztost nevezett ki; neki kellett ügyelnie az új törvények előírás szerinti végrehajtására és betartására. 1834. június 30-án a Kongresszus törvényt fogadott el „*Az indián törzsekkel folytatott kereskedelmi és egyéb kapcsolatok szabályozásáról, valamint a béke megőrzéséről a határvidéken*”. Ennek értelmében az Egyesült Államoknak a Mississippitől nyugatra eső egész területét, „Missouri és Louisiana állam, valamint Arkansas Territórium kivételével”, indián területnek nyilvánították. Egyetlen fehér embernek sem volt szabad külön engedély nélkül kereskedelmi tevékenységet folytatnia az indián területen. A rossz hírű fehér kereskedők nem kaptak engedélyt, hogy az indián területen telepedjenek le. Fehér egyének nem foglalhattak földet a szóban forgó területen. A fegyveres erőknél le kellett tartóztatniuk mindazokat a fehéreket, akik vétének a törvény ellen.

Mielőtt azonban a törvények életbe léptek volna, fehér telepések újabb hulláma zúdult nyugat felé, megalapítva Wisconsin és Iowa Territóriumot. A washingtoni politikusok ezért kénytelenek voltak az „állandó indián határt” a Mississippi helyett a 95. hosszúsági foknál meghúzni. (Ez a vonal az Erdők-taváról, a Lake of Woodstól, a mai Minnesota és Kanada határáról haladt dél felé, átszelve a jelenlegi Minnesota és Iowa állam területét, majd Missouri, Arkansas és Louisiana határa mentén végül elérte a texasi Galvestoni-öblöt.) Avégett, hogy az indiánokat a 95. délkör mögé szorítsák, egyszersmind pedig az illetéktelen fehérek átszivárgását is megakadályozzák, a kormány helyőrségeket telepített a határ vonal mentén; északon a Snelling-erőd nyitotta a sort a Mississippi

mellett, majd délebbre a Missouri-parti Atkinson- és Leavenworth-erőd következett; a Red River mellett magasodott a Towson-erőd, majd a louisianai Fort Jesuppal végződött az erődítményvonal.

Ekkor több mint három évszázad telt el azóta, hogy Kolumbusz Kristóf San Salvador szigetén partra szállt, s több mint két századdal korábban érkeztek meg az első angol telepesek Virginiába és Új-Angliába. Ez idő alatt a Kolumbuszt oly barátságosan üdvözlő taínokat utolsó szálíg kiirtották már, egyszerű földművelő kultúrájukat és kézművességüket is elpusztították; helyükre rabszolgákkal műveltetett gyapotültetvények kerültek. A fehér gyarmatosítók irtották a trópusi erdőt, hogy növeljék földterületeiket; a gyapot kimerítette a termőtalajt, az erdők nem állták útját többé a szélnek, lassanként mindenütt homok borította el a földet. Amikor Kolumbusz először pillantotta meg a szigetet, leírása szerint „nagy, teljességgel sík és buja zöld fákkal borított vidék tárult fel . . . olyan zöld, hogy gyönyörűség ránézni”. A nyomában járó európaiak tönkretették ezt a vegetációt, kiirtották az őslakosságot — embereket, állatokat, madarakat, halakat —, és miután sikerült mindent pusztasággá változtatniuk, elhagyták a szigetet.

Az amerikai szárazföldön pedig eltűntek Masszaszoit és Fülöp király vampanoagjai; ugyanez történt a nagy pauhatán szövetségbeli cseszapíkekkel, csikahominikkal és potomakokkal. (Pokahontasz alakját őrizte meg csupán az emlékezet.) Szétszóródtak vagy erősen megtizedelve maradtak fenn a többi keleti törzs gyermekei. A törzsek szépséges, titokzatos csengésű nevét semmi sem törölhette ki Amerika történetéből, de a halottak csontjai elfeledve porladtak a földig perzselt falvakban és a húszmillió bevándorló fejszezapásai alatt hamarosan széthulló őserdőkben. A javarészt indián nevet viselő, hajdan oly tiszta vízű folyókat is iszap mocskolta már, szemét és emberi ürülék; nemsokára maga a föld is sivataggá vált, kiégett, megrepedezett. Az indiánok arra gondoltak, hogy a sápadt arcúak gyűlölik a természetet — az eleven lélegzetű vadont, négy lábúit és szárnyasait, a füves tisztásokat, a vizet, a földet és magát a levegőget is.

Az „állandó indián határ” megvonását követő évtized nehéz időket hozott a keleti törzsekre. A nagy csiroki nemzet túlélte a

fehér emberekkel vívott több mint százéves háborút, az ellenség betegségeit és a whiskyt, most azonban eljött a vég. Minthogy a csiroki nemzet sok ezer embert számlált, nyugatra telepítésük több részletben történhetett csupán. Amikor azonban a fehérek a területkhöz tartozó Appalache-hegységben aranyat találtak, nyomban elhatározták: a vörösbőrűeknek tömegesen el kell vándorolniuk. 1838 őszén Winfield Scott tábornok katonái összeretelték és táborokba zárták valamennyiüket. (Pár százan a Füstölő Hegyek, a Smoky Mountains felé menekültek; sok évre rá kaptak egy apró rezervátumot Észak-Karolinában.) A fogolytáborokból azután megkezdődött a nyugatra terelés. A hosszú téli vándorút során a csirokik egynegyede a hideg, az éhség, a különféle betegségek áldozata lett. Menetelésüket ők maguk így nevezték: „A Könnyek Útja”. A csoktók, csikaszők, kriek és szeminelék ugyancsak elhagyták délvidéki hazájukat. Északon azután a soník, a miamik, az ottavák, a huronok, a delavárok és sok más hajdan erős törzs életben maradt tagjai gyalogszerrel, lóháton vagy szekerekkel keltek át a Mississippin, magukkal hurcolva ütött-kopott ingóságaikat, rozsdás szerszámaikat és néhány zsák kukoricát vetőmagnak. Menekültként, szegény rokonként érkeztek a büszke és szabad préri indiánok földjére.

Alig telepedtek le a menekültek a sérthetetlen „örök indián határ” mögött, megindult az amerikai hadsereg nyugat felé, keresztül az indián területen. Az Egyesült Államok fehérei — akik annyit szónokoltak a végül oly ritkán megtartott békéről — hadba vonultak a mexikói indiánokat leigázó fehérek ellen. 1847-ben, a Mexikó elleni háború befejeztével, az Egyesült Államok hatalmas, Texistől Kaliforniáig terjedő vidékkel növelte birtokát; ez a föld mindenestül az „örök indián határtól” nyugatra esett.

1848-ban aranyat találtak Kaliforniában. A következő hónapokban ezernyi aranyra éhes fehér vágott keresztül az indián territóriumon. Az oregoni és a Santa Fé-i utak mentén élő és vadászgató indiánok megszokták a kocsioszlopokat, amelyekkel kereskedők, *trapperek* és misszionáriusok utaztak át földjükön, persze szigorú hatósági engedély birtokában. Most szinte előzönlöttek az utakat a szekerek, zsúfolásig tele fehérekkel. Java részük Kaliforniába igye-

kezett aranyat keresni, de akadtak, akik délnyugatnak fordultak, Új-Mexikóba, mások északnyugatnak, Oregon irányába.

Hogy az „örök indián határ” örökös megsértését valamiképpen szentesítsék, a washingtoni politikai boszorkánkonyha kifőzte a Manifest Destiny* jelszavát, amely azután magasröptű eszmeiséggé varázsolta a nyers földéhséget. E doktrína értelmében az európaiak és leszármazottaik hivatottak a sors végzése szerint arra, hogy uralkodjanak egész Amerika földjén. A fehérek: uralkodó faj, ezért felelősek az indiánokért is – földjükért, erdőikért, ásványi kincseikért. És a Sors-manifesztum ellen – a sors már csak ilyen! – kizárólag Új-Anglia lakói tiltakoztak, ők viszont már mind elűzték vagy kipusztították indiánjaikat.

1850-ben, anélkül, hogy a modokokat, mohavékat, pajutékat, sasztákat, jumákat vagy a csendes-óceáni partvidék száz-valahány kevésbé ismert törzsét megkérdezték volna, Kaliforniát az Unió 31. államává nyilvánították. A Colorado-hegységben aranyra bukkantak, özönlöttek is a „kutatók” újabb hordái a prérin át nyugatnak. Két hatalmas új territórium létesült – Kansas és Nebraska –, gyakorlatilag a préri-törzsek egész területét felölelve. 1858-ban állammá nyilvánították Minnesotát, amelynek határai 150 kilométernyire ékelődtek be a 95. délkörön túli területbe, az „örök indián határon” át.

A fehérek tehát alig negyedszázaddal „Éles Kés” (Andrew Jackson) „indián-törvénye” után, északon és délen egyaránt messze behatoltak az „örök határ” mögé, a fehér aranyásók és kereskedők pedig – előőrsként – ott jártak már az indián terület szívében.

Ekkor történt, az 1860-as évek elején, hogy az Egyesült Államok fehérei fegyvert fogtak egymás ellen; kékkabátosok a szürke-zubbonyosok, Észak a Dél ellen; lezajlott a nagy polgárháború. 1860-ban az Egyesült Államok és a territóriumok földjén mintegy

* Szó szerinti fordításban: „nyilvánvaló elrendeltetés”. A kifejezés először John O’Sullivan újságcikkében bukkan fel olyan összefüggésben, hogy „a Gondviselés világosan elrendelte az amerikaiaknak az egész észak-amerikai földrész meghódítását”. O’Sullivan Texas és Oregon bekebelezésére gondolt, a kifejezésből azonban politikai jelszó lett, amely az imperialista spanyol-amerikai háború idején is nyíltan hangoztatott politikai jelszóként szerepelt. – *A szerk.*

300 000 indián élt, java részük a Mississippitől nyugatra. Különböző becslések szerint az őslakosság száma az első telepesek virginiai és új-angliai megjelenése óta felére, harmadára csökkent. Akik pedig megmaradtak, ott szorongtak az atlanti- és a csendes-óceáni partvidék felől egyaránt terjeszkedő fehérek – harmincmillió európai és leszármazottaik – között. Ha a még szabad törzsek azt hitték, a polgárháború lecsillapítja majd a fehérek földéhségét, hamarosan látniuk kellett, hogy tévedtek.

A nyugati vidék legnagyobb és legerősebb törzsét a sziúk (vagy saját nyelvükön a dakoták) jelentették. Népük több alcsoportra tagozódott. A minnesotai erdővidéken élő szanti-sziúk az évek során egyre inkább visszahúzódtak a terjeszkedő telepesek elől. Kis Varjú, a mdevkanton-szantik főnöke, a keleti partvidék városait bejárva arra a meggyőződésre jutott, hogy az Egyesült Államok erejével képtelenség szembeszállni. Kénytelen-kelletlen azon fáradozott ezek után, hogy megegyezzek a fehérekkel. Vabasa, a szantik másik főnöke is beletörődött a sors rendelésébe, de Kis Varjúval együtt szentül elhatározták, több földet nem adnak.

Nyugatabbra, a Nagy Füves Pusztán, a prérin éltek a teton-sziúk; szabad lovasok mind, akik némiképpen megvetették a telepeseknek behódolt szantikát. Töretlen önbizalommal hitték az oglala-tetonok, hogy erős törzsük megvédelmezheti vadászmezőiket. A fehérek polgárháborújának kezdetén Vörös Felhő volt a főnökük. A harmincnyolc éves, tapasztalt és ravasz harci főnök mellett szájról szájra szállt már ekkor is Szilaj Ló neve, ő azonban ekkor még túlságosan fiatal volt a harchoz, híre járt azonban, hogy értelmes és félelem nélkül való.

A hunkpapák – a teton-sziúk másik alcsoportja – körében egy ifjú már húsz-egynéhány évesen tekintélyt szerzett magának vadászként csakúgy, mint harcosként. Törzsi gyűléseken követelte, hogy kíméletlenül útját kell állni a fehérek további előrenyomulási kísérleteinek. Takanka Jotanka volt a neve, a fehérek nyelvén Ülő Bika. Egy Pizi nevű árva fiút nevelt, aki azután Szilaj Lóval az oldalán, tizenhat évvel később, 1876-ban történelmet csinált.

Pettyes Far sem töltötte még be a negyvenedik telet, de már a nyugati pusztákon élő brulé-tetonok szószólója volt. A jóvágású,

örökké mosolygó indián szerette az ünnepségeket és a könnyűvérű leányokat. Élvezte az életet, szerette szülőföldjét; kész volt azonban az alkura is, csak hogy elkerülje a háborút.

A teton-sziúkkal szoros szövetségben álltak a csejennek. Hajdanában a csejennek a szanti-sziúk minnesotai földjén éltek, de mind nyugatabbra vonultak, és lovas vadászokká lettek. Most a sziúkkal osztoztak a Powder Riveren és a Big Horn-hegyvidéken; gyakran sátoroztak az utóbbiak közelében. A negyven nyarat látott Tompa Kést tartották e törzs északi ága híres vezérének. (Emberei Hajnalcillagnak nevezték, de a sziúk körében Tompa Kés néven vált ismertté; a korabeli jelentések zöme is így emlegeti.)

A déli csejennek átkeltek a Platte Riveren és a coloradói meg a kansasi préríken ütötték föl sátraikat. A déli ág főnöke, Kormos Űst, ifjúkorában híres harcos volt. Most, túl élete delén, elismerték tekintélyét, de a kamaszok és a *hotamitanéok* (a csikó-harcosok) szívesebben hallgattak olyan vezérekre, mint Magas Bika vagy Sasorr; ezek erejük teljében voltak.

Ugyanott éltek az arapahók, a csejennek régi szövetségesei. Egy részük az északi csejennekkel maradt, mások a déli ágot követték. Legismertebb főnökük az idő tájt a negyven körüli Kis Holló volt.

Kansas és Nebraska bölényektől barnálló vidékeitől délre tanýáztak a kajovák. Az öregebb kajovák közül némelyek emlékeztek még a Fekete-hegyekre, de a törzset délre szorították az egyesült sziú, csejenn és arapaho erők. A kajovák 1860-ban mindazonáltal békét kötöttek az északi törzsekkel, majd a komancsok szövetségesei lettek, akiknek déli legelőire nyomultak. A kajovák élén több jeles vezér állt: Satank, az öregedő főnök, két harmincas, erőteljes harcos: Szatanta és Magányos Farkas, nem utólsósorban pedig Vergődő Madár, az értelmes vezér.

Az örökké bolyongó, sok apró csoportra oszló komancsok nem találtak igazán tehetséges vezérre. Tíz Medve nagyon öreg volt már, ő is inkább költő, semmint hadvezér. Quannah Parker, a félvér főnök, aki később utolsó nagy harcukba vezette a bölénylegelőiket védeni próbáló komancsokat, 1860-ban húsz telet sem ért meg.

A terméketlen délnyugati vidéken éltek az apacsok; nekik már kétszázötven éves tapasztalatuk volt a portyázó-védelmi harcban. A spanyolokkal hadakoztak, akik megtanították őket a kínzás és a csonkítás művészetére, elnyomniuk azonban sohasem sikerült az apacs népet. Bár nem voltak sokan — számuk nem haladhatta meg a hatezret és apró csoportokra osztva éltek —, terméketlen, kopár földjük szívós védelmével mégis nagy becsületet szereztek nevüknek.

Mangas Colorado főnök, a hetvenedik telet csaknem megért öreg, békeszerződést kötött az Egyesült Államokkal, amikor azután aranyásók és katonák hatoltak be területére, bűnnek eresztette a fejét. Veje, Cochise azt hitte, még megegyezhetnek az amerikai fehérekkel. Victorio és Delshay nem bízott a betolakodókban, inkább kitért útjukból. A már ötvenes éveit taposó Nana, aki azonban szívós volt, mint a bölények, nem tett különbséget az angol ajkú fehérek és a spanyol ajkú mexikóiak között, akik ellen egész életén át harcolt. Geronimo pedig alig múlt húszéves, nem büszkélkedhetett jeles csatákkal.

A navahók az apacsok rokonai voltak, legtöbbjük azonban meghódolt a spanyoloknak, birkát, kecskét tenyésztett, művelte a földet, gyümölcsöt termesztett. A törzs egyik-másik csoportját gazdaggá tette az állattartás és a takácsmesterség. Más navahók folytatták vándor életmódjukat; lerohanták olykor ősi ellenségeiket, a pueblókat, megtámadták a fehér telepeseket, sőt saját tehetősebb rokonaikat is. A navahók 1855-ben a szálfatermetű, harcsabajszú marhatenyésztőt, Manuelitót választották nagyfőnökükké. Amikor 1859-ben néhány vad navahó saját területén rátámadt az Egyesült Államok polgáraira, az amerikai hadsereg nemcsak a bűnösöket üldözte, hanem megtorlásul Manuelito és emberei egész állatállományát lelővöldözte. 1860-ban Manuelito és a navahók egy csoportja Új-Mexikó északi részén és Arizonában hadüzenet nélküli háborút vívott az Egyesült Államokkal.

A Sziklás-hegység vidékén, az apacsok és a navahók földjétől északra éltek a jutik; harcias hegyi törzs, amely gyakran lecsapott békésebb déli szomszédaira. Legismertebb főnökük, Quray, annyira fontosnak tartotta a fehérekkel ápolt jó barátságot, hogy még harcosait is zsoldosul adta nekik a többi törzs elleni küzdelemre.

A Távol-Nyugaton a legtöbb törzs túlságosan apró volt már, azután legyengült is ahhoz, semhogy ellenállást fejtsen ki. Az Észak-Kaliforniában és Oregon déli részén élő modokok (alig ezren!) cselvetéssel, rejtekhelyükről védelmezték földjüket. Kintpuas, akit a kaliforniai telepesek Jack Kapitánynak neveztek, 1860-ban fiatal ember volt még; törzsfőnökségének nehéz korszaka jó tíz év múlva érkezett csak el.

A modoktól északnyugatra élt a nez-percék törzse; ők békén megvoltak a fehérekkel, amióta Lewis és Clark expedíciója 1805-ben áthaladt településterületükön. 1855-ben a törzs egyik ága földet adott el az Egyesült Államoknak, sőt készenek mutatkozott arra, hogy valami nagyobb rezervátumba költözzék. A törzs más csoportjai tovább kóboroltak az oregoni Kék Hegyek és az idahói Bitter Roots között. Mivel északnyugaton roppant kiterjedésű földek húzódtak még üresen, a nez-percék úgy hitték, a fehéreknek és az indiánoknak mindig lesz módjuk külön élniük, saját szokásaik szerint. A később Josephként ismert Heinmot Tujalaketnek 1877-ben végzetes döntést kellett hoznia a háború és béke ügyében. 1860-ban azonban még csak húsz telet látott, főnök apja sátrában élt.

A pajuték földjén, Nevadában nevelkedett Vovoka, a leendő messiás, aki később, ha rövid időre is, hatalmas befolyást gyakorolt a vadnyugati indiánokra; ő azonban ekkor még csak négyesztendőős volt.

A következő harminc évben azután ezek a főnökök, nyomukban pedig még sokan mások, legendás történelmi alakokká tornyosultak. Nevük éppoly közismert lett, mint azoké, akik elpusztításukra törtek. Zömük, öreg és fiatal egyképp, rég a föld alatt volt már, amikor 1890 decemberében a Wounded Knee hegyipataknál jelképesen is pontot tett az indián szabadság ügye után a történelem. Ma, egy évszázaddal később, hősök nélküli korunkban talán ők a legnagyobb amerikai hőrook.

1860. március 12. — Az Egyesült Államok Kongresszusa megszünteti az „Elővételi jogról” szóló törvényt, ingyenes földhöz juttatva a nyugati territóriumok telepeseit. Április 3. — Az első postakocsi-szolgálat, a póni-expressz elindul a Missouri állambeli St. Josephből, majd április 13-án a kaliforniai Sacramentóba érkezik. Április 23. — A demokraták nemzeti konvenciója a dél-karolinai Charlestonban két csoportra szakad a rabszolgakérdés vitájában. Május 16–18. — A chicagói republikánus nemzeti konvenció Abraham Lincolnt jelöli elnöknek. Június — Az Egyesült Államok lakóinak száma 31 443 321 lélek. Július. — A Spencer-féle ismétlőfegyver feltalálása. November 6. — Abraham Lincolnt elnökké választják, bár a szavazatoknak csak 40 százalékát szerzi meg. December 20. — Dél-Karolina elszakad az Uniótól.

1861. február 4. — Az alabamai Montgomerybe összehívják a konföderált államok kongresszusát. Február 9. — Jefferson Davist jelölik a Konföderált Államok elnökévé. Február 11. — Abraham Lincoln Springfieldben (Illinois) elbúcsúzik barátaitól és szomszédaitól, majd vonaton Washingtonba utazik. Március. — Davis elnök 100 000 katonát kér a konföderáció megvédésére. Április 12. — A déli hadsereg tüzet nyit a Sumter-erődre. Április 14. — A Sumter-erőd kapitulál. Április 15. — Lincoln elnök 750 000 önkéntest szólít fegyverbe. Július 21. — Az első Bull Run-i csata; az Unió hadserege Washingtonig menekül vissza. Október 6. — Felkelő orosz diákok elfoglalják a szentpétervári egyetemet. Október 25. — Elkészül a St. Louis és San Francisco közötti távíróvezeték. December 5. — Szabadalmazták a Gatling-revolvert. December 14. — Az angolok Albert herceget, Victoria királynő férjét gyászolják. December 30. — Az Egyesült Államok bankjai felfüggesztik az arannyal történő kifizetéseket.

*Amikor atyáink még éltek, ballották, hogy az amerikaiak a Nagy Folyón át Nyugat felé vonulnak . . . Lángot okádó fegyverekről ballottunk és puska-
porról meg ólomról – először kovás puskáról, majd gyutacsos fegyverről,
végül ismétlőfegyverekről. Először láttuk az amerikaiakat a Cottonwood
Washnál. Háborúztunk a mexikóiakkal meg a pueblókkal. Öszvéreket
zsákmányoltunk a mexikóiaiktól; sok öszvériünk volt akkoriban. Jöttek
az amerikaiak, hogy kereskedjenek velünk. Amikor az első amerikaiak
eljöttek hozzánk, nagy táncot rendeztünk, s a fehérek táncolhattak asszo-
nyainkkal. Kereskedtünk velük.*

MANUELITO, A NAVAHOK FIA

Manuelito és más navaho főnökök szerződéseket kötöttek az amerikaiakkal. „Azután a katonák erődöt építettek itt – emlékezett Manuelito –, majd megbízottat küldtek hozzánk, aki azt tanácsolta, viselkedjünk tisztességesen. Azt mondta, éljünk békességben a fehér emberekkel, tartsuk meg, amit ígértünk. És leírták nekünk, amit ígértünk, hadd emlékezhessünk rá mindenkoron.”

Manuelito mindent megtett, hogy a szerződésben foglaltakat megtartsa, ám amikor jöttek a katonák és *hoganjait** felégették, marháját leöldösték csupán azért, mert pár vad navaho suhanc valami törvényszegést követett el, megdühödött az amerikaiakra. Módos volt addig ő is, gazdagok az emberei is, a katonák koldussá tették. Hogy újra *ricók* (gazdagok) legyenek, kénytelenek voltak délen a mexikóiakra támadni és kirabolni őket, ezért azután a mexikóiak egyszerűen *ladrones* (tolvajok) névvel illették Manuelitót és

* A navahók farönkökből épített, sárral tapasztott kunyhója, amely a mai napig nem tűnt el az indián rezervátumokból. – *A szerk.*

embereit. A mexikóiak örök időktől fogva le-lecsaptak a navahókra, az apró gyermekeket elrabolták és rabszolgává tették, ezért a navahók örök időktől fogva meg-megtorolták sérelmeiket, lecsapva a mexikóiakra.

Amióta az amerikaiak Santa Fébe érkeztek és a földet Új-Mexikónak nevezték el, védelmükbe vették a mexikóiakat is, mint-hogy azok is amerikai állampolgárok lettek. A navahókat nem sorolták az állampolgárok közé, mert indiánok voltak, ezért valahányszor a mexikóiakra támadtak, katonák rontottak navaho földre, hogy a vétkeket megbüntessék. Manuelito és emberei nem értették a dolgot, hiszen tudták, hogy sok mexikóinak indián vér kering az ereiben, azután a katonák sohasem büntették meg a mexikóiakat, ha azok navaho gyermekeket raboltak.

Az amerikaiak a navahók országában egy fűvel borított völgyben építették első erődjüket a Bonito Canyon bejáratánál. Defiance-erődnek nevezték el, a Dac, a Kihívás erődjének tehát, és lovaikat ott legeltették, azokon a mezőkön, amelyeket régtől fogva Manuelito és emberei birtokoltak. A katonák főnöke közölte a navahókkal, hogy a legelők az erődhöz tartoznak, ők tehát tartsák innen távol az állataikat. Kerítést azonban nem vontak, a navahók tehát nem akadályozhatták meg, hogy állataik tilos földre ne tévedjenek. Egyik reggel száz lovas katona vágatott ki az erődből, és a navahók állatait mind egy szálra lelövöldözték.

A navahók, hogy új lovakra és öszvérekre tegyenek szert, megtámadták a katonák állatait és szekeres szállítmányait. A katonák válaszként vándorló navahókat rohantak meg. 1860 februárjában Manuelito ötszáz harcosával felvonult a hadsereg ménese ellen; az állatok pár mérfölddel a Defiance-erődtől északra legelészték. Dárdáikkal, nyilaikkal azonban a navahók nem sokra mentek a tűzokádó fegyverrel felszerelt őrszemekkel szemben. Harminc embert veszítettek, de mindössze "néhány" lovat sikerült zsákmányolniuk. A következő hetekben Manuelito és szövetségesei több mint ezer harcost gyűjtöttek egybe, majd április 30-án körülvették az erődöt. Hajnalhasadás előtt két órával a navahók három oldalról megrohmozták a gerendafalakat. Szentül elhatározták, a földdel teszik egyenlővé.

Csaknem sikerrel jártak. Néhány ódon spanyol ágyújuk tüze megfutamította az öröket, több faházat sikerült is bevenniük. Amikor a rémült katonák kitódultak szállásukról, nyílzápor zúdult rájuk, de a fehérek néhány percnyi zűrzavar után rendezték soraikat, majd muskétáikból tűzzel árasztották el az ostromlókat. Napkeltekor a navahók elégedetten vonultak vissza dombjaik közé: jó leckét adtak a katonáknak — gondolták.

Az Egyesült Államok hadserege azonban a Defiance-erődre tűzött zászló meggyalázásának és háborús cselekménynek minősítette a leckét. Néhány héttel később Edward Richard Sprigg Canby ezredes hat lovasszázaddal és kilenc századnyi gyalogsággal kutatta át a Chuska-hegységet Manuelito és harcosai után. A katonák ott bukdácsoltak a vörös sziklával telehintett terepen, lovaik kimerültek, csaknem elepedtek a szomjúságtól. Jóllehet, ritkán pillantották meg a navahókat, az indiánok ott voltak a közelben, le-lecsaptak a menetoszlop szárnyaira, nyílt támadásra azonban nem vállalkoztak. Az év vége felé mindkét fél bolond játéknak tekintette ezt a bújócskát. A katonák nem tudtak bosszút állni a navahókon, a navahók viszont nem tudták gondozni földjeiket, állataikat.

1861 januárjában Manuelito, Barboncito, Herrero Grande, Armijo, Delgadito és néhány más *rico* főnök beleegyezett, hogy a Defiance-erődtől ötven kilométerre délnyugatra épült új erődben találkozzék' Canby ezredessel. Az új erődöt egy fehér katonafőnök tiszteletére Fort Fauntleroynek nevezték. A Canbyvel folytatott tárgyalások után a navahók Herrero Grandét választották nagyfőnökükké. A vezetők megegyeztek abban, hogy legjobb a békeség, Herrero Grande pedig megígérte, kiközösít a törzsből minden tolvajt (*ladrones*). Manuelito nem merte volna esküvel fogadni, hogy ezt az ígéretet meg is lehet tartani, mindenesetre ő is aláírta Canby okmányát. Jómódú állattenyésztő lett belőle újra, aki azért bízott a béke és a tisztesség eszményeiben.

A Fauntleroy-erődben tartott téli tanácskozást követően több hónapon át béke honolt a katonák meg a navahók között. Az indiánok hallottak egyet-mást valami messze keleten dúló háborúról, ahol az északi és a déli fehérek küzdenek egymás ellen. Azt is megtudták, hogy Canby néhány katonája szürke mundérra cserélte a

kéket, s északra ment, hogy ott harcoljon volt kékkabátos bajtársai ellen. Közöttük volt a „Sasmadaras Főnök”, Thomas Fauntleroy ezredes is, ezért egyszeriben tilos lett a nevét kiejteni; az erődöt is Wingate-nek hívták immár.

A jó barátság hónapjaiban a navahók gyakran jártak a Fauntleroy (Wingate)-erődben; csereberéltek, a megbízottól átvették a nekik járó árukat. A katonák java részével jól megértették egymást, s gyakran rendeztek lovas versenyeket is indiánok és fehérek között. Valamennyi navaho boldogan várta ezeket a versenyeket; a futamok napján férfiak, nők, gyerekek legszebb ünnepi ruhájukat öltötték fel, legszebb pónijukon nyargaltak a Wingate-erődhez. Egy csípős, napfényes szeptemberi reggelen több futamot indítottak, ám a nap fénypontja délben következett. „Pisztolygolyónak” – így nevezték a katonák Manuelitót – navaho pónin kellett kiállnia egy lovas hadnagy ellen. Egymást érték a fogadások: pénz, takarók, állatok, gyöngy volt a tét. A lovak egyszerre vágtak a távnak, de néhány pillanat múlva mindenki látta, hogy „Pisztolygolyó” Manuelito bajban van. Elvesztette uralmát a póni felett, s az állat kitört a versenypályáról. Hamarosan az is kiderült, hogy „Pisztolygolyó” pónijának zabláját valaki késsel átvágta. A navahók a döntnökökhöz tódultak – akik kivétel nélkül a katonák soraiból kerültek ki –, és a futam megismétlését követelték. A döntnökök azonban elutasították az óvást, győztesnek hirdették ki a hadnagyot, a katonák pedig diadalittasan indultak nyomban az erőd felé, hogy nyereségüket birtokba vegyék.

A navahókat felháborította a csalás, és a katonák után vetették magukat. De az erőd kapuját bezárták az orruk előtt. Amikor egyikük megpróbált erőszakkal behatolni, az őr lelőtte.

Nicholas Hodt kapitány, egy fehér tiszt beszámolóját idézzük az ezt követő eseményekről:

„A navahók asszonyaikkal és gyerekeikkel szétfutottak a szélrózsa minden irányába; sokat közülük lelőttek vagy szuronnal ledőfték. Sikerült gyorsan összeszednem vagy húsz emberemet... Amikor az erőd keleti oldalára vonultam velük, azt láttam, hogy egy katona le akar dőlni két kisgyermeket meg egy asszonyt. Azonnal rákiáltottam; hagyja abba. Felpillantott, parancsomnak azon-

ban nem engedelmeskedett. Lélekszakadva rohantam hozzá, de már nem tudtam megakadályozni a két ártatlan gyermek halálát, s az indián asszony is súlyosan megsebesült. Megparancsoltam, fegyverezzék le és vigyék azonnal az erődbe a lázadót . . . Eközben az ezredes parancsot adott az ügyeletes tisztnek, zúdítsanak (hegyitarackokból) ágyútűzet az indiánokra. A hegyitarackok őrmestere úgy tett, mintha nem értené a parancsot, jogtalannak találta ugyanis az eljárást; az ügyeletes tiszt azonban lehordta és megfenyegette, ezért azután engedelmeskednie kellett, nehogy bajba kerüljön. Az indiánok szétszóródtak a völgyben az erőd alatt, megrohanták a helyőrség állatait, megsebesítették a mexikói pásztor, rabolniuk azonban nem sikerült a jószágból; megtámadták továbbá az erődtől tíz mérföldnyire a postafutárt, elvették lovát és postazsákját, őt magát pedig megsebesítették a karján. A vérengzés után az indiánok az erőd tájára se mentek — néhány *squaw* kivételével, ezek tisztiszajhák voltak. A parancsnok szeretne volna már, ha helyreáll a navahókkal a béke, megkért tehát néhány indián nőt, beszéljenek a főnökkel, de a *squaw* közvetítői jutalma derekas verés lett csupán.”

1861. szeptember 22-e, az emlékezetes futam napja után hosszú idő telt el, amíg a fehérek és a navahók között ismét helyreállt a békesség.

Eközben a konfederáltak szürkemundéros katonái behatoltak Új-Mexikóba, s a Rio Grande mentén nagy csatákat vívtak a kékmundérosokkal. A kékmundérosok egyik vezére Kit Carson volt, más néven a „Kötélvető”. A navahók zöme bízott „Kötélvető” Carsonban, mert ez a tiszt mindig jó szándékot mutatott velük szemben; azt remélték hát, hogy békét köt velük, ha elintézte a szürkemundérosokat.

1862 tavaszán azonban sok újabb kékmundéros érkezett nyugatról Új-Mexikóba. Kaliforniai oszlopnak nevezték egységüket. Tábornokuk, James Carleton, csillagokat viselt egyenruhája vállán, és nagyobb hatalma volt, mint a „Kötélvető” Carsonnak. A kaliforniaiak tábornok vertek a Rio Grande völgyében, dolguk azonban nem akadt, mert a szürkemundérosok mind elmenekültek Texasba.

A navahók hamarosan megtudták, hogy „Csillagos Főnök” Carleton igencsak földéhes ember, mi több, főként a föld mélyének rej-

tett kincsei izgatják. „Fejedelmi birtok – mondotta a vidékről –, csodálatos legelők és ásványi kincsek birodalma.” Mivel katonáinak nem volt más dolguk, mint hogy a gyakorlótéren meneteljenek és a fegyverfogást gyakorolják, Carleton indiánokat keresett, akikkel harcolhat. Azt mondta: „A navahók bitang hegyi farkasok, meg kell őket szelídíteni.”

Carleton előbb a meszkalero-apacsok ellen vonult, akik ezren sem lehettek; elszórtan, kis csoportokban éltek a Rio Grande és a Pecos között. Carleton terve az volt, hogy mind egy szálíg legyilkolja vagy foglyul ejti a meszkaleroakat, s az életben maradottakat a Pecos melletti sivár rezervátumba kényszeríti. Ha ezt elvégezte, a gazdag Rio Grande völgyet felparcelláztatja s amerikaiakkal telepítteti be. 1862 szeptemberében parancsot köröztetett:

„Az indiánokkal tanácsban nem tárgyalunk, szóba sem állunk velük. A férfiak lemészárlandók, bárhol és bármikor mutatkozhatnak is. A nők és a gyermekek természetesen életben hagyandók és foglyul ejtendők.”

Kit Carson sohasem tette volna meg ezt, hiszen számos indián barátja maradt hajdani kereskedő korából. Elküldte hát katonáit a hegyek közé, egyszersmind azonban üzent is a meszkaleroók főnökeinek. Késő ősszel öt főnököt rávett, jöjjenek el Santa Fébe és tárgyaljanak Carleton tábornokkal. A Santa Fébe vezető úton két főnök és kísérete katonai járőrrel találkozott; a csapat egy volt kocsmáros, James (Paddy) Graydon kapitány parancsnoksága alatt állt. Graydon úgy tett, mintha a meszkaleroók nagy barátja lenne, liszttel és marhahússal látta el őket a hosszú útra. Járőre azonban Gallina Springs közelében újra találkozott az indiánokkal. Nem egészen világos, mi történt, a meszkaleroók ugyanis mind egy szálíg ott veszttek. Egy fehér katonafőnök, Arthur Morrison őrnagy szűkszavú jelentése így hangzik: „Graydon kapitány igen furcsán tárgyalt... Legjobb tudásom szerint becsapta az indiánokat, mivel táborukba ment, szesszel kínálta őket, később pedig agyonlőtte a gyanútlan vörösbőrűeket, akik joggal hihették, hogy akkor is jó szándékkal közeledik, hiszen az imént még liszttel, marhahússal, más ennivalóval látta el őket.”

A másik három főnök, Cadette, Chato és Estrella megérkezett

Santa Fébe. Mindhárom biztosította Carleton tábornokot, hogy embereikben jó szándék él a fehérek iránt, nem akarnak egyebet, mint hogy békén élhessenek hegyeik között. „Erősebbek vagytok nálunk — mondta Cadette. — Harcoltunk ellenetek, amíg fegyverünk és puskaporunk volt, de a ti fegyvereitek különbek a mieinknél. Adjatok jó fegyvereket, bocsássatok szabadon bennünket, s felvesszük újra a harcot; ám fáradtak vagyunk, lásd csak, a bátorságunk is oda, ennivalónk nincs, élnünk sincsen miből; csapataitok tűnnek fel mindenütt, kutainkat, itatóinkat ifjaitok őrzik és lesik. Elűztetek végső, legjobb menedékünkéből is; szívünk gyengén vergődik: sebzett madár. Tegyetek velünk, amit jónak láttok, de ne feledjétek: férfiak vagyunk és harcosok.”

Carleton azt vágta vissza gőgösen, hogy a meszkalerók csak akkor élhetnek majd békében, ha földjüket elhagyják és a Bosque Redondóra költöznek, a Pecos mellett általa kijelölt rezervátumra. Ott az új Summer-erőd katonái felügyelnének rájuk.

A meszkalerók, akik a katonákkal szemben igencsak kisebbségben voltak és még asszonyaikat, gyermekeiket sem tudták megvédelmezni, bíztak „Kötélvető” Carson jóakarátában, ezért engedelmeskedtek Carletonnak. A főnökök önként vezették népüket Bosque Redondo kopár sziklahegy tömlöcébe.

A navahók rossz érzéssel s balsejtelmekkel szívükben figyelték, milyen hirtelen és könyörtelen módon bánt el rokonaikkal, a meszkalero-apacsokkal a tábornok. Decemberben tizennyolc *rico* vezető — közöttük Delgadito és Barboncito, Manuelito azonban nem — Santa Fébe lovagolt, hogy beszéljen a tábornokkal. Elmondották: békés állattenyésztők és gazdálkodók követői ők, nem kívánnak álmukban sem háborút. Életükben először látták szemtől szembe „Csillagos” Carleton tábornokot. Arca szőrös volt, szeme szúrós, szája mosolytalan, kemény. Kőarccal felelt Delgaditónak s társainak: „Nem élhettek békében, ha pusztá szavatokon kívül egyéb biztosítékot nem adhattok nekünk, hogy nem szegitek meg kötelességeiteket. Térjete haza, s mondjátok meg ezt népeteknek is. Nincsen hitem abban, amit ígértek.”

1863 tavaszán a meszkalerók java része Mexikóba szökött, a töb-

bieket a Bosque Redondóra hajtották. Carleton áprilisban felkereste a Wingate-erődöt, „hogy megtárgyalja a navahók ellen tervezett hadjárat előkészületeit; az akció nyomban esedékes lesz, mihelyt a fű eléggé megnő ahhoz, hogy a lovaknak takarmánya legyen”. Cubero közelében találkozott Delgadítóval és Barboncítóval, és kertelés nélkül közölte velük, békés szándékukról csak úgy tehetnek bizonyosságot, ha embereikkel elhagyják a navahók földjét és csatlakoznak a Bosque Redondón „elégedetten” élő meszkalerókhoz. Barboncito erre így adta a választ: „Én pedig a Bosquéra nem megyek. Soha el nem hagyom földemet, még ha ott ölnek is meg.”

Június 23-án Carleton utoljára adott határidőt a navahóknak, vonuljanak a Bosque Redondóra. „Hívassa ismét Delgaditót és Barboncitót – utasította a Wingate-erőd parancsnokát –, és ismételje el nekik, amit én magam már elmondottam. Közölje, nagyon sajnálnám, ha vonakodnának... Értesse meg velük: július huszadik napjáig kaphatnak időt; *e nap után katonáim minden navahót, akivel találkoznak, ellenségnek tekintenek, s ennek megfelelően bánnak vele*; július 20-a után bezárul a ma még nyitott kapu.” Elérkezett július huszadik napja, ám egyetlen navaho sem adta meg magát.

Carleton eközben parancsot adott Kit Carsonnak, vonuljon csapataival a meszkalerók földjéről a Wingate-erődhöz és készüljön fel a navahók elleni háborúra. Carson azonban vonakodott, mondván, ő a konföderáció elleni harcra jelentkezett, nem indián mészárlásra; elküldte hát a lemondását Carletonnak.

Kit Carson szerette az indiánokat. A régi jó időkben hónapokig lakott náluk anélkül, hogy fehér emberrel találkozott volna. Fia is volt egy arapaho asszonytól, s egy darabig csejenn nővel élt együtt. De miután feleségül vette Josefát, a taosi Don Francisco Jaramillo leányát, új életet kezdett, megtollasodott, s már egy *ranch*-et is vásárolt. Láttá, hogy Új-Mexikóban még a magafajta kemény, babonás, műveletlen ember is jól boldogul. Megtanult írni-olvasni is valamennyire, s bár csak öt láb és hat hüvelyk magasan állt a tengerszint felett, hírneve a csillagos égboltig tornyosult. De bármilyen hírnévre veszkődött is, a „Kötélvető” továbbra is tisztelte a jólöltözött, választékos beszédű urakat, Új-Mexikóban pedig „Csillagos” Carleton volt a legnagyobb úr. Ezért azután Kit Carson még 1863

nyarán visszavonta lemondását, és elment szépen Wingate-be, hogy harcot kezdjen az indiánokkal. És még a háború befejezte előtt ugyanolyan „sorsmanifesztumos” frázisok puffogtak Carleton tábornokhoz írt jelentéseiben, mintha arrogáns parancsnoka maga fogalmazta volna őket.

A navahók tisztelték Carsont, a harcost, katonáit azonban, az új-mexikói önkénteseket megvetették. Sokan közülük mexikóiak voltak, márpedig a navahók emberemlékezet óta megkergették harcban a mexikóiakat. Tízannyi navaho volt, mint meszkalero, s őket segítette a roppant darabos hegyvidék is: a sok mély kanyon, meredek falú *arroyo* és szakadékos *mesa*. Sasfészkük a Canyon, de Chelly volt, amely a Chuska-hegységtől húzódott harminc mérföldön át nyugatnak. A néhol ötven lépésre összeszűkülő kanyon vörös sziklafalai sok száz méter magasba szökkentek, a sok kiugró sziklaszirt pedig pompás védőállást kínált a támadókkal szemben. A kanyon több száz lépésre kiszélesedő völgyeiben a navahók birkát, kecskét legeltettek, kukoricát, búzát, gyümölcsöt, dinnyét termesztettek. Különösen büszkék voltak őszibarackosaikra, ezeket még a spanyol idők óta ápolták gondosan. Az év legnagyobb részében a kanyon bővelkedett vízben, és annyi gyapot meg orgonabokor nőtt arrafelé, hogy rőzse is mindig akadt elegendő.

Még amikor megtudták, hogy Carson ezer katonával Pueblo Coloradóba vonult, s régi cimboráit, a jutékat szerződtette nyomkeresőnek, akkor is csak gúnyosan nevettek a navahók. A főnökök emlékeztették népüket, hogyan űzték el annak idején a spanyol betolakodókat. „Ha ránk jönnek az amerikaiak, megöljük őket” – ígérték a főnökök, de azért gondoskodtak az asszonyok és a gyermekek biztonságáról. Tudták, a jute-zsoldosok megpróbálnák foglyul ejteni, majd gazdag mexikóiaknak eladni őket.

Július végén Carson elérte a Defiance-erődöt, s nyomban átkezesztelte az indiánok esküdt ellenségének nevére; elnevezte Canby-erődnek. Ezek után felderítő egységeket küldött ki. Bizonyára nem lepte meg, hogy emberei alig bukkannak navahókra. Tudta, csak úgy győzhet, ha az indiánok vetését és állatait elpusztítja; július 25-én ezért parancsot adott Joseph Cummings őrnagynak, hajtson el minden jószágot, ami csak az útjába akad, továbbá arassa le vagy

égesse fel a kukoricát és a búzát a Bonito mentén. Amikor a navahók rájöttek, mit művel Cummings a téli élelmükkel, az őrnagy máris halál fia volt. Egy navaho mesterlövész hamarosan leszedte a nyeregből; Cummings nyomban kiadta a lelkét. Az indiánok megtámadták Carson *corral*-ját Fort Canbynél, visszavettek pár birkát és kecskét, valamint a „Kötélvető” kedvenc lovát.

Carleton tábornokot sokkal inkább bosszantották az ilyen esetek, mint magát Carsont; ő épp eleget élt indiánok között ahhoz, hogy értékelni tudja a bátor visszavágást. Augusztus 18-án a tábornok úgy döntött, „fokozza katonái harci kedvét”; evégett pénzjutalmat tűzött ki a navahók elfogott jószágaira. Húsz dollárt ígért „minden egészséges, használható lóért vagy öszvérért”, amelyet az önkéntesek a Canby-erőd szállásmesteri hivatalánál leadnak.

Mivel a katonák havi zsoldja is alig volt húsz dollár, a díj természetesen serkentőleg hatott; akadtak azonban, akik kimondottan navahókra vadásztak. Hogy bebizonyítsák, milyen jó katonák, levágták a halott navahók fejéről a piros szalaggal átkötött hajfonatot. A navahók nem hitték, hogy Kit Carson hagyta jóvá a skalpolást, amit ők maguk is barbár, a spanyolok által meghonosított szokásnak tekintettek. (Vitatott kérdés, vajon európai „vívmány”-e a skalpolás az Újvilágban, annyi azonban bizonyos, hogy a spanyol, a francia, a holland és az angol gyarmatosítók bátorították elterjedését, amikor külön díjakat tűztek ki ellenségeik skalpjára.)

Bár Carson folytatta a gabonaföldek, a bab- a tököltetvények pusztítását, Carleton tábornok túlságosan lassúnak találta a haladást. Szeptemberben parancsot adott tehát, hogy a katonák öljenek meg vagy ejtsenek foglyul minden navaho férfit, aki az útjukba akad. Szó szerint előírta azt is, mit mondjanak a katonák az elfogott navahóknak: „Mondjátok nekik: »Menjetek a Bosque Redondóra, vagy üldözzünk és megölünk benneteket. Más békefeltételt nem ismerünk... És ha évekig tart is ez a háború, hát addig tart... amíg egy szálig elpusztultok. Nincs több tárgyalnivaló.«”

Körülbelül ebben az időben írt a tábornok a washingtoni Hadügy-minisztériumnak, és egy ezred lovasságot kért erősítésül. Több katonára van szükség – fejtegette a „Csillagos” –, mert a navahók országának közelében, nyugat felé aranyra bukkantak, ezért „az

indiánokat el kell űzni, a bányák felé tartó fehéreket pedig meg kell védelmezni. . . A Gondviselés valóban kegyes volt hozzánk . . . Az arany a lábunk előtt hever, éppen csak le kell hajolnunk érte!”

Carleton sürgetésére Kit Carson meggyorsította a „felperzselte föld politikáját”, és mire az őszi beköszöntött, a Canby-erőd és a Canyon de Chelly között a nyájak és a gabonaföldek java részét elpusztította. Október 17-én két navaho érkezett a Wingate-erődbe követként; El Sordo volt az egyikük. Fivérei, Delgadito és Barboncito, valamint ötszáz emberük képviselőjében jött. Élelmiszereik elfogyott, táplálékuk immár csak piñon-dió. Szinte mezítelenek, nincsen takarójuk, tüzet rakni pedig félnek, hátha az őrzőjáratok fölfedezik őket. Nem akarnak a Bosquéra menni, inkább a Wingate-erőd körül építenék fel *hoganjaikat*, ott élnének békességben a katonák felügyelete alatt. Kilenc napon belül Delgadito és Barboncito is itt lesz ötszáz emberével. A főnökök készek arra, hogy Santa Fébe menjenek, ott tárgyaljanak a „Csillagos Főnökkel” a békéről.

Rafael Chacon kapitány, a Wingate-erőd parancsnoka továbbította az egyezkedésre tett javaslatot Carleton tábornoknak, aki így válaszolt: „A navahóknak nincs választásuk, meg kell adniuk magukat, a Bosque Redondóra kell menniük; máskülönben maradnak, ahol vannak, és háborúznak, amíg győzik.”

Mivel választásuk nem volt, asszonyaik és gyermekeik pedig éhséget szenvedtek, Delgadito megadta magát. Barboncito, El Sordo és sok harcos azonban a hegyekben maradt, várták, mi történik népükkel.

Az indiánokat, akik megadták magukat, a Bosque Redondóra vezették. Carletonnak azonban gondja volt rá, hogy az első foglyok különösen jó bánásmódban részesüljenek; menet közben és megérkezésükkor is a legjobb ellátást, a legjobb sátrakat kapták. Bár a Pecos mellett vigasztalanul sivár föld fogadta őket, Delgaditóra nagy hatást tett rabtartóinak szívélyessége. Amikor a „Csillagos Főnök” közölte vele, hogy családjával visszatérhet a Wingate-erődhöz, amennyiben a többi navaho főnököt meggyőzi, hogy jobb a Bosquén élni, mint a hegyek között éhezni és fagyoskodni, Delgadito ráállt az alkura. A tábornok egyidejűleg parancsot adott Kit

Carsonnak, indítson támadást a Canyon de Chelly ellen, semmisítse meg a megmaradt jószágot meg élelmiszert, ölje meg vagy ejtse foglyul az utolsó menedékükbe húzódott navahókat.

Carson kellőképpen előkészítette a hadjáratot; málhás állatokat szerzett, a csordára azonban december 13-án lecsapott harcosaival Barboncito, az öszvéreket elhajtották a kanyonba, hogy levágják őket, s így szerezzenek húst a téli hónapokra. Carson két osztagot küldött üldözésükre, a navahók azonban több kis csoportra oszlottak, és egy heves hóvihar függönyétől takarva egérutat nyertek. Donaciano Montoya hadnagy lovasai így is ráleltek egy kisebb táborra, megrohamozták, a navahókat valami cédruserdőbe űzték, tizenhárom asszonyt és gyermeket pedig foglyul ejtettek. A hadnagy jelentéséből idézünk: „Egy indiánt a jobb oldalán ért golyó, ennek ellenére el tudott menekülni a sűrű alja növényzet védelmében. Tízéves fia, akit egyébként meglepően értelmesnek találok ahhoz képest, hogy indián, fogságunkba esett, és elmondta, hogy apja később egy közeli *arroyo* szikláinak között halt meg.”

Mivel Kit Carsonnak nem voltak immár málhás állatai, amelyek a felszerelést szállították volna, közölte Carleton tábornokkal, hogy a Canyon de Chelly elleni támadást el kell halasztani. A tábornok válasza nem késett: „Málhás állatok hiányában is végrehajtandó a támadás. A katonák vigyék maguk a takaróikat, ha pedig szükséges, csomagoljanak három-négy napra elegendő élelmiszeradagot a borjúba.”

1864. január 6-án a katonák kivonultak a Canby-erődből. Az egyik kis csoportnak, amely kelet felől készült behatolni a Canyon de Chellybe, Albert Pfeiffer százados volt a parancsnoka. Kit Carson vezette a nagyobb, nyugat felől támadó csoportot. Hat hüvelyk magas hóban, kemény hidegben, fagyban, keservesen haladtak előre a katonák.

Egy héttel később Pfeiffer benyomult a kanyonba. A kiugró sziklákról sok száz agyonéhezett navaho kövekkel és fadarabokkal dobálta meg a katonákat, spanyol szitkokkal is elárasztva őket. Mégsem tudták feltartóztatni a fehéreket. Pfeiffer emberei lerombolták a *boganokat*, szétdúlták a felhalmozott élelmiszert, leöldösték az állatokat, lelőtték három navahót, akik muskétáik lőtávolyába me-

részkedtek, megfagyva találtak két idősebb indiánt, foglyul ejtettek tizenkilenc asszonyt és gyermeket.

Carson eközben a nyugati oldalon vert tábort, majd felderítőivel átkutatta a kanyont. Január 12-én egyik előőrse navaho csoportra bukkant, s a katonák megöltek tizenegy indiánt. Két napra rá a két csapat egyesült. Az egész kanyont birtokukba vették anélkül, hogy hevesebb ellenállásba ütköztek volna.

Este három navaho közeledett a béke jelével a katonák táborához. Embereik közel vannak az éh- és fagyhalálhoz – mondták Carsonnak. A megadást választják a keserves halál helyett. „Holnap reggelig van még időtök – felelte Carson. – Akkor úgymint sarokba szorítanak titeket a katonáim.” Másnap reggel hatvan rongyos, csonttá-bőrré soványodott navaho tántorgott a táborba. Megadták magukat.

Carson, mielőtt a Canby-erődbe visszatért volna, parancsot adott embereinek, pusztítsák el a navahók minden földi javát a kanyonban; odalett a sok szép barackos, több mint ötezer fa. A navahók azt még megbocsátották a „Kötélvető”-nek, hogy katonaként harcolt ellenük, foglyul ejtette őket, még azt is, hogy élelmiszereiket is elpusztította, azt azonban, hogy szeretett barackfáikat kiirtotta, soha.

Amikor a következő hetekben a navahók eldugott táboraiba eljutott a hír, hogy a fehérek megszállták a Canyon de Chellyt, az indiánok elvesztették szívük erejét. „Küzdöttünk ezért a földért, mert nem akartuk elveszíteni – vallotta később Manuelito –, és csaknem mindent elveszítettünk . . . Nagyon erős ellenfél az amerikai nemzet, nem harcolhatunk vele. Amíg csak pár napig kellett küzdenünk, volt erőnk, hamarosan kifáradtunk azonban, a katonák kiéhezettek minket.”

Január 31-én Delgadito újabb 680 navahót győzött meg, hogy a Wingate-erőd alatt adják meg magukat. Elmondta, milyen kellemes körülmények között élhetnek majd a Bosque Redondón. Mások a zord téli időjárás és az élelem hiánya miatt vonultak a Canby-erődhöz. Február derekára 1200-an voltak már. A hadsereg nagyon szűkre szabta fejadagjaikat; a kisgyermekek meg az öregek közül egyre többen haltak meg. Február 21-én Herrero Grande is

megérkezett embereivel; immár 1500 indián volt együtt. Március elejére a két erődnél összesen háromezer navaho adta meg magát. Északon is megteltek az ösvények reszkető navahókkal; keservesen közeledtek a fagyott havon. A gazdag főnökök azonban — Manuelito, Barboncito és Armijo — elutasították a megadás gondolatát. Embereikkel a hegyekben maradtak.

Márciusban megkezdődött a navahók hosszú vándorútja a Sumner-erődhez, a Bosque Redondóra. Az első, 1430 indiánból álló különítmény március 13-án érte el az erődöt; tízen már út közben meghaltak, három gyermeket pedig alkalmasint a kísérő mexikói katonák raboltak el.

Eközben a második, 2400 navahót számláló csoport is elhagyta a Canby-erődöt; 126-an már az erődnél meghaltak. Harminc szekérből állt a hosszú karaván, 3000 birkát és 473 lovat vittek magukkal. A navahók elég erősek voltak, hogy a fagyot, az éhséget, a hasmenést, a katonák csúfolódásait elviseljék, nem tudták azonban elviselni a honvágyat, azt az érzést, hogy hazájukat mindörökre elveszítik. Sírtak, és 197-en az út mentén pusztultak el.

Március 20-án további 800 navaho indult útnak a Canby-erődből, főként asszonyok, gyerekek és öregek. A hadsereg csak 23 kocsit bocsátott rendelkezésükre. „A második napon — jelentette a szállítmány parancsnoka — szokatlanul heves hóvihár tört ránk. Négy napig tombolt a jeges szél; az indiánok iszonyúan szenvedtek, mert sokuk csaknem teljesen meztelen volt...” Amikor Albuquerque alatt elérték Los Pinost, a hadsereg még a ponyvás szekereket is elvette tőlük, mert más célra kellettek; az indiánok ott táborozhattak a szabad ég alatt. Mire ismét nekivágtak az útnak, több gyermek eltűnt. „Ezen a vidéken — jelentette egy hadnagy — az indiánokat kísérő tiszteknek nagyon ébereknek kell lenniük, máskülönben mind ellopják és eladják az indián kicsinyeket.” Ez a szállítmány végül 1864. május 11-én érte el a Bosquet. „800 fővel hagytam el a Canby-erődöt, a Sumner-erőd felé haladva további 146 személlyel bővült az oszlop. Összesen 946 főből út közben meghalt mintegy 110.”

Április végén Armijo, az ellenálló főnökök egyike, megjelent a Canby-erődben, és közölte Asa Carey kapitánnyal, a parancsnokkal, hogy néhány napon belül megérkezik Manuelito azokkal a nava-

hókkal, akik a telet messze északon, a Little Colorado és San Juan mellett töltötték. Armijo emberei — négyszáz-valahány fő — pár napra rá megérkeztek, Manuelito azonban sátrat vert az erődtől néhány mérföldnyire, valami Quelitas nevű helyen, és futárt küldött az amerikai tiszthez. Beszélni szeretne vele — üzenté. Tárgyalásra került sor. Manuelito kifejtette, hogy embereivel az erőd közelében kíván maradni, földet művelni és birkát legeltetni, ahogy ezt övéi emberemlékezet óta tettek.

„Számotokra nincs más választás — felelte Carey kapitány —, mint a Bosque.”

„De hát mit keressünk mi a Bosquén? — kérdezte Manuelito. — Nem loptunk, nem gyilkoltunk mi soha, és mindig megtartottuk, amit Canby tábornoknak ígértünk: a békét.” Emberei — folytatta Manuelito — attól félnek, a katonák összetereleik majd őket a Bosquén, s azután lelövik népét egy szálig; erre 1861-ben a Fauntleroy-erődnél már volt példa. Carey biztosította a főnököt, hogy erről szó sem lehet. Manuelito válasza azonban annyi volt csupán, hogy nem szolgáltatja ki embereit, amíg nem beszélt régi barátjával, Herrero Grandéval vagy valamelyik navaho főnökkel, aki járt már a Bosquén.

Amikor Carleton tábornok meghallotta, hogy Manuelito talán megadja magát, gondosan kiválasztott négy navahót a Bosquéről, győzzék meg a makacskodó főnököt. Herrero Grande azonban nem volt velük, a meggyőzés pedig nem sikerült.

Egy júniusi éjszakán, miután a tanácskozás véget ért, Manuelito és csapata eltűnt Quelitasból, és visszatért a Little Colorado melletti rejtékhelyre.

Szeptemberben Manuelito megtudta, hogy régi szövetségését, Barboncitót elfogták a Canyon de Chellyben. Most hát ő volt az utolsó ellenálló *rico*; tudta, a katonák őt keresik mindenütt.

Ősszel a Bosque Redondóról megszökött navahók kezdtek sorra hazaszállingózni földjükre. Elmesélték, milyen borzalmakat élnek át táborbeli társaik. A katonák szuronnal terelik őket agyagfalú kunyhóikba, ahol a fehér tisztek újra meg újra megszámlolják őket, s a számokat kis könyvecskékbe jegyzik fel. A parancsnokok ruhát és takarót ígértek nekik, jobb ellátást, ígéreteiket azonban sohasem

tartották meg. Minden gyapotfát és mesquite-cserjét kivágtak már, tüzelőanyagnak a gyökerek maradtak csupán. Hogy az eső és a napsütés ellen védekezzenek, lyukakat kellett vájniuk a homokos talajba, az üregeket azután fűfonattal bélelték és fedték be. Úgy élnek, mint odvaikban a prérifarkasok. A katonáktól pár ócska szerszámot kaptak, azzal túrják a Pecos menti meddő lapályt, de hiába vetettek, az áradás, az aszály vagy a rovarok újra meg újra tönkretették munkájuk eredményét; most már az élelmiszer-fejadag is a felére csökkent. Összezsúfoltan élnek; a gyengébbeket betegségek tizedelik. Rossz föld az ott, és bár az éberen örökdő katonák miatt nehéz a szökés, sokan vállalták még ezt a kockázatot is, csak-hogy elkerüljenek onnan.

Eközben a „Csillagos Főnök” Carleton megkérte a Santa Fé-i lelkeszt, ünnepelje hálaadó Te Deummal az eseményt, hogy a hadseregnek sikerült a navahókat a Bosquéra terelni. Washingtoni előjáróinak küldött jelentésében a tábornok „szép rezervátum”-nak nevezte a kijelölt táborhelyet. „Nem látom seními akadályát, hogy (a navahók) a legboldogabb és a legjobb körülmények között élő indiánok legyenek az Egyesült Államokban . . . Mindenesetre olcsóbb élelmeznünk őket, semmint harcolni ellenük.”

A „Csillagos Főnök” éhes szájaknak és darabszám nyilvántartandó testeknek tekintette foglyait. „Hatezer szájaknak kell ennie, hatezer testre kell ruha. De ha meggondoljuk, milyen pompás földet hagytak ránk, micsoda legelőket, micsoda ásványi kincseket, túlzás nélkül mondhatjuk: felbecsülhetetlen értékű területet, máris jelentéktelen apróságnak tetszhet az a körülmény, hogy sürgősen gondoskodnunk kell róluk. Bagóért vettünk egy csodás örökséget.”

A Sors-manifesztum egyetlen híve sem fogalmazta meg talán kenetteljesebben e politikai doktrína tartalmát: „E nép kiűzetése atyái ősi földjéről nemcsak látványos színjáték, de megindító esemény is. Hosszú éveken át küzdöttek ellenünk vitézül, bármely nép büszke lehetne ama hősiességre, amellyel hegyeiket és roppant kanyonjaikat védelmezték. Amikor azután végre felismerték, hogy sorsuk azt parancsolja, testvéreikhez, a többi törzshöz hasonlóan nekik is arccal napnyugat felé kell fordulniuk, félreállniuk fehér fajunk feltartóztatathatalan haladásának útjából, letették a fegyvert,

majd csodálatunkat és tiszteletünket megérdemlő bátor férfiakként eljöttek hozzánk — bízván nagylelkűségünkben, érezvén, erősebb és becsületesebb a mi népünk annál, semhogy alávalósággal vagy hanyagsággal fizessen e bizalomért — azzal a szent meggyőződéssel, hogy ha már ilyen nemesen feláldozták javunkra szép földjüket, otthonaikat, minden emléküket, féltve őrzött hagyományaikat, nem fogjuk hitvány alamizsnával kifizetni őket, méltatlanul fogadni ezt az általuk és általunk egyképp fejedelminek tartott birodalmat.”

Manuelito mindazonáltal nem tette le a fegyvert, és Carleton tábornok túlságosan jelentős főnöknek tartotta őt ahhoz, semhogy ilyen engedetlenséget büntetlenül megengedjen neki. 1865 februárjában a Wingate-erődből navaho futárokat menesztettek a rebellis Manuelitóhoz. Ezek elmondották, hogy a „Csillagos Főnök” halálra hajszolja őt is, embereit is, ha tavaszig önként nem jelentkezik. „De hát nem bántok én senkit — felelte Manuelito a futároknak. — Földemet el nem hagyom. Ha meg kell halnom, itt akarok meghalni.” Végül mégis beleegyezett, hogy ismét találkozik néhány Bosque Redondón élő főnökkel.

Február végén a Zuni kereskedőállomás közelében találkozott Herrero Grande és további öt navaho főnök Manuelitóval. Hideg volt, vastag hótakaró borította a földet. Miután Manuelito megölelte régi barátait, elvezette őket a hegyek közé, emberei rejtekhelyére. Ekkorra már csak alig száz férfi, asszony és gyermek maradt Manuelito csoportjából, néhány ló meg birka volt egész állatállományuk. „Ez mindenem e világon — mondta ekkor Manuelito. — Édeskevés, ugye? Látjátok, milyen szegények vagyunk? Gyermekeim palmillagyökéren élnek.” Rövid hallgatás után hozzátette, lovai ki sem bírják a Bosquéig az utat. Herrero azt felelte, nincs felhatalmazása, hogy a kitűzött határidőt meghosszabbítsa. Barátilag figyelmeztette Manuelitót, gondoljon arra, hogy emberei életét veti kockára, ha nem adja meg magát. Manuelito megingott. Azt mondta, az asszonyok és a gyerekek kedvéért hajlandó megadni magát, de három hónapra van szüksége, amíg az állatokat kissé feltáplálhatja. Végül azután kereken kijelentette, képtelen elhagyni földjét.

„Istenem és anyám egyképp napnyugaton él, én el nem hagyhatom őket. Népem hagyománya, hogy a három folyót — a Rio

Grandét, a San Juant és a Coloradót – soha át nem lépjük. És nem hagyhatom el a Chuska-hegységet sem. Ott születtem. Maradok. Nincs más vesztenivalóm, csak az életem, és *azért* bármikor eljöhethetnek, elvehetik, én magam azonban nem mozdulok. Sohasem bántottam sem az amerikaiakat, sem a mexikóiakat. Nem raboltam. Ártatlan vért önt, aki megöl.”

Herrero azt felelte: „Mindent megtettem érted, amit tudtam, jobb tanácsot sem adhattam; most itt hagylak, mintha a sírodban hagynálak máris.”

Néhány nap múlva Santa Fében Herrero Grande tájékoztatta Carleton tábornokot Manuelito dacos magatartásáról. Carleton válaszul szigorú utasítást adott a Wingate-erőd parancsnokának: „Meggyőződése, hogy ha Manuelitót elfogjuk, népe ellenállás nélkül megadja magát; amennyiben a Zuni falu indiánjaival kellőképpen megegyezne, segítenének Önnek, hogy a látogatóba vagy csere céljából gyakran odalátogató főnököt kézre kerítsék . . . Kövesse el mindent Manuelito elfogatása érdekében. Veresse vasta, őriztesse gondosan. Áldás lenne mindazok számára, akiknek ma még parancsol, ha foglyul esne vagy megölnék. Én jobban örülnék neki élve. De ha szökni próbál . . . lelövendő.”

Manuelito azonban ravaszabb volt annál, semhogy Carleton csapdájába besétáljon. 1865 tavaszán és nyarán sikerült megmenekülnie az elfogatástól. Nyár végén a Bosque Redondóról megszökött Barboncito és néhány harcosa; úgy hírlett, az apacsok földjére mentek, a Sierra del Escadellóba. Egyébként is annyi navaho illant el időközben a rezervátumról, hogy Carleton jó negyvenméröldes körzetben állandó katonai őrhelyeket állított fel a Sumner-erőd körül. Augusztusban a tábornok utasította az erőd parancsnokát, szemrebbenés nélkül lőjenek agyon minden navahót, aki engedély nélkül a rezervátumon kívül kóborol.

Amikor 1865 őszén megint rossz volt az aratás a Bosquén, a hadsereg lisztet és szalonnát osztott a navahóknak; a katonák számára élvezhetetlennek minősített élelmiszert. Sorra haltak az indiánok megint, megnőtt a szökési kísérletek száma is.

Bár Carleton tábornokot számos befolyásos új-mexikói személyiség nyíltan bírálta a Bosque Redondó-i állapotok miatt, a „Csillagos

Főnök" folytatta az embervadászatot. 1866. szeptember 1-én végre megjelent Manuelito huszonhárom kimerült harcossal a Wingate-erődben, és megadta magát. Csonttá-bőrré soványodtak addigra valamennyien, testüket rongyok borították. Csuklójukon még ott viselték a visszarugó íjhúr ellen védő bőr szorítót, íjuk és nyiluk azonban már nem volt. Manuelito egyik keze megsebesülhetett, mert bénán csüngött alá. Hamarosan Barboncito is beállított huszonegy főnyi kíséretével, és másodszor is megadta magát. Nem voltak többé „hadiösvényen járó” főnökök.

A sors iróniája-e? Carleton tábornokot tizennyolc nappal Manuelito kapitulációja után leváltották új-mexikói hadseregpáncsnoki posztjáról. A „Csillagos Főnököt” a polgárháború hulláma emelte magasra, de a háborúnak egy éve vége volt immár, és Új-Mexikó telepesei megelégtették a tábornokot, torkig voltak hatalmaskodásával.

Amikor Manuelito a Bosquéra érkezett, a tábornak új felügyelője volt, bizonyos A. B. Norton. A felügyelő megvizsgálta a rezervátum talaját, és megállapította, hogy erős alkáli tartalma miatt a föld alkalmatlan a művelésre. „A víz fekete és poshadt, rossz ízű, élvezhetetlen; az indiánok azt állítják, egészségtelen is, mivel népük egynegyede betegségek áldozata lett. — A rezervátum — jelentette továbbá Norton — dollármilliókba került a kormánynak. Minél előbb megszüntetjük, minél előbb áttelepítjük az indiánokat, annál jobb... Rebesgetik egyébként, hogy spekuláció is volt a dologban.” Így folytatta: „Várhatjuk-e, hogy az indián elégedetten és boldogan él, ha megfosztják őt az életnek ama legelemibb feltételeitől is, amelyek nélkül fehér ember eleve képtelen volna élni? Hogyan képzelhetjük józan ésszel, hogy 8000 indián élhet olyan rezervátumon, ahol a víz jóformán ihatatlan, a talaj terméketlen és sivár, s ahol 12 mérföldnyi körzetben más tüzelőanyag sincs, csak mesquite-gyökér?... Szabad akaratából egyetlen indián sem marad itt soha, erőszakkal lehet csak ideszégezni őket. Ó, engedjük hát vissza őket földjükre vagy telepítsük olyan helyre a nyomorultakat, ahol tiszta hideg vizet ihatnak, elegendő fával tüzelhetnek, földjüket bevethetik, termésüket learathatják. . .”

Két éven át áradt a vizsgáló bizottságok és a közhivatalnokok

özöne Washingtonból a rezervátumra. Voltak, akikben igazi részvét ébredt, mások csak azon töprengtek, hogyan lehetne a kiadásokat csökkenteni.

„Jó néhány évig éltünk ott – emlékezett Manuelito. – Embe-reink közül sokat megölt az idegen égbolt . . . Washington»Csilla-gos Fehér Főnöke« tanácsban ült össze velünk. Elmondotta, hogy a fehérek megbüntetik, aki megszegi a törvényeket. Megígértük, betartjuk a törvényeket, ha visszaengednek földünkre. Megígértük, az egyezményhez tartjuk magunkat . . . Négyszer is megígértük. Mindnyájan bólintottunk az egyezményre, a fehér ember pedig jó tanáccsal látott el minket. Sherman tábornok volt a neve.”

Amikor a navaho főnökök először látták Sherman tábornokot, a „Nagy Harcos”-t, féltek tőle, mert „Csillagos” Carletonhoz hason-lított sötét, szőrös arca, kegyetlen szája, de már a szemei másként tekintettek a világba, olyan férfi szemei voltak, aki maga is sokat szenvedett, megértette hát mások szenvedéseit.

„Azt mondtuk neki, igyekezni fogunk mindig észben tartani sza-vait – emlékezett vissza Manuelito. – Ő azt felelte: »Most szeret-ném, ha mindnyájan rám néznének.« Felállt, hogy mind jól láthas-suk. Azt mondta, ha helyesen élünk és cselekszünk, mindenkinek, bátran a szemébe nézhetünk. Majd így fejezte be szavait: »Gyer-mekeim, hazaküldelek benneteket, otthonotok földjére.«”

Mielőtt a rezervátumot elhagyhatták volna, a főnököknek 1868. június 1-én újabb szerződést kellett aláírniuk. Szövege így kez-dődött: „E naptól fogva a szerződő felek között sohasem lesz többé háború.” Barboncito vezette rá elsőnek kézjegyét az okmányra, őt követte Armijo, Delgadito, Manuelito, Herrero Grande és még heten.

„Hosszúak voltak a napok és az éjszakák, amíg eljött végre az indulás napja – mesélte Manuelito. – De már annyira vártuk, hogy az indulás előtti napon nekivágtunk, mentünk néhány lépést föl-dünk irányába. Amikor visszatértünk, az amerikaiak adtak nekünk néhány állatot; nagyon megköszöntük. Mondtuk a hajtóknak ösztö-kéljük csak ostoraikkal az öszvéreket, annyira türelmetlenek vol-tunk. Amikor Albuquerquenél megpillantottuk a hegycsúcsot, azt kérdeztük egymástól, a mi hegyünk-e vajon? És nem tehattünk

mást, beszélni kezdtünk az út porával, mert annyira szerettük. Néhány öreg és pár asszony sírt az örömtől, amikor végre hazaértünk.”

Ez volt a navahók hazaútja. Amikor az új rezervátum határát megvonták, a legjobb legelők nagy része a fehér telepesek kezére került. Nehéz élet várt az indiánokra. Keservesen kellett megküzdniük ezután is a létért. De a navahók hamarosan megtudhatták, hogy még őket sújtotta testvéreik közül legkevésbé a sors. Mert a többiek számára csak azután kezdődtek a tragédiák.

M E G S Z E N T E L E M É L E T E M

Megszentelem

Életem.

Az ég felé

Fordulok.

Megszentelem életem.

Van elég

Lovam is.

3 / Kis Varjú háborúja

1862. *április 6.* Grant tábornok legyőzi a konföderációs csapatokat a shilohi csatában. Május 6. – Henry D. Thoreau 45 éves korában meghal. Május 20. – A Kongresszus elfogadja a „Homestead-törvényt”, amely a nyugati telepeseknek egyenként 160 acre földet biztosít, acrenként 1,25 dollárért. Július 10. – Megkezdik a Central Pacific Vasút építését. Augusztus 30. – Az Unió hadserege vereséget szenved a második Bull Run-i csatában. Szeptember 17. – A konföderáltak hadserege vereséget szenved Antietamnál. Szeptember 22. – Lincoln 1863. január 1-től szabadnak nyilvánít minden rabszolgát. Október 13. – Az Unió hadserege súlyos veszteségeket szenved Fredericksburgnál; válságos idők; a hadsereg egyik-másik egysége téli szállásra vonulva már a fosztogatástól sem riad vissza. December 29. – Sherman tábornok vereséget szenved Chickasaw Bayou-nál. Megjelenik Victor Hugo könyve, „A nyomorultak” és Turgenyev „Apák és fiúk”-ja.

• 1863. *április 2.* – Kenyérlázadás a virginiai Richmondban. Május 2–4. – A konföderáltak győzelme Chancellorsvillenél. Július 1–3. – Az Unió hadserege Gettysburgnál legyőzi a délieket. Július 4. – Grant hadserege elfoglalja Vicksburgöt. Július 11. – Kényszersorozás az Unió hadseregébe. Július 13–17. – New Yorkban több száz halott a kényszersorozás elleni tiltakozás során. Július 15. – Davis elnök első ízben rendel el sorozást a déli hadseregbe. Szeptember 5. – Öt orosz hadihajó fut be a New York-i kikötőbe; szívélyes fogadtatás. November 24–25. – A déliek veresége Chattanoogaánál. December 8. – Lincoln elnök amnesztiát hirdet mindazon konföderáltak számára, akik hajlandók magukat újra alávetni az Unió törvényeinek.

A fehérek mindig megpróbálták rávenni az indiánokat, hogy adják fel életmódjukat és éljenek úgy, mint a Fehér ember — műveljék a földet, dolgozzanak arcuk verítékével, tegyék, amit a fehérek —, de az indiánok nem tudták, miként kellene hozzáfogniuk, meg azután nem is volt kedvük hozzá... Ha az indiánok próbálták volna rávenni a fehéreket, éljenek úgy, mint ők, a fehérek védekeztek volna, hát ezt tette sok indián is.

VAMDITANKA (NAGY SAS), A SZANTI-SZIÚK HARCOSA

Csaknem ezer mérfölddel északabbra a navahók földjétől, ugyan csak a fehérek nagy polgárháborúja idején, a szanti-sziúk mindörökre elveszítették hazájukat. Négy csoport alkotta a szanti nemzetet — a mdevkantonok, a vahpetonok, a vahpekuték és a szisszetonok. Erdővidéki indiánok voltak, mindazonáltal szoros kötelék és erős törzsi büszkeség érzete fűzte őket prérilakó vértestvéreikhez, a janktonokhoz és a tetonokhoz. A szantik voltak a sziú terület végvidéki őrszemei.

A polgárháborút megelőző évtizedben több mint 150 000 fehér telepes tódult be a szantik földjére, lerohanva az egykori „örök indián határ” bal szárnyát. Két fondorlatosan rájuk kényszerített szerződés eredményeképpen az erdővidéki sziúk földjük kilenc-tizedéről lemondtak, végül aztán ott szorongtak a Minnesota River mellett valami keskeny földszávon. Ügynökök és kereskedők csaptak le rájuk azonnal, mint a keselyűk az elhullt bölényre, megfosztva őket még annak az életjáradéknak az oroszlánrészétől is, amelynek fejében földjüktől megváltak.

„Sok fehér ember csapta be az indiánokat, sok bánt velük rosszindulatúan — mondotta Nagy Sas. — Talán van rá mentségük, de az indiánok nem így vélekednek. Sok fehér ember mintha némán

is azt mondta volna, mihelyt indiánt látott: »Különb vagyok nálad«, és az indiánoknak ez nem tetszett... És talán erre is volt mentség, de a dakoták (sziúk) nem hihették, hogy náluk külön emberek is élnek e világon. Majd az következett, hogy a fehér emberek bizonyos módon visszaéltek az indián nők tisztességével; meggyalázták ugyanis őket, és erre már csakugyan nem lehet semmiféle mentséget találni. Mindezek a dolgok sok indián szívében haragot ébresztettek a fehérek iránt.”

1862 nyarán végképp megromlott a viszony a szantik és a fehérek között. A rezervátum vadállománya megcsappant, s ha az indiánok visszatértek a fehér telepesek birtokába került régi vadászterületeikre, gyakran támadt viszály. Az indiánok már második éve takarítottak be nagyon szegényes termést, ezért sokuknak kellett az Indián Ügynökség fehér kereskedőinél hitelre vásárolniuk. A szantik meggyűlölték a hitelrendszert, mert nem állt módjukban a számlák ellenőrzése. És amikor Washingtonból megérkezett a járadék, a kereskedők nyomban bejelentették igényüket a pénzre, így a kormányhivatalok nekik fizették ki mindazt, amit üzleti könyveikben kimutattak. A szantik közül néhányan megtanulták a könyvelést, de ha az ő könyveikben sokkal kisebb végösszeg szerepelt, a hivatalos szervek nem ismerték el igazukat.

1862 nyarán Ta-oja-te-duta főnököt, Kis Varjút, határtalan düh öntötte el a kereskedőkkel szemben. Kis Varjú a mdevkantonok főnöke volt, akárcsak előtte az apja meg a nagyapja. Hatvanadik évében járt, és mindig hosszú ujjú ruhát hordott, hogy alkarját és csuklóját eltakarja, melyeket elégtelenítettek az ifjúkori csatákban szerzett sebesülések rosszul beforrt hegei. Kis Varjú mindkét szerződést aláírta, amelyek értelmében népét megfosztották földjétől, majd kiforgatták még a kártalanításul kapott pénzből is. Járt Washingtonban, látta a Nagy Fehér Atyát, Buchanan elnököt. Indián öltözetét nadrágra és rézgombos kabátra váltotta, az episzkopális egyház tagja lett, házat épített magának, és gazdálkodni kezdett. 1862 nyarán azonban Kis Varjú minden addigi csalódása keserű dühvé forrt.

Júliusban több ezer szanti gyűlt össze a Yellow Medicine River mentén, a Felső Ügynökségnél, hogy a szerződés szerint járó pénz-

összeget felvegye, majd élelmiszert vásároljon rajta. A pénz nem érkezett meg, és olyan hírek terjedtek el, hogy a Nagy Tanács (a Kongresszus) Washingtonban minden aranyat a polgárháborúra költött, nem maradt hát pénze az indiánok számára. Mivel embereik éheztek, Kis Varjú és még néhány főnök felkereste Thomas Galbraitht, az indiánok mellé kinevezett ügynököt, és megkérdezte, nem kaphatnának-e élelmet a zsúfolásig teli raktárakból. Galbraith azt felelte: mindaddig, amíg a pénz be nem fut, erre nincs mód; azzal nyomban száz katonát küldött a raktárak őrizetére. Augusztus 4-én ötszáz szanti körülfogta a raktárakat, néhányan behatoltak, majd liszteszsákokkal távoztak. Timothy Sheehan, a katonák parancsnoka, megszánta az indiánokat. Nem lövetett rájuk, hanem rávette Galbraitht, osszon szárított disznóhúst és lisztet az indiánoknak, majd ők megfizetik, ha lesz pénzük. Galbraith hallgatott a szóra, és az élelmiszerosztás után a szantik békében el is távoztak. Kis Varjú azonban megígértette Galbraithtel, hogy az Alsó Ügynökség, amely harminc mérfölddel délebbre állt a folyó menti Redwoodnál, hasonlóképpen jár el.

Bár Kis Varjú faluja közel volt az Alsó Ügynökséghez, Galbraith mégis napokig várakoztatta, míg végre augusztus 15-re találkoztát beszélt meg vele Redwoodban. Kis Varjú vezetésével már kora reggel összegyűlt több száz éhes mdevkantón, csakhogy mindjárt az elején kiderült, hogy sem Galbraith, sem az Alsó Ügynökség négy kereskedője nem hajlandó további élelmiszerosztásra, amíg a pénz be nem fut.

Látva az újabb szószegést, Kis Varjú haragosan emelkedett szólásra. A következő szavakkal lépett Galbraith elé: „Eleget várunk. A pénz megillet minket, mégsem kapjuk meg. Nincs mit ennünk, ezek a raktárak pedig ennivalótól roskadoznak. Téged kérünk tehát, a kormány ügynökét, gondoskodj róla, hogy valamiképpen ennivalóhoz jussunk a raktárakból, máskülönben éhen vesszünk. És ha az emberek éhesek, úgy segítenek magukon, ahogy tudnak.”

Galbraith nem felelt. A kereskedőkhöz fordult, megkérdezve, mit tanácsolnak. Egyikük, Andrew Myrick, megvetően morogta: „Ha az indiánok éhesek, egyenek füvet vagy a saját mocskukat.”

Az indiánok köre egy pillanatra elnémult, majd haragos kiáltás közepette felugrottak a harcosok, és mind egy szálíg elhagyták a tanácskozás színhelyét.

Myrick szavai valamennyi szanti szívében haragot ébresztettek, Kis Varjú számára azonban olyan volt ez a beszéd, mint forróvízes kendő a lázbeteg homlokán. Hiszen éveken át azon fáradozott, hogy betartsa a szerződéseket, biztosítsa a békét népe és a fehérek között, most pedig úgy látszott – minden hiába történt. Saját emberei sem bíztak benne többé, őt hibáztatták nyomorúságukért, s most még a kereskedők és a kormány ügynökei is ellene fordultak. Nyár elején az Alsó Ügynökség vidékén élő mdevkantónok árulással vádolták, mert szerződéseket kötött a fehérekkel, amelyek értelmében az indiánok lemondtak földjeikről. Kis Varjú helyett Futó Zápport választották szószólójukká. Ha Kis Varjú rá tudta volna venni Galbraitht és a kereskedőket, hogy élelmet adjanak embereinek, visszaszerezheti a becsületét, de kudarcot vallott.

Régi időkben újra vezér lehetett volna, ha hadba vezeti népét, ám a szerződések értelmében tartózkodnia kellett minden ellenséges megnyilvánulástól a fehérekkel és más törzsbeliekkel szemben. Hogyan lehetséges az, hogy a fehérek annyit szónokolnak a békéről, maguk mégis olyan vad háborúba keverednek a szürkemundérosokkal, hogy az indiánok nyomorúságos járadékát sem tudják kifizetni? Tudta, törzse néhány fiatal harcosa gyakran emlegeti a fehérek elleni háború lehetőségét, hogy kiűzzék a Minnesota völgyből a betolakodókat. Ez lenne a legalkalmasabb pillanat a fehérek lerohanására, hiszen a legtöbb kékmundéros nincs otthon, harcolni mentek a szürkék ellen. Kis Varjú ostoba fecsegésnek tartotta az ilyesmit; járt keleten, látta az amerikaiak erejét. Rengetegen vannak a fehérek, akár a sáskák, és mennydörgő ágyúkkal pusztítják ellenségeiket. Nem szabad gondolni sem arra, hogy harci ösvényre lépjenek ellenük.

Augusztus 17-én, vasárnap, Kis Varjú elment az Alsó Ügynökség székhelyén álló epizkopális templomba, és meghallgatta Samuel Hinman tiszteles prédikációját. Az istentisztelet után kezét fogott a többi hívővel, majd hazatért a településtől két mérföldnyire álló otthonába.

Késő éjszaka Kis Varjú kiáltozásra ébredt; szantik hatoltak be lármázva a hálószobájába. Felismerte Sakopi hangját. Valami nagyon fontos, valami nagyon rossz dolog történhetett. Sakopi, Man-kato, Varázslatos Üveg és Nagy Sas mint ott tolongott, azt csivítelve, mindjárt itt lesz Vabasa is tanácskozássra.

Sakopi négy éhes fiatal harcosa délután átkelt a folyón, hogy vadásszon a Nagy Erdőben, akkor történt a rémség. Nagy Sas így adta elő a történeteket: „Egy telepes kerítéséhez érkeztek, és tojásokat találtak egy tyúk fészken. Egyikük magához vette volna a tojásokat, de a másik figyelmeztette: »Ne nyúlj hozzá, fehér ember tulajdona, még baj lehet belőle.« A másik megdühödött; nagyon éhes volt, szerette volna megenni a tojásokat. Földhöz vágta hát a tojásokat, és így felelt: »Gyáva! Félsz a fehér embertől. Még egy tojást sem mersz ellopni tőle, pedig éhes vagy, a szemed majd kiesik, úgy kopog. Igen, gyáva vagy, mindenkinek el fogom mondani.« A másik erre így válaszolt: »Nem vagyok gyáva. Nem félek a fehér embertől. Be fogom bizonyítani neked, hogy nem félek. Bemegyek a házba és lelövöm. Van hozzá merszed, hogy velem tarts?» Mire az, aki az imént gyávának nevezte társát, azt válaszolta: »Igen, veled megyek, akkor majd kiderül, ki a bátrabb kettőnk közül.« És a másik kettő így szólt: »Megyünk mi is veletek, mi is bátrak leszünk.« Bementek hát mind a négyen a fehér ember házába, aki megrémült, és a szomszéd házba szaladt; ott is volt néhány fehér ember és asszony. A négy indián azonban utána ment, s megölt három férfit és két asszonyt. Akkor egy kocsi elé befogták az egyik telepes két lovát, és Sakopi táborába hajtottak ... és elmesélték, mit cselekedtek.”

Kis Varjú meghallgatta a történetet, majd gúnyosan megkérdezte Sakopit és a többieket, miért az ő tanácsára kíváncsiak, ha Futó Záport választották szószólójukká. A többiek bizonygatták Kis Varjúnak, hogy „hadiösvényen” még mindig ő a főnök. E gyilkosságok után egyetlen szanti sem érezheti biztonságban az életét. A fehérék mindig tömeges megtorlást hajtanak végre az indiánokkal szemben, ha egyikük vagy valamely csoportjuk törvénszegést követ el; az lenne hát a legjobb, ha a szantik mérnének csapást a fehérékre, ha nem várnák meg, hogy a katonák megérkezzenek és

mindnyájukat lemészárolják. Itt a jó alkalom a fehérek elleni harcra, amíg egymást öldöklik a messzi délen.

Kis Varjú elvetette ezt az érvelést. A fehérek túlságosan erősek – mondta. Abban azonban igazat adott nekik, hogy a telepések könyörtelen bosszút állnak, mivel két asszony is odaveszett. Kis Varjú fia is jelen volt a tanácskozáson, s mint később elmondta, apjának arca holtsápadt lett, homlokán veríték gyöngyözött.

Az egyik fiatal harcos végül így kiáltott: „Ta-o-ja-te-duta gyáva!”

A „gyáva” volt az a szó, amely elindította a gyilkosságokat is, ezt érezte kihívásnak az a fiatal fiú, aki nem akarta ellopni a fehér ember tyúkjának tojásait. „Gyáva” – egy szíű főnök nem hagyhatta megválaszolatlanul ezt a szót, még ha ő maga félig-meddig a fehér emberek módjára élt is.

Kis Varjú tehát (fia emlékezése szerint) így felelt: „Kis Varjú nem gyáva és nem is bolond! Mikor futott meg ellenségei elől? Mikor hagyta cserben hadösvényen járó fivéreit? Mikor tért vissza sátrába róka módra? És mikor futamodott meg a ti ellenségeitek elől? Ott járt mögöttetek az ösvényen, arccal az odzsibvék felé fordulva, úgy óvott titeket, mint anyamedve a kölykeit! Nincsenek-e Ta-o-ja-te-dutának zsákmányolt scalpjai? Nézzétek csak harci tomlait! Nézzétek, kunyhója cölöpén függenek megölt ellenségei scalpfürtjei! És ti még gyávának nevezitek? Ta-o-ja-te-duta nem gyáva, nem is bolond. Harcosok, olyanok vagytok, akár a csecsszopó gyermekek, nem tudjátok, mit cselekedtek.

Tele vagytok a fehér ember ördögitalával. Olyanok vagytok, mint holdtöltek a kutyák, amikor veszettül rohangálnak és a saját árnyékukra csattogtatják fogaikat. Elszórt kis bölénycsordák vagyunk mi már, a nagy csordák, amelyek egykor a pusztá urai voltak, eltűntek. Halljátok! A fehér ember olyan, akár a sáskaraj! Oly sűrűn repülnek azok is, hogy fényes délben bealkonyul. Megölhetek közülük egyet, kettőt, tízet, vagy akár annyit, ahány levél zizeg az erdő fáin, testvéreiknek mégsem fognak hiányozni. Öljetek meg egyet, kettőt, tízet, és tízszer tíz jön, hogy megöljön benneteket! Számoljátok egész nap az ujjaitokat, és a fehér emberek tűzokádó rudakkal a kezükben hamarabb jönnek, mint amilyen gyorsan számolhatnátok őket!

Igen, igaz, hogy a fehérék egymás ellen harcolnak messze innen. Halljátok roppant ágyúik mennydörgését? Nem halljátok, hiszen két holdba is telne, míg elérnétek odáig, ahol a harc folyik, és egész úton fehér katonák szegélyeznék ösvényeteket olyan sűrűn, mint vörösfenyők az odzsibvé-mocsarakban. Igen, egymás ellen harcolnak, de ha rájuk támadtok, mind ellenetek fordulnak, felfalják asszonyaitokat és gyermekeiteket, ahogy a sáskák zúdulnak a fákra, ha az idejük eljön, és egyetlen nap leforgása alatt eltüntetik a leveleteket.

Bolondok vagytok. Főnökötök arcát sem látjátok, füst marja a szemeteket. Nem halljátok hangját, vízesés bömbölése tömi el fületeket. Harcosok, csecsszopó gyerekek vagytok – bolondok. Meghaltok, mint a nyulak, ha éhes farkas hajszoja őket a kemény hideg havában.

Ta-oja-te-duta nem gyáva, veletek hal kétszeres halált.”

Ezek után Nagy Sas a béke ügyében emelt szót, de letorkolták. A fehér ember tíz éve folyton megalázza őket – megszegte a szerződéseket, elvette a vadászterületeket, nem tartotta be adott szavát, nem fizette a járadékot, éheztetti a szantikat, amíg a raktárak ennivalótól roskadoznak, sértő szavakkal illette a főnököket, mint Andrew Myrick –, ugyan mi volt ehhez képest pár telepes halála?

Kis Varjú követeket küldött felfelé a folyó mentén, és felszólította a vahpetonokat meg a szisszetonokat, csatlakozzanak hozzá a harcban. Azon nyomban felverték az asszonyokat, hogy ólomgolyót öntsenek, amíg a férfiak megtisztítják fegyvereiket.

„Kis Varjú parancsot adott, hogy emberei másnap hajnalban támadják meg az ügynökséget és öljenek meg minden kereskedőt – mesélte később Nagy Sas. – Amikor másnap hajnalban a harcosok elindultak az ügynökség felé, velük tartottam én is, de nem az embereim élén, és nem vettem részt az öldöklésben sem. Azért mentem csupán, hogy ha lehet, két jó barátom életét megmentsem. Gondolom, más indiánok is hasonló okból mentek, mint én, hiszen csaknem mindegyikünknek volt fehér barátunk, ezeknek szeretttük volna megmenteni az életét; és a más barátjával természetesen nem törődtünk. Mire odaértem, a gyilkolás csaknem befejeződött már. Kis Varjú vezette a harcot . . . Mr. Andrew Myrick, a kereskedő,

akinek indián felesége volt, épp nemrégiben tagadta meg a hitelt néhány éhező indiántól. Azt felelte nekik: »Menjetek, egyetek fűvet!« Most ott hevert a földön holtan, a száját teletömködték fűvel, az indiánok meg azt hajtogatták gúnyosan: »Most Myrick harapott a fűbe.«»

A szantik húsz férfit megöltek, tíz asszonyt és gyereket foglyul ejtettek, az élelmiszert elhordták a raktárakból, több épületet felgyújtottak. A többi negyvenhét fehér elmenekült (részben a szantik segítségével), átkeltek a folyón, és a húsz kilométerrel délebbre fekvő Ridgely-erőd felé igyekeztek.

Az erődhöz közeledve összetalálkoztak egy negyvenöt főnyi századdal, amely épp az ügynökség felé tartott. Hinman tiszteletes, aki előző nap tartotta az utolsó prédikációt, amelyet Kis Varjú az életben hallhatott, felszólította a katonákat, forduljanak vissza. Parancsnokuk, John Marsh azonban nem hallgatott a jó szóra, és belerohant a szantik kelepcéjébe. Huszonnégy embere menekült csak meg s tért vissza az erődbe.

Első sikerén felbátorodva Kis Varjú elhatározta, hogy a Ridgely-erődöt is megrohamozza. Közben megérkezett embereivel Vabasa, és Mankato csoportját is újabb harcosok erősítették már. Futár hozta a hírt, hogy a Felső Ügynökség területéről is segítség érkezik, így végül Nagy Sas sem maradhatott semleges, ha népe a harc ösvényére lépett.

Az éj folyamán a főnökök néhány száz harcosukkal végigvonultak a Minnesota völgyön, majd augusztus 19-én kora reggel az erődtől nyugatra, a prérin gyülekezett a támadó sereg. „A fiatal férfiak alig várták, hogy rohamra indulhassanak — mesélte Fényes Köntös, a szemtanúk egyike. — Harchoz festettük magunkat, ágyékkötőben és *legging*ben voltunk, nagy átalvetőnket megtömtük lőszerezrel és élelemmel.”

Amikor a tapasztalatlan ifjak egyike-másika megpillantotta az erőd roppant kötömkelegét és a fegyveres kékmundérosokat, akik lövésre készen várakoztak, némiképp alábbhagyott a harci lelkesedés. Útközben ugyanis már azt latolgatták, nincs egyszerűbb dolog a viágon, mint lerohanni New Ulmot, a Cottonwood melletti települést. Ez a helyiség ugyanis — a folyó túloldalán — tele

volt kifosztásra váró üzletekkel, katonák sem őrizték őket, hát miért ne legyen akkor a támadás célpontja inkább New Ulm? Kis Varjú azonban felvilágosította őket, hogy a szantik most háborút viselnek, s ahhoz, hogy győzhessenek, meg kell verniük a kékmundéros katonák seregét. Ha a katonákat elűzik a völgyből, az összes fehér telepes is elkotródik. A szantik nem nyernek semmit, ha pár fehér embert lemészárolnak New Ulmban.

Az ifjú harcosok azonban Kis Varjú intő szava és feddése ellenére is a folyó felé csellengtek. Kis Varjú tanácsot ült a többi főnökkel. Elhatározták, másnapra halasztják az erőd elleni támadást.

A fiatal harcosok este tértek vissza New Ulmból. Jól ráijesztettek a fehérekre, de a helység védelme túlságosan erősnek bizonyult; különben is heves vihar tört ki délután, mennydörgéssel-villámlással, s ez megnehezítette dolgukat. Nagy Sas tolvaj indiánoknak nevezte a főnök nélkül hebehurgyáskodó ifjakat. Megegyeztek, hogy aznap éjjel mind együtt maradnak, reggelre kelve pedig megtámadják az erődöt.

„Napkeltekor indultunk — meséli Fényes Köntös. — Tutajon keltünk át a folyón az ügynökségnél, majd a Faribault's Creek melletti dombtetőre vezető úton haladtunk tovább, ahol azután egy kis időre megpihentünk. Kis Varjú ott ismertette az erőd elleni támadás tervét . . .

Amikor az erődöt elérjük, Varázslatos Üveg embereinek kell megadniuk a jelt (három sortűzzel), ekképpen magukra vonva a katonák figyelmét és tüzét, hogy közben kelet felől (Nagy Sas harcosai) és nyugat meg dél felől (Kis Varjú és Sakopi csoportja) előrenyomulhassunk és bevegyük az erődöt.

Még dél előtt elértük a Three Mile Creeket, főztünk és megebédeltünk. Utána elváltak útjaink. Harcosaimmal észak felé indultam, s miután Kis Varjútól elszakadtunk, nem sokat ügyeltünk a főnökökre, mindenki kedve és belátása szerint cselekedett. Mindkét csoport csaknem egyszerre érkezett az erődhöz; láttuk, ahogy a többiek nyugat felé haladtak; Kis Varjú fekete pónin ült. A jel, a három sortűz, a mi oldalunkon hangzott el; Varázslatos Üveg emberei lőttek. A jeladásra kelet, dél és nyugat felől lassan felbukkantak embereink. Lövöldözve rohantunk a nagy kőház melletti kisebb

erőd felé. Futás közben láttuk odafönt a »Nagy Puskák Főnökét« (a tüzértisztet), jól ismertük mindnyájan. S mert csak minket láthatott, ránk lőtt; amikor ugyanis a lövéseket meghallotta irányunkból, felkészült a tüzelésre. Ha Kis Varjú emberei lőttek volna, miután mi megadtuk a jelt, megölhették volna a katonákat, akik így minket vettek célba. Két emberünk meghalt, három megsebesült; ketten közülük szintén meghaltak később. Visszarohantunk a folyóhoz; nem tudtuk, a többiek előrejutnak-e; nos, ők is minket követték, de a »nagy puskák« visszakergették őket ugyanabból az irányból. Ha tudjuk, hogy szintén előretörnek, mint mi, lőhettünk volna a fehérekre, és meg is ölhattuk volna valamennyit, olyan jó célpontot nyújtottak az épületek közötti nagy szabad téren. De hát mi nem úgy harcoltunk, mint a fehérek, nem irányítottak minket tiszték, ezért mindenki úgy lövöldözött, ahogy éppen kedve tartotta. Az épületek megrohamozásának tervét kénytelen-kelletlen feladtuk, s ezután az ablakokra lőttünk; főként a nagy kőépület ablakaira, mert azt gondoltuk, odabent sok a fehér ember.

De nem láttuk őket, így abban sem lehettünk bizonyosak, megöltünk-e egyet is. Lövöldözés közben megpróbáltuk tüzes nyilakkal lángba borítani az épületeket, de ez sehogyan sem sikerült. Inkább még több lőporra és golyóra lett volna szükségünk. A Nap állása szerint két óra lehetett, amikor az erőd nyugati részén csoportosultunk; elhatároztuk, visszatérünk Kis Varjú falvába, s majd másnap folytatjuk az ostromot . . .

A támadásban körülbelül négyszáz indián vett részt. Asszonyok nem voltak velünk, ott maradtak valamennyien Kis Varjú falvában. A főzést tíz-tizenöt telet megért fiúkra bíztuk, akik túlságosan fiatalok voltak még a harchoz.”

Este a faluban Kis Varjú is, Nagy Sas is meglehetősen nyomott hangulatban üldögélt; nem sikerült bevenni a katonák nagy házát. Nagy Sas ellenezte az újabb támadást: a szantiknak nincs elegendő emberük ahhoz, hogy a katonák „nagy puskáit” megrohamozhassák, az újabb támadás sok harcos életébe kerülne. Kis Varjú azt felelte: majd később dönt, mi legyen, eközben mindenki öntsön golyókat szaporán, lőpor van elég az ügynökség raktáraiból.

Az est folyamán változott a helyzet. Négyszáz vahpeton és szisz-

szeton harcos érkezett a Felső Ügynökség vidékéről; felajánlották, együtt harcolnak a mdevkantonokkal a fehérek ellen. Kis Varjú szívébe visszatért a bátorság. A szanti-sziúk újra szövetségbe léptek tehát, seregük nyolcszáz főt számlált; semmi kétség, ennyi harcossal be lehet venni a Ridgely-erődöt. Kis Varjú haditanácsot hívott össze, és szigorú parancsokat adott másnapra. Ezúttal nem következhetett kudarc.

„Augusztus 22-én kora reggel indultunk — emlékezett Fényes Köntös —, de a fű nagyon harmatos volt, nedvesebb, mint az első támadás napján; így a Nap már magasan állt, amikor még nem sok utat tettünk meg, és éppen dél lett, mire az erődöt elértük . . . Ezúttal nem tartottunk pihenőt, hogy együnk, de mindegyikünkönél volt valami ennivaló az átalvetőjében, azt ettük meg délben, harc közben.”

Nagy Sas emlékezése szerint a Ridgely-erődnél vívott második csata jeles ütközet volt. „Azzal a szilárd elhatározással mentünk oda, hogy bevesszük az erődöt. Tudtuk, nagyon fontos, hogy ez a hely a miénk legyen. Ha elveszük a fehér emberektől, hamarosan az egész Minnesota völgy a birtokunkba kerül megint.”

A szanti harcosok ezúttal nem vaktában rohanták meg az épületeket. Prérifűvel és virágokkal álcázták magukat, így kúsztak fel az árkokon, majd a bozóton át lopakodtak egészen közelre, ahonnan eredményesen lőhettek a védőkre. Tüzes nyilak özöne zúdult a tetőkre; ezúttal a siker nem maradt el, majd az istállókat rohanták meg a szantik. „A kavarodásban — emlékezett Vakondajammenne — dél felől hatoltam az istállókhoz, és megpróbáltam lovat szerezni magamnak. Éppen kivezettem volna, amikor gránát robbant mellettem, a ló átugrott rajtam és elrohant, engem pedig a földre döntött. Feltápáskodva egy vágató öszvért pillantottam meg, de olyan dühös voltam, hogy lelőttem.” Pár perces kézitusa dúlt az istállók körül; a szantiknak azonban most is meg kellett hátrálniuk, a tüzésséggel szemben tehetetlenek voltak.

Kis Varjú megsebesült; nem súlyosan ugyan, de a vérveszteség legyengítette. Amíg erőt gyűjtött, az indiánok Mankato vezetésével ismét támadtak. Az előretörő harcosok között bőséggel aratott a kartács; a támadás ezúttal sem sikerült.

„Ha nincsenek azok az ágyúk -- mondotta később Nagy Sas --, bevettük volna az erődöt. A katonák olyan derekasan védekeztek, hogy azt hittük, sokkal többen vannak.” (Körülbelül százötven katonára és huszonöt fegyveres polgár védte augusztus 22-én a Ridgely-erődöt.) Aznap Nagy Sas veszítette a legtöbb embert a harcban.

A szanti főnökök késő délután adtak jelt a visszavonulásra. „Leszállóban volt a Nap – emlékezik Fényes Köntös –, és amikor láttuk, hogy a »nagy puskák« délen és nyugaton is megfutamítják harcosainkat, Kis Varjú és emberei pedig északnyugat felé menekülnek, elhatároztuk, csatlakozunk hozzájuk és tanácsot ülünk . . . Miután pedig csatlakoztunk hozzájuk, azt javasoltuk, térjünk vissza Kis Varjú falvába újabb harcosokért . . . Kis Varjú azt mondta erre, hogy nincs ott több harcos; ekkor vita támadt. Voltak, akik új támadást sürgettek mindjárt másnap reggel, és csak azután rohanták volna le New Ulmot. Mások szerint New Ulm a fontosabb, csak azután következze az erőd. Attól féltünk, a katonák érnek előbb New Ulmban.”

Fényes Köntös a 6. minnesotai ezred 1400 katonájára utalt, akik St. Paul felől közeledtek. Parancsnokukat jól ismerték a szanti-sziúk: Henry H. Sibley ezredes volt, akit „Hosszú Kalmár”-nak neveztek el. Abból a 475 000 dollárból ugyanis, amelyet az első szerződésben ígértek a szantiknak, „Hosszú Kalmár” Sibley 145 000 dollárt magának igényelt azzal az indokolással, hogy cége, az American Fur Company, túlságosan magas árat fizetett az indiáknak. A szantik azt tartották, a szőrmetársaság éppenséggel nagyon alacsony árat fizetett nekik, ám ügynökök, Alexander Ramsey, helyt adott Sibley követelésének, sőt más kereskedők hasonló igényeit is jogosnak ismerte el; így azután a szantik végül jóformán semmit sem kaptak földjükért. (Ramsey időközben Minnesota állam kormányzója lett, és „Hosszú Kalmárt” a minnesotai ezred parancsnokává nevezte ki.)

Augusztus 23-án délelőtt a szantik megrohamozták New Ulmot. Kiözönlöttek az erdőkből a napfényes prérire, felsorakoztak félkör alakban, majd a településre támadtak. New Ulm lakói azonban már várták őket. A fiatal harcosok sikertelen 19-i rohama után torlaszokat emeltek, még jobban felfegyverkeztek, és városukba hívták a

völgyben fekvő többi település milíciáját. Amikor a szantik másfél mérföldnyire megközelítették a fehérek védelmi vonalát, rajuk legyezőszerűen szétbontakozott. Egyszersmind gyorsabb futásra váltottak, és harci kiáltásokat halattak a fehérek megfélemlítése végett. Aznap Mankato volt a hadifőnökük (Kis Varjú sebesülten feküdt falujában), aki azt tervezte, körülveszi a várost.

Heves tűzharc bontakozott ki, az indiánok rohamát azonban New Ulm polgárai – lőrésekkel ellátott épületeket használva védelmi állásul – sikerrel tartóztatták fel. Kora délután a szantik felgyújtottak néhány épületet New Ulm szél felőli házsorán, remélve, hogy a füst leple alatt előrenyomulhatnak. Hatvan harcosuk megtámadott egy torlaszt, a heves puskatűz azonban visszaűzte őket. Hosszú, elkeseredett harc folyt az utcákon, a lakóházakban, a melléképületek és a raktárak között. Amikor a sötétség leszállt, a szantiknak győzelem nélkül kellett elvonulniuk, bár sikerült 190 épületet romba dönteniük és felperzselniük. Az elszánt védők több mint száz halottat és sebesültet vesztek.

Három nappal később megérkezett „Hosszú Kalmár” Sibley ezredének előőrs, s ekkor a szantik visszavonultak a Minnesota völgybe. Több mint kétszáz foglyot kísértek; javarészt fehér nőket és gyerekeket, valamint sok félvért, akikről köztudomású volt, hogy rokonszenveznek a fehérekkel. Miután körülbelül negyven mérföldnyire a Felső Ügynökség településétől ideiglenes falut alapítottak, Kis Varjú tárgyalásokba kezdett a környék más szíu főnökeivel, segítségükben reménykedve. Kevés sikerrel. A főnökök kedvetlenségének oka elsősorban az volt, hogy látták, Kis Varjúnak nem sikerült kiűznie a katonákat a Ridgely-erődből. Nem tetszett nekik továbbá, hogy fegyelmetlen ifjú harcosok bandája rabló módra, válogatás nélkül legyilkolta a Minnesota River északi partján élt fehér telepeseket, mialatt Kis Varjú a Ridgely-erődöt ostromolta. A faházakban élő több száz telepes közül az indiánok brutális módon sokat megöltek, a többiek elmenekültek; néhányan épp azokba a szíu falvakba, amelyek támogatását Kis Varjú szeretne volna megnyerni.

Kis Varjú megvetette ugyan azokat a harcosokat, akik védtelen telepésekre támadtak, tudta azonban, hogy az ő háborúja robban-

totta ki ezt a szörnyűséget is. Most azonban már késő volt meghátrálnia. A katonák elleni háború addig tart, amíg neki, Kis Varjúnak egyetlen fegyverforgató harcosa marad.

Szeptember 1-én elhatározta, felderítésre indul lefelé a folyó mentén; tudni akarta, milyen erőt képvisel „Hosszú Kalmár” Sibley serege. A szantik két csoportra oszlottak; Kis Varjú vezetett egy 110 harcosból álló egységet a Minnesota északi partján, míg Nagy Sas és Mankato a nagyobbik csapattal a déli parton haladt.

Kis Varjú terve az volt, hogy kerüli a nyílt összecsapást a katonákkal, inkább Sibley hátába kerül és a hadsereg szállítmányaira próbál lecsapni. Ezért széles ívben északnak vonult, és harcosaival néhány település közelében haladt el, amelyek az elmúlt két hét során sikeresen visszaverték a portyázók támadásait. Nagy voít a kísértés, hogy egyiket-másikat lerohanják, Kis Varjú harcosai hajba is kaptak emiatt. A felderítő út második napján az egyik alfőnök haditanácsot hívott egybe, és javasolta, támadják meg és foszszak ki a településeket. Kis Varjú ellenezte a tervet. Ellenségeik nem a telepesek, hanem a katonák, tehát a katonák ellen kell harcolniuk. A gyűlés befejeztével hetvenöt harcos az alfőnökhöz csatlakozott, és portyázni indult. Kis Varjúnak csak harmincöt hű embere maradt.

Másnap reggel Kis Varjú megfogyzkozott csapata váratlanul egy hetvenöt főből álló századdal találkozott. Harcra került sor, és amikor az elbitangolt szantik meghallották a fegyverropogást, Kis Varjú segítségére siettek. A katonák az elkeseredett közelharcban szuronnal küzdöttek, a szantik azonban megöltek hat fehéret, tizenötöt pedig megsebesítettek, mielőtt a kékmundérosok gyorsan visszavonultak volna Hutchinsonba.

A következő két napon a szantik felderítették Hutchinson és Forest City környékét, a katonák azonban nem bújtak elő fedezékeikből. Szeptember 5-én a futárok új csata hírért hozták: néhány mérföldnyire délnyugatra Nagy Sas és Mankato Birch Coulee-nél csapdába csalta a „Hosszú Kalmár” néhány katonáját.

A Birch Coulee-i csata előtti éjszakán Nagy Sas és Mankato csendesen körülvette a katonák táborát, a kékmundérosok így nem tudtak elmenekülni. „Röviddel napkelte előtt kezdődött a harc —

mesélte Nagy Sas. — Egy nap, egy éjszaka tartott. Mindkét fél jól küzdött. A fehérek, harcmódoruk következtében, sok embert veszítettek. Az indiánok harcmódora kevesebb áldozattal járt . . . Késő délutánra embereink türelmetlenkedni kezdtek, nem tetszett nekik a lassú harc, a fehérek makacs ellenállása. Parancsot adtam hát nekik, készüljenek fel, rohamra megyünk a tábor ellen. A bátor Mankato egyébként már a harc első órája után rohamra indult volna . . .

Amikor már-már jelt adtunk a rohamra, híre jött, hogy erős fehér lovascsapat közeledik keletről a Ridgely-erőd felé. Ez megzavarta embereinket; a rohamot elhalasztottuk. Mankato néhány harcossal elhagyta a szurdokot, a lovasok ellen vonult . . . Persze csak erőfitogtatásul. A szurdokban maradók éktelen lármát csaptak közben, ezért a fehérek meghátráltak, és körülbelül két mérfölddel távolabb beásták magukat. Mankato üldözte őket; harminc embert hátrahagyott, tartsák szemmel őket, ő pedig a többiekkel visszatért a szurdokhoz. Visszatérő társaink nevetgélve mesélték, hogy becsapták a fehéreket; mindnyájan örültünk, hogy a lovasok nem nyomultak előre, mert bizonyára elűztek volna minket . . .

Másnap reggel azonban Sibley, a fehér főnök, nagy erővel érkezett, vissza kellett hát vonulnunk. Sietve odébbálltunk. Néhány emberünk azt mondta: hátramaradnak, megvárják, amíg Sibley odaér és rálőnek embereire, ha azok üldözik a táborbelieket. Csopor-tunknak az a része, amely a prérin volt, nyugat felé vonult, vissza a völgyön . . . A fehérek nem üldöztek minket. Csak lőttek ránk ágyúval, amikor elhagytuk a prérít; kárt nem tettek bennünk. Mintha csak verték volna a nagydobot, olyan volt az egész — láрма csupán. Átkeltünk a folyón, visszatértünk a régi faluban álló táborunkba, majd a folyó mentén felfelé haladtunk a Yellow Medicine-ig és a Chippewa torkolatáig, ott találkoztunk Kis Varjúval . . . Végül híre jött, hogy Sibley mégiscsak ellenünk vonul . . . A Birch Coulee-i csatatéren üzenetet hagyott Kis Varjúnak, hasított karóba dugva . . . embereink megtalálták, és elhozták a szavukat.”

„Hosszú Kalmár” levele rövid volt és eléggé semmitmondó:

„Ha Kis Varjúnak valami mondanivalója vagy javaslata van, küldjön hozzám egy félvért; a követ sértetlenül jöhet s távozhat.

H. H. SIBLEY EZREDES, A KAT. EXP. PARANCSNOKA

Kis Varjú persze nem bízhatott abban az emberben, aki olyan fondorlatosan kaparintotta meg egykor a szantikát szerződés szerint megillető pénzt. Mégis úgy döntött, válaszol. „Hosszú Kalmár” – vélekedett Kis Varjú – nem tudja talán, miért indítottak háborút az indiánok; nem is tudhatja, hiszen odafent volt a Fehér-sziklánál (St. Paulban). Kis Varjú azt is szeretne volna, ha a kormányzó értesül a háborúskodás okáról. A semleges szantik közül sokan megremültek ugyanis attól, amit Ramsey mondott a minnesotai fehéreknek: „A szíu indiánokat ki kell irtani vagy mindörökre el kell űzni államukból.”

Szeptember 7-én Kis Varjú a következő üzenetet küldte Sibley tábornoknak:

„Hadd mondjam el neked, miért kezdtünk háborút. Galbraith őrnagy a hibás. Szerződést kötöttünk a kormánnyal, de nem kapjuk meg, ami jár nekünk, ezért gyermekeink éhen pusztulnak. A kereskedők robbantották ki a háborút. Mr. A. J. Myrick azt mondta az indiánoknak, egyenek füvet vagy egyék meg a saját mocskukat. Mr. Forbes pedig azt mondta az alsó-sziúknak, nem is férfiak. Roberts és barátai pedig kiforgattak minket a pénzünkből.* Ha az ifjú harcosok fehér embereket bántalmaztak, tudd meg, én bántalmaztam őket. Szeretném, ha mindezt elmondanád Ramsey kormányzónak. Sok foglyom van, asszonyok, gyermekek . . . Küldj választ követemmel.”

Sibley tábornok válasza így hangzott:

„KIS VARJÚ – Sok fehér testvérünket ölted meg ok nélkül. Küldd vissza a foglyokat fehér zászló alatt, akkor majd úgy beszélek veled, mint férfival.”

Kis Varjúnak azonban esze ágában sem volt visszaküldeni a foglyokat mindaddig, amíg „Hosszú Kalmár” szint nem vall, beváltja-e Ramsey kormányzó fenyegetését a szantik kiirtásáról vagy száműzetéséről. Az alkuhoz volt szüksége a foglyokra. A különböző indián altörzsek tanácskozásán azonban nézeteltérés támadt, mit is

* Thomas J. Galbraith a rezervátum kormány megbízottja volt, A. J. Myrick, William Forbes és Luis Roberts pedig az Alsó Ügynökség kereskedői.
– A szerző.

tegyenek a szantik, mielőtt Sibley serege a Yellow Medicine folyót eléri. A Felső Ügynökség vidékén élő szisszetonok főnöke, Paul Mazakootemane, elítélte a háborút kirobbantó Kis Varjút. „Bízd rám a fehér foglyokat – kérlelte –, én majd átadom őket fehér barátaiknak . . . és hagyj fel a harccal. Aki a fehérekkel ujjat húz, nem gazdagodhat meg. Két napig nem maradhat ugyanott, állandóan menekülnie kell és az éhség csillaga vezérli.”

Vabasa, aki részt vett a Ridgely-erőd és New Ulm ostromában, ugyancsak a béke mellett szállt síkra; azt követelte, szolgáltatassák ki a foglyokat. Veje, Rda-in-jan-ka azonban Kis Varjúhoz és a harcosok többségéhez csatlakozott: „Folytatni kell a háborút. Nem kell kiadni a foglyokat. Nem hiszem, hogy a fehérek betartják adott szavukat, ha a foglyok átvételekor egyezményt kötnek velünk. Amióta csak szerződünk velük, állandóan becsapnak és kirabolnak minket ügynökeik és kereskedőik. Sok testvérünket agyonlőtték, felkötötték, másokat jégtáblákon úsztatva veszejtettek a folyóba, nem is beszélve azokról, akik a börtönökben éheznek. Népem soha, egyetlen fehér embert sem akart megölni. Csak amikor négy testvérünk visszatért Actonból és elmondta, mit cselekedett, akkor szabadult el a pokol, felbőszített ifjú harcosaink akkor kezdték az öldöklést. Az öregek megakadályozták volna, ha a szerződések miatt nem veszítették volna el tekintélyüket. Sajnáljuk, ami történt, de a szívekben annyi már a méreg, hogy a békés megegyezés lehetetlen. Meg kell halnunk. De addig hadd öljünk meg annyi fehér embert, amennyit csak tudunk, és hadd vesszenek velünk együtt a foglyok is.”

Szeptember 12-én Kis Varjú még egy lehetőséget adott „Hosszú Kalmár”-nak a háború vérontás nélküli befejezésére. Üzenetében biztosította Sibleyt, hogy a foglyokat jó bánásmódban részesíti. „Szeretném, ha barátként megüzenéd nekem – tette hozzá –, hogyan szerezhetek népem számára békét.”

Kis Varjú nem tudta, hogy Vabasa még aznap titkos üzenetet küldött Sibleynek, amelyben őt, Kis Varjút hibáztatta a háború kirobbanásáért, magát pedig a fehérek „jó barátjának” nevezte. Nem említette persze, hogy néhány hete még ő is ott harcolt a Ridgely-erődnél és New Ulmnál a fehérek ellen. „Semmit sem tehettem,

mert megfenyegettek, megölnék, ha valamiképpen segíteni próbállok a fehéreknek — panaszkolta Vabasa. — Ha azonban kijelölsz egy találkozóhelyet, jómagam és néhány hű társam minél több fogollyal és családjainkkal ott leszünk.”

Sibley mindkét üzenetre azonnal válaszolt. Kis Varjút megróttá, amiért nem hajlandó kiszolgáltatni a foglyokat, és figyelmeztette, így sohasem lesz béke; arra a kérdésre azonban, hogy a háborúnak miképp lehetne véget vetni, nem felelt. Az áruló Vabasa hosszú levelet kapott Sibleytől; a parancsnok pontos utasítást adott, hogyan kéri a foglyok fehér zászló alatti kiszolgáltatását. „Örömmel fogadom a fehérek minden igaz barátját s a foglyokat, akiket magukkal hoznak — ígérte Sibley. — Elég erős vagyok, hogy mindazokat, akik utamba állnak, elpusztítsam, akik pedig ártatlanok vérevel szennyezték be kezüket, megbüntessem.”

Amikor Kis Varjú megkapta „Hosszú Kalmár” hűvös válaszát, tudta, a háború befejezésének egyetlen lehetősége a megalázó fegyverletétel. Ha nem tudják legyőzni a katonákat, a szantikra vagy a halál, vagy a száműzetés vár.

Szeptember 22-én Kis Varjú kémei jelentették, hogy Sibley katonái az Erdők-tavánál táboroznak. Kis Varjú parancsot adott a támadásra: le kell csapni rájuk, mielőtt a Yellow Medicine-t elérnék.

„Összegyűltek hadifőnökeink, összegyűltek legjobb harcosaink — meséli Nagy Sas. — Tudtuk, a háború döntő csatája lesz ez.” Akárcsak Birch Coulee-nál, a szantik itt is csapdát állítottak a fehéreknek. „Hallottuk a katonák nevetgélését, énekét. Amikor mindent előkészítettünk, Kis Varjú, jómagam és még néhány főnök a nyugat felől magasodó dombra vonultunk, hogy jobban lássuk a csatát, ha elkezdődik végre . . .

Reggel azonban egy apró véletlen mindent elrontott. Ki tudja miért, Sibley nem indult olyan korán, mint hittük. Embereink ott lapultak leshelyükön, és türelmesen vártak. Némelyikük a tábor közvetlen közelében feküdt valami szurdokban, de a fehérek nem láthatták őket. Nem hiszem, hogy tudtak volna a csapdáról. Jóval napkelte után négy vagy öt szekérrel katonák hagyták el a táborn, és a Yellow Medicine folyó melletti régi ügynökség irányába tartot-

tak. Később megtudtuk, hogy engedély nélkül indultak portyára, az öt mérföldnyire eső ügynökség területén akartak krumplit szedni maguknak. Átvágtak a prérin. Ott húzódtak azonban állásaink is. A szekerek némelyike nem az úton haladt, és ha egyenesen továbbrobognak, fűben heverő embereink közé hajtanak. Végül olyan közel értek, hogy a lapulóknak nem volt más választásuk, mint felugrani és tüzelni. Így kezdődött hát a harc, csak éppen mi nem így képzeltük el. Kis Varjú látta ezt, és nagyon elkeseredett. . .

Harcoló testvéreink derekasan helytálltak, sok száz emberünk azonban nem siethetett segítségükre. Egyetlen lövést sem adhattak le, mert túlságosan messze voltak. A szurdokban és a szurdokot az úttal összekötő árokban fekvők helyzete volt a legsúlyosabb. Mi a dombról megtettük, amit tudtunk, de hamarosan elűzték minket. Elesett Mankato; nagyon jó, nagyon bátor harci főnökünket vesztítettük el így. Ágyúgolyó ölte meg; olyan közéről lőttek, hogy Mankato nem is félt tőle. Hátán érte a lövedék, ahogy a földön feküdt. Azonnal meghalt. A fehérek rátámadtak a szurdokban fedezéket kereső indiánokra, és kiűzték őket állásaikból. Ezzel a csata véget ért. Bár a fehérek nem üldöztek minket, embereink meglehetősen zűrzavarban menekültek. Átvágtunk egy széles prérin, de a fehér lovasság nem jött utánunk. Tizennégy-tizenöt halottunk volt, sok sebesültünk. Néhány sebesült később meghalt, most már nem tudom megmondani mennyien. A halottakat otthagytuk, a sebesülteket azonban magunkkal vittük. Hallottam, a fehérek minden halottunkat megskalpolták.” (Miután a katonák az elesett szantikat megcsonkították, Sibley parancsot adott, amely megtiltotta minden ilyenemű cselekedetet: „A halottakat, legyenek azok akár barbárok tetemei is, civilizált keresztény ember nem illetheti ilyen gyakorlatosan.”)

Aznap este a főnökök utolsó tanácskozássra gyűltek össze a szantik táborában, tizenkét mérföldnyire a Yellow Medicine-en túl. Legtöbbjük arra a meggyőződésre jutott immár, hogy „Hosszú Kalmár” túlságosan erős ellenfél. Úgy határoztak, hogy az erdővidéki-sziúknak meg kell adniuk magukat, vagy el kell menekülniük testvéreikhez, a préri-sziúkhöz. Akik nem vettek részt a harcokban, azok úgy döntöttek, maradnak és megadják magukat; szentül hit-

ték, hogy örökre elnyerik „Hosszú Kalmár” barátságát, ha átadják a foglyokat. Vabasa csatlakozott hozzájuk, sőt vejét, Rda-injan-kát is meggyőzte, hogy maradjon. Az utolsó pillanatban Nagy Sas is a maradást választotta. A félvérek azt bizonygatták, ha megadja magát, megússza rövid hadifogsággal. Később még megbánhatta, hogy így határozott.

Másnap reggel Kis Varjú, akit elkeserített a vereség és minden eddiginél jobban nyomott hatvan éve súlya, utoljára beszélt embereihez. „Restellem, hogy sziú vagyok – mondotta. – Tegnap kétszáz harcosunkat, legjobbainkat győzték le a fehérek. Jobb lenne, ha mindnyájan elfutnánk, és szétszóródnánk a prérin, mint a bölények és a farkasok. Igaz, a fehéreknek szekérpuskáik (ágyúik) és külön fegyvereik vannak, mint nekünk, meg azután számosabbak is. Mégsem elegendő ok ez arra, hogy nem mi győztünk, hiszen azt beszélnek rólunk: bátor sziúk vagyunk, a fehér pedig gyáva asszony nép. Nem tudok mit szólni megalázó vereségünk láttán. Áru-lóknak kell lenniük közöttünk, ők a vétkesek mindenben.” Ekkor ő, Sakopi és Varázslatos Üveg parancsot adott népének, bontson sátrat. Az ügynökségtől szerzett néhány szekérre felrakták ingóságait, élelmüket, az asszonyok és a gyerekek is fölkapaszkodtak, azzal a karaván elindult napnyugatnak. Vége felé járt a Vad Rizs Holdja (szeptember), és hideg holdak vártak rájuk.

Szeptember 26-án Sibley a fehér zászlót lobogtató Vabasa és Paul Mazakootemane vezetésével bevonult a táborba, és a foglyok azonnali átadását követelte; 107 fehér és 162 félvér szabadult ki. Ezután tanácsban ültek össze. Sibley közölte, a szantik tekintsék magukat hadifogolynak mindaddig, amíg ki nem derül, kik a vétkesek közöttük. Azoknak lógniuk kell. Egyik-másik főnök megalázkodva erősítgette békés szándékait, köztük Paul Mazakootemane is: „Gyermekeként nőttem fel. Ti neveltetek, most hát úgy nyúlok kezetekért, ahogy a gyermek keresi apja védelmező kezét... Minden fehér embert barátomnak tekintettem eddig, hisz' tőlük jön az áldás és a béke.”

Sibley azzal válaszolt a meghunyászkodásra, hogy ágyúkkal rakatta körül a tábort, majd félvér követeket menesztett a Minnesota völgyben élő összes szantikhoz, felszólítván őket, jöjjenek az

általa az Elbocsátás Táborának nevezett gyülekezőhelyre. Aki önként nem jön, üzente, elhozzák erőszakkal vagy megölik. Amíg a szantikát így összeterelték és lefegyverezték, a katonák kivágtak néhány fát az erdőn, és hatalmas faépítményt emeltek. Hamar kiderült, mire kell ez nekik; a legtöbb szanti férfit – a táborbeli kétezer indián közül hatszázat – párosával egymáshoz kötözték és ide zárták.

Ezalatt Sibley öt tisztből álló katonai bíróságot állított fel, amelynek ítéleznie kellett a felkelésben való részvétellel gyanúsítható szantik felett. Mivel az indiánoknak nem voltak állampolgári jogaik, Sibley nem tartotta szükségesnek, hogy védőket rendeljen ki melléjük.

A gyanúsítottak közül elsőként egy Godfrey nevű mulatt került a bíróság elé; indián nő volt a felesége Vabasa népéből, és már négy éve élt az Alsó Ügynökség közelében. Három fehér nő volt a vád tanúja, akiket az indiánok foglyul ejtettek. Egyikük sem vádolta Godfreyt erőszakkal, egyik se látta, hogy a félvér gyilkolt volna; szerintük azonban Godfrey azzal dicsekedett: hét fehérret ölt meg New Ulmnál. Ez a hadbíróság számára elegendő volt ahhoz, hogy Godfreyt bűnösnek mondja ki gyilkosságban és kötél általi halálra ítélje.

Amikor Godfrey később értesült róla, hogy a bíróság hajlandó lenne enyhíteni az ítéleten, ha segítene azonosítani a támadásban részt vett szantikát, készséggel vállalkozott besúgó szerepére. A perek haladtak, mint a karikacsapás, naponta mintegy negyven indiánt ítélték börtönbüntetésre vagy halálra. Amikor november 5-én a tárgyalássorozat véget ért, háromszázhárom szantira mondták ki a halált, tizenhatra pedig súlyos fegyházbüntetést.

„Hosszú Kalmár” azonban nem akarta, hogy egyedül az ő lelkén száradjon ennyi emberélet, még ha „emberbőrbe bújt ördögök”-ről volt is szó csupán. Ezért John Pope tábornokra hárította a döntés felelősségét. Pope tábornok, az északnyugati katonai körzet főparancsnoka, Abraham Lincolnra, az Egyesült Államok elnökére bízta a végső – forma szerinti – döntést. „A sziú foglyokat mindenképpen felkötjük, hacsak az elnök meg nem tiltja a kivégzéseket – tájékoztatta Pope tábornok Ramsey kormányzót –, de hát ilyesmiről aligha lehet szó.”

Abraham Lincoln azonban lelkiismeretes ember volt, és kérte „a perek teljes és hiánytalan jegyzőkönyvi anyagát; amennyiben ebből nem derülne ki, kik a fő vétkesek és a legbefolyásosabb vádlottak, részletes jelentést kérek e kérdésekben” – üzent. A perek jegyzőkönyveinek birtokában az elnök két bírót bízott meg az ellenőrzés munkájával; nekik kellett megállapítaniuk, a vádlottak közül kik gyilkoltak, és kik azok, akik csak a harcokban vettek részt.

Pope tábornok és Ramsey kormányzó dühösen fogadta Lincoln döntését, hogy a 303 elítélt szantit nem akaszkodhatják fel nyomban. Pope tiltakozott is: „A halálraítélt bűnözőket habozás és kivétel nélkül ki kell végezni. . . Éppen az emberiesség nevében követelhetjük az ügy azonnali elintézését.” Ramsey felhatalmazást kért az elnöktől, hogy a 303 elítéltet a legrövidebb időn belül kivégeztethesse; figyelmeztette Lincolnt, hogy a minnesotai fehérek „önhatalmúlag állhatnak bosszút” a foglyokon, ha a hatóságok nem cselekszenek gyorsan.

Amíg Lincoln elnök a periratokat tanulmányozta, Sibley a Minnesota River melletti South Bendbe szállíttatta az elítélt indiánokat. Amikor a fogolytáborba igyekvő menetoszlop – erős őrizet alatt – New Ulmhoz ért, a lakosok egy csoportja, közöttük sok nő is, valóban megpróbált „önhatalmúlag bosszút állni” az elítélteken; vasvillával, zubogó forró vízzel és kövekkel rontottak rájuk. Tizenöt indián megsebesült. December 4-én éjszaka fehér csőcselék rohamozta meg a fogolytábort, hogy az indiánokat meglincseljék. A katonák megfékezték a tömeget, a foglyokat pedig másnap a Mankato város melletti megerősített táborba szállították. Sibley ekkor úgy határozott, hogy a többi 1700 szantit – főként asszonyokat és gyermekeket – továbbra is fogva tartja, bár semmi bűn nem terhelte őket. Parancsot adott, vigyék őket a Snelling-erődbe. Útközben őrzöngő fehérek támadták meg a menetet. Sok foglyot kövekkel, botokkal bántalmaztak, egy gyereket az anyja kezéből téptek ki és öltek meg. A Snelling-erőd alatt a csaknem négy mérföld hosszú menetoszlopot kerítéssel körülvett, nyirkos talajú táborban zsúfolták össze. Ott várták sorsukat az egykor büszke erdővidéki sziúk katonái őrizet alatt, primitív kalyibákban, éhezve – már akik egyáltalán várhattak valamit.

December 6-án Lincoln közölte Sibleyvel, hogy a 303 halálraítélt szanti közül harminckilencen végre kell hajtani az ítéletet. „A többi elítélt foglyot további rendelkezésig őrizetben kell tartani; ügyelni kell arra, nehogy megszökhessenek vagy a lakosság önkényes megtorló akcióinak essenek áldozatul.”

A kivégzéseket december 26-ra tűzték ki. E nap reggelén sűrű tömegben özönlöttek a bosszúszomjas és betegesen kíváncsi fehérek Mankatóba. A rend fenntartására egy ezred katonaságot vezényeltek ki. Az utolsó pillanatban az egyik indián kegyelmet kapott. Tíz órakor vezették a harmincnyolc elítéltet a börtönből a vesztőhelyre. Az akasztófák alatt is a sziúk halotti énekét dalolták, amíg a katonák fejükre nem húzták a fehér csuklyát. Akkor nyakukba került a hurok. A vezénylő tiszt parancsára elvágták a biztosítókötetet, és máris harmincnyolc szanti himbálózott élettelenül a bitófákon. Lincoln elnök közbenjárásának eredményeképpen csak ennyi, és nem háromszázhárom; ennek ellenére büszkén jelentette ki az egyik szemtanú, hogy ez volt „a legnagyobb tömegkivégzés Amerikában”.

Néhány óra múlva a kivégzés végrehajtásáért felelős tisztviselők megállapították, hogy a kivégzettek közül ketten nem is szerepeltek Lincoln elnök listáján, ez azonban csak kilenc év múlva szivárgott ki. „Sajnálatos, hogy ilyen tévedés előfordulhatott – jelentette ki a felelősök egyike. – Meggyőződésem, hogy nem volt szándékoság a dologban.” Az ártatlanul kivégzettek egyike különben éppen hogy *megmentette* egy fehér asszony életét.

A december 26-án kivégzettek közül sokan az utolsó pillanatig ártatlanságukat hangoztatták. Közöttük volt Rda-in-jan-ka is, aki kezdetben ellenezte a háborút, később azonban csatlakozott Kis Varjúhoz. Amikor Kis Varjú Dakotába menekült embereivel, Vabasa rávette Rda-in-jan-kát, ne tartson velük.

Röviddel kivégzése előtt Rda-in-jan-ka búcsúlevelet diktált; főnökének küldte.

„Vabasa! Rászedtél. Azt mondtad nekem, ha követjük Sibley tábornok tanácsát és megadjuk magunkat a fehéreknek, minden jóra fordul, az ártatlanokat nem éri semmi baj. Én nem öltem meg fehér férfit, én nem öltem meg egyetlen fehéret, nem sebesítettem

meg senkit, senkinek sem ártottam. Nem vettem részt a fehér települések kifosztásában; ma mégis úgy döntöttek, megölnék és pár nap múlva meg kell halnom, míg mások, akik valóban vétkesek, fogságban maradnak csupán. A feleségem a te leányod, gyermekeim a te unokáid. Rád bízom őket, Vabasa, te gondoskodj róluk, te védelmezd őket ezentúl. Gondod legyen rá, ne essék bántódásuk, és ha gyermekeim felnőnek, mondd meg nekik, apjuk azért halt meg, mert követte főnöke tanácsát, mondd meg nekik, nem kell felelnie a Nagy Szellemnek, mert kezét egyetlen fehér ember vére sem mocskolja be.

Feleségem és gyermekeim a legdrágábbak nekem a világon. Ne hagyd, hogy gyásszal teljék életük. Mondd meg nekik, a bátor harcosnak mindig készen kell állnia a halálra; én is készen állok majd, ez illő egy dakotához.

Vejed

RDA - IN - JAN - KA"

A kivégzéstől megmenekült indiánokat fegyházbüntetésre ítélték. Tömlöcbe került Nagy Sas is, aki őszintén bevallotta, részt vett a harcokban. „Ha tudom, hogy börtönbe dugnak majd – mondotta –, bizony meg nem adom magam, de amikor már három éve sínylődtem a fegyházban és még mindig nem akartak szabadon engedni, megmondtam nekik, még egy évig itt tarthatnak, ha akarnak; ezt komolyan gondoltam. Nem bántak velem igazságosan. Jóhiszeműleg adtam meg magam, abban a tudatban, hogy sok fehér ember a barátom, és hogy nem gyilkoltam, ott se voltam a gyilkosságok színhelyén; és ha megöltem vagy megsebesítettem volna bárkit is, tisztességes, nyílt harcban tettem volna csupán.” Mások is bánták már, hogy nem szöktek el a többi harcossal együtt Minnesotából.

A kivégzések idején Kis Varjú a Devil's Lake (Ördögtó) mellett táborozott embereivel, több szíu törzs téli táborhelye volt ez a vidék. A tél folyamán megpróbálta rávenni a főnököket, kössenek katonai szövetséget, mert ha nem vállalkoznak a harcra, az előnyomuló fehérek könyörtelenül megsemmisítik valamennyiüket. A főnököknek tettett ez a beszéd, de a préri-indiánok közül csak kevesen

hihették, hogy veszély fenyegeti őket. Ha a fehérek betörnek dákota földre, legfeljebb nyugatabbra húzódnak előlük. Elég nagy ez a föld, mondták, hogy mindenki elférjen rajta.

Tavasszal Kis Varjú, Sakopi és Varázslatos Üveg északra, Kanadába vonult át embereivel. A winniepei Garry-erődben Kis Varjú megpróbálta rábeszélni az angolokat, segítsenek a szantiknak. Első tárgyalására legjobb holmiját öltötte fel – bársonygalléros fekete kabátot, kék szövet ágyékkötőt, őzbőr nadrágot. Emlékeztette az angolokat: nagyapja szövetségesük volt az amerikaiak ellen vívott korábbi háborúikban, s a szantik az 1812-es harcok során egy amerikai ágyút zsákmányoltak és ajándékoztak az angoloknak. Kis Varjú szerint az angolok megígérték akkor, hogy ha a szantik bármikor bajba kerülnek, visszaadják az ágyút, sőt tüzéreket is adnak mellé. Most bajban vannak a szantik, szükségük volna hát az ágyúra.

Kis Varjú azonban csak élelmiszert kapott a kanadai britektől. Nem is volt ágyújuk, amit a szantiknak adhattak volna, még saját puskáikhoz sem volt elegendő lőporuk.

1863-ban, az Eper Holdjában (júniusban), Kis Varjú határozott. Ha ő és családja arra kényszerül, hogy préri-indián legyen, ahhoz lovak kellene. A fehéreknek, akik elűzték őket otthonukból, vannak lovaik, elveszi hát lovaikat a földért cserébe. Úgy döntött tehát, hogy egy kis csapattal visszatér Minnesotába lovat szerezni.

Tizenhat éves fia, Vovinapa, így beszélte el a történeteket: „Apám azt mondta, képtelen harcolni a fehérek ellen, de ellopja lovaikat és gyermekeinek adja, hogy legalább ők kényelmesebben éljenek... és akkor ő is nyugodtan hal meg.

És még azt mondta: ő már öreg, menjek hát vele, hordozzam a holmiját. Asszonyait és többi gyermekét otthon hagyta. Tizenhat férfi és egy nő jött velünk. Nem volt lovunk, így gyalog kellett mennünk a településekig.”

A Virágzó Vörös Liliomok Holdjában (júliusban) érték el a Big Woods vidékét; pár éve szanti föld volt ez is, most egymást érték a farmok és települések. Július 3-a délutánján Kis Varjú és Vovinapa elhagyta rejtett táborhelyét, és Hutchinson közelébe merészkedett, hogy málnát szedjen. Napnyugtakor két őzvadásatról haza-

térő telepese felfedezte őket. Mivel Minnesota állam ekkoriban huszonöt dollárt fizetett minden szíu skalpjáért, a telepesek habozás nélkül tüzet nyitottak.

Kis Varjút az oldalán, valamivel csípője fölött érte a lövés. „Fegyvereink a földön heverték – beszélte el Vovinapa. – Apám előbb az én fegyveremmel tüzelt, majd a magáéval. Ekkor egy golyó a puskája agyát súrolva, vállához közel az oldalába hatolt. Ez volt a halálos lövés... Apám is érezte, és vizet kért. Adtam neki, és nyomban utána meghalt. Amikor az első lövés eldördült, a földre vetettem magam; a fehérek csak akkor láttak meg, amikor apám már halott volt.

Vovinapa gyorsan átöltöztette apját a Nagy Vadászmezőkre vezető hosszú útra: új mokasszint húzott a lábára, kabáttal takarta le a halottat, majd a táborba menekült. Figyelmeztette a csoport tagjait, szóródjanak szét mielőbb, ő maga pedig visszatért a Devil's Lake-hez. „Csak éjszaka mentem, de nem volt lőszerem, hogy vadászak, ezért elfogyott az erőm és lassan haladtam.” A Big Stone Lake mellett, egy elhagyott faluban talált végre egyetlen töltenyt, s azzal lelőtt egy farkast. „Ettem egy keveset a húsból, az erőt adott a további úthoz; a tó partját követtem egészen addig a napig, amíg elfogtak végül.”

Vovinapát Sibley katonái ejtették foglyul. A katonák azon a nyáron szíuvadászaton jártak dakota földön. Visszavitték Minnesotába a tizenhat éves fiút, ahol katonai bíróság ítélezett felette. Kötél általi halálra ítélték. Megtudta, hogy apja skalpját és koponyáját preparálták és közszemlére tették ki St. Paulban. A telepesek, akik Kis Varjút megölték, megkapták Minnesota államtól a skalp-prémiumot, ezenfelül 500 dollár különjutalom is ütötte a markukat.

Vovinapa periratai is Washingtonba kerültek, az ottani katonai hatóságok azonban hiányosnak találták az eljárást, így a halálbüntetést életfogytiglani börtönre változtatták. (Néhány év múlva, szabadon bocsátása után, Vovinapa Thomas Wakemanre változtatta a nevét, segédlelkész lett, s ő alapította meg a szíu körében a Keresztén Ifjak Egyesületét.)

Sakopi és Varázslatos Üveg Kanadában maradt abban a hitben, hogy megmenekült a bosszúszomjas minnesotai fehérektől. 1863

decemberében azonban Edwin Hatch őrnagy, „Hosszú Kalmár” egyik tisztje, egy zászlóaljnyi lovas katonával a kanadai határ melletti Pembinába vonult.

Hatch elküldte egyik hadnagyát a Garry-erődbe, titkos tárgyalásra egy John McKenzie nevű amerikai állampolgárral. McKenzie és két kanadai segítségével a hadnagnak sikerült foglyul ejtenie Sakopit és Varázslatos Üveget. Baráti találkozót szerveztek a két szanti főnökkel; laudanumot kevertek a borukba, majd kloroformmal elaltatták őket. Kezüket-lábukat összekötözve kutyaszánra rakták a foglyokat, és a hadnagy a nemzetközi jog semmibe vételével áthurcolta őket a határon. Hatch őrnagy pembinai útja tehát eredménnyel járt. Pár hónapra rá Sibley látványos pert rendezett; Sakopit és Varázslatos Üveget a bíróság kötél általi halálra ítélte. A *St. Paul Pioneer* így írt az ítéletről: „Nem állítjuk, hogy holnap égbekiáltó igazságtalanság szemtanúi leszünk a vesztőhelyen, mégis jobb benyomást tett volna, ha a vádlottak bűnösségét egyértelműben tudják bizonyítani. . . Fehérekből álló bíróság egyetlen fehér embert sem ítélne halálra ilyen bizonyítékok alapján”. A kivégzés után Minnesota állam – hálája jeléül – ezer dollár jutalomban részesítette John McKenzie-t Kanadában tett szolgálataiért.

A minnesotai szanti-sziúk napjai megszámláltattak. Legtöbb főnökük, harcosuk halott volt, börtönben sínylődött vagy elmenekült az országból; a felkelés pedig jó ürügyet szolgáltatott a fehéreknek, hogy a szantik földjének megmaradt részét is ellenszolgáltatás nélkül birtokba vehessék. A korábban kötött szerződéseket érvénytelennek nyilvánították, s az életben maradt indiánokkal közölték, hogy Dakota Territóriumon helyezik el őket rezervátumban. Még a fehérekkel kollaboráló főnököknek is el kellett hagyniuk földjüket. „Kiírtani vagy száműzni” – harsogták a földéhes telepesek. Az első, 770 főből álló szanti csoport 1863. május 3-án hagyta el gőzhajón St. Pault. A rakparton ott tolongtak a minnesotai fehérek, és gúnyos kiáltásokkal, szitkokkal, közáporral árasztották el az indiánokat.

A szantik rezervátumául a Missouri River melletti Crow Creek-et jelölték ki. Meddő volt itt a föld, ritkán látott esőt, vad alig akadt, és a lúgtartalmú víz jóformán ihatatlannak bizonyult. Hamarosan

sírok borították el a dombokat; az 1863-ban a rezervátumba hurcolt 1300 szanti közül alig ezer élte meg az első tavaszt.

Crow Creek látogatói között feltűnt ez évben egy ifjú teton-sziú. Szíve megtelt részvéttel szanti testvérei sorsa láttán, és elmeséltette velük, hogyan ragadták el az amerikaiak földjeiket, hogyan űzték el őket magukat. Valóban, gondolta a fiatal teton, a fehérek népe olyan, mint a tavasszal medréből kilépő folyó, amely mindent elpusztít, ami az útjába kerül. Hamarosan a bölénylegelőket is elveszik majd, ha az indiánok nem lesznek elég erősek, hogy megvédelmezzék. Tatanka Jotankának nevezték az ifjú indiánt, vagyis Ülő Bikának.

4 / Háború jár a csejennekre

1864. január 13. – 38 éves korában meghal Stephen Foster, a dal- és balladakomponista. *Április 10.* – Miksa főherceg a francia csapatok támogatásával Mexikó császára lesz. *Április 17.* – Kenyérlázadás Savannah-ban (Georgia). *Május 19.* – 60 éves korában meghal Nathaniel Hawthorne, „A skarlát betű” írója. *Június 30.* – Lemond Chase pénzügyminiszter, aki azzal vádolja a spekulánsokat, hogy anyagi előnyök érdekében összeesküvést szőnek a háború meghosszabbítására; Robert C. Wintchrop történész: „Úgynevezett hazafiasságunk leple alatt tömérdek bűn húzódik meg.” *Szeptember 2.* – Az Unió hadserege elfoglalja a georgiai Atlantát. *November 8.* – Lincolnt másodszor is elnökké választják. *December 8.* – IX. Pius kiadja Rómában a „Syllabus Errorum”-ot, kiátkozva a liberalizmust, a szocializmust és a racionalizmust. *December 21.* – Sherman hadserege elfoglalja Savannah-t.

Bár igazságtalanul bántak velem, reménykedem. Nincs két szívem... Együtt vagyunk hát újra, hogy valamiképpen béke legyen. Mint a Föld, oly súlyos szégyenem, de megteszem, amit barátaim tanácsolnak. Azt hittem egykor, én vagyok a Fehér Emberek egyetlen barátja itt, de amióta eljöttek hozzánk és lerombolták wigwamjainkat, elrabolták lovainkat, mindenünket, bizony nehezen hibetek magam is a Fehér Embernek immár.

MOTAVATO (KORMOS ÜST), A DÉLI CSEJENNEK FŐNÖKE

1851-ben a csejennék, arapahók, sziúk, varjúk és más törzsek a Laramie-erődben találkoztak az Egyesült Államok képviselőivel. Hozzájárultak, hogy az amerikaiak utakat építsenek és erődöket létesítsenek földjükön. Mindkét fél ünnepélyes fogadalmat tett, „hogy minden vonatkozásban megőrzi az őszinteség és a barátság szellemét, s ekképpen gyümölcsöző és tartós békét terem”. Az egyezmény aláírását követő évtizedben a fehérek hangyaseregként lepték el a Platte River völgyét, az indiánok szülőföldjét. Elsőként megjelentek a szekérkaravánok, majd erődláncolat létesült, azután felbukkantak a postakocsik, a póni-expressz lovasai, végül a távíró „beszélő drótjai” is ott zizegtek már az oszlopokon.

Az 1851-es egyezményben az indiánok nem mondtak le földjükhöz fűződő jogukról és más hasonló igényeikről, „nem adták fel azt a privilégiumukat sem, hogy vadásszanak, halásszanak vagy a fentebb meghatározott föld bármely útját igénybe vegyék”. Amikor 1858-ban Pike’s Peaknél a fehérek aranyra bukkantak, ezrével áradtak a fehér kincskeresők, hogy a sárga fémet kimossák, kikaparják az indiánok földjéből. Az aranyásók mindenütt kis falvakat hoztak létre, majd a faházakból álló apró településeket 1859-ben Denver

City, a „Nagy Falu” követte. Kis Holló, az arapahók egyik főnöke, látogatást tett Denverben; megtanult szivarozni, késsel-villával enni. Elmondotta a fehéreknek, örül, hogy aranyat találtak; emlékeztette azonban őket arra is, hogy a föld az indiánoké, majd kifejezte reményét, hogy eltávoznak, amint elegendő sárga fémet gyűjtöttek egybe.

De az aranyásók ott maradtak, sőt egyre többen gyűltek oda. A Platte Valley, ahol egykor bölénycsordák barnállottak, megtelt telepesekkel, akik a Laramie-ben kötött egyezmény szerint a csejenneknek és arapahóknak ítélt területekből *ranch*-eket és földbirtokokat hasítottak ki maguknak. A washingtoni Nagy Tanács alig tíz évvel a szerződés aláírása után megalapította Colorado Territóriumot. A Nagy Fehér Atya kormányzót küldött, a politikusok pedig munkához láttak: céljuk az volt, hogy az indiánokat rávegyék, mondjanak le földjeikről.

A csejennek és az arapahók ezalatt mindvégig megőrizték a békét, és amikor a kormányhivatalnokok új szerződéskötés céljából tárgyalni hívták őket az Arkansas River melletti Wise-erődbe, több főnökük el is ment oda. A két törzs főnökeinek későbbi tanúsága szerint merőben mást mondtak nekik arról, amit végül is írásban rögzítettek. A főnökök úgy értelmezték a fehérek szavait, hogy a csejennek és az arapahók megtartják földjükhöz fűződő jogukat, mozgási szabadságukat és a bölényvadászat kiváltságát, ugyanakkor azonban beleegyeznek abba, hogy a territóriumnak a Sand Creek és az Arkansas River által határolt háromszögében éljenek. A mozgási szabadság különösen fontos volt a számukra, hiszen a két törzsnek kijelölt rezervátumon jóformán alig akadt vad, ahhoz pedig, hogy földműveléshez fogjanak, előbb a terület öntözéséről kellett volna gondoskodni.

A Wise-erődbeli szerződéskötés ünnepélyes aktusnak bizonyult. Jellemző az ügy fontosságára, hogy maga A. B. Greenwood ezredes, a kormány indián ügyekkel foglalkozó főmegbízottja is megjelent, és medáliákat, takarókat, cukrot, dohányt osztott. Részt vett a tárgyalásokon „Kis Fehér Ember” (William Bent) is, akinek csejennő volt a felesége; ő képviselte az indiánok érdekeit. Amikor a csejennek hangsúlyozták, hogy negyvennégy főnökük közül csak

hat jött el a találkozóra, az amerikai kormányhivatalnokok azt feltették, a többiek később is aláírhatják majd a szerződést. Erre azonban nem került sor, ezért a szerződés jogi érvényessége is vitatható maradt. Kormos Üst, Fehér Antilop és Szikár Medve a csejennek nevében, Kis Holló, Vihar és Nagy Száj az arapahók nevében látta el kézjeggyével az egyezményt. Az aláírásokat az amerikai lovasság két tisztje hitelesítette, John Sedgwick és J. E. B. Stuart. (Néhány hónap múlva Sedgwick és Stuart, akik az indiánokat a béke megőrzésére intették, a polgárháború két szemben álló hadseregében küzdött már, az pedig a sors iróniája, hogy mindketten körülbelül ugyanabban az időben estek el a harcban.)

A fehérek polgárháborújának első éveiben a vadászgató csejennek és arapahók egyre gyakrabban bukkantak kékmundéros katonákra, akik „szürkékre” vadásztak területük déli részein. Az indiánok halottak már a navahók balsorsáról, szíu barátaik pedig beszámoltak nekik, milyen szörnyű véget értek a szantik, akik kihívták maguk ellen a minnesotai katonák haragját. A csejennek és arapahók főnökei igyekeztek bölényre vadászó fiatal harcosaikat távol tartani a fehérek megszokott útvonalaitól. A kékmundérosok azonban minden nyáron nagyobb számban jelentek meg és egyre arcátlanabbul viselkedtek. 1864 tavaszán a fehér katonák behatoltak az indiánok földjére.

Amikor magasra nőtt már a fű, Sasorr és a csejenn csikó-harcosok nagyszámú csoportja északra vonult, a Powder River vidékére, hogy ott rokonaival, az északi csejenekkel együtt vadásszon. Kormos Üst, Fehér Antilop és Szikár Medve azonban a Platte alatti területen maradt népével; ugyanígy tett Kis Holló, az arapahók főnöke. Gondosan kitértek a katonák és a fehér bölényvadászok útjából, sőt ügyeltek arra is, hogy az erődöknek, utaknak, településeknek még a közelébe se kerüljenek.

Kormos Üst és Szikár Medve ez év tavaszán a kansasi Larned-erődbe ment árukat cserélni. Előző évben mindkét főnök járt Washingtonban; Abraham Lincoln a Nagy Fehér Atya hívta meg őket, joggal hitték tehát, hogy a Nagy Fehér Atya katonái a Larned-erődben jó bánásmódban részesítik indián barátaikat. Lincoln elnök érdemrendet tűzött a mellükre, Greenwood ezredes pedig megajándé-

kozta Kormos Üstöt az Egyesült Államok lobogójával, egy nagy helyőrségi zászlóval, rajta a harmincnégy állam csillaga, nagyobbak, mint kristálytisztá éjszakán az ég sziporkázó csillagai. Greenwood ezredes azt mondta neki, amíg ez a zászló leng fölötte, katonái sohasem fognak rálőni. Kormos Üst nagyon büszke volt a lobogóra, és bárhol ütötte is fel hosszabb időre táborát, mindig ott lengette a szél a csillagsávós zászlót wigwamja felett a rúdon.

Május közepén Kormos Üst és Szikár Medve azt hallotta, hogy néhány csejenn tatonák támadtak meg a South Platte Rivernél. Elhatározták, táborukkal északabbra vonulnak és csatlakoznak a törzs többi részéhez, hogy erősebbek legyenek és eredményesebben védekezhessenek. Egynapi menet után letáboroztak az Ash Creek-nél. Másnap kora reggel szokásuk szerint néhányan vadászni indultak, de hamar visszatértek. Katonákat láttak — mesélték társaiknak —, akik ágyúkkal közeledtek táborukhoz.

Szikár Medve azt mondta Kormos Üstnek, ő maga megy a katonák elébe, hogy kiderítse, mit akarnak. Kabátjára feltűzte a Nagy Fehér Atyától, Lincolntól kapott medáliát, magával vitt továbbá néhány Washingtonban kapott papírt, amelyek azt tanúsították, hogy a főnök az Egyesült Államok jó barátja. Harcosok kíséretében indult útnak. A tábor közelében magasodó dombról megpillantotta a feléjük tartó katonákat. Négy lovasszakasz vett körül két ágyút, s szekerek zárták a sort.

Farkas Főnök, a Szikár Medvét kísérő fiatal harcosok egyike mesélte később, hogy a katonák a csejenneket megpillantva, azonnal rajvonalba fejlődtek. „Szikár Medve parancsot adott nekünk, harcosoknak, hogy maradjunk a helyünkön, nehogy megriasszuk a katonákat — mesélte Farkas Főnök. — Akkor ő maga előrelovagolt, hogy kezet fogjon a parancsnokkal és megmutassa papírjait. . . A főnök húsz-harminc lépésnyire járhatott a katonák arcvonalától, amikor a tiszt kiáltott valamit; erre a katonák tüzet nyitottak Szikár Medvére és ránk. Szikár Medve csaknem a katonák lábához bukkott lováról. Csillag, a csejennek másik harcosa ugyancsak a földre zuhant. Ekkor a katonák köréjük csoportosultak, és újra rájuk lőttek, pedig Szikár Medve is, Csillag is tehetetlenül feküdt a földön. Én magam ott álltam egyik oldalt a fiatal harcosok kis csoportjával.

Egy század katona állt velünk szemben, de mind csak Szikár Medvére és a közelben álló csejennekre lőtt. Velünk nem törődtek minaddig, amíg nyilazni nem kezdtünk rájuk. Olyan közel voltak, hogy némelyiküket el is találtuk. Ketten hátrabuktak lovukról. Vad zűrzavar tört ki. Kis csoportokban újabb csejennek közeledtek, mire a katonák tömörültek; látszott rajtuk, rettenetesen félnek. Ágyúval lőttek ránk, de rosszul céloztak, és a kartács csak körülöttünk szántotta a földet.

Tombolt a harc, amikor megjelent lovon Kormos Üst, és a harcosok közt fel-alá száguldozva így kiáltozott: »Hagyjátok abba a harcot! Ne lépjete a harci ösvényre!« Sokáig tartott, amíg a csejennek végre hallgattak a szavára. — Düh fojtogatta szívünket — mesélte Farkas Főnök —, de végül erőt vettünk magunkon és felhagytunk a harccal. A katonák megfutamodtak. Tizenöt lovat zsákmányoltunk nyergestül, szerszámostul, nyeregtáskástul. Néhány katona elesett, Szikár Medve, Csillag és még egy csejenn meghalt, sokan sebektől véreztek.”

A csejennek szentül vallották, hogy minden katonát meg kellett volna ölniük, zsákmányul ejtve egyben a két hegyi tarackot is, hiszen a táborban ötszáz csejenn harcos tartózkodott, a katonák pedig csak százan lehettek. A fiatal harcosokat annyira felbőszítette Szikár Medve hidegvérrel történt meggyilkolása, hogy egészen a Larned-erődig üzték a megfutamodó katonákat.

Kormos Üstöt megdöbbenetette a váratlan támadás híre. Gyászolta Szikár Medvét is, akivel csaknem öt évtizedes barátság fűzte össze. Felidézte emlékezetében, hányszor került bajba a kíváncsisága miatt Szikár Medve. Valamivel korábban, amikor a csejennek baráti látogatást tettek az Arkansas River melletti Atkinson-erődben, Szikár Medve észrevett egy csillogó köves gyűrűt az egyik tiszt feleségének ujján. Ösztönösen a asszony keze után kapott, hogy közelebbről szemügyre vegye a drágakövet. A férj ott termett, és korbácsával jót húzott Szikár Medvére. A főnök ekkor lóra pattant, és visszavágtatott a csejennek táborába. Arcát harchoz festette nyomban, majd a táboron végiglovagolva, ütközetbe szólította embereit is. Megsértettek egy csejenn főnököt! Kormos Üst és a többiek csak ügyyel-bajjal tudták lecsillapítani. Most halott volt

Szikár Medve, halála pedig vadabb dühvel töltötte el a harcosokat, mint az Atkinson-erődben történt megaláztatás.

Kormos Üst nem értette, miért támadtak meg a katonák ilyen váratlanul egy békés csejenn táborn. Azt gondolta, ha valaki érti a dolog nyitját, az csakis régi barátja „Kis Fehér Ember” lehet. Kis Fehér Ember több mint harminc éve érkezett az Arkansas Riverhez, ahol fivéreivel felépítette a Bent-erődöt. William feleségül vette Bagoly Asszonyt, majd a nő halála után testvérét, Sárga Asszonyt. A Bent fivérek és a csejennek három évtizeden át éltek jó barátságban. „Kis Fehér Embernek” három fia és két leánya született; a gyermekek javarészt anyjuk törzsével együtt sátoroztak. Azon a nyáron is a csejennekkel együtt vadászott bölényre a két Bent fiú, George és Charlie a Smoky Hill Rivernél.

Rövid töprengés után Kormos Üst gyors pónin követet küldött „Kis Fehér Ember”-hez. „Mondd meg neki, harcoltunk a katonákkal és néhányukat meg is öltük – hangzott az üzenet. – És kérdezd meg, miért támadtak ránk, mi ugyanis nem tudjuk még csak elképzelni sem. Szeretnénk találkozni és szót váltani vele.”

Kormos Üst követe véletlenül találkozott William Benttel a Larned-erőd és a Lyon-erőd közötti úton. „Kis Fehér Ember” mindjárt visszaküldte Kormos Üst futárát azzal az üzenettel, hogy örömmel találkozik vele a Coon Creeknél. Egy hét múlva a két régi barát csakugyan találkozott; mindkettőjüket aggasztotta a csejennek sorsa. Bent mindenekelőtt fiait féltette. Megkönnyebbült, amikor hallhatta, hogy fent vadásznak a Smoky Hill Rivernél, onnan nem érkezett hír összecsapásokról. Bent azonban értesült róla, hogy másutt két összecsapás is történt: Denvertől északra Fremont’s Orchardnál a John M. Chivington ezredes vezette coloradói önkéntesek őrzőjára rátámadt csejenn csikó-harcosok egy csoportjára; a katonák lopott lovakat kerestek. A csikó-harcosok birtokában valóban volt egy elbitangolt ló meg egy öszvér, Chivington katonái azonban nem adtak módot a csejenneknek a magyarázatra, nyomban tüzet nyitottak. A csetepaté után Chivington komolyabb erőket küldött a Cedar Bluffs melletti csejenn tábor ellen. Emberei a támadás során megöltek két asszonyt és két gyermeket. A tüzérek, akik május 16-án Kormos Üst táborára támadtak, ugyancsak Chivington emberei

voltak – közölte a „Kis Fehér Ember” –, Denverből küldték ki őket, és nem is lett volna joguk Kansasban hadműveleteket folytatni. Parancsnokuk, George S. Eayre hadnagy Chivington ezredestől parancsot kapott; „öljenek meg minden csejenn, bárhol és bármikor bukkanjanak is rájuk”.

William Bent és Kormos Üst megegyezett abban, hogy a prérin általános háború törhet ki, ha ezek az összetűzések folytatódnak. „Nincs szándékomban a fehérek ellen harcolni, semmi kedvem hozzá, okom sincsen rá – jelentette ki Kormos Üst. – Én magam és törzsem békét szeretnénk. Miért is harcolnék a fehérek ellen? Békében szeretnék élni.”

Bent figyelmeztette Kormos Üstöt, fiatal harcosait tartsa vissza az esetleges megtorló akcióktól. Megígérte, visszatér Coloradóba és megpróbálja rávenni a katonai prancsnokságot, hagyjanak fel veszedelmes játékaikkal. Azzal Bent elindult a Lyon-erődbe.

„Amikor megérkeztem – vallotta később eskü alatt –, felkerestem Chivington ezredest, és tájékoztattam az indiánokkal folytatott beszélgetésemről. Elmondtam neki, a főnökök szeretnék fenntartani a baráti jó viszonyt. Azt felelte, nincs felhatalmazása a békekötésre, továbbá jelenleg hadiösvényen jár – azt hiszem, ezekkel a szavakkal fejezte ki magát. Erre azt mondtam neki, kockázatos dolog tovább feszíteni a húrt, tovább háborúzni. Új-Mexikó felé számos kormányzállítmány halad, kíséretükben számos polgár; véleményem szerint a hadsereg nem elég erős, hogy biztonságukat szavatolja, ezért az ország polgárai és telepesei veszélyben vannak. Azt felelte, a polgárok védjék meg magukat, ahogyan tudják. Erre mit mondhattam volna?”

Június végén Colorado Territórium kormányzója, John Evans, körlevélben fordult a „préri békés szándékú indiánjaihoz”, tájékoztatva őket, hogy törzseik néhány csoportja háborút kezdett a fehérek ellen. Az összetűzések során „katonákat támadtak és öltek meg”. Arról nem tett említést, hogy katonák támadták meg az indiánokat, jóllehet a csejennekkel is így került sor mindhárom csetepatéra. „A Nagy Fehér Atya haragra lobbant – folytatta a körlevél –, és bizonyára eléri és megbünteti a támadókat; nem akar azonban igazságtalanságot elkövetni a fehérek iránt baráti érzelmeket tápláló

indianokkal szemben, éppen ellenkezőleg, védelmezni kívánja őket. Evégből felszólítok minden jó szándékú indiánt, tartsa távol magát a harcoktól, vonuljon védett helyre.” Evans azt javasolta a békeszerető csejenneknek és arapahóknak, jelentkezzenek a Lyon-erődben, ahol kormány megbízottjuk, Samuel G. Colley élelmiszerrel látja el őket és biztos tartózkodási helyet jelöl ki számukra. „Szeretnénk megakadályozni, hogy a baráti indiánok félreértés folytán életüket veszítsék . . . Az ellenséges érzületű indiánok ellen folytatjuk a háborút mindaddig, amíg valamennyiüket ártalmatlanná nem tesszük.”

Amikor William Bent értesült Evans kormányzó dekrétumáról, azonnal felszólította a csejenneket és az arapahókat, vonuljanak a Lyon-erődhöz. Mivel az indiánok különböző csoportjai egész Nyugat-Kansas területén szétszóródva vadásztak, több hétbe telt, amíg a hírvivők mindannyiukhoz elértek. Időközben egyre gyakrabban került sor összecsapásokra az indiánok és a katonák között. Az Alfred Sully tábornok által 1863-ban és 1864-ben dakota földön végrehajtott büntető expedíciókon fehérvadászok sziú harcosok északról lezúdulva rátámadtak a kocsioszlopokra, a postaállomásokra és a Platte River vidéki telepésekre. Számos ilyen akcióért a déli csejenneket és az arapahókat hibáztatták végül, rajtuk is álltak bosszút a coloradói katonák. William Bent félvér fia, George, aki júliusban egy nagyobb csejenn csoporttal a Solomon River mellett táborozott, kijelentette, hogy a katonák minden ok nélkül újra meg újra rájuk támadnak. Végül az indiánok is visszavágtak: postaállomásokat gyújtottak fel, postakocsikat vettek üldözőbe, elhajtották a fehérek jószágát, a szekérkaravánokat pedig arra kényszerítették, formáljanak a kocsikból szekérvárat és küzdjenek meg velük.

Kormos Üst és az idősebb főnökök megpróbálták elejét venni ezeknek az összecsapásoknak, de a fiatalabb főnököknél – például Sasorr vagy a *hotamitanio* elnevezésű csikó-harcos férfitársaság tagjainál – szavuk nem sokat nyomott latban. Amikor Kormos Üst megtudta, hogy a lázadók hét fehér foglyot – két nőt és öt gyermeket – a Smoky Hill River melletti táborba hurcoltak, a foglyok közül négyet saját póni lovai árán váltott ki és juttatott vissza hozzá-

tartozóikhoz. Körülbelül ez idő tájt kapta meg William Bent üzenetét Evans kormányzó határozatáról és ajánlatáról.

Augusztus vége volt már, és a kormányzó újabb felhívást adott ki. Ennek értelmében „felhatalmazta Colorado minden polgárát, hogy egyénileg vagy csoportosan üldözzenek minden préri-indiánt, ügyelve természetesen arra, hogy ne essék bántódása azoknak, akik a korábbi felhívásnak engedelmeskedve, a megjelölt helyeken jelentkeztek; meg kell ölni és meg kell semmisíteni azonban minden ellenséges érzületű indiánt, bárhol bukkanjanak is rájuk”. Ezzel megkezdődött a hajtóvadászat a fehérek által kijelölt rezervátumokra még be nem költözött szabad indiánok ellen.

Kormos Üst nyomban tanácsot hívott össze. A tábor valamennyi főnöke egyetértett azzal, hogy a kormányzó feltételeit teljesíteni kell. George Bentet, aki a St. Louis-i Webster College-ben tanult, megkérték, írjon a Lyon-erődben tartzkodó Samuel Colleynek, a kormány ügynökének, és közölje, az indiánok békét akarnak. „Hallottuk, hogy Denverben fogva tartják néhány emberünket. Hét fehér foglyot ajánlunk fel értük cserébe, amennyiben ti is szabadon engeditek a mieinket... Igaz szavatokra várunk”. Kormos Üst azt remélte, Colley utasítja majd, hogyan kelhet át csejennjeivel Coloradón anélkül, hogy a katonák vagy a fegyveresen kószáló polgári csoportok rájuk támadnának. Nem bízott maradéktalanul Colleyben; gyanította, hogy a kormány megbízott az indiánokat megillető áruk egy részét saját hasznára értékesítette. (Kormos Üst nem tudta még, hogy Colley ráadásul Evans kormányzóval és Chivington ezredessel együtt a préri-indiánok Coloradóból való kiűzetésére törekszik.) Július 26-án a kormány megbízott azt írta Evansnek: egyetlen indiánban sem szabad megbízni, mert sohasem tartják be a békefeltételeket. „Azt hiszem, némi lőpor meg ólom a legméltóbb eledelük”, zárta levelét.

Kormos Üst, aki nem bízott Colleyben, levele másolatát elküldte William Bentnek. További másolatokat adott át Ocsininek, másként Egyszemnek, valamit Sasfőnek, megparancsolva, menjenek a Lyon-erődbe. Amikor Egyszem és Sasfő hat nap múlva az erőd felé közeledett, hirtelen három katona ugrott elébük. A katonák fegyvert szegeztek a két lovasra, Egyszem azonban gyorsan jelezte békés

szándékaikat, majd magasba emelte Kormos Üst levelét. Az indiánokat foglyul ejtették, a Lyon-erődbe vitték, s ott Edward W. Wynkoop őrnagy, a helyőrség parancsnoka elé vezették őket.

„Magas Főnök” Wynkoop az indiánokkal szemben maga volt a megtestesült gyanakvás. Amikor Egyszem közölte vele Kormos Üst kívánságát, hogy jöjjön el a Smoky Hill melletti táborba és vezesse rezervátumukba az indiánokat, azonnal megkérdezte, hány indián is sátorozik ott. Egyszem azt felelte, hogy kétezer csejenn és arapaho, valamint kétszáz sziú barátjuk északról, akiknek elégük van már, hogy a katonák örökké üldözik őket. Wynkoop hosszan hallgatott. Alig száz lovas katonája volt, és azt is tudta, hogy az indiánok tisztában vannak ezzel. Csapdát szimatolt. Bezáratta tehát a két csejenn követet a tömlőcbe, majd tisztjeivel megbeszélte a dolgot. „Magas Főnök” Wynkoop alig múlt huszonöt éves, és szerény harci tapasztalattal rendelkezett; egyszer harcolt a texasi konföderáltak ellen Új-Mexikóban. Pályafutása során először került olyan döntés elé, amely pusztulásba dönthette volna őt is, embereit is.

Másnapra Wynkoop határozott, méghozzá úgy, hogy mégis elmegy az indiánok táborába, a Smoky Hill mellé. Nem az indiánok érdekében szánta el magát erre a lépésre, hanem a fehér foglyok kiszabadítását remélte. Kormos Üst is kétségtelenül ezért említette meg levélben a foglyokat; tudta, a fehérek számára elviselhetetlen az a gondolat, hogy asszonyaik és gyermekeik indiánok körében élnek.

Szeptember 6-án Wynkoop és 127 lovas katonája indulásra készen állt. A parancsnok maga elé kísértette a fogdából Egyszemet és Sasfőt. Közölte velük, hogy vezetőinek s egyben túszaiknak tekinti őket. „Ha árulást tapasztalok embereitek részéről, megöllek benneteket” — figyelmeztette őket.

„A csejennnek sohasem szegik meg a szavukat — felelte Egyszem. — S ha megszegnék, nem is akarnék tovább élni.”

(Wynkoop később elmondta, hogy a két csejennel útközben folytatott beszélgetése igencsak megváltoztatta az indiánokról formált véleményét. „Úgy éreztem különleges emberek társaságában vagyok, holott egy olyan fajt képviseltek, amelyet addig kivétel nélkül kegyetlennek, alattomosnak és vérszomjasnak tartottam, azt hittem, nem él bennük baráti vagy rokoni érzés és vonzalom.”)

Öt nappal később Wynkoop előőrsei a Smoky Hill forrásvidékén több száz harcosból álló indián seregbe bukkantak. Az indiánok szemmel láthatóan harcra készen álltak.

George Bent, aki még ott sátorozott Kormos Üst táborában, így beszélt el a történeteket: „Amikor Wynkoop katonái felbukkantak, a csikó-harcosok felkészültek a küzdelemre, lövésre kész íjjal-nyíllal vágtattak a fehérek felé. De Kormos Üst és még néhány főnök közbeavatkozott. Kérték Wynkoop őrnagyot, vonuljon vissza kisé, hogy az összecsapást elkerülhessék.”

Másnap reggel Kormos Üst és a többi főnök találkozott Wynkoop őrnaggal és tisztjeivel. A tanácskozást a Kormos Üst társaságában levő Hím Medve szavai nyitották meg. Hím Medve, a csikó-harcosok főnöke, Szikár Medve fivére kijelentette, mindketten arra törekedtek, hogy békében élhessenek a fehér emberekkel, a katonák azonban ok nélkül rájuk támadtak és megölték Szikár Medvét. „Az indiánok nem hibásak a vérontásban – mondotta. – A fehér emberek rókák, ezért nem is lehet velük békében élni, az indiánok legfeljebb harcolhatnak velük, egyebet nem tehetnek.”

Az arapahók főnöke, Kis Holló is hasonlóképpen szólt. „Szívesen nyújtánám kezem a fehér embereknek – mondotta –, attól félek azonban, szívük mélyén nem áhítazzák a békét.” Ezután Egyszem kért szót, megjegyezvén, szégyelli magát ilyen szók hallatán. Ő maga élete kockáztatásával elment a Lyon-erődbe és megígérte „Magas Főnök” Wynkoopnak, hogy a csejennek és az arapahók készek békésen bevonulni a rezervátumba. „Szavamat és életemet adtam zálogul a »Magas Főnök«-nek – mondotta Egyszem. – Ha népemet nem vezérli jó szándék, én magam a fehérekkel tartok és oldalukon harcolok majd; tudom, nagyon sok barátom lesz, aki követ.”

Wynkoop megígérte, mindent megtesz, hogy a katonákat visszartartsa az indiánok elleni harctól. Megjegyezte, hogy persze ő nem nagyfőnök, ezért nem beszélhet valamennyi katona nevében, ha azonban az indiánok kiadják a fehér foglyokat, Denverbe megy az indiánok vezetőivel, és segít nekik, hogy a magasabb rangú fehér főnökökkel békét köthessenek.

Kormos Üst eddig némán hallgatta a szónokokat („mozdulatlanul, csendes mosollyal” – mesélte Wynkoop), most ő is szót kért,

és kijelentette; nagyon örül, hogy „Magas Főnök” Wynkoop így beszélt. „Vannak rossz fehérek, amint vannak rossz indiánok is — mondta. — Mindkét oldalon a rossz emberek a hibásak, hogy az élet ilyen keserű lett. Néhány fiatal harcosom is hibás. Ellenzem a harcot, és mindent megteszek, amit csak tehetek, hogy megakadályozzam. Azt hiszem, mégis a fehérek hibáztak elsősorban. Ők léptek ugyanis a hadiösvényre, ők kényszerítették az indiánokat arra, hogy kiássák a harci bárdot.” Ezek után megígérte, hogy kiad négy fehér foglyot; a másik három ugyanis az északabbra fekvő táborban tartózkodik, sokáig tartana az ügyükben folytatandó tárgyalás.

A négy fogoly — négy gyermek — láthatóan ép volt és egészséges; amikor az egyik katona megkérdezte a nyolcéves Ambrose Archert, hogyan bántak vele az indiánok, a kislány azt felelte: „A legszívesebben velük maradnék.”

További tárgyalások után megegyeztek, hogy az indiánok egyelőre a Smoky Hillnél álló táborban maradnak, nyolc főnökük azonban Wynkooppal Denverbe megy, hogy Evans kormányzóval és Chivington ezredessel békét kössön. A csejennek képviselőjében Kormos Üst, Fehér Antilop, Hím Medve és Egyszem indultak útnak, az arapahókéban Neva, Bosse, Sok Bivaly és Notani. Kis Holló és Bal Kéz, aki nem bízott Evans és Chivington ígéreteiben, sátrában maradt, hogy vigyázzon a hebehurgyaságokra kész ifjú arapahókra. Harci Fejdísz főnöknek kellett a csejennek népére ügyelnie.

A különítmény — „Magas Főnök” Wynkoop, lovasai, a négy fehér gyermek és a nyolc indián főnök — szeptember 28-án érkezett Denverbe. Az indiánok öszvérfogatú kocsin mentek. Kormos Üst kitűzte a szekérre nagy helyőrségi zászlaját, s ahogy végigvonultak Denver poros utcáin, a csillagsávós lobogó oltalmazóan csapkodott a főnökök feje felett. Egész Denver az utcára csődült.

Mielőtt a tárgyalások elkezdődtek volna, Wynkoop megbeszélést tartott Evans kormányzóval. A kormányzó hallani sem akart az indiánokkal folytatandó tanácskozásról. Úgy vélte, a csejenneket és az arapahókat előbb meg kell büntetni, csak azután lehet szó békéről. Ezt a nézetet képviselte a körzetparancsnok, Samuel R. Curtis tábornok is, aki Chivington ezredesnek még aznap ezt táv-

iratozta a Leavenworth-erődből: „Nem akarok békét, amíg az indiánok nem szenvednek meg érte istenigazából.”

Wynkoopnak szinte könyörögnie kellett, hogy a kormányzó szóba álljon az indiánokkal. „De hát mit csinálók a 3. coloradói ezreddel, ha békét kötök? – kérdezte Evans. – Az ezredet azért állítottuk fel, hogy öldököljük az indiánokat, tehát indiánokat kell ölnie.” Közölte Wynkoopkal, hogy Washingtonból engedélyt kapott az új ezred megalakítására. Ő maga sürgette a kormány engedélyét azzal az indokkal, hogy védelemre van szükség az ellenséges érzületű indiánokkal szemben; ha most békét köt, a washingtoni politikusok azzal vádolhatják, hogy hamisan tájékoztatta őket. Evansre a coloradói polgárok is nyomást gyakoroltak; ők szívesebben harcoltak a rosszul felfegyverzett indiánokkal, mint keleten a konföderáltakkal. Wynkoop őrnagy makacs kéréseinek engedve, a kormányzó végül hajlandó volt tárgyalni az indiánokkal; elismerte, hogy mégiscsak hallgattak szavára és 400 mérföldet tettek meg az ügy érdekében.

A tanácskozásra Denver közelében, Camp Weldben került sor. A megbeszéléseken részt vettek a főnökök, továbbá Evans, Chivington, Wynkoop, a hadsereg több más tisztje és Simeon Whitely, aki a kormány megbízásából volt jelen, hogy jegyezzen minden elhangzott szót. Evans kormányzó meglehetősen nyers modorban nyitotta meg a tárgyalást. Megkérdezte az indiánoktól, voltaképpen mit akarnak. Kormos Űst csejenn nyelven válaszolt, s a törzs egy régi barátja, John S. Smith kereskedő töltötte be a tolmács szerepét:

„1864. június 27-én kelt körleveledből értesültem a dolgok állásáról, eljöttem hát, hogy megbeszéljük a megbeszélőnivalókat. Wynkoop őrnagy tanácsolta, hogy keressünk meg. Hunyt szemmel jöttünk e néhány fehér katona nyomában, akárha tűzön keltünk volna át. És nincs egyéb óhajunk, mint hogy a fehérekkel békét köthesünk. Szeretnénk megfogni kezed. Atyánk vagy. Felhők sötétjén vezetett utunk. Mert vészjósló az égbolt, amióta háború van. Embereim hallgatnak a szavamra. Szeretnék jó hírrel megtérni hozzánk, hogy nyugton alhassanak végre. Szeretném, ha katonáid minden főnökének elmondanád, békét kötöttünk veled, ne tartsanak hát ellenségeinek minket. Nem úgy jöttem, mint alattomos farkas-

kölyök. Csak arra vágyom, hogy nyíltan beszélhessek veled. A bölények közelében kell élnünk, máskülönben éhen pusztulunk. Önként jöttünk, félelem nélkül, hogy beszéljünk veled; majd ha sátramba térek és embereimnek elmondom, hogy megszoríthattam kezéd és megszoríthattam a többi denveri főnök kezét, mindenki boldog lesz, és boldogok lesznek a préri összes indiánjai . . . és fel szabadultan ehetünk és ihatunk velük újra erre az örömré.”

Evans így felelt: „Sajnálom, hogy nem hallgattok nyomban a szavamra. Szövetséget kötöttetek a sziúkkal, akik hadban állnak velünk.”

Kormos Üst meglepődött. „Nem értem, ki mondhatta ezt neked.”

„Nem érdekes, ki mondta – hangzott Evans válasza. – Viselkedésetekből meggyőződhettem róla, hogy igazat mondott.”

Ekkor több főnök is közbekiáltott: „Nem igaz, sem a sziúkkal, sem másokkal nem szövetkeztünk.”

Evans ekkor más témára tért át, kijelentve, semmi kedve a békekötésre. Így folytatta: „Úgy hallottam, azt hiszitek, az egymás ellen háborúzó fehéreket elűzhetitek e földről. Csakhogy ebben tévedtek. A washingtoni Nagy Fehér Atyának van elég embere, hogy ha kell, minden indiánt elűzzön a prériről, miközben a lázadókkal hadakozik győztesen . . . Azt ajánlom, álljatok a kormány oldalára és tisztességes viselkedésekkel bizonyítsátok be jó szándékaitokat. Képtelenség, hogy békésen éljete velünk is, ellenségeinkkel is.”

Erre Fehér Antilop, a legidősebb főnök így felelt: „Mindent megértettem, amit mondottál, és felelni szeretnék szavaidra . . . Minden csejenn ránk szegezi most tekintetét, és meg fogja tudni tőlünk szavaidat. Fehér Antilop büszke, hogy láthatja e föld fehér főnökét. Elmeséli majd e találkozást népének. Amióta Washingtonban jártam és fényes aranykorongot tűztek a melleimre, fivéreimnek tekintem a fehér embereket. De más indiánok is jártak Washingtonban, mások is kaptak aranykorongokat, a katonák viszont most nem baráti kézfogásra közelednek hozzánk, hanem meg akarnak ölni minket . . . Attól félek, az új katonák, akik területeinkre vonultak, megölik embereimet, mialatt én itt tárgyalok.”

Evans nem tagadta ezt: „Ez a veszély valóban fennáll.”

„Amikor Wynkoop őrnagynak levelet küldtünk — folytatta Fehér Antilop —, az ő emberei érezték úgy, mintha tűzön vagy roppant viharon át jönnének táborunkba; és ugyanezt éreztük most mi magunk, amikor eljöttünk hozzád, hogy szóljunk veled.”

Evans kormányzó ekkor a Platte Rivernél lezajlott összecsapások részleteire tért rá, és vallomást próbált kicsalni a főnökökből, hogy részt vettek-e a rajtaütésekben. „Ki hajtotta el a fehérek állatait Fremont's Orchardnál? — kérdezte. — És ki kezdte az első ütközetet katonáimmal a helységtől északra ez év tavaszán?”

„Mielőtt erre a kérdésre felelnék — válaszolta Fehér Antilop bátran —, szeretném én is azt mondani: valóban ez volt a háború kezdete, de azt is tudni szeretném, miért került sor ilyesmire? Katonáid lőttek először.”

„Az indiánok ellopták harminc-negyven lovunkat — jelentette ki Evans. — Amikor pedig katonáink a lovakért mentek, az indiánok sortüze fogadta őket.”

Fehér Antilop tagadta a vádat. „Amikor a Bijoun lejöttek — mondta —, embereim egy lovat és egy öszvért találtak. A lovat visszaadták, mielőtt Gerry tanyájához értek volna, majd Gerry háza felé folytatták útjukat, hogy az öszvért is visszaadják valakinek. Akkor hallották, hogy a Platte mellett katonák és indiánok harcolnak. Megréműltek, és mindnyájan elmenekültek.”

„És ki fosztogatott Cottonwoodban?” — kérdezte Evans.

„A sziúk. Nem tudjuk, melyik csoportjuk.”

„Mit terveznek a sziúk?”

A kérdésre Hím Medve válaszolt: „Az a szándékuk, hogy pusztasággá teszik az egész földet. Szívükben kígyómérget hordoznak. És ártani fognak a fehéreknek, ahol csak módjuk lesz rá. Én azonban veled és katonáiddal küzdök mindazok ellen, akik nem hallgatnak szavadra . . . Én sohasem ártottam fehér embernek. Nem él szívemben rossz szándék. Mindig a Fehér Ember barátja leszek, bennem megbízhat a Fehér Ember . . . Fivérem, Szikár Medve elesett, bár békét akart a fehérekkel. Kész vagyok ugyanúgy meghalni, mint ő, és ez így is lesz talán.”

Mivel láthatóan nem akadt egyéb megvitatnivaló, a kormányzó megkérdezte Chivington ezredest, ohajt-e közölni még valamit a

főnökökkel. Chivington szólásra emelkedett. Tagbaszakadt óriás volt az ezredes, széles mellű, bikanyakú; pályafutását metodista prédikátorként kezdte, és az aranyásók táboraiiban számos vasárnapi iskolát alapított. Az indiánok nagy, szakállas bölénybikának látták a haragosan villogó szemű férfit. „Nem vagyok nagy hadi főnök — mondotta Chivington —, de ebben az országban itt az én parancsnokságom alá tartozik minden katona. És akár fehérek, akár indiánok ellen harcolok, elvem az, hogy addig küzdök ellenük, amíg le nem teszik a fegyvert, meg nem hajolnak a katonai erő előtt. Az indiánok Wynkoop őrnagynak tartoznak elszámolással, hozzá menjenek hát, ha készek megadni magukat.”

Így végződtek a megbeszélések, és a főnökök nem tudták, békét kötöttek-e vagy sem. Egyet tudtak csupán, hogy a katonák között igaz barátjuk, akire valóban számíthatnak, csak egy van: a „Magas Főnök” Wynkoop. A fényes szemű, „Sasmadaras” Chivington is azt mondta, Wynkoophoz menjenek a Lyon-erődbe.

„Tábort bontottunk hát a Smoky Hillnél, és a Snad Creekhez vonultunk, vagy negyven mérföldnyire a Lyon-erődtől északra — hangzik George Bent beszámolója. — Új táborukból az indiánok felkeresték Wynkoop őrnagyot, és az erőd közelében a fehérek olyan barátságosnak bizonyultak irántunk, hogy az arapahók hamarosan távoztak is tőlünk, és nyomban az erődhöz mentek, ahol tábort vertek és élelmiszer-ellátmányban részesültek.”

Wynkoop valóban élelmet osztott közöttük, miután Kis Holló és Bal Kéz közölte vele, hogy az arapahók a rezervátum területén sem bölényt, sem másféle vadat nem találnak, Kansasba pedig nem mernek vadászokat küldeni, mert Chivington parancsot adott katonáinak: „Öljetek meg minden indiánt, akivel csak talákoztatok.”

Wynkoop barátságos viselkedése hamarosan kivívta a coloradói és kansasi katonai szervek nemtetszését. Megdorgálták, mert a főnököket felhatalmazás nélkül Denverbe vitte, „a Lyon-erődnél pedig átengedte nekik a terepet”. November 5-én Scott J. Anthony őrnagy, Chivington coloradói önkénteseinek tisztje, a Lyon-erődbe érkezett, hogy Wynkoop helyébe lépjen.

Az új erődparancsnok első intézkedéseinek egyike az volt, hogy csökkentette az arapahók élelmiszeredagját, továbbá azt követelte,

adják át fegyvereiket. Az indiánok leadtak neki három puskát, egy pisztolyt és hatvan íjat nyilakkal. Amikor egy-két napra rá fegyvertelen indiánok csapata közeledett az erődhöz, hogy bölénybőrt cseréljen élelmiszerre, Anthony az örökkel rájuk lövetett. Az indiánok hanyatt-homlok menekültek, Anthony pedig jó nevetett rajtuk. Egy katonának azt mondta: „Épp eleget bosszantottak már, csak így szabadulhatunk tőlük.”

A Sand Creeknél táborozó csejennek értesültek az arapahóktól, hogy valami barátságatlan, piros szemű katonafőnök váltotta fel barátjukat, Wynkoopot. November közepén Kormos Üst és egy csoportnyi csejenn az erődbe látogatott, és felkereste a katonák új főnökét. Seme csakugyan vörös volt – skorbutban szenvedett –, a csejennekkel szemben azonban barátságosnak mutatkozott. A megbeszéléseken részt vett tisztek későbbi kijelentése szerint Anthony biztosította Kormos Üstöt, hogy amennyiben embereivel visszatér a Sand Creek melletti táborhelyére, továbbra is a Lyon-erőd védelmét élvezheti. Közölte még vele, hogy törzsének ifjai vadászhatnak keleten, a Smoky Hill partján bölényre, amíg ő – Anthony – a hadseregtől engedélyt nem kap a téli élelmiszeradagok kiosztására.

Kormos Üst meglelégedéssel fogadta Anthony ígéreteit, és kijelentette, ő és a többi csejenn vezető azt tervezte, az Arkansastól délre költöznek, hogy biztonságban legyenek a katonák zaklatásaitól, Anthony szavai után azonban újra biztonságban érzik magukat a Sand Creek mellett, ott töltik hát a telet.

A csejenn küldöttség távozása után Anthony ráparancsolt Bal Kézre és Kis Hollóra, számolják fel a Lyon-erőd melletti arapaho tábort. „Menjete bölényt vadászni, nehogy éhen döögöljete” – mondta nekik. Az arapahókat megdöbbentette Anthony barátságatlan viselkedése; összeszedték holmijukat és elvonultak. Az erőd látótávolán kívül érve a két arapaho csoport elvált egymástól. Bal Kéz a Sand Creekhez vonult embereivel, hogy a csejennekhez csatlakozzon, Kis Holló pedig átkelt csoportjával az Arkansas Riveren, majd délre vonult; nem bízott a piros szemű katonafőnökben.

Anthony ezek után tájékoztatta előljáróit, hogy „negyven mérföldnyire az erődtől indián csoport tartózkodik . . . Gondoskodni

fogok róla, hogy az indiánok csendben maradjanak, amíg erősítés érkezik”.

Amikor „Szürke Pokróc” John Smith, a helyőrség egyik kereskedője, november 26-án engedélyt kért, hogy bőrök cseréje céljából a Sand Creekhez mehessen, Anthony őrnagy szokatlanul előzékenynek bizonyult. Betegszállító szekeret bocsátott Smith rendelkezésére az áruszállításhoz, kocsist is adott hozzá – David Louderback önkéntest, a coloradói lovasság közkatonáját. A kereskedő és a hadsereg barátságos képviselője bizonyára elaltatja majd az indiánok gyanúját, s ha így történik, ott táboroznak, ahol eddig.

Huszonnégy óra múlva már közeledett az Anthony által az indiánok elleni harchoz kért erősítés. Chivington ezredes coloradói ezredének hatszáz embere vonult a Lyon-erődbe, java részük a 3. ezred katonája; az alakulatot John Evans kormányzó az indiánok elleni harc céljából hozta létre. Amikor az előőrs az erődhöz ért, körülvette nyomban, és halálbüntetés terhe alatt tilos volt bárkinek kimozdulnia. Körülbelül ugyanekkor érkezett húsz lovas William Bent valamivel keletebbre fekvő *ranch*-éhez. Bent házát is körülvették, és ügyeltek rá, senki ne hagyhassa el vagy közelíthesse meg az épületet. Bent félvér fiai, George és Charlie, valamint félvér veje, Edmond Guerrier odafönt táborozott a csejennekkel a Sand Creeknél.

Anthony őrnagy szívélyes fogadtatásban részesítette a Lyon-erődbe érkező Chivington. Az ezredes nyomban „skalpszedést” és „vérfürdőt” emlegetett, Anthony pedig leszögezte, „régóta várja már az alkalmat, hogy amúgy istenigazából lecsapjon *rájuk*”, katonái égnék a vágytól, hogy részt vehessenek Chivington indiánűző expedíciójában.

Mindazonáltal akadtak tiszték a Lyon-erődben, akik nem óhajtottak részt venni Chivington jól előkészített tömegmészárlásában. Silas Soule kapitány, Joseph Cramer hadnagy és James Connor hadnagy tiltakozott: ha megtámadják Kormos Űst békés táborát, megszegik az indiánok biztonságára vonatkozó ígéreteket, amelyeket Wynkoop és Anthony adott; „gyilkosság lenne ez a szó legszorosabb értelmében”. Azok a tiszték tehát, akik részt vennének a hadműveletben, gyalázatot hoznának a hadseregbe.

Chivington dührohamában öklével fenyegette meg Cramer hadnagyot. „Az ördög vigye el az összes nyomorult indiánbarát fattyút – kiáltotta a hadnagy arcába. – Azért vagyok itt, hogy indiánokat öljek, és az a véleményem, hogy helyesen és tisztességesen járunk el, ha az indiánöléshez minden eszközt megragadunk, amit az Úr-isten a kezünkbe ad.”

Soule, Cramer és Connor kénytelen-kelletlen részt vett az expedícióban, máskülönben hadbíróság elé kerültek volna. Titokban elhatározták azonban, hogy embereiknek nem adnak tűzparancsot, legfeljebb, ha önvédelemre kényszerülnek.

November 28-án este nyolc órakor indult el Chivington oszlopa; hétszáz fővel, valamint az Anthony-csoporttal vonult az indiánok ellen. Négy tizenként fontos ágyú kísérte a lovasságot. Szikráztak a csillagok a tiszta égen, csípős volt az éjszakai levegő.

Vezetőül Chivington a hatvankilenc éves James Beckwourthot választotta; a mulatt férfi már fél évszázada élt indiánok között. „Varázslatos Borjú” Beckwourth megpróbált kibújni a megtiszteltetés alól, Chivington azonban megfenyegette az öregembert, felkötötte, ha nem hajlandó az indiánok táborához vezetni a katonákat.

Hamarosan kiderült azonban, hogy a rossz szemű, reumás Beckwourth nem felel meg vezetőnek. Egy Spring Bottom környéki *ranch*-nél Chivington megállt, előráncigáltatta ágyából a gazdát, és ráparancsolt, álljon Beckwourth helyére. A *ranch* gazdája nem volt más, mint Robert Bent, William Bent legidősebb fia. Találkozhatt hát hamarosan Bent mindhárom félvér csejenn fia Sand Creeknél.

A csejennnek tábora a Sand Creek patkó alakú fordulójánál terült el, északra egy csaknem teljesen száraz folyómedertől. Kormos Űst wigwamja a falu közepén állt; nyugatabbra táboroztak Fehér Szarvas és Harci Fejdísz emberei. Keleten, a csejennektől valamelyest távolabb, Bal Kéz arapahói sátoroztak. Körülbelül hatszáz indián táborozott együtt a folyókanyarnál, kétharmad részük aszszony és gyermek. A legtöbb harcos mérföldekkel keletebbre járt; bölényre vadásztak, ahogy Anthony őrnagy meghagyta nekik.

Az indiánok teljes biztonsággal érezték magukat, ezért még öröket sem állítottak éjszakára, csak a folyón túli karámba terelt

pónicsordát őrizték. Napkeltekor figyeltek fel a közeledő veszélyre; lovak patáit hallották dobogni a homokos síkon. „Aludtam egy wigwamban – emlékezett Edmond Guerrier. – Először csak annyit hallottam, hogy az asszonyok azt mondják, egy csapat bölény közeledik a táborhoz, mások meg azt, egy sereg katona.” Guerrier azonnal kisietett, és „Szürke Pokróc” Smith sátrához szaladt.

George Bent is ott aludt a közelben, kiáltozás és futkosó indiánok zaja ébresztette. „A folyó felől galoppban közeledett egy jókora lovasszakasz . . . Más katonák a tábortól délre őrzött póni lovak felé igyekeztek. A táborban zűrzavar támadt, férfiak, nők, gyerekek rohantak elő a wigwamokból; az asszonyok és a gyerekek sikoltozni kezdtek, amikor a katonákat meglátták, a férfiak visszarohtak fegyvereikért . . . A főnök wigwamja felé néztem, és láttam, Kormos Űst nagy, amerikai zászlót erősít a cölöp hegyébe, majd megáll a wigwam előtt, szorítja a rudat, amelyen a téli reggel szürke fényében ott verdes a zászló. Hallottam, amint odakiáltja embereinek, hogy ne féljenek, a katonák nem bántják őket. Ekkor azonban a katonák kétfelől tüzet nyitottak a táborra.”

Ezalatt az ifjú Guerrier elérte „Szürke Pokróc” Smith sátrát; ott találta a kereskedőt és Louderback közlegényt. „Louderback úgy vélekedett, azonnal el kell hagynunk a sátrat és a katonák oldalára sietnünk. Elindultunk. Mielőtt azonban befordultunk volna, a sátor sarkánál láttam, hogy a katonák leszállnak lovukról. Tüzeknek véltem őket, azt hittem, ágyútüzet zúdítanak majd a táborra. De nyomban tüzelni kezdtek puskával, pisztollyal. Amikor láttam, hogy úgysem juthatok el hozzájuk, elszaladtam, otthagya Louderbacket és Smitht.”

Louderback egy pillanatig habozott, Smith azonban szaladt tovább a lovasok felé. „Puffantsátok le a rohadt fattyút! – kiáltotta az egyik katona. – Nem jobb ez se az indiánoknál.” Amikor az első lövések eldördültek, Smith és Louderback megfordult, és visszarohtak a sátorhoz, ahol eközben Smith félvér fia, Jack és Charlie Bent keresett menedéket. Addigra már több száz asszony és gyerek csoportosult Kormos Űst zászlaja alatt. A kiszáradt folyómedren át Fehér Antilop arapahói közeledtek. Mert nem arról biztosította-e Greenwood ezredes Kormos Űstöt, hogy a katonák nem lőnek rá,

ha az Egyesült Államok lobogója leng a feje felett? A hetvenöt éves Fehér Antilop fegyvertelenül közeledett a katonák felé. Szentül hitte még mindig, hogy a katonák beszüntetik a tüzelést, ha megpillantják az amerikai lobogót és a fehér zászlót, amelyet Kormos Űst időközben kitűzött.

„Varázslatos Borjú” Beckwourth, aki ott lovagolt Chivington ezredes mellett, látta Fehér Antilopot. „Futva jött a parancsnok felé – mesélte később Beckwourth –, karját magasba emelte és azt kiáltotta: »Állj! Állj!« – jól érthetően, angolul . . . Akkor megtorpant, és összefont karral állt, amíg lelőtték.” A támadást túlélő csejennek beszámolója szerint Fehér Antilop a halotti éneket énekelte, mielőtt meghalt volna:

Semmi se él soká,
Csak a föld meg a hegyek.

Az arapahók táborából Bal Kéz és emberei is megpróbáltak eljutni Kormos Űst zászlájához. Amikor Bal Kéz megpillantotta a katonákat, megállt, karját összefonta, és azt mondta, nem harcol a fehérék ellen, mert a fehérék a barátai. Őt is lelőtték.

Robert Bent, aki kénytelen-kelletlen ott lovagolt Chivington ezredes oldalán, így számolt be az eseményekről: „Amikor feltűnt a tábor, megpillantottam a verdeső amerikai zászlót, és hallottam, Kormos Űst felszólítja az indiánokat, gyűljenek a zászló köré, ott álltak hát, ott szorongtak férfiak, nők és gyerekek. Körülbelül ötven yardnyira lehattünk az indiánoktól. Észrevettem egy fehér zászlót is a magasban. A zászlók olyan feltűnőek voltak, hogy mindenkinek látnia kellett őket. Amikor a katonák tüzelni kezdtek, az indiánok elfutottak, néhány férfi a wigwamokba ment, valószínűleg a fegyveréért . . . Hatszáz indián lehetett ott összesen. Közöttük harmincöt harcos, néhány öregember, hatvanan talán . . . a többi férfi vadászni volt . . . Miután eldördültek a fegyverek, a harcosok összeterelték az asszonyokat és gyerekeket, és védelmezően fogták körül őket. Láttam, hogy öt indián asszony egy földhányás mögött keres menedéket. Amikor a katonák közeledtek, a nők elébük szaladtak, megmutatván testüket, hogy a fehérék lássák,

nőkkel van dolguk, a katonák azonban így is lelőtték valamennyiüket. Egy indián asszony, akinek golyó zúzta szét a lábát, láttam, ott feküdt a földhányáson; az egyik katona kivont karddal rohant feléje, a *squaw* felemelte a karját védekezésül, és a másik karját emelte a magasba, mire a katona azt is szétszabdalta, majd otthagya, meg sem ölte. Férfiakat, nőket, gyerekeket kaszaboltak le válogatás nélkül. Harminc-negyven asszony keresett menedéket egy földbe vájt üregben, s egy hat év körüli kislányt botra tűzött fehér zászlóval a katonákhoz menesztettek, de a gyermek alig pár lépést tehetett, agyonlőtték. Ezek után az üregbe húzódott nőket is mind megölték; ugyanerre a sorsra került az őrködő négy-öt indián. Az asszonyok nem tanúsítottak ellenállást. Ahány halottat csak láttam, mindet megskalpolták a fehérek. Láttam egy felhasított testű nőt, mellette ott hevert — azt hiszem megszületlen — gyermeke. Soule kapitány később megerősítette észrevételemet. Láttam Fehér Antilop holttestét is. Nemi szervét levágták, s hallottam, amint egy katona azzal dicsekedett, pompás dohányzacskót készít majd belőle. Láttam egy nőt felhasított nemi szervvel . . . Egy öt év körüli kislány a homokban bújt el, két katona felfedezte, pisztolyt rántott és lelőtte, majd karjánál fogva kirángatta a homokból. Igen sok halott anyát láttam gyermekükkel a karjukon.”

(Nyilvánosság előtt tartott beszédében Chivington ezredes Denverben nem sokkal a mészárlás előtt kijelentette; minden indiánt meg kell ölni, meg kell skalpolni, még a gyerekeket is. „Tojásból lesznek a tetvek!” — mondotta.)

James Connor hadnagy megerősítette Robert Bentnek a katonák kegyetlenkedéséről adott beszámolóját: „Amikor másnap végigmentem a csatatéren, nem láttam megskalpolatlan férfi, női vagy gyermekholttestet, sőt igen sok esetben a legszörnyűsegebb módon meg is csonkították a halottakat. Férfiak, nők, gyermekek nemi szervét szétvagdalták stb. Hallottam, egy férfi azzal dicsekedett, hogy kivágta egy nő nemi szervét és botra szúrva körbemutogatta; egy másik azt mesélte, levágta egy indián ujját, hogy a kezén csillogó gyűrűket megkaparintsa. Legjobb tudomásom szerint mindezeket a rémségeket J. M. Chivington ezredes tudtával és beleegyezésével követték el, nem hallottam, hogy bárki bármit tett volna meg-

akadályozásukra. Hallottam viszont egy alig pár hónapos csecsemőről, akit az egyik szekér abrakos ládájában vittek el, majd ki-dobták, hadd pusztuljon el; hallottam továbbá számos esetről, miszerint a katonák kimetszették nők nemi szervét, majd a nyeregkápájukra húzták vagy a kalapjuk mellé tűzték, úgy lovagoltak el.”

Egy jól képzett, fegyelmezett ezred Sand Creeknél bizonyára megölte volna az összes védtelen indiánt. A fegyelem hiánya, továbbá az a körülmény, hogy a katonák az éjjeli lovaglás során sok whiskyt ittak, a gyávaság és a rossz célzás eredményeképpen sok indián elmenekülhetett. A csejennek egy csoportja a kiszáradt folyó magas partjai alatt ásott lövészgödört, ott védekezett egészen az éj beálltaig. Mások magukban vagy kis csoportokban menekültek a prérin át. A tűz beszüntetése után 105 indián asszony és gyermek, valamint 28 férfi maradt holtan a táborhelyen. Hivatalos jelentésében Chivington négy-ötszáz halott harcosról beszélt. A fehérek kilenc katonát veszítettek, továbbá 38 katona megsebesült. Veszteségeiket javarészt annak köszönhették, hogy vaktában egymásra lövöldöztek. A halott főnökök között volt Fehér Antilop, Egyszem és Harci Fejdísz. Kormos Űst szinte csoda folytán menekült meg; felrohant egy sziklaomlason, felesége azonban súlyosan megsebesült. Bal Kéz is életben maradt, bár golyó érte.

A katonák hét foglyot ejtettek; kezükre került John Smith csejenn felesége, egy másik, a Lyon-erődben élő fehér polgári személy felesége, továbbá három gyermekük, végül Jack Smith és Charlie Bent, a két félvér fiú. A katonák meg akarták ölni a félvéreket is, mivel indián öltözék volt rajtuk. Beckwourth, az Öreg „Varázslatos Borjú” mentette meg Charlie Bent életét. Elrejtette egy súlyosan sebesült tiszt mellett valamelyik szekéren, később azután átadta fivérének, Robertnek. Jack Smitht már nem tudta megmenteni Beckwourth; egy katona agyonlőtte a kereskedő fiát a fogolysátor résén át.

Bent harmadik fia, George, még a mészárlás kezdetén elszakadt Charlie-tól. A folyó magas partja alatti lövészgödörbe vonuló csejennekhez csatlakozott. „Abban a pillanatban, hogy csoportunk odaérkezett – számolt be később a történetekről –, golyót kaptam a csípőmbbe és a földre zuhantam, sikerült azonban az egyik lyukba

kúsznom. Ott feküdtem harcosok, asszonyok és gyermekek között.” Az éj leszálltával az életben maradottak előmászta a lyukakból. Kemény hideg volt, sebeikre fagyott a vér, mégsem mertek tüzet rakni. Egyetlen gondolat sarkallta őket: minél előbb el akarták érni a Smoky Hillt, csatlakozni a harcosokhoz. „Íszonyú menetelés volt — mesélte George Bent. — Legtöbbünk gyalog ment, táplálék nélkül, hiányos öltözetben, s nyakunkon voltak még az asszonyok meg a gyerekek is.” Így küzdötték előre magukat ötven mérföldön át, gyötörte őket a jeges szél, az éhség, sebeik sajgása, végül azonban elérték a vadásztábor. „Szörnyű jelenet következett, amikor a táborba bevonultunk. Mindeki sírt, még a harcosok is, az asszonyok és a gyerekek üvöltöttek, jajveszékelték. Majdnem mindegyiküknek ott veszett egy-egy hozzátartozója, barátja; fájdalomukban sokan saját húsukba vágtak késükkel; patakokban folyt a vér.”

George, mihelyt sebe begyógyult, visszatért apja *ranch*-ére. Fivéréből, Charlie-tól további részleteket tudott meg a katonák Sand Creek-i kegyetlenkedéseiről: hogyan skalpoltak és csonkítottak, hogyan mészárolták le a gyermekeket és a csecsemőket. Néhány nap múlva a két félvér fiú úgy döntött, semmi közük ezentúl a fehérek civilizációjához. Megtagadták apjuk véré, s titokban eltávoztak a *ranch*-ről. Velük tartott Charlie anyja, Sárga Asszony is; nem akart többé fehér emberrel együtt élni. Észak felé gyalogoltak, a csejennekhez.

Január volt, a Harapós Hideg Holdja. Más években ilyenkor a préri-indiánok wigwamjaikban ültek esténként a lobogó tűz körül, történeteket meséltek, másnap pedig sokáig aludtak. Most azonban gonosz idők jártak, és amikor a Sand Creek-i mészárlásnak híre ment a prérin, a csejennek, az arapahók és a sziúk futárjaik útján üzeneteket váltottak, megtorló háborúra szólítottak a fehér gyilkosok ellen.

Amikor Sárga Asszony és a két Bent fivér a Republican River mellett táborozó rokonaihoz érkezett, a csejenneket szövetségesek ezrei támogatták már — Pöttyös Far vezetésével a brulé-sziúk —, Pauní Ölő oglala-sziúi, az északi arapahók nagy csapatai. Csatlakoztak hozzájuk (Magas Bika vezetésével) azok a csejenn csikó-harcosok is, akik vonakodtak a Sand Creekhez menni annak idején.

Sasorr is ott volt ifjú harcosaival. Amíg a csejennek halottaikat siratták, a főnökök harci pipákat szívtak és haditerveket kovácsoltak.

Néhány óráig tartott a Sand Creek-i őrjöngés; ez elegendő idő volt Chivington és katonái számára, hogy elpusztítsák a fehérekkel békére törekvő csejenn és arapaho főnököket, megsemmisítsék hatalmukat. Miután a túlélők otthagyták Sand Creeket, az indiánok elfordultak Kormos Üsttől és Bal Kéztől; minden reményük a harci főnökökben volt, mert úgy érezték, szembe kell fordulniuk a kiirtásukra törő fehérekkel.

Az amerikai kormány bizonyos tisztviselői ugyanakkor vizsgálatot követeltek Evans kormányzó és Chivington ezredes cselekményeivel kapcsolatban, bár jól tudhatták, késő elkerülni már az általános indián háborút. „Varázslatos Borjú” Beckwourthot elküldték Kormos Üsthöz azzal a megbízatással, hogy mérje fel a helyzetet: lehetséges-e még a békés megoldás.

Beckwourth megtalálta a csejenneket, de arról értesült, hogy Kormos Üst néhány rokonával és pár törzsbeli öreggel ismeretlen helyre vonult. Most Láb a Vízben volt a nagyfőnök.

„Láb a Vízben sátrába vezettek – számolt be látogatásáról Beckwourth. – Amikor beléptem, a nagyfőnök felállt, és így szólt: »Miért jössz, Varázslatos Borjú? Elhoztad talán a fehéreket is, hogy immár utolsó szálig leöldösshessenek minket családjainkkal együtt?« Mondtam neki, azért jöttem, hogy beszéljek vele, hívja össze a főnökök tanácsát. Hamarosan együtt voltak a főnökök, és megkérdezték, mit akarok. Mondtam, azért jöttem, hogy meggyőzzem őket, kössenek békét a fehérekkel, hiszen nincsenek elegendően ahhoz, hogy harcolhassanak ellenük, a fehérek viszont annyian vannak, mint levél az ágon. »Ezt mi is tudjuk – felelték a főnökök. – De mi értelme lehet még az életünknek? A Fehér Ember elvette földünket, megölte összes vadjainkat. És még ez sem volt neki elég, eljött megölni asszonyainkat és gyermekeinket is. Nem lehet itt békesség. Az Örök Vadászmezőkre vágyunk, hogy újra együtt legyünk családjainkkal. Szerettük a fehéreket, amíg rá nem jöttünk, hogy becsapnak minket, hogy mindenünket elrabolják. Kiástuk a harci bárdot, azt markolva fogunk meghalni.«

Megkérdezték, miért mentem a katonákkal a Sand Creekhez, miért mutattam nekik az utat. Azt feleltem, ha nem mentem volna, a fehér főnök felakasztat. »Hát akkor menj most is fehér testvéreidhez és élj velük, mi harcolunk mindhalálig.« Engedelmeskedtem szavuknak, és eljöttem; szeretném, ha végre semmi közöm se lenne az egészhez.”

1865 januárjában a szövetséges csejennek, arapahók és sziúk számos rajtaütést hajtottak végre a South Platte mentén. Szekér-oszlopokat, postaállomásokat, kisebb katonai őrsőket támadtak meg. Felgyújtották Julesburg városát, és a Sand Creeknél megskalpolt indiánokért bosszúból megskalpolták a fehér védőket. Méréföldszám szaggatták le a távíróvezeteket. Rajtaütéseik, fosztogatásaik rendszeressé váltak az egész Platte River mentén. Megszakadt a hírközlés, elakadtak a szállítmányok. Denverben fogytán volt az élelem, emiatt pánik támadt.

Amikor a harcosok a Republican River melletti Big Timber erdőbe vonultak végül téli pihenőre, győzelmi táncot rendeztek első megtorló csapásaik örömére. Hó borította a pusztaságot, a főnökök azonban tudták, hogy a katonák hamarosan minden irányból felvonulnak ellenük távolra morajló ágyúikkal. A főnökök még a táncok idején tanácsot tartottak, hogy döntsenek, hová vonuljanak vissza a katonák elől. Kormos Üst is ott volt a tanácsban, és úgy vélekedett, a legjobb lenne délre menni, az Arkansas túlpartjára, ahol mindig hosszú a nyár és bőven akad bőlény. A főnökök többsége azonban úgy gondolta, északra kell húzódni, a Plette-en túlra, rokonaikhoz csatlakozva ekképpen a Powder Rivernél. A katonák nem mernek majd a teton-sziúk és az északi csejennek e nagy támaszpontjához közelíteni. Még a tanácskozások befejezte előtt úgy döntöttek tehát a szövetségesek, hogy futárokat küldenek a Powder Riverhez és közlik jövetelüket az ott élő törzsekkel.

Kormos Üst ellenezte a dolgot, és körülbelül négyszáz csejenn – elsősorban öreg férfiak és asszonyok, valamint néhány súlyosan sebesült harcos – szintén úgy határozott, hogy vele tart délnek. Egy nappal a táborbontás előtt George Bent elbúcsúzott anyja törzsének utolsó életben maradottjaitól. „Körbejártam a wigwamok között, kezet szorítottam Kormos Üsttel és valamennyi barátommal. Kor-

mos űst és hívei az Arkansastól délre vonultak, a déli arapahók, kajovák és komancsok földjére.”

A többi csejenn (köztük Sárga Asszony és a Bent fivérek is) mintegy háromezer sziúval és arapahóval északra indult, hogy hová, tulajdonképpen kevesen tudták közülük. Útközben állandó harcot kellett vívniuk a Laramie-erődből rájuk támadó katonákkal, de a szövetséges törzsek túlságosan erősnek bizonyultak; az indiánok úgy űzték el a kékkabátosokat, mint bölénycsorda a támadó préri-farkasokat.

Amikor a déli csejennnek elérték a Powder River vidékét, rokonaik, az északi csejennnek örömmel fogadták őket. A fehérektől cserélt szövettakarókba és -nadrágokba öltözött déliek úgy látták, a bölénybőr köpenyes, őzbőr nadrágos északiak igen szilaj külsejűek. Az északi csejennnek vörösre festett őzbőr csíkokat fontak hajukba, fejükön varjútollat viseltek, és annyi sziú szót keverték beszédükbe, hogy a déli csejennnek alig értették meg őket. Hajnalcsillag, az északi csejennnek egyik nagyfőnöke már oly régóta élt együtt a sziúkkal, hogy csaknem mindenki sziú nevén – Tompa Késként – emlegette.

A déliek kezdetben mintegy fél mérföldnyire táboroztak az északiaktól a Powder River mellett, de olyan gyakran meglátogatták egymást, hogy hamarosan úgy döntöttek, egyesítik a két tábort, wigwamjaikat tehát – régi szokás szerint – körben állítják fel.

Ettől kezdve a csejennnek nem sokat törődtek vele, melyikük déli, melyikük északi.

Amikor 1865-ben pónijaikat a Tongue Riverhez hajtották, mert ott jobb legelőket találtak, nem messze táboroztak Vörös Felhő oglala-sziúitól. A déli csejennnek még sohasem láttak ennyi – több mint nyolcezer – indiánt egyetlen táborban; éjjel-nappal folyt a vadászat, az ünneplés, a mulatság, a tánc. George Bent később elmesélte, hogy ő például saját csejenn *kelánjába*, a Görbe Lándzsák közé vezetett be egy sziút, akinek Lovai-Félő-Ifjú volt a neve. Ez azt bizonyítja, milyen közel álltak egymáshoz abban az időben a sziúk és a csejennnek.

Bár mindegyik törzs megtartotta törvényeit és szokásait, ezek az indiánok egyre inkább egyetlen népnek érezték magukat, még-hozzá hatalmas népnek, amelynek joga van úgy élnie, ahogy neki

tetszik. A fehér betolakodók keleten dakota földről, délen pedig a Platte mentén támadták őket, ők azonban bátran szembeszálltak velük. „A Nagy Szellem teremtette a Fehér Embert csakúgy, mint az Indián Embert – jelentette ki Vörös Felhő. – Azt hiszem, mégis az Indiánt teremtette előbb. Engem itt teremtett, ezen a földön, ez a föld tehát az enyém. A Fehér Embert a Nagy Szellem a Nagy Víz túlsaján teremtette, az hát az ő földje. Amióta a fehérek átjöttek a tengeren, egyre több helyet szorítottam nekik. Most mindenfelől fehérek vesznek körül. Nekem pedig csak kis darab föld maradt. A Nagy Szellem azt üzenete nekem, ezt a földet már tartsam meg.”

Tavasszal az indiánok felderítőket küldtek, hogy megfigyeljék a Platte menti utakat és a távíróvezetékeket ellenőrző katonákat. A felderítők jelentették, hogy a szokásosnál jóval több katonát láttak; egy részük a Bozeman's Trail mentén halad át a Powder River vidékén. Vörös Felhő és a többi főnök arra a következtetésre jutott, hogy épp ideje megleckéztetni a katonákat és megtámadni őket a fehérek által Platte Bridge Stationnek nevezett támaszpontjukon.

Mivel a csejenn harcosok bosszút akartak állni a Sand Creek-i vérengzés során legyilkolt szeretteikért, a főnökök legtöbbjüket harcra szólították. A hadjáratot Sasorr vezette, a Görbe Lándzsák *klánjának* tagja, vele tartott azonban Vörös Felhő, Tompa Kés és Lovai-Félő-Öreg is. Az indián haderő csaknem háromezer harcosból állt. Közöttük voltak a Bent fivérek is, mindketten harchoz festve és harci öltözetben.

Július 24-én elérték a North Platte-et átvélő híd feletti hegyeket. A híd túloldalán volt a katonai támaszpont – cölöperőd, posta-állomás és távíróhivatal. Az erődítményt mintegy száz katona védte. Miután a főnökök távcsövön szemügyre vették az erődítményt, elhatározták, hogy felégetik a hídát, a folyón alább található gázlón átkelnek, s onnan indítanak rohamot a fehérek támaszpontja ellen. Előbb azonban szerették volna előcsalogatni a katonákat, hogy minél többet megölhessenek közülük.

Tíz harcos előrement tehát aznap délután, de a katonák nem „haraptak” a csalétekre. Másnap reggel az indiánok másik cso-

portja csalta a hídig a katonákat, de azok nem jöttek közelebb. Harmadnap reggel az indiánok nagy meglepetésére lovasszakasz hagyta el az erődöt, átment a hídon, és nyugat felé ügetett. Pár pillanat múlva több száz csejenn sziú pattant a pónik hátára és rajzott le a hegyoldalon a kékmundérosok felé. „Amikor a katonák közé vágtattunk – mesélte később George Bent –, egy tisztet pillantottam meg a sűrű por- és füstfelhőben, ahogy barna lován elszáguld mellettem. Nem volt ura a lovának . . . hogy is lett volna, amikor nyilvánzó állt ki a homlokából és vér patakzott az arcán.” (Caspar Collins hadnagy volt a halálosan sebesült tiszt.) Néhány lovasnak sikerült elmenekülnie; éppen elérték a megsegítésükre kiküldött gyalogosszakaszt a hídnál. Az erődbeli fehérek ágyútüze visszaverte az üldöző indiánokat.

Az indiánok a hegyen harc közben jöttek rá, miért is hagyták el a lovasok az erődöt. Egy szekérszlop elé siettek, amely nyugat felől közeledett. Az indiánok néhány percen belül körülvették az oszlopot, a katonák azonban beásták magukat a kocsik alatt és elkeseredett ellenállást tanúsítottak. A harc első perceiben elesett Sasorr fivére. Amikor Sasorr értesült a dologról, bosszút esküdött, és felszólította a csejenneket, készüljenek támadásra. Sasorr – amulettje és pajzsa birtokában – tudta, hogy őt nem érheti golyó. Harcosaival körülvette a kocsikat, majd a támadók póniháton megrohanták a katonák állását. A fehérek mind egyszerre tüzeltek a kocsik felé vágtató indiánokra, de fegyvereik kiürültek, az indiánok pedig akadálytalanul ronthattak rájuk, Valamennyi katonát megölték. Az indiánok csalódására azonban a kocsikon alig akadt zsákmányolnivaló; a katonák hálózásájkain kívül csak némi élelmiszert találtak.

Este a táborban Vörös Felhő és a többi főnök arra a következtetésre jutott, hogy most jól megleckéztették a fehéreket, ezentúl félhetnek az indiánoktól. Visszatértek tehát a Powder River vidékére abban a reményben, hogy a fehérek tartják majd magukat a laramie-i egyezményhez, és engedély nélkül nem hatolnak be a Platte Rivertől északra elterülő indián területre.

Időközben Kormos Üst és a déli csejennek hátramaradt csoportja dél felé vonult az Arkansas Riveren át. Csatlakoztak Kis Holló

arapahóihoz, akik értesültek a Sand Creek-i mészárlásról, és ott elesett barátaikat, rokonaikat gyászolták. 1865 nyarán vadászaik csak egyetlen bölényt ejtettek el az Arkansastól délre, mégsem merészkedtek északabbra, ahol a Smoky Hill és a Republican River között nagy csordák legeltek.

Nyár végén mindenfelől követek és futárok érkeztek: Kormos Üstöt és Kis Hollót keresték. A két főnök egyszeriben fontos személy lett megint. Washingtonból fehér hivatalnokok érkeztek, hogy a csejenekkel és az arapahókkal közöljék, a Nagy Fehér Atya és tanácsa őszinte részvétet érez irántuk. A kormány képviselői azzal a megbízatással jöttek, hogy új szerződéseket kössenek.

Bár a csejeneket és az arapahókat elűzzék Coloradóból, földjüket pedig kisajátították a telepesek, a tulajdonviszonyok rendezetlenek maradtak. A régi szerződések alapján például maga Denver városa is csejenn és arapaho területen állt. A kormány érvénytelennek akarta nyilvánítani az indiánok minden coloradói földigényét, hogy a fehér telepesek biztonságban lehessenek.

Kormos Üst és Kis Holló nem kívánt tárgyalásokba bocsátkozni a küldöttekkel, mielőtt „Kis Fehér Ember” (William Bent) tanácsát nem hallotta. Bent közölte velük, megpróbálta ugyan rávenni az Egyesült Államokat, hogy az indiánok számára állandó jogokat biztosítson a Smoky Hill és a Republican River közötti bölényvidékre, a kormány azonban elutasította ezt az elképzelést, mivel postakocsijáratot, később pedig vasútvonalat akar létesíteni ezen a területen, amely újabb fehér telepeseket csábítana ide. A csejeneknek és az arapahóknak meg kell maradniuk az Arkansas Rivertől délre.

A Száraz Fűvek Holdjában Kormos Üst és Kis Holló találkozott a kormány képviselőivel a Little Arkansas torkolatánál. A két hivatalnokot — „Fekete Szakállas” Sanbornt és „Fehér Szakállas” Harneyt — egyébként már ismerték az indiánok. Sanbornt jó barát-nak tartották, emlékeztek azonban, hogy Harney 1855-ben részt vett a nebraskai Blue Waternél a brulé-sziúk lemészárlásában. Megjelent továbbá a megbeszéléseken két kormány megbízott, Murphy és Leavenworth, valamint egy becsületesnek látszó férfi, bizonyos James Steele, végül pedig „Kötélvető” Carson, aki segített a navahók törzsi földjeinek elvételében. „Szürke Pokróc” Smith — aki

Sand Creeknél is jelen volt — tolmácsolt, „Kis Fehér Ember” pedig az indiánok érdekeit képviselte.

„Közösen jöttünk, arapahók és csejennék — mondotta Kormos Üst —, mert egy nép vagyunk. De csak kevesen . . . A többi indián mind attól félt, hogy rászedik őket, ahogyan ez már megtörtént egyszer, ezért hát nem jöttek.”

„Nagyon nehéz lesz számunkra, ha el kell hagynunk azt a földet, amelyet a Nagy Szellemtől kaptunk — mondta Kis Holló. — Ott nyugosznak barátaink, és rettenetes még a gondolata is, hogy meg kell válnunk attól, ami a miénk volt . . . Nagy fájdalommal töltött el minket, hogy a katonák hordája lerohanta wigwamjainkat, meggyilkolta asszonyainkat, gyermekeinket. Nyomaszt minket ez a gondolat. Ott, a Sand Creeknél, ott nyugszik Fehér Antilop és sok más főnök, ott nyugszanak a földben asszonyaink és gyermekeink. Szétrombolták ott wigwamjainkat, elvették lovainkat, én pedig nem akarom elhagyni azt a földet, nem akarok máshová menni.”

James Steele így válaszolt: „Megértjük, hogyisne értenénk meg, milyen nehéz egy nép számára, ha ott kell hagynia földjét, ősei sírjait. Balszerencsésekre azonban földeteken aranyat találtak. Sok-sok fehér özönlött oda, hogy ott éljen, s közülük sokan az indiánok legádázabb ellenségei; ezeket az embereket nem érdeklik a ti érzéseitek, nem riadnak vissza semmi bűntől, ha meggazdagodásukról van szó. Ezek az emberek települtek le most mindenütt a ti egykori földeteken, nincs ott többé olyan zug, ahol megmaradhatnátok.”

Kormos Üst azt mondta: „Őseink annak idején magukénak mondhatták ezt az egész földet. Semmi rosszat sem követtek el. Meghaltak és elmentek, nem tudom hová . . . Mi pedig mindent elvesztettünk . . . Nagy Fehér Atyánk üzenettel küldött benneteket hozzánk, mi pedig hiszünk szavainak. Bár a katonák lecsaptak ránk gonoszul, készek vagyunk mindent elfelejteni, készek vagyunk békében és barátságban szót érteni veletek. Nem fordulok szembe azzal, amit mondotok, azzal, amit az elnök akar, inkább igent mondok mindenre . . . A fehérék járhatnak-kelhetnek, amerre kedvük tartja, nem fogjuk zavarni őket; szeretném, ha ezt elmondanátok nekik’ . . .”

Így tehát beleegyeztek abba, hogy az Arkansastól délre élnek majd, és megosztják a kajovák egykori lakhelyét. 1865. október

14-én a megmaradt déli csejennek és arapahók főnökei és vezérei aláírták az új szerződést, amely „örök békét” ígért megint. A szerződés második cikkelye így hangzott: „Az indián szerződő fél kijelenti továbbá: . . . *beleegyezik*, hogy minden jogát és igényét elveszíti arra a földre, amelynek határai: a Platte River északi és déli ágának találkozása, majd az északi ág, föl a Sziklás-hegység fővonulatának csúcsáig — vagy a Vörös-sziklákig —, innen délre le a Sziklás-hegység csúcsai mentén az Arkansas River forrásvidékéig, onnan az Arkansas River, egészen a Cimarron torkolatáig, s innen az elsőként megnevezett helyig jelenti mindez azt a földet, amelyet eredetileg tulajdonuknak neveztek, amelynek tulajdonjogáról mind-
eddig nem mondtak le.”

Így adták fel a csejennek és az arapahók minden jogukat a Colorado Territórium földjeire. Az igazi ok természetesen a Sand Creek-i vérengzés volt.

ÁGASKODVA JÖNNEK

Nézd őket
ágaskodva.
Jönnek
nyerítve,
ott jön
egy Lovas Nemzet.
Nézd őket
ágaskodva.
Jönnek
nyerítve,
jönnek.

5 / Sasorr csatája

1865. április 2. – A konfederáltak feladják fővárosukat, Richmondot. *Április 9.* – Lee Appomattoxnál leteszi a fegyvert Grant előtt; a polgárháború befejeződik. *Április 14.* – John Wilkes Booth megöli Lincolnt; Andrew Johnson elnök lesz. *Június 13.* – Johnson elnök meghirdeti az egykori Konfederált Államok újjászervezését. *Október.* – Az Egyesült Államok felszólítja Franciaországot, vonja ki csapatait Mexikóból. *December 18.* – Az Egyesült Államok 13. alkotmánymódosítása eltörli a rabszolgaságot. Megjelenik Lewis Carrol könyve, az „Alice Csodaországban” és Tolsztoj regénye, a „Háború és béke”.

Kinek a hangja zengett fel elsőnek e földön? A vörös emberek hangja, azoké az embereké, akiknek egyéb fegyverük sem volt, mint ijuk és nyiluk . . . És ami szülőföldemen történt; én nem akartam, én nem kívántam; fehér emberek vonulnak földemen át . . . Ha a Fehér Ember földemre jön, vércstket húz maga mögött. . . Két hegység magaslik hazámban: a Black Hills és a Big Horn Mountain. Nem akarom, hogy a Nagy Fehér Atya utakat építsen rajtuk keresztül. Háromszor is elmondtam mindezt; most azért jöttem hogy elmondjam negyedszer.

MAHPIUA LUTA (VÖRÖS FELHŐ)
AZ OGLALA-SZIÚK FŐNÖKE

Miután a préri-indiánok a Platte Rivernél vívott csata után visszatértek a Powder River vidékére, hozzáláttak szokásos nyári varázsszünnepségeik előkészítéséhez. A törzsek egymástól nem messze táboroztak a Powder River egyik mellékfolyója, a Crazy Woman torkolatánál. A Powder és a Little Missouri mellett, valamivel északabbra vert sátrat néhány teton-sziú; ők ebben az évben húzódtak a Dakotát előzőnlő Sully tábornok katonái elől nyugatra. Közöttük volt Ülő Bika is hunkpapáival. Az oglalák e rokonai követeket küldtek azután, és mindenkit meghívtak a nagy Naptáncra, a tetonok évenként megrendezett vallási ünnepére. A Naptánc idején került sor a csejennek Varázsnyl-szertartására; ez négy napon át tartott. A Nyílörző prérifarkasbőr táskájából előhúzta a Négy Titkos Nyilat, majd a törzs valamennyi férfi tagja elvonult előttük, áldozatot mutatott be a nyilaknak és imádta őket.

Fekete Medve, az északi arapahók egyik nagyfőnöke elhatározta, hogy embereivel nyugatra költözik a Tongue Riverhez; felszólított a Sand Creektől északra jött déli arapahók közül is néhányat,

hogy kövessék. A Tongue mellett falut építenek – mondta nekik –, sokat vadásznak, táncolnak majd, amíg be nem köszönt a hideg holdak sora.

Így 1865 augusztusában a Powder River vidékének törzsei szét-szóródtak a nyugati Big Horn-vonulatoktól egészen a keleti Fekete-dombokig, amelyeket a fehérek Black Hills néven ismernek. Olyan szentül hittek a vidék sérthetetlenségében, hogy legtöbbjük hinni sem akarta a hírt, miszerint négy irányból is katonák közelítenek feléjük.

E különítmények közül három Patrick E. Connor tábornok parancsnoksága alatt állt. A tábornokot Utah-ból vezényelték ide májusban azzal a megbízással, hogy indítson harcot a Platte River menti indiánok ellen. 1863-ban „Csillagos” Connor Főnök körülvette a pajuték táborát a Bear River mellett, és 278 indiánt lemészárolt. A fehérek e tettéért a végvidék bátor védelmezőjeként, „a vörös ellenség” megzabolázójaként tisztelték.

1865 júliusában Connor kijelentette, hogy a Platte-től északra élő indiánokat „irtani kell, mint a farkasokat”; szervezett is három katonai különítményt a Powder River vidékének elfoglalására. A Nelson Cole ezredes vezette különítménynek Nebraskából kellett a dakotai Fekete-dombokhoz vonulnia. A Samuel Walker parancsnoksága alatt álló második különítmény parancsot kapott, hogy a Laramie-erődtől egyenesen észak felé hatoljon előre és egyesüljön Cole-lal a Fekete-dombok vidékén. A harmadik különítmény, amelyet Connor személyesen vezetett, a Bozeman Roadon akart északnyugati irányban Montanába hatolni. Ilyenformán Connor oszlopa és Cole meg Walker egyesített hadereje harapófogóba zárta volna az indiánokat. Connor megtiltotta tisztjeinek, hogy béketárgyalásokba bocsátkozzanak az indiánokkal, parancsot adva nekik: „Mind-en tizenkét évesnél idősebb indiánt meg kell támadni és meg kell ölni.”

Augusztus elején a három különítmény útnak indult. A tervek szerint szeptember elseje körül kellett találkozniuk a Rosebud Rivernél, az ellenséges indián terület szívében.

Negyedik csapat is közeledett a Powder River felé, ugyancsak keletről. Ennek az oszlopnak azonban semmi köze sem volt Connor

vállalkozásához. Az egységet James A. Sawyers, egy polgári személy hozta létre, célja az volt, hogy elérje a montanai aranymezőket. Sawyers tudta, jogtalanul lép olyan területre, amely a szerződések értelmében az indiánoké, minthogy pedig ellenállásra számított, kért kétszázadnyi gyalogságot, amely azután az egyébként hetvenhárom aranyásóból és nyolcvan szekérből álló karavánt kíserte.

Augusztus 14-én vagy 15-én tudták meg a Powder Rivernél táborozó sziúk és csejennek, hogy Sawyers oszlopa közeledik feléjük. „Vadászaink izgatottan lovagoltak a táborba — emlékezett később George Bent —, és azt mondták, a folyó felső szakaszán katonákat láttak. Kikiáltónk, egy Hím Medve nevű harcos, lóra pattant, beszáguldozta a tábort, s rikoltozta mindenütt, hogy katonák közelednek. Ugyanígy cselekedett Vörös Felhő a sziúknál. Mindenki a pónikhoz rohant. Ilyenkor mindenki találomra választott pónit; ha a póni a harcban elhullt, lovasának nem kellett megfizetnie árát a tulajdonosnak, de amit a lovas a csatában zsákmányolt, az mindeztől a póni gazdáját illette. Amikor mindnyájan nyeregben ültünk, mintegy tizenöt mérföldet lovagoltunk felfelé a Powder River mentén. Végül találkoztunk Sawyers »útépítő csapatával«, amelynek tagjait két oldalon katonák kísérték.

A Platte hídjánál vívott csatában az indiánok zsákmányoltak egyebek között néhány katonai egyenruhát és jelzőkürtöt. Amikor most a tábort elhagyták, George Bent gyorsan belebújt egy tisztí zubbonyba, fivére, Charlie pedig magával vitt egy kürtöt; gondolták, ezáltal megzavarják vagy idegesítik a katonákat. Az indián haderőt vagy ötszáz sziú és csejenn alkotta; velük tartott Vörös Felhő és Tompa Kés is. A főnököket nagyon felháborította, hogy a katonák engedély nélkül hatoltak be vadászmezőikre.

Amikor megpillantották a kocsioszlopot, az éppen két hegy között haladt, mögötte pedig mintegy háromszáz marhából álló csorda vonult. Az indiánok két csoportra oszlottak, majd jeladásra a két egymással szemben magasodó hegyről löni kezdték a katonákat. Néhány perc leforgása alatt a fehérek kör alakú erődöt alkottak a szekerekből, s a marhákat is oda terelték.

A harcosok két-három órán át azzal szórakoztak, hogy a szikla-medrekben alakúszva megközelítették, majd tűz alá vették a beto-

lakodókat. Néhány bátor indián lovas körünyargalta a szekérvárat, majd eltűnt a lőtávolságból. Amikor a katonák két tarackjukból löni kezdtek, a harcosok a dombok mögött rejtőztek el, harci kiáltásokat hallattak, szidalmazták a katonákat. Charlie Bent is megmegfújta a kürtöt, és angol szitkokkal árasztotta el a fehéreket; a nyelvi fordulatokat még apja kereskedelmi kirendeltségén sajátította el. („Csúfoltak minket, még hozzá igen sértő módon! — emlékezett vissza az egyik aranyásó. — Néhányuk meglehetősen jól tudott angolul, és amit mondtak, azt nem tűztük a kalapunk mellé.”)

A kocsioszlop nem haladhatott tovább, ugyanakkor azonban az indiánok sem tudták megközelíteni. Hogy az eldöntetlen játéknak véget vessenek, a főnökök déltájban meglengették a fehér zászlót. Pár perc múlva vadbőr öltönyös férfi lovagolt ki a szekértáborból. Mivel a Bent fivérek tudtak angolul, az indiánok őket küldték tárgyalni. A fehérek embere, Juan Suse, egy jó kedélyű mexikói, szerfölött elcsodálkozott a Bent fiúk angolságán és George katonazubbonyán. Suse alig tudott angolul, ezért azután jelek útján kellett megértetnie az indián követekkel, hogy a szekértábor parancsnoka kész tárgyalni a főnökkel.

Mindjárt meg is szervezték a találkozót, ahol a két Bent fiú Vörös Felhő és Tompa Kés szavait tolmácsolta. A szekértáborból kis csapat kíséretében előjött Sawyers ezredes és George Williford kapitány. Sawyers ezredesi rangja valójában csak tiszteletbeli rang volt (bár önmagát tekintette a különítmény parancsokának), Williford azonban „igazi” kapitány volt; két százada az egykor foglyul esett konfederáltak, az úgynevezett „ötvözött jenik” soraiból szervezett egységhez tartozott. Williford roppant idegesnek látszott. Nem bízott az embereiben, fogalma sem volt arról, meddig terjed az expedíció jogköre. Mereven bámulta hát George Bent, a félvér csejenn tolmács zubbonyát.

Amikor Vörös Felhő magyarázatot kért a katonák indián földi tartózkodásáról, Williford kapitány kérdéssel válaszolt: miért támadtak az indiánok békés fehérekre? Charlie Bent, akit még mindig nagy keserőséggel töltöttek el a Sand Creek menti események, azt felelte, hogy a csejennek mindaddig harcolni fognak minden fehér ember ellen, amíg a kormány fel nem kötteti Chivington ezre-

dest. Sawyers erre azt válaszolta: ő nem azért jött, hogy az indiánok ellen harcoljon, útját szerette volna lerövidíteni csupán a montanai aranymezőkhöz, éppen csak át akart vonulni az indiánok földjén.

„Lefordítottam szavait a főnököknek – beszélte el később George Bent –, mire Vörös Felhő azt felelte, ha a fehérek eltűnnének a földjéről és nem építenének utakat, minden rendben lenne. Tompa Kés ugyanezt mondta a csejennek nevében, majd a főnökök közölték a tiszttel (Williforddal), vonuljon nyugatnak, azután forduljon észak felé, és ha elhaladt a Big Horn-vonulat mellett, maga mögött hagyja földjüket.”

Sawyers tiltakozott. Így nagyon eltérne eredeti útvonalától, a Powder River mentén akar észak felé vonulni egy erődhöz, amelyet Connor tábornok épített.

Vörös Felhő és Tompa Kés így értesült először arról, hogy Connor tábornok behatolt országukba. Megdöbbenek, majd haragosan tiltakoztak: hogyan merészelnek a katonák az ő vadászterületeiken erődöt emelni! Amikor Sawyers a főnökök dühös dörmögésére figyelte, gyorsan felajánlott nekik egy szekérre való lisztet, cukrot, kávé és dohányt. Vörös Felhő löporra, ólomra, sörétre és gyutacsokra is célzott, ez ellen azonban Williford kapitány élesen tiltakozott; mint katonatiszt, ő semmit sem akart adni az indiánoknak.

A főnökök végül beleegyeztek, hogy egy szekérre való liszt, cukor, kávé és dohány ellenében megengedik a különítménynek, hogy a Powder Riverhez vonuljon. George Bent szavaival: „A tiszt felszólított, tartsam távol az indiánokat a különítménytől, akkor hajlandók lerakni az árut. Tovább akart vonulni a folyóhoz, hogy ott letáborozzon. Mindez déltájban történt. Amikor a fehérek elérték a folyót és szekereiket körben felállították, a faluból egy csapat sziú érkezett. A szekérállományt az indiánok első csoportja már felosztotta, ezért a tiszt elutasította az újonnan érkezett sziúk követeléseit, mire ezek tüzelni kezdtek a szekérvárra.”

Ez a sziú csoport több napon át zaklatta Sawyerst és Willifordot, Vörös Felhő és Tompa Kés azonban nem vett részt a második támadásban. Felfelé vonultak a völgyön, hogy ellenőrizzék, valóban erődöt építenek-e a katonák a Powder Rivernél.

„Csillagos” Connor Főnök valóban elkezdte az önmagáról Connor-erődnek elnevezett erődítmény építését, vagy hatvan mérföldnyire a Crazy Womantól, a Powder egyik mellékfolyójától délre. Volt Connor emberei között egy századnyi pauní felderítő, Frank North kapitány parancsnoksága alatt. A pauník a sziúk, a csejennek és az arapahók ősi ellenségei voltak; Connor rendes lovassági zsolddal szerződtette őket. Amíg a katonák fadöntéssel foglalkoztak (cölöpökre volt szükség az erődhöz), a pauník a környéket cserkésztek, ellenségeik nyomát keresve. Augusztus 16-án egy kis csoportnyi délről közeledő csejennre figyeltek fel. A csejennek között volt Sárga Asszony is, Charlie Bent anyja.

Ott lovagolt négy férfi társaságában valamivel a csoport előtt, és amikor megpillantotta egy kis dombon a paunikat, csejeneknek vagy sziúknak hitte őket. A pauník takaróikkal jelezték: jóbarátok, a csejennek pedig mit sem sejtve közeledtek feléjük. Amikor azután a dombhoz értek, a pauník hirtelen rájuk támadtak. Így hát Sárga Asszonyt, aki elhagyta William Bentet, mert a férfi a fehér nép szülötte volt, saját fajtájabeli ölte meg. Ezen a napon fia, Charlie, alig néhány mérfölddel keletebbre lovagolt Tompa Kés harcosaival, visszatérőben Sawyers kocsioszlopától.

Augusztus 22-én Connor tábornok úgy ítélte meg, hogy a Powder River melletti erőd elég erős, akár egy lovasszázad is megvédeheti. Készleteinek java részét hátrahagyta, katonáinak zömével pedig elindult a Tongue River völgye felé; nagyobb indián települések után nézett. Ha a Powder mentén északra haladt volna, mindenképpen találkozna Vörös Felhő és Tompa Kés harcosaival, sok-ezernyi harcra kész (és éppen reá vadászó) indiánnal.

Körülbelül egy héttel azután, hogy Connor különítménye elhagyta a Powdert, egy Kis Ló nevű csejenn harcos vonult át felségével és kisfiával a vidéken. Kis Ló felesége arapaho volt, s rokonaikat akarták meglátogatni Fekete Medve arapaho táborában a Tongue Rivernél. Egyik nap meglazult valami csomag az asszony lován. Leszállt, hogy megigazítsa, visszafordult, s ekkor pillantása véletlenül egy hegyhátra tévedt.

— Oda nézz! — kiáltotta férjének.

— Katonák! — felelte döbbsenten Kis Ló. — Siessünk!

Amikor a következő domb mögött eltűntek a katonák szeme elől, letértek az ösvényről. Kis Ló *travois*-n* ülő fiát maga mögé vette a lovára, majd szinte légvonalban Fekete Medve táborába vágattak. Érkezésükre – és a hírre – felbolydult a folyó fölötti magaslaton elhelyezkedő, kettőszázötven wigwamból álló tábor. Az arapahóknak abban az évben rengeteg pónijuk volt, háromezret őriztek karámban a folyó mentén.

Az arapahók nem is hitték volna, hogy sok száz mérföldnyi körzetben katonák lehetnek, amikor tehát Kis Ló felesége megpróbálta rávenni a kikiáltót, figyelmeztesse a törzset, az így felelt: „Kis Ló tévedett, talán csak néhány indiánt látott az ösvényen, senki mást.” Kis Ló és felesége azonban tudta, hogy az úton valóban katonákat láttak, ezért nyomban rokonaikhoz siettek. Az asszony fivére, Párduc, éppen sátra előtt ült. Elmondták neki, hogy katonák jönnek, meneküljön minél gyorsabban. „Szedd össze, amit magaddal akarsz vinni – mondta neki Kis Ló. – Ma este el kell mennünk innen.”

Párduc csak nevetett csejenn sógora szavain. „Mindig félsz, mindig rémeket látsz – mondta. – Bölényt láthattal, nem fehéréket.”

„Jól van – felelte Kis Ló. – Ha akarsz, maradhatsz. Mi még az este továbbmegyünk.” Feleségének sikerült meggyőznie néhány rokonát, hogy szedelőzködjének; így még az éj beállta előtt elhagyták a falut, és pár mérfölddel lejjebb húzódtak a Tongue mentén.

Másnap kora reggel „Csillagos” Connor Főnök katonái megtámadták az arapahók táborát. Egy harcos, aki éppen megfutatta versenylovát, véletlenül megpillantotta a hegyhát mögött gyülekező ellenséget. Nyaktörő vágatában tért vissza a táborba, hogy figyelmeztesse az arapahókat, akik közül így néhányan még elmenekülhettek a folyó mentén.

Pár perccel később kürtjel harsant, tarack dördült, és nyolcvan pauní felderítő, valamint Connor 250 lovasa rontott kétfelől a táborra. A pauník lecsaptak a háromezer pónira, melyeket az arapaho

* Az amerikai indiánok nem ismerték a kerek járműveket. Ezért a fehérék megérkezése előtt kutyáik, a spanyolok által szabadon bocsátott vadlovak befogása után lovaik mögé két párhuzamos lécet erősítettek, amelyek kereszt-rúdjaik terheket vagy éppen gyermekeiket szállíthatták. Kanadai francia szóval ez a „travois” vagy „travail”. – *A szerk.*

ifjak kétségbeesetten próbáltak elhajtani a folyó völgyében. A néhány perce még békés életét élő faluban iszonyú zűrzavar támadt — nyerítő lovak ágaskodtak, kutyák ugattak, asszonyok kiáltoztak, gyermekek sírtak, harcosok és katonák ordítottak, átkozódtak.

Az arapahók megpróbálták védővonalat hevenyészni, hogy asszonyaik és gyermekeik egerútat nyerhessenek, a vad lövöldözés közepette azonban éppen ezek az ártatlanok kerültek a harcosok és a lovasok közé. „A katonák — idézzük Connor egyik tisztjét — megöltek egy indián harcost, aki lováról lebukva földre ejtette a karjában tartott két gyermeket is. Amikor az indiánok visszavonultak, a gyermekeket a két vonal közötti senki földjén hagyták.” A gyermekeket a katonák lelövéldözték.

„Kézitusába keveredtem harcosok és nők egy csoportjával — számolt be a küzdelemről egy másik katona. — Az arapaho nők ugyanis éppoly bátran küzdöttek, mint a törzs férfi tagjai. Embe-reink sajnálatos módon nem céloztak gondosan, ezért nemcsak harcosokat, de nőket és gyermekeket is öltek, sebesítettek meg a golyók.”

Az arapahók gyorsan pónira kaptak, és a Wolf Creek mentén vonultak vissza. A katonák üldözték őket. Volt a kékkabátosok között egy őzbőr ruhás felderítő. Néhány öregebb arapaho felismerte — évekkal korábban a Tongue és a Powder mellett állított csapdákat, sőt arapaho nőt vett feleségül. Barátjuknak hitték. „Takaró”-nak nevezték, „Takaró” Jim Bridgernek. Most hát áruló volt ő is, akárcsak a pauník.

Az arapahók tíz mérföldet vonultak vissza aznap, és amikor a katonák lovai elfáradtak, az indián harcosok megtámadták őket; régi, csereberélt puskákkal, nyilakkal lötték a kékmundérosokat. Kora délutánra Fekete Medve és harcosai a faluig űzték vissza Connor lovasait, ott azonban a tüzekek két nagy tarackot állítottak fel, és a „messzire szóló puskák” hatalmas dördüléssel szórták süvítő fémnyilaiat a levegőbe. Az arapahóknak ez a „beszéd” álljt parancsolt.

A hegyekről látták, hogy rombolják le a katonák a wigwamokat, hogyan halmozzák fel a cölöpöket, ponyvákat, takarókat, prémeket és harminc hordó szárított húst, hogyan gyűjtják meg a halmokat.

Elégett minden, ami reggel még az arapahóké volt — sátraik, ruháik, téli élelmiszerkészletük. Ezek után a katonák és a pauní, mint akik jól végezték dolgukat, lovukra pattantak, és ezer pónit — a törzs állatállományának egyharmadát — elhajtva távoztak.

Délután Kis Ló, aki figyelmeztette az arapahókat a közeledő katonákra, meghallotta a „nagy puskák” dörgését. Amikor a katonák eltávoztak, feleségével és a jó tanácsra hallgató rokonokkal visszatért az égő faluhoz. Több mint ötven indián hevert holtan a csatatéren. Párduc, Kis Ló sógora azon a helyen feküdt, ahol reggel még wigwamja előtt állt, vére pirosra festette a sárgálló fűvet. Sokan kaptak súlyos, halálos sebet; közöttük volt Fekete Medve fia is. Az arapahóknak egyebük se maradt, csak a póniállomány egy része, amelyet a katonák nem tudtak elhajtani, pár régi fegyver, íjuk, nyiluk és ruhájuk, az ami rajtuk volt, amikor Connor emberei a falura rontottak.

Másnap reggel néhány harcos úzóbe vette Connor lovasait, akik északra, a Rosebud felé vonultak. Még ugyanaznap megérkezett az arapahók földjére Sawyers szekérkaravánja is, amelyet a sziúk és a csejennék két héttel előbb megostromoltak. A felbőszült indiánok megtámadták a különítmény előtt haladó felderítő csapatot, felriasztották a marhacsordát, lenyilaztak néhány kocsist. Mivel azonban Connor lovasai ellen harcolva lőszerkészletük jócskán megcsappant, az arapahók nem voltak elég erősek ahhoz, hogy Sawyers szekereit is körülvegyék és lerohanják. Így is állandóan zaklatták az aranyásókat, amíg azok el nem tűntek a Big Horn vidékről Montanába.

„Csillagos” Connor Főnök ezalatt a Rosebud felé vonult, és mohón fürkészttette a környéket, nem bukkan-e lerombolásra váró indián településekre. Már egészen közel járt a rosebudi találkozóhelyhez, amikor felderítőket küldött ki több irányba, keressék meg expedíciója másik két csoportját, Cole-ékat és Walkerékat. Bár egy hete esedékes lett volna érkezésük, a felderítők sehol sem találták őket. Szeptember 9-én Connor parancsot adott North kapitánynak, menjen a pauníkkal a lehető leggyorsabban a Powder Riverhez; azt remélte, ott rábukkannak végre az „eltűnt” különítményekre. Másodnap a pauní zsoldosok heves hóviharba keveredtek, és csak

újabb két napra rá lelték meg azt a helyet, ahol Cole és Walker nemrég táborozhatott. A földet lótetemek borították, összesen kilencszáz döglött állat. A pauník „bámultak és csodálkoztak, el sem tudták képzelni, hogyan pusztultak el a lovak. Sok állat fejlövéstől hullott el.” A közelben koromtól feketéllő fémabroncsokat, kengyeleket és fémkarikákat találtak, elégett nyergek és edények maradványait. North kapitány nyomban visszafordult a Rosebud felé, hogy jelentést tegyen Connor tábornoknak.

Augusztus 18-án Cole és Walker különítménye egyesült a Fekete-dombok vidékén, Belle Fourche Rivernél. A kétezer fős sereg fegyelme fellazult; polgárháborús önkéntesek voltak valamennyien, akik azt remélték, hogy április végére leszerelhetnek. A háború ugyanis véget ért. Mielőtt a Laramie-erődtől elindultak volna, Walker kansasi ezredének katonái fellázadtak; a parancs megtagadásával fenyegetőztek, amennyiben nem kapnak tüzérségi támogatást. Augusztus végére a két különítmény élelmiszer-fejadagja úgy lecsökkent, hogy a katonák az öszvéreket kezdték mészárolni. Sokan skorbutban szenvedtek. Nem volt se fű, se víz, a lovak is legyengültek. Mivel embereik és lovaik egyaránt rossz állapotban voltak, sem Cole-nak, sem Walkernak nem volt kedve ahhoz, hogy harcba bocsátkozzon az indiánokkal. Arra törekedtek csupán, hogy a Rosebudot elérjék és Connor tábornok csapatával egyesüljenek.

Ami az indiánokat illeti, ezrével keresték fel a *Paha-Szapa* szent helyeit a Fekete-dombok között. Nyár volt, ilyenkor fohászkodtak a Nagy Szellemhez, ilyenkor könyörögtek kegyelméért, ilyenkor várták a látomásokat. Valamennyi törzsből érkeztek egyesével vagy kis csoportokban az indiánok, gyülekeztek a „Világ Közepén”, részt vettek a vallási szertartásokon. Látták a porfelhőt, amelyet a kétezer lovas, szekeres katona kavart, és keserűséget éreztek szívükben, amiért a fehérek meggyalázták a *Paha-Szapát*, ahonnan a világot összetartó „abroncsok” szerteágaznak a szélrózsa minden irányába. Mégsem törtek rájuk haddal, távol tartották magukat a lármás, porfelhőben haladó fehérektől.

Amikor Cole és Walker augusztus 28-án a Powder Riverhez érkezett, felderítőket küldtek, hogy Connor tábornokot a Tongue és a Rosebud vidékén megkeressék. A tábornok azonban még messze

délen járt, és éppen Fekete Medve arapahóinak megtámadására készült. A felderítők üres kézzel tértek vissza, s jelentették, hogy nem leltek Connort sehol. A két parancsnok ekkor felére csökkentette az élelmiszer-fejadagot, majd elhatározta, hogy délre vonul, éhen ne haljanak valamennyien.

Amíg a katonák a Powder Rivernél táboroztak (a folyó kanyarulatánál, ahol északra, a Yellowstone felé fordul), hunkapák és minnekonzsziúuk követték nyomukat a Fekete-dombok felől. Szeptember elsejére az üldözők száma mintegy négyszázra növekedett. Velük tartott a hunkapák főnöke, Ülő Bika is, aki két évvel ezelőtt a Crow Creeknél a Minnesotából elűzött sziúk táborában megesküdött, hogy ha kell, harcolni fog és megvédelmezi a bölénylegelőket a földrabló fehérektől.

Amikor a sziúk felfedezték, hogy a katonák a Powder Rivernél táboroznak, már-már azon voltak, hogy néhány ifjú harcosukat követségbe küldik fehér zászlóval, és megpróbálják rábeszélni a kékmundérosokat, a béke zálogául adjanak nekik dohányt és cukrot. Ülő Bika azonban nem bízott a fehérekben, ellenezte a tervet, mégsem avatkozott közbe. Hagyta végül, hadd küldjenek a többiek küldöttségeket a katonák táborába.

A katonák megvárták, amíg az indiánok puskáik lőtávolába érnek, akkor tüzet nyitottak rájuk; többüket megölték vagy megsebesítették. Az életben maradottak a visszaúton magukkal ragadtak néhány lovat a katonák állatai közül.

Ülő Bikát nem lepte meg a hír. Amikor a csonttá-bőrré soványodott lovakat meglátta, lelke azt súgta neki, hogy négyszáz sziú gyors musztágon felér a kétezer rozzant gebén gunnyasztó katonával. Hasonlóan vélekedett Fekete Hold, Fürge Medve, Vörös Levél, Visszanézve-Álló és a harcosok többsége is. Visszanézve-Állónak volt egy kardja, amelyet Dakotában zsákmányolt Sully tábornok egyik emberétől. Égett a vágytól, hogy saját fegyverüket próbálhassa ki a katonákon.

Képirással készített önéletrajzában Ülő Bika megörökítette az napi képmását is: gyönggyel díszített nadrágban áll, fülvédős prém sapka a fején. Egylovétű elöltöltő volt a fegyvere; íja, tegeze sem hiányzott, pajzsát a Mennydörgés Madara ékesítette.

Az indiánok egymás nyomában lovagoltak a táborhoz, körülvették a lovakat őrző katonákat, és egymásután lelövéldözték őket, amíg a Powder partja mögül egy századnyi lovasság nem bukkant elő. A sziúk gyors pónijaikon azonnal visszavonultak; ügyeltek arra, hogy lőtávolon kívül maradjanak, amíg a kékmundérosok sóvány gebéi el nem fáradtak. Akkor támadtak üldözőikre. Visszanézve-Álló vezette őket, kardjával hadonászva rontott a katonák közé, s egyiküket letaszította lováról. Hőstettén ujjongva vágta-tott tovább.

Néhány perc múlva a katonák rendezték soraikat. Kürtjel harasant, s a fehérek újra a sziúk után vetették magukat. Az indiánok gyors lovaikon megint lőtávolon kívül kerültek. Szétszóródtak, a katonák pedig tehetetlenül topogtak. Ezúttal a sziúk minden oldalról támadtak; a katonák közé vágtattak, leszedték őket lovukról. Ülő Bika zsákmányolt egy fekete mént, amit később meg is örökített képes önéletrajzában.

Az indiánok támadása riasztotta Cole-t és Walkert is; erőltetett menetben nyomban délre indultak a Powder mentén. A sziúk néhány napon át követték őket, le-lecsapva az oszlopra; hegyhátakon tűnedeztek elő, rajtaütöttek az éjjeli őrszemeken. Ülő Bika és a többi főnök mulatott a kékmundérosok félelmén, azon, hogy összetömrülnek, hátranézegetnek, ösztökélik lovaikat, hadd legyenek túl árkon-bokron.

Amikor nagy hóvihar zúdult alá az égből, az indiánok két napra fedezékbe vonultak. Majd egy nap lövéseket hallottak abból az irányból, amerre a katonák elvonultak. Másnap megtalálták az elhagyott tábort, körülötte a szanaszét heverő lőtetemeket. A katonák bizonyára azért lőtték le állataikat, mert semmire se voltak jók többé.

A megfélemlített kékmundérosok tehát gyalogszerrel vánszorogtak tovább, a sziúk pedig elhatározták, úzóbe veszik őket és úgy rájuk ijesztenek, hogy többé nem merészkednek a Fekete-dombok tájékára sem. A hunkpapák és minnekonzsuk útközben kis oglalaszíú és csejenn felderítő csoportokkal találkoztak; ezek még mindig „Csillagos” Connor különítményét keresték. Alig pár mérföldnyire volt épp egy jókora csejenn falu, és amikor a futárok össze-

hívták őket, a csoportok vezérei elhatározták, nagy csapdát állítanak a katonáknak.

Azon a nyáron Sasorr gyakran böjtölt, hogy a Nagy Szellem kegyelméből különleges védelmet nyerjen az ellenséggel szemben. Akárcsak Vörös Felhő és Ülő Bika, ő is eltökélt, hogy harcolni fog földjéért, és szentül hitt a győzelemben. Fehér Bika, a csejennek öreg varázslója azt tanácsolta, menjen el egyedül egy közeli bűvös tóhoz, éljen a víziszellemek társaságában. Sasorr négy napon át étel-ital nélkül egy tutajon lebegett a tavon, nappal tűrte a tűző napsütést, éjjel a hideg szelet. Imádkozott a Nagy Varázslóhoz és a víziszellemekhez. Amikor azután visszatért a táborba, Fehér Bika bűvös fejdísz készített neki; a fejdísz annyi sastollból állt, hogy amikor Sasorr a fejére illesztette, csaknem a földet söpörte sarka mögött.

Szeptemberben, amikor a csejennek táborában is értesültek a Powder Rivertől délre menekülő katonákról, Sasorr azt a kiváltságot kérte, hadd támadhassa meg a kékmundérosokat. Egy vagy két napra rá a katonák a folyó egyik kanyarulatánál táboroztak; magas sziklák, sűrű erdő övezte táborhelyüket. A főnökök egyetértettek abban, hogy ez a hely kiválóan megfelel a támadásra, ezért sok száz harcossal bekerítették a tábor, majd néhány kisebb csoportot küldtek előre csaléteknek, hogy kiugrasszák a katonákat szekérvárukból. A katonák azonban nem „haraptak”.

Sasorr ekkor előrerugtatott fehér póniján, ékes fejdíszével, harchoz festett arccal. Szózatot intézett a harcosokhoz, hogy ne egyedül a maguk erejére hagyatkozva küzdjenek, mint eddig, hanem közösen, miként a katonák. Hangos szóval mondotta nekik: alakítsanak rajvonalat a folyó és a sziklák között. A póniháton ülő harcosok felsorakoztak. A katonák ott álltak szekereik előtt. Sasorr végiglovagolt fehér póniján a harcosok előtt, buzdította őket, hogy tartsanak ki, amíg a katonák fegyvere kiürül. Akkor megsarkantyúzta póniját, és egyenesen a katonák felé vágatott. Amikor olyan közel ért hozzájuk, hogy tisztán láthatta arcukat, megfordult, és ellovagolt a fehérek előtt, akik természetesen tüzet nyitottak rá. A sor végével egy vonalba érve Sasorr megfordult, majd ismét végiglovagolt a kékmundérosok sorfala előtt.

„Háromszor vagy négyszer ismételte meg ezt a mutatványt — mesélte George Bent. — Akkor kilőtték alóla póniját; a ló ott rogyott össze alatta. A harcosok ezt látva csatakiáltással rohantak előre. Az egész vonalon megtámadták a katonákat, de sehol sem tudtak áttörni.”

Sasorr elveszítette ugyan a lovát, de a varázs elegendő volt ahhoz, hogy ő maga életben maradjon. Ezen a napon ő is, főnöktársai is — Vörös Felhő, Ülő Bika, Tompa Kés és a többiek — hasznos tapasztalatokat szerezhettek a kékmundérosok elleni harcban. Bátorság, számbeli fölény, tömeges támadás — mindez együtt sem lehetett a siker záloga, mert a harcosoknak csak a prémvadászok korából fennmaradt ósdi puskáik, íjaik, dárdáik és buzogányaik voltak. („Ekkor már mindenünnen támadtak az indiánok — emlékezett később Walker ezredes —, szemből, hátból, szárnyról, de a jelek szerint igen kevés tűzfegyverük lehetett.”) A katonáknak viszont korszerű, hátultöltő fegyvereik voltak, sőt tarackok is támogatták őket.

Az ütközet után (amelyre egyébként „Sasorr csatája”-ként emlékeztek az indián sátrakban) a csejennek és a sziúk még néhány napig nyugtalanították a katonákat. A kékmundérosok most már gyalogszerrel vánszorogtak, lerongyolódtak, nem volt más enni-valójuk, csak a sovány gebék húsa, amelyet amúgy nyersen faltak föl, mert nem mertek tüzet rakni. Szeptember végén „Csillagos” Connor Főnök visszatérő különítménye sietett Cole és Walker elcsigázott embereinek segítségére. A katonák közösen táboroztak azután a Powder River melletti Connor-erőd cölöpállásai körül, amíg végre a Laramie-erődből futár érkezett a sereget visszarendelő parancssal. (Két század a Connor-erődben maradt.)

A hamarosan Reno-erődnek átkeresztelt Connor-erődben telelő két századot „ötvözött jenkik” alkották, akik Sawyers szekérkaravánját kísérték az aranymezőkre. Connor tábornok hat tarackot hagyott az erőd védemére az egykori konfederált katonáknak. Vörös Felhő és a többi főnök messziről figyelte az erősséget. Tudták, bőségesen elegendő katonájuk van ahhoz, hogy megrohamozhassák, a „nagy puskák” fémnyilainak özönében azonban sokan elesnének. Végül úgy határoztak, hogy az erődöt és a Laramie-erődtől ide

vezető utánpótlási útvonalat állandóan figyelni fogják, egész télre „bezárják” a katonákat az erődbe, megakadályozzák, hogy a Laramie-erődből élelmezzék őket.

Még ki sem tavaszodott, s a szerencsétlen „ötvözött jenkik” fele meghalt skorbutban, tüdőgyulladásban vagy a hiányos táplálkozás következtében. Sokan elmenekültek, katonaszökevények lettek, válalva a kockázatot, hogy a harcosok foglyul ejtik őket.

Az indiánok eközben — az erődöt figyelő kis csoportok kivételével — visszahúzódtak a Fekete-dombok vidékére, ahol a nagy antilop- és bölénycsordák elegendő táplálékot nyújtottak. Wigwamjaikban vészelték át a telet. A hosszú téli estéken a főnökök sokat beszélgettek „Csillagos” Connor Főnök támadásáról. Belátták, hogy az arapahók túlságosan bíztak a fehérekben, gondatlanságuknak köszönhették tehát, hogy elveszítették egy falujukat, sok hozzátartozójukat és póni lovaik jó részét. A többi törzsnek is volt halottja, lovakat és wigwamokat azonban egyikük sem vesztett, sőt, kincstári billogot viselő lovakat és öszvéreket zsákmányoltak. Sok karabélyt, nyerget és más felszerelési tárgyat vettek el a katonáktól, főként azonban reménykedni kezdtek, hogy talán elűzhetik vadászmezőikről a kékmundérosokat.

„Ha újra fehérek jönnének a földemre, újra elűzöm őket” — jelentette ki Vörös Felhő. Tudhatta azonban, hogy ha nem zsákmányol elegendő fegyvert — olyanokat, mint a katonáké —, és ha nem szerez megfelelő lőszert, nem tarthatja magát sokáig a fehérekkel szemben.

6 / Vörös felhő háborúja

1866. március 27. — Johnson elnök megvétózza a polgárjogi törvényt. Április 1. — A Kongresszus figyelmen kívül hagyja az elnöki vétót, és (az indiánokat kivéve) egyenlő jogokat biztosít mindenkinek, aki az Egyesült Államok területén született. Június 13. — Ratifikálásra benyújtják az államoknak a 14. alkotmánymódosítás tervezetét, amely a négereknek polgárjogokat biztosít. Július 21. — Kolerajárvány Londonban, több száz halott. Július 30. — Négereket lincselnek meg New Orleansban; Werner von Siemens feltalálja a dinamót. Megjelenik Dosztojevszkij műve, a „Bűn és bűnhődés”.

1867. február 9. — Nebraskát 37. államként felveszik az Unióba. Február 17. — Az első hajó áthalad a Szezi-csatornán. Március 12. — Az utolsó francia csapatok is elhagyják Mexikót. Március 30. — Az Egyesült Államok 7 200 000 dollárért megvásárolja Oroszországtól Alaszkát. Május 20. — Londonban a parlament elutasítja John Stuart Mills törvényjavaslatát a nők választójogáról. Június 19. — A mexikóiak kivégzik Ferenc József öccsét, Miksa császárt. — Július 1. — Kanada domíniummá alakul. Október 27. — Garibaldi Róma ellen vonul. November 25. — A kongresszusi bizottság döntése szerint Johnson elnök ellen „vádát kell emelni súlyos bűnei és mulasztásai miatt”. Alfred Nobel feltalálja a dinamitot; Christopher L. Sholes elkészíti az első használható írógépet; Johann Strauss megírja a „Kék Duna”-keringőt; Karl Marx tollából megjelenik „A tőke” első kötete.

Ez a háború nem itt kezdődött a mi földünkön, ezt a háborút a Nagy Fehér Atya gyermekei hozták ránk; idejöttek és elvették a földünket, nem fizettek érte, sok gonoszságot műveltek. A Nagy Fehér Atya és gyermekei a hibásak balsorsunkban . . . Sohasem kívántunk mást, mint hogy békében élhessünk földünkön, azt cselekedve, ami népünk üdvére válik. A Nagy Fehér Atya azonban katonákkal szállta meg e földet, a katonák pedig vesztünket akarják. Számos testvérünk más földet keresett, mert azt remélte, másutt jobban élhet majd; mások északra mentek vadászni, de ezeket is, azokat is megtámadták a katonák. Amikor megérkeztek északra, ott ütöttek rajtuk a katonák, most pedig, amikor visszajönnének, megint csak katonák állják útjukat, és nem engedik, hogy hazatérjenek. Lelkem azt suttogja pedig, jobb ösvény is lenne. Ha viszály támad az emberek között, a harcos számára az a legjobb, ha fegyvertelenül találkozik ellenfelével, hogy tanácskozzék és békés megoldásra jusson.

SZINTE-GALESKA (PÖTTYÖS FAR)
A BRULÉ SZIÚK FŐNÖKE

1865 nyárutóján és őszén, amikor az indiánok a Powder Rivernél tanúságot tettek katonai erejükről, éppen kormánybizottság járta be a Felső-Missouri vidékét. A küldöttség tagjai megálltak minden folyó menti sziú településnél, hogy a főnökökkel tanácskozzanak. A bizottságot Newton Edmunds vezette, Dakota Territórium nemrégiben kinevezett kormányzója. A csoportban ott volt Henry Sibley, a „Hosszú Kalmár”, aki három évvel korábban Minnesotából elűzte a szanti-sziúkat. Edmunds és Sibley a meglátogatott indiánok között takarókat, melaszt, kekszet és más ajándékokat osztott szét, így azután sikerült rávenniük vendéglátóikat új szerződések aláírására. Futárokat küldtek a Fekete-dombok és a Powder River

vidékére is; meghívták a harci főnököket, jöjjenek, vezessék rá kézjegyüket az okmányokra ők is, csakhogy ezek éppen Connor tábornok katonáival viaskodtak, ezért nem tettek eleget a meghívásnak.

Ez év tavaszán véget ért a fehérek polgárháborúja; áradatként özönlöttek nyugatra a bevándorlók és a telepesek. A bizottság azon fáradozott, hogy az indiánoktól forma szerint megszerezze a földjükön át építendő utak, országutak és vasutak jogát.

Még a tél beállta előtt sikerült is a sziúkkal kilenc szerződést nyélbe ütni — egyebek között a brulékkal, a hunkpapákkal, az ogalákkal és a minnekonzsu törzsszel, amelyek harci főnökei javarészt nem tartozkodtak épp a Missouri menti falvakban. A washingtoni kormánysszervek nagy lelkesedéssel üdvözölték a sikeres szerződéseket. Úgy vélték, az indiánok végre elássák a harci bárdot. Lecsillapodnak a préri-indiánok — mondták —, nem lesz szükség többé olyan költséges vállalkozásokra, mint Connor Powder River-i expedíciója, amelynek az volt az eredménye csupán, hogy „indiánokat öltünk, fejenként több mint egymillió dollárért, viszont százával hullottak el katonáink, sok telepesünket lemészárolták, tulajdonukat pedig elrabolták a vörösbőrűek”.

Edmunds kormányzó és a bizottság többi tagja azonban világosan látta, hogy a szerződések teljességgel értéktelenek, hiszen egyetlen harci főnök neve sem szerepelt rajtuk. Mindenesetre másolatokat küldtek Washingtonba, hogy a Kongresszus ratifikálhassa az okmányokat, majd folytatták erőfeszítéseiket, hogy Vörös Felhőt és a Powder River vidékén táborozó főbbi főnököt is rávegyék a találkozássra és újabb szerződések aláírására. Mivel a Laramie-erőd és Montana között a Bozeman Trail volt a legfontosabb összekötő útvonal, az erőd tisztjei a bizottság nyomására minden tőlük telhetőt megtettek, hogy Vörös Felhőt és a többi főnököt rávegyék, ne őrizzék az útvonalat, hanem jöjjenek mielőbb Laramie-ba.

Henry Maynadier ezredes, a Laramie-erődben állomásozó „ötvözött jenki” ezredek egyikének parancsnoka, megpróbált olyan megbízható végvidékieket küldeni közvetítőként Vörös Felhőhöz, mint „Takaró”, Jim Bridger vagy „Varázslatos Borjú” Beckwourth, ám ezek egyike sem volt hajlandó felkeresni a Connor ezredes invázióján felbőszült törzseket. Maynadier végül úgy határozott, öt sziút

küld követként a Powder Riverhez; az öt indián – Nagy Száj, Nagy Borda, Sasláb, Forgósziel és Kis Varjú – gyakran tartózkodott az erőd közelében. Ezek az indiánok, akiket megvetően „Laramie-haramiáknak” neveztek, minden hájjal megkent kereskedők voltak. Ha valamelyik fehérnek olcsó áron elsőrangú bölénybőr kellett vagy a Tongue Rivernél lakó indiánok akartak kincstári élelemre szert tenni, minden esetben a „Laramie-haramiák” közvetítették az üzletet. Vörös Felhő háborúja idején is fontos szerep várt rájuk, ők szálították a lőszert az indiánoknak.

Nagy Száj és csoportja már két hónapja volt úton, hírért keltvén, hogy minden hadifőnök a Laramie-erődbe hivatalos, ahol szerződéseket írhatna alá szép ajándékok fejében. 1866. január 16-án a futárok két lezüllött brulék csoporttal tértek vissza; az indiánok vezére Álló Gím és Fűrge Medve volt. Álló Gím elmondta, emberei sok pónit veszítettek egy hóviharban, a Republican River mentén pedig kevés a vad. Pöttyös Far, a brulék nagyfőnöke eljön, mihelyt leánya képes lesz az utazásra. Pöttyös Far leányát ugyanis makacs köhögés gyötörte. Álló Gím és Fűrge Medve alig várta, hogy aláírassa a szerződést, cserében pedig ruhához, élelemhez jusson emberei számára.

„De mi van Vörös Felhővel?” – kérdezte Maynadier ezredes. – Hol van Vörös Felhő, Lovai-Félő-Öreg, Tompa Kés; azok a főnökök, akik Connor katonái ellen harcoltak? Nagy Száj és a többi „Laramie-haramia” biztosította az ezredest, hogy a hadifőnökök is jönnek, csak éppen lassan haladnak, ami a Szigorú Hideg Holdjában érthető.

Teltek-múltak a hetek. Márciusban befutott Pöttyös Far követe, és közölte Maynadier ezredessel, hogy a brulék főnöke közeledik, hajlandó is tárgyalni a szerződésekről. Lánya, Fűrge Láb nagybeteg, s a főnök azt reméli, a katonák orvosa segíteni tud rajta. Amikor Maynadier pár nap múlva megtudta, hogy Fűrge Láb útközben meghalt, egy század katonájával és egy szanitéckocsival a brulék gyászmenete elé sietett. Csikorgó hideg volt aznap, jégeső hullott, befagytak a folyók, a hó fedte Wyoming barna dombjait. Ózbőr takaróba göngyölték a halott leányt, szíjakkal kötözték körül, kedvenc pónijai, két fehér musztáng közé függesztették.

Fürge Láb testét áttették a szanitéckocsiba, a fehér pónikat pedig befogták a szekér elé; így vonult tovább a Laramie-erőd felé a menet. Amikor az erődhöz értek, Maynadier ezredes az egész őrséget felvonultatta, tisztelgésül a gyászoló indiánok előtt.

Maynadier főhadiszállásán látta vendégül Pöttyös Fart, és azonnal kifejezte részvétét. A főnök elmondta: azokban az időkben, amikor a fehérek és az indiánok még békében éltek egymással, leányával együtt gyakran járt az erődben; Fürge Láb nagyon szerette Laramie-t. Volna-e mód arra, hogy leányát a katonai temetőben ravatalozzák fel? Az ezredes habozás nélkül megadta az engedélyt. Csodálkozva látta, hogy Pöttyös Far szemébe könny szökik; azt hitte az indiánok nem ismerik a gyász könnyeit. Kissé zavartan váltott más témára. A washingtoni Nagy Fehér Atya, mondta Maynadier, tavasszal új békéltető bizottságot küld ki; reméli, Pöttyös Far az erőd környékén marad, amíg a hivatalnokok megérkeznek; a kormány sürgős feladatnak tartja a Bozeman Road biztonságát szavatoló egyezmény megkötését. „Úgy tájékoztattak — folytatta az ezredes —, hogy jövő tavasszal igen nagy lesz az idahói és montanai bányákhoz vezető út forgalma.”

„Sok gonoszságban volt részünk — mondotta válaszként Pöttyös Far —, jogunk van hát a kártalanításra. Nagy szenvedést okoztak nekünk a fehérek azzal, hogy ilyen sok utat építettek földünkön keresztül, elűzték, leöldösték a bölényeket, a vadállományt. Szívem most szomorú, üzleti ügyekről nem tárgyalhatok, várni fogok, hogy szót váltsak a Nagy Fehér Atya küldötteivel.”

Maynadiernak gondja volt rá, hogy Fürge Láb másnap katonai temetésben részesüljön; röviddel napnyugta előtt a tüzérség löporos szekeren elhelyezett, vörös posztóval borított koporsót díszmenet kísérte az erőd temetőjébe. A brulék szokásainak megfelelően aszszonyok emelték a temetési állványra a koporsót, majd letakarták bölénybőrrel és szíjakkal kötötték át. Ólomszín volt az ég, vihar közelgett, és mire besötétedett, már havazott is. Pattogó parancsszóra a katonák egymásután három díszsortüzet lőttek, majd az indiánokkal együtt tértek vissza az erődbe. Egy szakasz tüzér egész éjjel a ravatal mellett maradt; fenyőfából nagy tüzet raktak, és napkeltéig minden félóránál kilőtték tarackjukat.

*Prériindianok főnöki sátra a múlt század közepén.
A vaddiszek lóakkal éltek egy fedél alatt*

Mandan indiánok rituális bölénytánca. Korabeli festmény

*Caleb Bingham idillikus festménye:
a Cumberland-hegyszerorón át megindul nyugat felé
a pionírok első csoportja*

*A pennsylvaniai Conestoga-völgyről kapta nevét
a híres ekehős szekér, a Conestoga wagon*

1868-ban készült a fényképfelvétel, amikor Vörös Felbő és népe szerződést kötött Sberman tábornokkal a Laramie-erődben. A férfiak könyvükben is szerepelnek, balról jobbra: A. H. Terry, W. S. Harney, W. T. Sberman, N. S. Taylor, S. F. Tappan és A. C. Angur. A középen indián asszony áll

Az indiánok kéz jegyükkel látják el a Laramie-erődben kötött szerződést, amely „örök időkre” biztosítja vadászterületeiket

*Eskiminzin, az aravaipa-apacsok
tragikus sorsú főnöke*

Kit Carson, a „Kötélvető”

*Ely Parker, eredeti nevén Donebogana,
a „Kis Fehér Atya”
(A fénykép 1867-ben készült)*

*Jack kapitány, a bátor modok,
kivégzése előtt, rabrubában*

Lygal-nyillal a puskák ellen. Ismeretlen navaho barcos fényképe a batvanas évekből

Modok indiánok csoportja. A második balról Horgos Jim, az druló

*Toby Riddle,
aki közvetített népe
és a fehérek között*

Kékmundérosok a Lávaágyakban vívott harcok közben

Megskalpolt bölényvadász boltteste

*New Ulm elmenekült lakosai a prérin táboroznak.
(A felvétel 1862-ben készült, Kis Varjú háborúja idején)*

Négy nap múlva váratlanul megjelent az erődnél Vörös Felhő egy nagyobb csoport oglalával. Először Pöttyös Far táboránál álltak meg, és a két teton főnök szeretettel köszöntötte egymást. Majd Maynadier vonult ki az erődből katonai kísérettel, és ünnepélyes dobpergés meg trombitaszó közepette vezette főhadiszállására a vendégeket.

Amikor Maynadier közölte Vörös Felhővel, hogy a békebizottság csak néhány hét múlva érkezik a Laramie-erődbe, az oglalák főnöke nagyon dühös lett. Hát Nagy Száj meg a többi követ nem azt ígérte neki: ha eljön és aláírja a szerződést, ajándékokat kap? Fegyverekre, lőporra és élelmiszerre volt szüksége. Maynadier csitította. A hadsereg készleteiből oszthat élelmet az oglaláknak, arra azonban nincs felhatalmazása, hogy fegyvereket és lőport is adjon. Vörös Felhő ekkor megkérdezte, milyen előnyökkel jár népére nézve a szerződés, hiszen kötöttek ők már szerződést épp eleget, de mindig az indiánok adtak valamit a fehéreknek. Ezúttal a fehérek adjanak valamit az indiánoknak.

Maynadier tudta, hogy az új bizottság elnöke, E. B. Taylor, Omahában van, azt javasolta tehát Vörös Felhőnek, küldjön neki üzenetet a beszélő drótokon. Vörös Felhő gyanakodott, nem hitt a beszélő drótok varázslatában. Némi habozás után mégis elment az ezredessel az erőd távíróállomására, és a tolmács közvetítésével üzent a Nagy Fehér Atya Omahában tartózkodó képviselőjének. Az üzenetben biztosította a fehér embereket, hogy kész barátsági és békeszerződést kötni velük.

Hamarosan kopogni kezdett a billentyűkön Taylor válasza is: „A washingtoni Nagy Fehér Atya . . . azt kívánja, hogy mindannyian az ő és minden fehér ember barátai legyetek. Ha megkötitek a békeszerződést, barátsága jeléül ajándékot küld neked és embeleidnek. Az élelmiszer- és ajándékszállítmány azonban a Missouri Rivertől csak június elsejére érkezhet a Laramie-erődbe, ezért a Nagy Fehér Atya kívánsága az, hogy megbízottai is ezen a napon találkozzanak veletek, s ekkor kössék meg a szerződést.”

Vörös Felhőre nagy hatást tett az üzenetváltás. Maynadier ezredes nyíltsága, őszintesége egyébként is megnyerte már tetszését. Várhat addig, amíg elérkezik a Zöld Füvek Holdja. Lesz ideje visz-

szatérni a Powder Riverhez, követeket küldeni a sziúk, a csejennek és az arapahók szétszórtan élő csoportjaihoz, az indiánok pedig bölénybőrt és hódprémet gyűjtenek, hogy a Laramie-erődben becserélhessék a fehérek áruira.

Jóakarátának bizonyságául Maynadier kisebb mennyiségű lőport és ólmot osztott; az oglalák jó hangulatban nyargaltak el. Maynadier egyetlen szót sem szólt a Bozeman Roadról, Vörös Felhő sem említette a még mindig ostromgyűrűvel körülvett Reno-erődöt. Minderről ráérték a béketárgyalások során szót ejteni.

Vörös Felhő azonban nem várta meg a Zöld Füvek Holdját, már májusban visszatért a Laramie-erődbe. Vele tartott alfőnöke, Lovai-Felső-Öreg és még vagy ezer oglala. Megjelent Tompa Kés is több csejenn csoporttal és Vörös Falevél a brulékkel, Pöttyös Far emberei és a többi brulé nagy tábort épített a Platte Rivernél. A kereskedelmi kirendeltségeken és a markotányosok sátrainál hamarosan lázas sürgés-forgás támadt. Nagy Száj és a többi „Laramie-haramia” még sohasem közvetített ennyi üzletet.

Néhány nap múlva a békebizottság is megérkezett, és június 5-én megkezdődtek a tárgyalások. Szokás szerint a bizottsági tagok és az indián főnökök hosszú beszédei nyitották meg az ülést. Ekkor Vörös Felhő váratlanul több napos haladékot kért; várnák meg a tárgyaláson részt venni kívánó többi tetont. Taylor beleegyezett a megbeszélések június 13-ig történő elnapolásába.

Június 13-án, a sors akarata folytán, a Laramie-erőd közelébe érkezett Henry B. Carrington ezredes a 18. gyalogezred hétszáz tisztjével és katonájával. Az ezred a nebraskai Kearney-erődből* jött, és az volt a feladata, hogy erődtíményláncot létesítsen a Bozeman Road mellett, biztosítva a nyáron Montana felé irányuló megnövekvő forgalmat. Bár az expedíciót már hetekkel korábban eltervezték, a szerződéskötésre meghívott indiánoknak egy szót sem szóltak a Powder River-vidék küszöbönálló katonai megszállásáról.

Carrington a Laramie-erőd körül táborozó mintegy kétezer indiánnal mindenféle súrlódást szeretett volna elkerülni, ezért ezre-

* A nebraskai Kearney-erőd nem azonos a könyvben még többször előforduló Phil Kearny-erőddel, amely Wyomingban állott. – *A szerk.*

dét nem vitte négy mérföldnél közelebb a támaszponthoz. Álló Gím, a brulék főnöke, wigwamjából látta, ahogy a katonák a távolban négyszöget formálnak szekereikkel. Pónijára kapott, és a táborhoz vágatott, ahol az örök Carrington ezredes színe elé vezették. Carrington tolmácsul hívatta egyik vezetőjét, majd miután ünnepélyesen elszívtak egy pipát, Álló Gím nyíltan megkérdezte: „Hová vonultok?”

Carrington kertelés nélkül megmondta, hogy csapataival a Powder River felé tart, feladatuk a Montana felé vezető út biztosítása.

„Laramie-ban szerződés készül azokkal a sziúkkal, akik az általad megszállni készült földön élnek – mondta erre Álló Gím. – Meg kell küzdenetek majd a sziú harcosokkal, ha odamerészkedtek.”

Carrington azt felelte, hogy nincs szándékában megküzdeni a sziúkkal, csupán az utat kívánja biztosítani.

„Nem fogják eladni vadászterületeiket a fehér embernek holmi útért – mondta Álló Gím. – Ha utat akartok, le kell győznötök az indiánokat.” Gyorsan hozzátette, hogy ő brulé, s Pöttyös Farral együtt a fehérek barátja, Vörös Felhő oglalái és a minnekonzsuk azonban harcolni fognak minden fehér ellen, aki átkel a Platte északi partjára.

Másnap, mielőtt a tárgyalások elkezdődtek volna, minden indián tudott már az ezredről és úticéljáról. Amikor tehát Carrington reggel az erődbe lovagolt, Taylor úgy határozott, bemutatja őt a főnököknek, majd nyugodtan közli velük, amit már úgyis tudnak – mármint azt, hogy az Egyesült Államok kormánya a szerződésre való tekintet nélkül utat kíván építtetni a Powder River vidékén.

Carrington első szavai nyomán hatalmas hangzavar támadt az indiánok körében. Amikor tovább beszélt, az indiánok egyre morgogtak, mocorogtak az erőd gyakorlóterén a tárgyalások idejére felállított fenyőfa lócákon. Carrington tolmácsa suttogva javasolta, hagyja előbb talán a főnököket beszélni.

Lovai-Félő-Öreg lépett az emelvényre. Valóságos szózuhatag tört elő a torkából: emberei harcolni fognak a katonák ellen, ha azok sziú földre lépnek. „Két hold sem telik meg, s egyetlen katona sem lesz már életben akkor” – mondotta.

Most Vörös Felhőn volt a sor. Ott állt az emelvényen karcsún, könnyű pokrócba burkolózva, mokasszinban. Sima, fekete, közepesen elválasztott haja egészen a csípőjéig ért. Sasorra alatt keményen megfeszült keskeny ajka. Szeme szikrázott, amikor a bizottság tagjainak szemére vetette, úgy bánnak az indiánokkal, mint a kisgyerekekkel. Vádolta őket, hogy csak színlelés a tárgyalási készség, hiszen kész terveik vannak az indiánok földjének meghódítására. „A fehérek évről évre hátrább szorították az indiánokat – kiáltotta. – Így most már a Platte-től északra, szűk kis területen kell élnünk, de még ezt az utolsó vadászmezőnket, népünk otthonát is el akarják ragadni tőlünk. Gyermekeink és asszonyaink éhen vesznek, ám ami engem illet, inkább harcban essem el, mintsem éhhalál döntsön a síromba . . .

A Nagy Fehér Atya ajándékokat küld nekünk, de új utat akar. A Fehér Főnök mintha el akarná lopni tőlünk katonáival az utat, mielőtt egyáltalán igent vagy nemet mondhatnánk!”

Mialatt a tolmács e szavakat fordította, az indiánokon olyan nyugtalanság lett úrrá, hogy Taylor hirtelen berekesztette a tárgyalásokat. Vörös Felhő keresztülnézett Carringtonon, ahogy a gyakorlótéren átvágva az oglalák táborába ment. És másnap reggelre az oglalák eltűntek.

Amikor Carrington kocsioszlopa a következő hetekben a Boze-man Roadon észak felé vonult, az indiánoknak módjuk nyílt rá, hogy a különítmény nagyságát és erejét felbecsüljék. Volt azon a kétszáz szekéren minden: arató-cséplő gépek, tégláégető kemencék berendezései, zúzó-keverő gépek, faajtók, ablakkeretek, záruk, szegek, hangszerek (egy huszonöttagú zenekar számára!), hintaszékek, vajashordók, egész konzervhalmok, vetőmag zsákszámmra, lőszer, lőpor és más hadifelszerelés. A kékmundérosok bizonyára azt tervezték, hogy állandó tábort vernek a Powder River vidékén; sokan asszonyostul-gyerekestül jöttek, magukkal hozva háziállataikat, szolgálóikat. Régi elöltöltő puskákkal és Spencer-karabélyokkal voltak felszerelve, és vontattak négy tüzérségi löveget is. „Takaró” Jim Bridger és „Varázslatos Borjú” Beckwourth volt a vezetőjük, ők pedig tisztában lehettek azzal, hogy az indiánok nap mint nap figyelik őket.

Június 28-án az ezred a Reno-erődhez érkezett, és leváltotta a két „ötvözött jenki” századot, amely egész télen át afféle „várfig-ságban” élt saját támaszpontján. Carrington ezredének mintegy negyedrészt hagyta a Reno-erődben, majd északnak vonult, hogy alkalmas helyet keressen főhadiszállásul. A Powder és a Tongue River menti táborokból százával gyülekeztek már az indián harcosok a katonai oszlop szárnyain.

Július 13-án a katonák megálltak a Little Piney Creek és a Big Piney Creek találkozásánál. Itt, a Big Horn-hegyvonulat fenyvesek borította lábánál, jó füves területen, a préri-indiánok leggazdagabb vadászmezőin láttak hozzá a kékmundérosok a Phil Kearny-erőd felépítéséhez.

Három nap múlva nagy csoport csejenn közeledett a táborhoz. Vezérek között ott volt Két Hold, Fekete Ló és Tompa Kés. De Tompa Kés meghúzódott a háttérben, mert a többi főnök gúnyolódott vele, amiért ottmaradt a Laramie-erődben és aláírta azt az okmányt, amely felhatalmazta a fehéreket az erődépítésre és a Powder River menti út ellenőrzésére. Tompa Kés kijelentette, a megállapodást csak azért látta el kézjegyével, hogy a fehérek takarókat és lőszert ajándékozzanak népének, nem is tudta, mi áll a beszélő bőrön (a dokumentumon). A többiek azonban rossz néven vették tőle a dolgot, főleg azután, hogy Vörös Felhő faképnél hagyta a fehéreket, ajándékaikat visszautasította, harcosait pedig a katonák elleni háborúra gyűjtötte össze.

A csejennek fehér zászlós követeket küldtek Carringtonhoz, a „Kis Fehér Főnök”-hez; találkozót beszéltek meg vele. Negyven főnök és harcos kapott engedélyt, hogy a katonák táborába menjen. Tiszteletükre Carrington megszólaltatta a katonazenekart, amelyet a Kearney-erődből hozott magával Nebraskából. Harsogó csinnadratta szórakoztatta az indiánokat. „Takaró” Jim Birdger is jelen volt a megbeszéléseken. A csejennek tudták, hogy „Takarót” rá nem szedik egykönnyen, Carrington azonban elhitte, hogy azért jöttek, mert békét akarnak. Amíg szívták a pipát és szónokoltak, a főnökök felmérték a katonák harci erejét.

Mielőtt távoztak volna, a „Kis Fehér Főnök” egyik tarackját egy hegycsúcsra irányozta, és kartácsot lövetett. „Kétszer lő – mond-

ta a visszhangra célozva Fekete Ló, színlelt komolysággal. — Fehér Főnök egyszer lőtt, és akkor a Fehér Főnök Nagy Szelleme még egyszer tüzelt fehér gyermekeiért.”

Carrington reményeinek megfelelően a nagy ágyú tűzereje komoly benyomást gyakorolt az indiánokra, nem vette azonban észre a gúnyt Fekete Ló szavaiban. Amikor a főnökök távoztak, a „Kis Fehér Főnök” odaadta nekik az okmányokat, amelyek szerint beleegyeztek, „hogy a fehérekkel és minden utazóval tartós békét kötnek”. A csejennek néhány órán belül tudatták a Tongue és a Powder melletti falvak indiánjaival, hogy az új erőd túlságosan erős ahhoz, semhogy nagyobb áldozatok nélkül megostromolhatnák. Ki kell csalogatniuk a katonákat a szabadba, ott könnyebb a rajtaütés.

Másnap kora hajnalban Vörös Felhő oglalái elhajtották Carrington 175 lovát és öszvérét. Amikor a katonák üldözőbe vették őket, az indiánok tizenöt mérföldes vágtaival fárasztották ki ellenfeleiket, majd rájuk támadtak, megölve az első fehéreket vadászmezőik védelmében.

Könyörtelen gerillaháború kezdődött tehát a „Kis Fehér Főnök” katonái ellen, s a harc egész nyáron át tartott. A Bozeman Roadon számos katonai és polgári kocsioszlop haladt, de egyik sem lehetett biztonságban, nem éri-e meglepetésszerű rajtaütés. A lovas kíséret általában kis létszámú volt, a katonák hamar megtanulhatták, hogy mindenütt csapdát állítanak nekik. Az indiánok szünet nélkül nyugtalanították a Phil Kearny-erődtől néhány mérföldnyire fát vágó kékmundérosokat is.

Azon a nyáron, 1866-ban, az indiánok támaszpontot létesítettek a Powder felső folyása mentén. Hamarosán az is kiderült miféle stratégiát követnek: meg akarták nehezíteni, veszélyessé tenni az utat a fehérek számára, lehetetlenné az utánpótlást, azt remélve, elszigetelhetik, majd szétszórhatják Carrington csapatait.

Vörös Felhő mindenütt jelen volt, szövetségeseinek száma nőttön-nőtt. Fekete Medve, az arapahók főnöke, akinek faluját előző nyáron dúlták fel Connor tábornok katonái, megüzente Vörös Felhőnek, hogy harcosai vért szomjaznak. Vörös Ló, egy másik arapaho főnök is elhozta harcosait. Pöttyös Far még mindig bízott a békében, odafönt vadászott bölényre a Republican Rivernél, brulé

harcosai közül azonban sokan északra jöttek és Vörös Felhő seregét erősítették. Ülő Bika is egész nyáron át a harci ösvényt járta; le is rajzolta később, hogyan lopta el a Powder River menti úton a fehér utazók lovát. Pizi, az ifjú hunkpapa harcos, egy Púpos nevű minnekonzsuval és az ifjú oglala Szilaj Lóval közösen megtévesztő akciót eszelt ki, amellyel állandóan izgatni, dühíteni tudták a katonákat és a bevándorlókat, akiket végül csapdába csaltak.

Augusztus elején Carrington arra a következtetésre jutott, a Kearny-erőd elég erős ahhoz, hogy csapatainak létszámát tovább csökkentse. 150 emberét kilencven mérfölddel északabbra küldte, ott kellett felépíteniük harmadik favárukat a Bozeman Road mentén – a C. F. Smith-erődöt. Egyszersmind megbízta hírszerzőit, Bridgert és Beckwourthot, lépjenek kapcsolatba Vörös Felhővel. Ez már nehezebb feladatnak ígérkezett, de a két öreg végvidéki hozzálátott, hogy megbízható közvetítőket keressen.

A Big Horn-hegylánctól északra, a varjú törzs egyik falvában Bridger meglepő hírt hallott. Bár a sziúk ősi ellenségei voltak a varjúknak, el is űzték őket gazdag vadászterületeikről, Vörös Felhő meglátogatta a varjú törzset és azon fáradozott, hogy szövetségesül nyerje meg a hajdani ellenséget. „Szeretnénk, ha segítenétek nekünk, ha együtt innánk meg a fehérek véré” – mondotta volna Vörös Felhő. A sziú főnök azt ígérte, hogy a havazások beálltával lehetetlenné válik a katonák élelmezése, s ekkor az erődöt semmi sem menti meg a kiéheztetéstől. Bridger olyan hírszteléseket is hallott, miszerint néhány varjú kész csatlakozni Vörös Felhő harcosaihoz. Amikor azonban a varjúk egy másik falvában találkozott Beckwourth-szal, társa közölte, sikerült megnyernie a varjú indiánok támogatását a sziúk elleni harchoz. („Varázslatos Borjú” Beckwourth sohasem tért vissza többé a Kearny-erődbe. Váratlanul meghalt az egyik varjú faluban, feltehetően valamelyik féltékeny férj mérgezte meg.)

Nyár végén Vörös Felhő már háromezer harcost állított fegyverbe. Barátai, a „Laramie-haramiák” segítségével valóságos kis arzenálra tett szert (puskákra és ólomra), harcosainak zöme azonban továbbra is csak íjjal háborúzható. Ősz elején Vörös Felhő és a többi főnök megegyezett, hogy minden erejüket a „Kis Fehér

Főnök” és a gyűlölt erőd ellen fordítják. Így tehát még a tél beállta előtt a Big Horn-hegyekhez vonultak, ahol a Tonugue forrásvidékén verték fel sátraikat. Innen bármikor megtámadhatták a Kearny-erődöt.

A nyári rajtaütések során két oglala, Magas Gerinc és Sárga Sas különösen kitűnt a cselvetésekben, a lovaglásban és a közelharcban. Néhányszor velük tartott Szilaj Ló is. December elején nyugtalanítani kezdték a favágókat, valamint a szekereseket.

December 6-án, amikor hideg szél zúdult le a Big Horn-hegyek lejtőin, Magas Gerinc és Sárga Sas vagy száz harcost gyűjtött maga köré, majd elhelyezte őket a fahordók útja mellett. Vörös Felhő egy másik csoporttal a hegygerinceken vonult fel. Tükrök és zászlók segítségével jelezni tudták Magas Gerincnek és embereinek a fehérék csapatmozdulatait. Mire leszállt a sötétség, a katonák már csak vaktában hadakoztak. Szilaj Ló kivárta a kellő pillanatot, leszállt pónijáról, és kiment az útra, hogy Carrington forrófejű lovas-tisztjei bizonyosan észrevegyék. Egy lovascsapat azonnal űzőbe vette az indiánt. Mihelyt azonban a katonák a keskeny úton hosszú sorra szakadoztak szét, Sárga Sas és harcosai előrontottak rejtekükből, és megtámadták őket. (Ebben a harcban esett el Horatio Bingham hadnagy és G. R. Bowers őrmester, több katona pedig súlyosan megsebesült.)

Aznap este és a rákövetkező napokon az indiánok a katonák ostobaságán nevettek táborukban. Vörös Felhő biztosra vette, ha sikerülne egy nagyobb csapatot kicsalogatnia az erődből, nyíllal felfegyverzett ezer indiánnal sikerülne megsemmisítenie a katonákat. Azon a héten a főnökök elhatározták, a legközelebbi telihold idején nagyszabású csapdát készítenek elő „Kis Fehér Főnök” és katonái számára.

December harmadik hetében be is fejeződtek a szükséges előkészületek, és mintegy kétezer harcos indult el a Tongue-parti táborokból dél felé. Kemény hideg volt, a harcosok szőrével befelé fordított bölénybőr köpenyt viseltek, sötét pamutnadrágot, bölénybőr mokasszint, nyergükre pedig vastag takarókat szíjaztak. Legtöbbjük málhás lovon haladt, gyors pónijaikat lasszón vezették.

Néhányuk puskát szorongatott, legtöbbjüknek azonban íj és nyíl, kés és dárda jutott csupán. Több napra való szárított húst vittek magukkal; ha alkalom kínálkozott, kisebb csoportokban letértek az útról, elejtettek egy őzet, húsát pedig nyergükhöz kötötték.

Mintegy tíz mérfölddel a Kearny-erődtől északra a sziúk, a csejennek és az arapahók három kör alakú ideiglenes tábort építettek. A táborok és az erőd között jelölték ki a csapda helyét — a Penó Creek szűk völgyét.

December 21-én a főnökök és a varázslók arra a következtetésre jutottak, hogy a Nap kedvez a győzelemnek. Alig szürkült a hajnal, amikor a harcosok kis csoportja széles ívben a fahordók útjához lopakodott, ahol elterelő támadást akartak végrehajtani a kocsik ellen. Tíz fiatal legényt jelöltek ki a veszedelmes műveletre — két csejenn, két arapahót és két-két sziút mindhárom törzsből, az oglalák, a minnekonzsuk és a brulék közül. Amíg ezek a Lodge Trail Ridge felé lovagoltak, a harcosok zöme a Bozeman Roadon haladt lefelé. Hó és jég borította a hegyek árnyas lejtőit, de szép tiszta idő volt, a levegő hideg és száraz. Mintegy három mérföldre az erődtől, ott, ahol az út kis hegyháton át vezet, majd alábukik a Penó Ceekhez, nagy csapdát állítottak. A csejennek és az arapahók a nyugati oldalon, a sziúk egy része pedig a keleti oldal egy füves vágatában helyezkedett el. A többiek nyeregben maradtak és két sziklás hegyhát mögött rejtőztek el. Délelőtt csaknem kétezer harcos várta, hogy a tíz ifjú indián csapdába csalja a katonákat.

Amíg az egyik csoport a fahordók ellen végrehajtotta a látszat-akcióját, Szilaj Ló és tíz embere leszállt lováról, elrejtőzött az erőddel szemközti lejtők egyikén, azután várt. Amikor az első lövések eldördültek, az erődből egy század katonaság vágatott elő, hogy a favágók segítségére siessen. Mihelyt a kékmundérosok látótávolon kívül kerültek, a tíz harcos előbújt rejtekéről, s az erőd felé nyargalt. Szilaj Ló meglobogtatta vörös takaróját. Néhány perc múlva „Kis Fehér Főnök” az erődből tüzet nyitott nagy, kétszer mennydörgő ágyújából. A „csalik” szétszóródtak a lejtőn, összevissza ugrándoztak, cikcakkban futkostak, visongtak, hogy a katonák azt hiessék: félnek. Eközben a fahordók támadói visszavonultak, majd a Lodge Trail Ridge felé siettek. A katonák üldözőbe vették őket, részben

lovon, részben gyalogszerrel. (Az üldöző csoport parancsnoka, William J. Fetterman kapitány egyébként parancsot kapott, ne folytassa az üldözést a Lodge Trail Ridge-en túl.)

Szilaj Ló és tíz „csalija” póniháton ide-oda vágatott a Lodge Trail Ridge lejtőjén, a dühös katonák pedig kapkodva tüzeltek rájuk. Golyók pattogtak a sziklákról. Az indiánok lassan visszahúzódtak. Amikor a katonák megtorpantak, Szilaj Ló leszállt a lováról, s úgy tett, mintha a zablát igazgatná vagy pónija patkóját vizsgálná. Golyók fütyültek mellette, a katonák pedig felkaptattak a sziklagerince, s egészen a Peno Creekgig üldözték az indiánokat.

Amikor a tíz indián átkelt a Peno Creeken, a nyolcvanegy lovas és gyalogos máris benne volt a csapdában. A tíz harcos kétfelé vágatott. Ez adott jelt a támadásra.

Kis Ló, az a csejenn harcos, aki egy évvel azelőtt figyelmeztette az arapahókat a közeledő Connor tábornokra, azt a megtisztelő feladatot kapta, hogy a nyugati oldal sziklái közt rejtőzködő harcosoknak ő adja meg a csatajelt. Felemelte lándzsáját, mire a lovas csejennek meg arapahók dübörögve vágattak elő.

A szemközi oldalról támadtak már a sziúk is, és néhány percig vad kézítása folyt az indiánok meg a gyalogos katonák között. A gyalogosok hamarosan mind holtan heverték, a lovasok azonban visszahúzódtak egy sziklás magaslatra a hegyhát végén. Lovaiktól megszabadulva, a jég borította sziklatömbök között kerestek menedéket.

Kis Ló ezen a napon vitézül harcolt; sziklákon ugrált át, árkokon kúszott végig, míg tizenöt lépésre megközelítette az ostromlott lovasokat. A minnekonzsuk főnöke, Fehér Bika is bátran verekedett a hegyoldali véres ütközetben; íjjal, lándzsával támadott meg egy lovas, aki a nyeregből tüzelt rá karabélyával. Fehér Bika rajzot is készített később az eseményről; ott látható piros köpenyben, amint éppen nyilat röpít a katona szívébe, fejét pedig lándzsájával készül keresztüldöfni.

Az ütközet végén a csejennek és az arapahók, a másik oldalról pedig a rohamozó sziúk olyan közel kerültek egymáshoz, hogy már egymást nyilasták. Akkorra azonban a harc is véget ért. Egyetlen katona sem maradt életben. A halottak közül szűkülve előbújt egy

kutya, az egyik sziú meg akarta fogni, Nagy Zsivány, egy csejenn harcos azonban így szólt: „Ne szabaduljon ő sem”, mire egy társa nyíllal megölte az állatot. A fehérek „Fetterman-mészárlásnak” nevezték ezt az ütközetet, az indiánok a „Száz Halott Csatájá”-nak.

Az indiánok is súlyos veszteségeket szenvedtek, csaknem kétszázan estek el vagy kaptak sebet. A nagy hideg miatt úgy határoztak, a sebesülteket ideiglenes táborukba szállítják, meg ne fagyjanak. Másnap hóvihar csapott le a fellegekből, s a harcosok rögtönzött kunyhóikban rekedtek. Csak a vihar csillapultával térhettek vissza Tongue menti falvaikba.

A kemény hideg miatt ezután elcsitultak a harcok. Az erődbeli katonák szinte ínyükön érezték a keserű vereséget, az indiánok pedig úgy gondolkodtak: ha a kékkabátosok ebből a leckéből sem tanultak, tavasszal, amikor kisarjad a fű, a törzsek ismét harci ösvényre lépnek.

A „Fetterman-mészárlás” megdöbbenetette Carrington ezredest. Elborzadt a csonkítások láttán; felmetszett hassal, levágott végtagokkal, testükre helyezett nemi szervvel heverték a katonák a csatatéren. Nem hagyta nyugodni a kérdés, mi az oka az indiánok barbár viselkedésének? Végül tanulmányt írt a mészárlásról, azt fejtegetve, hogy az indiánok pogány hitük jegyében követték el rémtetteiket. Ha Carrington ezredes látta volna a Sand Creek-i mészárlást két évvel a „Fetterman-mészárlás” előtt, hasonló csonkításokat lát, csakhogy ott Chivington ezredes katonái csonkították meg az indiánokat.

Az Egyesült Államok kormányát is aggodalommal töltötte el a „Fetterman-mészárlás”. A hadsereg addigi legsúlyosabb vereségét szenvedte el az indiánok elleni harcban; ez az ütközet volt továbbá az amerikai történelem második olyan összecsapása, ahol nem maradt egyetlen túlélő sem. Carringtont leváltották, erősítést küldtek a Powder River menti erődökhöz, a Laramie-erődbe pedig újabb békéltető bizottságot indítottak.

Az új bizottság vezetője az a „Fekete Szakállas” John Sanborn volt, aki 1865-ben Kormos Üst déli csejennjeit rávette, adják fel

kansasi vadászmegzőiket és telepedjenek le az Arkansas Rivertől délre. Sanborn és Alfred Sully tábornok 1867 áprilisában érkezett a Laramie-erődbe azzal a feladattal, hogy Vörös Felhőt és a sziúkat rávegyék, hagyják el a Powder River melletti vadászterületet, éljenek ezentúl rezervátumokban. Akárcsak az előző évben, ezúttal is a brulék érkeztek elsőnek: Pöttyös Far, Furge Medve, Álló Gím és Vashorda.

Kis Seb és Pauní Ölö, akik oglaláikkal abban a reményben vonultak a Platte Riverhez, hogy ott bölényekre akadnak, azért jöttek elsősorban, hogy lássák, milyen ajándékokat oszt a bizottság. Lovai-Félő-Öreg Vörös Felhő képviselőjében érkezett. Amikor a békéltető bizottság megkérdezte tőle, hajlandó-e Vörös Felhő a békéről tárgyalni, Lovai-Félő azt válaszolta, hogy az oglalák főnöke mindaddig a harci ösvényt járja, amíg a katonák el nem takarodnak a Powder River vidékéről.

A tárgyalások során Sanborn megkérte Pöttyös Fart, szólna az összegyűlt indiánokhoz. Pöttyös Far szólásra is emelkedett. Azt tanácsolta testvéreinek, ne háborúzzanak többé a fehérekkel, éljenek velük békében, boldogságban. Cserében ő és a brulék kaptak annyi puskaport és ólmot, hogy elvonulhattak bölényvadászatra a Republican Riverhez. Az ellenséges magatartást tanúsító oglalák semmit sem kaptak. Lovai-Félő is felszedte a sátorfáját, hogy csatlakozzék Vörös Felhőhöz, aki időközben ismét portyázni kezdett a Bozeman Road mentén. Kis Seb és Pauní Ölö a bölényvadászatra készülő brulékhoz csatlakozott, velük tartott régi csejenn barátjuk, Pulykaláb is. „Fekete Szakállas” Sanborn békéltető bizottsága tehát semmit sem ért el.

Még azon a nyáron Pauní Ölö és Pulykaláb összetűzött egy tiszttel, akit „Kemény Derekú”-nak neveztek el, mert órák hosszat üldözte őket anélkül, hogy a nyeregből leszállt volna. Később „Hosszú Hajú” Custerre változtatták a nevét. Amikor Custer tábornok felszólította őket, hogy menjenek tárgyalni a McPherson-erődbe, elfogadták a meghívást csakúgy, mint az ajándék cukrot és kávé. Közölték „Kemény Derekú”-val, hogy ők a fehér emberek barátai, nem szeretik azonban azt a Vasparipát, amely vasösvényen száguld és füstjével, fűjtatásával, sípolásával elűzi a vadat a Platte

völgyéből. (Az Union Pacific Vasútnak ezt a szakaszát 1867-ben építették Nebraska nyugati részén.)

Az oglalák és a csejennek bölényre és antilopra vadászva, ezen a nyáron gyakran haladtak át vasúti síneken. Olykor a Vasparipát is látták, ahogy nagy sebesen kerekeken ugrándozó faházakat vonszol maga után. Nagyon érdekelte őket, mi lehet vajon a házakban, ezért egyszer valami ifjú csejenn elhatározta, lasszójával elkapja a Vasparipát és lerántja vasösvényéről. A Vasparipa azonban őt rántotta le pónijáról, majd könnyörtelenül vonszolta maga után, amíg az indiánnak végül sikerült megszabadulnia lasszójától.

Alvó Nyúl másként akarta elfogni a Vasparipát. „Ha a síneket felszedjük és elgörbítjük – mondotta –, talán a Vasparipa is ledől róluk. Akkor meglátjuk majd, mi van a kerekese faházakban.” Így is tettek, és várták a vonatot. A Vasparipa valóban felborult, és tömérék füstöt okádott. Fehér emberek ugráltak ki a vonatból, az indiánok pedig kettő kivételével mindőjüket leöldösték. Ezek után feltörték a faházakat; zsákszámba dőlt a liszt, a cukor és a kávé, dobozsám a cipő, hordószám a whisky. Ittak a whiskyből, a hosszú szövétvégeket pedig pónijaik farkához kötözték. A pónik neki-vágtak a prérinek, és a szövetzászlók hosszan lengtek, verdestek mögöttük. Az indiánok később kikotorták a mozdony kazánjából az izzó szenet, felgyújtották a kocsikat, majd ellovagoltak, nehogy a katonák rajtuk üssenek.

Ezek az incidensek, valamint Vörös Felhő háborúja, amely lehetlenné tette a polgári személy- és áruforgalmat a Powder River vidékén, komoly visszhangra találtak az Egyesült Államok kormányköreiben és a legfelsőbb katonai hatóságoknál. A kormány eltökélte, hogy a Union Pacific Vasút említett szakaszát megvédelmezi, ugyanakkor azonban még olyan tapasztalt katonák, mint Sherman tábornok is, azon töprengtek néha, nem lenne-e tanácsos meghagyni az indiánoknak a Powder River vidékét, ha cserében békét szereznének a Platte-völgyben.

Július végén, a Naptánc, és a Nyílvarázs-szertartás után, a sziúk és a csejennek elhatározták, hogy lerombolják a Bozeman Road melletti erődök egyikét. Vörös Felhő a Kearny-erődöt akarta megtámadni, Tompa Kés és Két Hold azonban úgy vélekedett, könny-

nyebben birtokba vehetnék a C. F. Smith-erődöt, mivel ott a csejenn harcosok már a katonák csaknem minden lovát megölték vagy elrabolták. Amikor a főnökök nem tudtak megegyezni, a sziúk úgy döntöttek végül, hogy a Phil Kearny-erődöt választják, a csejennek pedig észak felé vonultak a C. F. Smith-erődhöz.

Augusztus elsején öt-vagy hatszáz csejenn harcos kétfélföldnyire a C. F. Smith-erődtől egy kaszálón rajtaütött harminc katonán és polgári személyen. A csejennek nem tudták, hogy a fehérek új ismétlőfegyverekkel vannak felszerelve, amikor tehát megtámadták a katonák cölöpvárát, olyan heves tűz fogadta őket, hogy csak egy harcosuk tudott behatolni az erődítménybe, de a kékmundérosok azt is megölték. Az indiánok ekkor felgyújtották a cölöpvárat övező magas, száraz fűvet. („Hömpölyögve közeledtek felénk a lángok – emlékezett egy katona –, akár az óceán hullámai. Vagy húszlábnyira mellvédünk előtt azonban megtorpant a tűzfüggöny, mintha természetfölötti erő parancsolt volna álljt neki. Vagy negyven láb magasra csaptak fel a lángok, két-háromszor hullámszerű mozgással lobogtak, azután egy szempillantás alatt kialudtak, viharban csapkodó vitorla zajára emlékeztető csattanással. A következő percben a szél már a támadó indiánok arcába hordta a füstöt, ők pedig kihasználták a lehetőséget, leple alatt gyorsan elcipeltek halottaikat és sebesültjeiket.”)

Ennyi elég is volt a csejenneknek aznapra. Sok harcosukat súlyosan megsebesítették a gyorstüzelő fegyverek, és körülbelül húszan maradtak holtan a véres széna között. Az indiánok dél felé vonultak vissza kíváncsian, több sikerrel járt-e a Phil Kearny-erőd elleni sziú támadás.

A sziúk éppoly kevéssé jártak sikerrel. Miután több színlelt támadást hajtottak végre, Vörös Felhő elhatározta, ugyanazt a csejt alkalmazza, amely Fetterman kapitány ellen olyan jól bevált. Szilaj Ló megtámadja a favágók táborát, és ha a katonák kiözönlének az erődből, Magas Gerinc támad rájuk nyolcszáz harcossal. Szilaj Ló a tervnek megfelelően végre is hajtotta a cselvetést, de ki tudja miért, pár száz harcos túlságosan korán bújt elő rejtekéről, hogy az erőd közelében legelésző lovakat megriassza; ekképpen felhívták magukra a katonák figyelmét.

Vörös Felhő nem akart üres kézzel elvonulni, haragját a favágók ellen fordította hát, akik tizennégy szekérből álló barikád mögött kerestek menedéket. Több száz lovas harcos nyargalta körbe a szekérvárat, de akárcsak a C. F. Smith-erőd védőinek, a szekereseknek is hátultöltő Springfield-puskájuk volt. Amikor az új fegyverek váratlanul gyors és folyamatos tüzet zúdítottak rájuk, a sziúk gyorsan visszahúzódtak. „Lovainkat ezután egy mélyútban hagytuk és gyalogszerrel támadtunk – mesélte később egy harcos, Dörgő Tűz –, de amint a láng sem perzseli meg a zöld füvet, mi sem jutottunk semmire. Gyorsan összeszedtük sebesültjeinket, azzal elfutottunk. Nem tudom, népem hány embert veszített, de azt hiszem, sokat. Rossz volt ez a harc.”

A két ütközetet a fehérek „Kaszáló- és Szekérvár-csatá”-nak nevezik; számos legenda is lábra kapott velük kapcsolatosan. Az egyik élénk képzelőerővel megáldott krónikás szerint a szekerek körül szinte halomban hevert a sok elesett indián; egy másik elbeszélő 1137-re teszi a halott indiánok számát, holott valójában ezren sem vettek részt a vállalkozásban.

Az indiánok egyik ütközetet sem tekintették vereségnek. Az Egyesült Államok kormánya sem könyvelte el a két csatát győzelemként. Néhány hétre rá Sherman tábornok már el is indult újabb békéltető bizottságával nyugatra. A katonai hatóságok ezúttal szilárdan elhatározták, véget vetnek Vörös Felhő háborújának.

1867 nyárutóján Pöttyös Far üzenetet kapott Nathaniel Taylor-tól, az indián ügyek új kormánybiztosától. A brulék békésen kószáltak a Platte-től délre, a kormánybiztos tehát arra kérte Pöttyös Fart, közölje minél több préri-főnökkel, hogy valamennyi békés szándékú indiánnak löszert osztanak. A főnökök jelenjenek meg a Union Pacific-vonal végállomásán, amely akkoriban még Nebraska nyugati határvidékén volt. „Nagy Harcos” Sherman és hat új békebiztos érkezik oda a Vasparipával, hogy tanácskozzék a főnökökkel Vörös Felhő háborújáról.

Pöttyös Far követet küldött Vörös Felhőhöz, ám az oglala főnök válasza ismét elutasító volt, képviselőként Lovai-Félőt küldte csupán. Elment azonban Pauní Ölö és Pulykaláb, ott volt Nagy Száj

és ott a „Laramie-haramiák”. Elfogadta a meghívást Fürge Medve, Álló Gím és néhány más brulé főnök is.

Szeptember 19-én fényes vasúti kocsi állt meg Platte City pályaudvarán, s kiszállt belőle „Nagy Harcos” Sherman, Taylor kormánybiztos, „Fehér Szakállas” Harney, „Fekete Szakállas” Sanborn, John Henderson, Samuel Tappan és Alfred Terry tábornok. Az indiánok a langaléta, szomorú tekintetű Terry tábornok kivételével valamennyiüket jól ismerték. Némelyikük kilenc év múlva „Egycsillagos” Terryt is megismerte a Little Big Hornnál, méghozzá sokkal baljósabb körülmények között.

Taylor kormánybiztos nyitotta meg a tárgyalásokat. „Azért jöttünk, hogy vizsgálatot folytassunk és kiderítsük, hol történt a baj. Azt szeretnénk, ha a ti ajkaitokról hallhatnánk, mik a gondjaitok, panaszaitok. Barátaim, beszéljete nyíltan, őszintén, mondjátok el a teljes valót . . . A háború rossz dolog, a béke íze édes. Nekünk pedig mindnyájunknak a jó ösvényt kell választanunk, nem a gonosz . . . Várom szavaitokat.”

Pöttyös Far így felelt: „A Nagy Fehér Atya utakat épített; ezek az utak keletnek futnak meg nyugatnak. Ezek az utak a mi lelkünket is megszorítják . . . A fehérek elárasztják a földet, ahol élünk. Az erdők vadjai elszökösnek. Ez hát aggodalmunk oka. A fehérek barátja voltam, ma is az vagyok . . . Ha abbahagyjátok az útépitést, erdeinkbe visszatér a vad. A Powder River vidéke a szíúké . . . Barátaim, segítsetek, könyörüljetek rajtunk.”

Az első nap felszólaló többi főnök is Pöttyös Far mondandóját ismételte. Bár ezeknek az indiánoknak csak kis része tekintette hazájának a Powder River vidékét (legtöbbjük inkább a Nebraska és Kansas pusztáit látogatta), valamennyien támogatták Vörös Felhő követelését: hagyják érintetlenül a fehérek az utolsó nagy indián vadászmezőt.

„Az utak riasztották el a vadat” – mondotta egyikük. „Abba kell hagynotok az útépitést a Powder River vidékén” – toldotta meg egy másik. „Ki a mi Nagy Fehér Atyánk? – forgatta a fejét Pauni Ölő. – Ki ő? Valóban azért küldött benneteket, hogy segítsetek rajtunk nagy inségünkben? A mi balsorsunk okozója a Powder River útja . . . Ha a Nagy Fehér Atya egyetlen szóval azt mondja: ma-

radjon abba az útépités, megígérem nektek, hogy a vaspályán bántódás nélkül jöhetnek-mehetnek a tieitek.”

Másnap „Nagy Harcos” Sherman szólt a főnökökhöz. Azt mondta nekik, hogy egész éjszaka töprengett szavaikon. „A Powder Rivernél azért építettünk utat, hogy testvéreinkhez eljusson az élelmiszer. A Nagy Fehér Atya úgy gondolta, múlt tavaszon Laramie-ban megengedték az útépitést. Néhány indián azonban nem volt jelen a szerződéskötéskor, ezért utóbb a harci ösvényre léptek.” Sherman meglepetésére a főnökök halkán felnevettek, a tábornok azonban kemény hangon folytatta: „Amíg az indiánok háborút viselnek az út miatt és az út ellen, nem hagyjuk abba építését. De ha Laramie-ban a vizsgálat novemberre kiderítené, hogy az út valóban ártalmatokra van, felhagyunk terveinkkel vagy kárpótlást fizetünk. Ezért hát ami igényetek van velünk szemben, mondjátok el mind Laramie-ban.”

Sherman azután azt fejtegette, szükséges-e, hogy az indiánoknak saját földjük legyen. Azt tanácsolta nekik, függetlenítsék magukat a vadállománytól. Majd mintha villám csapott volna ki szavaiból: „Azt javasoljuk ezért, hogy a sziúk egész népe fogadja el a Missouri River mellett a White Earth és a Cheyenne folyók közti területet, legyen ily módon, akárcsak a fehéreknek, mindörökre saját földje, mi pedig ígérjük, hogy távol tartunk tőletek minden fehért, kivéve az ügynököket és a kereskedőket, akik hasznatokra vannak.”

Amikor a tolmács lefordította a tábornok szavait, az indiánok között meglepett suttogás támadt. Hát ezért jött az új bizottság! Szedjék a sátorfájukat és költözzenek a Messzi Missouri Riverhez. A teton-sziúk éveken át húzódtak onnan egyre nyugatabbra, a vad nyomába, most oda menjenek vissza éhen halni? Miért nem élhetnek békében ott, ahol akad még vadásznivaló bölény? Mohóságukban az egész földet meg akarják kaparintani a fehérek?

A tárgyalások további részében az indiánok már nem is tudtak megnyugodni. Fűrge Medve és Pauní Ölő barátságos beszédet mondott; löport és ólmot kért. A találkozó azonban dühös felhördüléssel végződött, amikor „Nagy Harcos” Sherman kijelentette, hogy löszert csak a brulék kapnak. Még Taylor kormánybiztos és „Fehér

Szakállas” Harney is felhozta: valamennyi főnököt azzal az ígérettel hívták meg a találkozóra, hogy a vadászathoz elegendő lőszert kapnak. A „Nagy Harcos” ekkor engedett, és az indiánok némi lőszerral és ólommal távozhattak.

Lovai-Félő azonnal visszatért Vörös Felhő melletti táborába. És ha addig Vörös Felhő gondolt is rá, hogy a Hulló Levelek Holdjában (novemberben) találkozik az új békéltető bizottsággal, most letett szándékáról. Lovai-Félő elmondta ugyanis, milyen kihívóan beszélt a „Nagy Harcos”, mit javasolt a sziúknak: költözzenek a Missouri mellé!

Amikor tehát a bizottság november 9-én a Laramie-erődbe érkezett, mindössze néhány varjú főnököt talált. A varjúk barátságosak voltak, egyikük azonban — Medvefog — általános meglepetésre beszédet tartott, amelyben keserűen vádolta a fehéreket a vadállomány és a természet gátlástalan pusztítása miatt: „Atyák, Atyák, Atyák, jól figyeljetek szavamra. Hívjátok vissza fiatal katonáitokat a Big Horn-hegyekből. Lerohanták ők a mi földünket, kipusztították virágzó erdeinket; gyönyörű zöld fűvünket letiporták, földünket felperzselték. Atyák, ifjaitok sivataggá tették földünket, állatainkat pedig megölték; igen, a jávorszarvast, az antilopot, az őzet, bölényeinket. Nem azért ölik meg a vadat, hogy húsát meg-egyék, megölik az állatot, és otthagyják elrothadni. *Atyák, mit szólnátok hozzá, ha elmennék földetekre és megölném állataitokat? Nem lenne-e jogtalanság, amit elkövetnék? És nem lépnétek-e a harci ösvényre ellenem?”*

Néhány nappal a bizottság és a varjúk találkozása után megérkeztek Vörös Felhő követői. Az oglala főnök megüzente, hogy kész elmenni a béketárgyalásokra, ha a fehérek visszavonják katonáikat a Powder River vidékén vezető út mellől, az erődökből. A háborúnak — üzenete továbbá Vörös Felhő — egyetlen oka és célja van, hogy lehetetlenné tegye a fehérek további előrenyomulását a Powder River völgyében, népe egyetlen megmaradt vadászterületén. „A Nagy Fehér Atya azért küldte el katonáit, hogy vért ontsanak. Nem én kezdtem hát a véröntést... Ha a Nagy Fehér Atya távol tartja a fehéreket földemtől, örök béke lesz, de ha tovább háborgatnak földemen, nem pihennek soha a fegyverek... A Nagy Szellem itt te-

remtett engem, ezen a földön. Titeket másutt teremtet, más földön. Amit mondtam, állom. Megóvóm ezt a földet.”

Két éven belül immáron harmadszor távozott eredménytelenül békebizottság a Powder vidékéről. Mielőtt azonban visszatértek volna Washingtonba, küldtek Vörös Felhőnek egy szekérrel való dohányt, még egyszer megkérve őt, jöjjön el a Laramie-erődbe, még hozzá tavasszal, hóolvadáskor. Vörös Felhő udvariasan válaszolt; megkapta a béke dohányát, el is szívja becsülettel. Laramie-ba azonban csak akkor megy, ha a katonák távoznak földjéről.

1868 tavaszán „Nagy Harcos” Sherman ugyanazokkal a békeltetőkkel visszatért a Laramie-erődbe. Ezúttal a kormány szigorúan utasította őket, ürítsék ki a Powder vidéki út mentén magasodó erődöket és kössenek békeszerződést Vörös Felhővel. Az oglala főnököt az Indián Ügyek Hivatalának képviselője személyesen kereste fel s hívta meg a tárgyalásokra. Vörös Felhő azt felelte a kormányküldöttnek: tíz napra van szüksége, hogy tanácskozzék szövetségeseivel, májusban azonban valószínűleg ott lesz Laramie-ban.

Csak hogy néhány nappal később megérkezett Vörös Felhő üzenete: „Fent vagyunk a hegyeken, alátekintünk a katonákra és az erődökre. Ha azt látjuk, hogy a katonák elvonulnak és az erődök kiürülnek, lemegyünk mi is és tárgyalunk veletek.”

Igencsak megalázó helyzet volt ez „Nagy Harcos” Sherman és a többi küldött számára. Néhány jelentéktelen főnököt – akit egyébként is csak az ajándék vonzott – rávettek, írja alá a szerződést; ahogy azonban teltek-múltak a napok, a bizottság csalódott tagjai egymás után utaztak vissza keletre. Nyár elejére már csak „Fekete Szakállas” Sanborn és „Fehér Szakállas” Harney maradt közülük Laramie-ban, Vörös Felhő pedig szövetségeseivel egész nyáron át a Powder River környékén tanyázott, ellenőrizve a Montanába vezető utat s az út menti erődöket.

A Hadügyminisztérium végül, ha vonakodva is, utasítást adott, hogy a fehérek hagyják el a Powder River vidékét. Július 29-én a C. F. Smith-erőd katonái összecsomagoltak, és elindultak dél felé. Másnap kora reggel Vörös Felhő diadalmas harcosai már ott is voltak a támaszponton; minden épületet felgyújtottak. Egy hónap

múlva a katonák a Phil Kearny-erődöt is feladták; itt Kis Farkasra és csejennjeire várt a megtisztelő feladat, hogy minden éghetőt leégessenek. Pár nap múlva a Reno-erődből is elvonult az utolsó katona, a Powder River vidékén át vezető utat pedig hivatalosan lezárták.

Kétévi ellenállás után tehát Vörös Felhő megnyerte háborúját. Még néhány hétig várakoztatta a fehér küldötteket, majd november 6-án, diadalittas harcosok csoportjától körülvéve, megjelent a Laramie-erődben. Győzedelmes hadvezérként kész volt már a szerződés aláírására: „E nappal örökre véget ér minden háborúskodás a szerződő felek között. Az Egyesült Államok kormánya békét kíván és becsületbeli kötelességének tartja, hogy a békét meg is őrizze. Az indiánok békét kívánnak és becsületbeli kötelességüknek tartják, hogy a békét meg is őrzik.”

Az 1868. évi szerződés többi 16 cikkelye azonban állandó viszályokra adott okot az indiánok és az Egyesült Államok kormánya között az elkövetkező húsz évben. Jelentős különbség mutatkozott ugyanis a főnökök megítélése szerinti és a Kongresszus által elfogadott szerződésszöveg között.

(Pöttyös Far mondta kilenc évvel később: „Az ígéretetek ígéretetek maradtak . . . Minden szó hamisnak bizonyult. Sherman tábornok, Sanborn tábornok és Harney tábornok szerződést kötött velünk. A tábornok akkor azt mondta, e szerződés értelmében harmincöt évig járadékot és árukat kapunk. Ezt mondta, de nem az igazságot mondta.”)

N A P T Á N C - É N E K

Nézd azt az ifjat,
Szíve boldog,
Mert a szerelme
Figyeli éppen.

7 / „Csak a halott indián jó indián”

1868. február 24. — A képviselőház úgy dönt, hogy vádat emel Johnson elnök ellen. Március 5. — A vádhatóságként kijelölt szenátus összeül; megidézik Johnson elnököt. Május 22. — Indianában a világon első ízben követnek el vonatrablást. Május 26. — A szenátus nem ítéli el Johnson elnököt. Július 28. — A 14. alkotmány-módosítás (azonos polgárjogok mindenkinek, az indiánok kivételével) az amerikai alkotmány része lesz. Július 25. — A Kongresszus Dakota, Utah és Idaho részeiből megalakítja Wyoming Territóriumot. Október 11. — Thomas Alva Edison szabadalmaztatja első találmányát, az elektromos szavazatszámlálót. November 3. — Ulysses Grantet elnökké választják. December 11. — John D. Rockefeller megkezdí kíméletlen harcát olajüzletbeli versenytársai ellen.

Sohasem ártottunk a Fehér Embernek, és nem is akarunk neki ártani soba. . . Szeretnénk a Fehér Ember barátai lenni. . . A bőlények száma rohamosan csökken. Évekkel ezelőtt mennyi antilop szökölt még itt, most már mutatóba is alig akad belőlük. Ha mind kipusztulnak, éhen halunk, valamit azonban mégiscsak kell ennünk, és akkor kénytelenek leszünk elmenni az erdőbe. Ne lőjenek ránk ifjú embereitek; valahányszor megpillantanak minket, lőnek, mi pedig visszalövünk rájuk.

TONKAHASZKA (MAGAS BIKÁ) WINFIELD SCOTT
HANCOCK TÁBORNOKNAK

Hát az asszonyok és gyerekek nem ijedősebbek-e a férfiaknál? A csejenn harcosokban nem él félelem, de nem hallottatok-e Sand Creekről? Katonáitok szemre szakasztott olyanok, mint akik ott asszonyokat és gyerekeket mészároltak le.

VOKINI (SASORR) WINFIELD SCOTT HANCOCK
TÁBORNOKNAK

Egykor a fehérek barátai voltam, fondorlataitokkal azonban félrelöktetek bennünket utatokból, most pedig, amikor tárgyalunk egymással, állandóan oldalba böktetek egymást titokban. Miért nem szóltok őszintén, miért nem akarjátok, hogy minden jó legyen újra?

MOTAVATO (KORMOS ÜST)

1866 tavaszán, amikor Vörös Felhő a Powder River vidékéért harcra készülődött éppen, a déli csejennnek nagyobb csoportja erős honvágtyól gyötörtén elhatározta, nyár idejére délre költözik. Sze-

rettek volna kedves Smoky Hilljük mentén bölényre vadászni, viszontlátni régi barátaikat és rokonaikat, akik Kormos Üsttel átkeltek az Arkansason. Közöttük volt Magas Bika, Fehér Ló, Szürke Szakáll, Hím Medve és a csikó-harcosok más harci főnökei is. Velük ment a nagy harci főnök, Sasorr, és a két Bent fivér is.

A Smoky Hill völgyében ifjú csejennek és arapahók csoportjaival találkoztak; ezek titokban elszöktek Kormos Üst és Kis Holló Arkansas alatti táborából. Főnökeik az 1865-ös egyezményben lemondtak törzsük régi vadászterületeinek jogáról, az ifjak azonban parancsuk ellenére Kansasba jöttek vadászni. Sasorrt és a többi csikó-harcos főnököt nem furdalta a lelkiismeret az efféle szerződésszegés miatt, hiszen alá se írtak semmit.

A visszatérők közül nem sokan folytatták tovább az utat délnek, Kormos Üst és társai meglátogatására. Azok között, akik mégis folytatták, ott volt George Bent is. Ő mindenekelőtt Gébicset, Kormos Üst unokahúgát akarta látni; hamarosan házasság is lett a dologból. Amikor George Bent Kormos Üst táborára talált, örömmel állapította meg, hogy a déli csejennek régi barátja, Edward Wynkoop a törzs kormány megbízottja. „Szép idők voltak – emlékezett később George Bent. – Kormos Üst méltán nagy tiszteletben állt mindenütt, ahol csak ismerték.”

Amikor azonban Wynkoop kormány megbízott értesült róla, hogy a csikó-harcosok újra a Smoky Hill környékén vadásznak, fellekereste a főnököket, és azon fáradozott, hogy rávegye őket a szerződés aláírására. Miért ne követnék Kormos Üst példáját, miért ne csatlakoznának hozzá embereikkel? A főnökök felháborodva utasították el az ajánlatot, kijelentve, hogy sohasem fogják elhagyni földjüket. Wynkoop figyelmeztette őket, hogy a katonák bizonyára rájuk támadnak, ha itt maradnak Kansasban, az indiánok azonban azt felelték: „itt akarnak élni és meghalni”. Annyit ígértek csupán a megbízottnak, hogy ifjú harcosaikat a lehetőségekhez képest kordában tartják.

Nyár végén a csikó-harcosok hírért vették Vörös Felhő sikereinek, milyen eredményesen szállt szembe az oglala főnök a Powdervidéki erődök katonáival. És ha a sziúk meg az északi csejennek küzdhettek földjükért, miért ne követhetnék példájukat a déli cse-

jennek és az arapahók is? Miért ne harcolhatnának a Smoky Hill és a Republican River közötti területekért?

Számos kisebb csoport egyesült tehát Sasorr vezérlete alatt, és a főnökök megvitatták, miként béníthatnák meg a Smoky Hill vidékének forgalmát. Amíg a csejennek északon vadásztak, új postakocsijarat indult az egykori legszebb bölénylegelőkön át. A Smoky Hill vonal mentén postaállomásokot létesítettek, az indiánok pedig biztosra vették, hogyha ezeket az állomásokat elpusztítják, lehetetlenné teszik a postakocsik és a szekérkaravánok közlekedését.

Ebben az időben váltak el a két Bent testvér, George és Charlie útjai. George elhatározta, hogy Kormos Űst mellé szegődik, Charlie viszont Sasorr lelkes híve volt. Októberben, amikor fehér apjukkal találkoztak a Zarah-erődben, Charlie dührohámában azzal vádolta fivérét és apját, hogy a csejennek árulói. Fenyegetőzött, hogy mindkettőjüket megöli, erőszakkal kellett lefegyverezni. (Charlie újra csatlakozott a csikó-harcosokhoz, több rajtaütést szervezett postakocsi-állomások ellen; 1868-ban megsebesült, maláriát kapott, s végül egy csejenn táborban halt meg.)

1866 késő őszen Sasorr és harcosainak egy csoportja felkereste a Wallace-erődöt, és felszólította az Overland Stage Company megbízottját, hogy tizenöt napon belül szüntesse be a postakocsi-forgalmat, különben az indiánok támadnak. Néhány korán jött hóvihár azonban eleve kényszerszünetet eredményezett a postakocsi-forgalomban, Sasornak tehát nem kellett beváltania fenyegetését. A csikó-harcosok beérték azzal, hogy az állomások istállóit ellenkövették el néhány rajtaütést. Mivel fenyegetett már a hosszú tél, a harcosok úgy határoztak, a Republican River melletti Big' Timbersben építenek állandó tábort, ott várják ki a tavaszt, 1867 tavaszát.

George Bent, hogy a tél folyamán valami pénzt keressen, több hetet töltött a kajováknál és bölénybőröket vásárolt. Amikor tavasszal visszatért Kormos Űst falujába, látta, milyen izgatott mindenki. Híre járt ugyanis, hogy Kansas felől nagy kékkabátos sereg vonul a prérin át a Larned-erőd irányába. Kormos Űst tanácskozást hívott össze, és azt mondta embereinek: a katonák mindig rosszat jelentenek, majd parancsot adott, szedjék a sátorfájukat, mert

délre húzódnak, a Canadian River vidékére. Ezért nem találták aztán Wynkoop követői Kormos Üstöt csak azután, hogy az általa megjövendölt katasztrófa valóban bekövetkezett.

Wynkoop futárai megtalálták azonban a legtöbb csikó-harcos főnököt; ezek közül tizennégyen beadták a derekukat, és hajlottak arra, hogy a Larned-erődbe menjenek és meghallgassák Winfield Scott Hancock tábornok szavait. Magas Bika, Fehér Ló, Szürke Szakáll és Him Medve — mintegy ötszáz wigwammal a Pawnee Creek mellé vonult, ahol — körülbelül negyven mérföldnyire a Larned-erődtől — nagy tábort építettek. Néhány napig minden mozgást megbénítottak a hóviharok, utána azonban a főnökök az erődbe lovagoltak. Néhányukon északon zsákmányolt kék mundur volt, és látniuk kellett, hogy ez a viselet nem tetszik túlságosan Hancock tábornoknak, aki hasonló mundért viselt váll-lapokkal és csillogó rendjelekkel. A tábornok gőgösen és barátságtalanul fogadta az indiánokat; megmutatta nekik 1400 fős haderejét, közöttük az új 7. lovasezredet, élén „Kemény Derekú” Custerral. Miután hatás-keltés céljából parancsot adott a tüzéreknek, hogy lőjenek egyet-kettőt ágyúikból, az indiánok „Mennydörgő Öreg”-nek nevezték el Hancockot.

Jóllehet barátjuk, „Magas Főnök” Wynkoop is jelen volt, a vendégek kezdettől fogva nem bíztak a „Mennydörgő Öreg”-ben. A tábornok meg sem várta a másnapot, éjszakai tanácsot hívott össze, ezt pedig az indiánok rossz jelnek tekintették.

„Nem sok főnököt látok itt — kezdte Hancock szemrehányóan. — De hát miért? Sok szavam lenne az indiánokhoz, szeretnék azonban mindnyájukkal egyszerre beszélni . . . Holnap elmegyek táborotokba.” A csejennek szíve nem derült fel erre a hírre. Táborukban voltak asszonyaik és gyermekeik, valamint a három évvel azelőtti Sand Creek-i mészárlás túlélői. 1400 katonáját is magával hozza majd Hancock? És mennydörgő ágyúit is megszólaltatja né tán? A tábortűz fénye aggodalmas, komor arcokon táncolt; az indiánok hallgatagon ülték körül a lángokat, várva, hogy a tábornok folytassa mondanivalóját. „Hallottam, hogy sok indián harcot akar. Rendben van, mi is itt vagyunk, készen állunk a háborúra. Ha békét akartok, ismeritek a feltételeket. Ha háborút, gondoljatok a kö-

vetkezményekre.” Majd a vasútra terelte a szót. Hallották már a hírt az indiánok is: a vasösvény a Riley-erőd mellett fénylik majd, egészen a Smoky Hillig.

„A Fehér Ember olyan sebesen halad, hogy semmi sem állhat az útjába – büszkélkedett Hancock. – Jön kelet felől és jön nyugatról; úgy halad, mint a prérítűz, ha vad szél kergeti. Semmi sem állhat az útjába. Ennek oka az, hogy a fehérek népe nagyon erős nép, terjeszkedő, hatalmas nép. Tágas hely kell az életükhöz. Azok, akik közülük a nyugati tengernél élnek, kapcsolatban akarnak lenni azokkal, akik keleten építették fel wigwamjukat, a másik tenger partján. Ezért kovácsolnak vasösvényeket, ezért döngölnek utakat, ezért húznak beszélő drótokat . . . Nem szabad hagynotok, hogy fiatal harcosaitok megpróbálják feltartóztatni őket, tartsátok távol embereiteket az utaktól . . . Egyéb mondanivalóm nincs. Várni fogok, míg tanácskozástokat befejezitek, hogy lássam, mit akartok, háborút vagy békét.”

Hancock leült, és várakozásteljesen figyelt, amíg a tolmács lefordította szavait. A csejjenek azonban némán ültek a helyükön, és csak nézték a tábornokot és tisztjeit a tábortűzön át. Magas Bika végül pipát gyújtott, kifújta a füstöt előbb ő maga, majd körbeadta. Felemelkedett, piros-fekete mintás takaróját hátravetette, azután kezét nyújtott „Mennydörgő Öreg”-nek.

„Hívattál, és mi eljöttünk – kezdte. – Sohasem ártottunk a Fehér Embernek, nem is akarunk neki ártani soha. Szószólónk, Wynkoop ezredes azt mondta nekünk, találkozzunk itt veletek. Ha a Smoky Hillhez akartok menni, megtehetitek, amikor csak kedvetek tartja, lépjeteek bármelyik ösvényre. Ha mi járjuk az utakat, ifjaitok ne lőjenek ránk. Szeretnénk a Fehér Ember barátai lenni . . . Azt mondd, holnap eljössz táborunkba. Ha eljössz, ott se mondhatok neked többet, mint ezen a helyen. Mindent elmondtam, amit mondani akartam.”

„Mennydörgő Öreg” felemelkedett, és újra gőgösen nézett körbe. „Miért nincs itt Sasorr?” – kérdezte. A főnökök megmagyarázták: Sasorr kiváló harcos, de békeidőben nem főnök, ide pedig csak a főnököket hívták meg.

„Ha Sasorr nem jön le hozzám, magam megyek el hozzá – hang-

zott Hancock válasza. — Katonáimmal holnap bevonulok a falutokba.”

A tárgyalások végeztével Magas Bika Wynkoophoz ment, és arra kérte, próbálja rávenni a „Mennydörgő Öreg”-et, ne keresse fel katonáival a csejennek táborát. Magas Bika attól félt, összetűzésre kerülhet sor a katonák és a heves vérű csikó-harcosok között.

Wynkoop megígérte, beszél Hancockkal. „Mielőtt Hancock tábornok elindult volna — emlékezett később Wynkoop —, közöltem vele, tragikus következményei lehetnek, ha csapataival az indiánok táborába vonul, a tábornok azonban ragaszkodott elhatározásához.” Hancock különítményét lovasság, gyalogság és tüzérség alkotta, „és a tábornok olyan harciasnak látszott . . . mintha ellenség ellen vonulna a csatamezőn”.

Néhány főnök előrelovagolt, hogy tudassa a csejenn harcosokkal a katonák közeledtét, mások Wynkooppal tartottak. Az ezredes később elmondta, „különböző módon adtak kifejezést félelmüknek; mi lesz a látogatás eredménye . . . nem az életüket vagy szabadságukat féltették . . . hanem attól rettegetek, hogy a katonák megjelenésére asszonyaik és gyermekeik soraiban riadalom támad.”

Időközben a csejenn táborban is megtudták, hogy katonák jönnek. Követek jelentették, hogy „Mennydörgő Öreg” dühös, mert Sasorr nem ment el hozzá a Larned-erődbe. Sasornak hízelgett ez a hír, de sem ő, sem Pauní Ölö (akinek sziúi ugyancsak ott táboroztak a közelben) nem akarta megengedni, hogy „Mennydörgő Öreg” és katonái megközelítsék a falvakat. Sasorr és Pauní Ölö háromszáz harcost gyűjtött egybe, és felvonult velük a különítmény ellen. A falvak körül felgyújtották a prérifüvet, hogy a katonák ne verhessnek tábornak a közelben.

Pauní Ölö előrelovagolt, hogy Hancockkal egyezkedjék. Közölte a tábornokkal: ha a katonák nem táboroznak le túlságosan közel a falvakhoz, ő és Sasorr másnap reggel találkozik vele és hajlandó tárgyalásokat folytatni. Napszálltakor a katonák megálltak, és néhány mérföldnyire a Pawnee Fork melletti wigwamoktól letáboroztak. Április 13-a volt, az Ütköző Vörös Fű Holdja.

Aznap este Pauní Ölö és több csejenn főnök távozott a katonák táborából, és visszatért a falvakba, hogy tanácskozzon a harcosok-

kal, mit tegyenek. A főnökök nem tudtak megegyezésre jutni, így végül nem történt semmi. Sasorr azt javasolta, bontsák le a wigwamokat és költözzenek északra, a főnökök azonban, akik látták, milyen erősek Hancock katonái, nem akarák kockáztatni az üldözést.

Másnap reggel a főnökök megpróbálták rávenni Sasorrt, hogy menjen velük és tárgyaljon Hancockkal, a harci főnök azonban csapdára gyanakodott.

Délelőtt Hím Medve elhatározta, hogy a katonák táborához lovagol. Hancock arrogáns hangon kérdezte tőle: hol van Sasorr? Hím Medve igyekezett diplomatikusan felelni. Azt mondta, Sasorr és a többi főnök bölényvadászatra ment. Csakhogy ez még inkább felbőszítette Hancockot. Közölte Hím Medvével, hogy csapataival a faluhoz vonul és ott marad, amíg Sasorr meg nem érkezik. Hím Medve nem felelt, nyugodtan nyeregbe szállt, lassan ellovagolt, majd látótávolon kívül kerülve, gyors ügetésben visszatért a faluba.

A katonák jövetelének hírére felbolydult az indián tábor. „Magam vezetem oda lovamat és megölöm ezt a Hancockot!” – kiáltotta Sasorr. Nem maradt idő a wigwamok lebontására vagy a csomagolásra. A gyermekeket és az asszonyokat pónikra ültették, majd gyorsan elindították északra. A harcosok ezek után fegyvert fogtak, ijjal, lándzsával, puskával, késsel és buzogánnyal készültek a harcra. A főnökök Sasorrt választották vezérükké, de megbízták Hím Medvét, hogy lovagoljon a harci főnök mellett, nehogy harcjában valami ostobaságot kövessen el.

Sasorr felöltötte aranyváll-lapos tisztí zubbonyát, karabélyt dugott dragonyosi vászontartójába, övébe pedig két pisztolyt. Mint-hogy azonban kevés lőszere volt, magával vitte íját, puzdráját is. Az utolsó pillanatban úgy döntött, fehér zászlót is visz magával. Parancsot adott harcosainak, fejlődjenek rajvonalba; egy mérföld széles „frontot” alkottak hát az indiánok a prérin. Tolldíszes lándzsákkal, vállra akasztott íjakkal, töltött puskákkal és pisztolyokkal indult el a Sasorr vezette indián sereg, lassan vonulva a másfél ezer katona és a nagy, mennydörgő ágyúk ellen.

„Ez a Hancock nevű harci főnök vért akar látni – mondotta Hím

Medvének Sasorr. — Ott fogom megölni őt emberei szeme láttára, így aztán lesz majd miért harcolniuk a katonáknak.”

Hím Medve óvatosan megjegyezte, hogy a katonák ötször annyian vannak, mint ők, gyorstüzelő fegyvereket és nagy ágyúkat hoznak magukkal, azonkívül pónijaik jól tápláltak, míg azok a pónik, amelyeken az asszonyok és a gyerekek menekülnek, gyengék, egész télen nem kaptak fűvet. Ha küzdelemre kerülne sor, a katonák megölik valamennyiüket.

Pár perc múlva megpillantották az oszlopot, és a katonák is észrevehették őket, mert rajvonalat alkottak. „Kemény Derekú” Custer harcra készen indult feléjük lovasaival. Csillogtak a kivont kardok.

Sasorr nyugodtan jelt adott harcosainak, megállította őket, majd felemelte a fehér zászlót. A katonák visszafogták lovaikat, és mintegy százötven lépésre az indiánoktól megálltak ők is. Éles szél fújt, mindkét oldalon verdestek a zászlók. Körülbelül egy perc múlva az indiánok azt látták, hogy „Magas Főnök” Wynkoop egyedül lovagol feléjük. „Lovam köré csoportosultak — mesélte Wynkoop —, és örömkönnék adtak kifejezést, hogy láthatnak; azt mondták, most már bíznak benne, hogy minden rendbe jön, hogy nem esik bántódásuk . . . A főembereket Hancock tábornok elé vezettem; az indiánok és a fehér tisztek félúton találkoztak a vonalak között.”

Sasorr odalovagolt a tisztekhez, megállt a „Mennydörgő Öreg” előtt, és nyíltan a szemébe nézett.

„Békét akartok vagy háborút?” — kérdezte Hancock élesen.

— Nem akarunk háborút — felelte Sasorr. — Ha háborút akarunk, nem jönnénk ilyen közel nagy ágyúitokhoz.

— Miért nem jöttél el a Larned-erődbeli tanácskozásra? — kérdezte Hancock.

— Lovaim gyengék — felelte Sasorr —, és aki csak hozzám jön, mind mást-mást mond szándékaitokról.

Magas Bika, Szürke Szakáll és Hím Medve eközben felsorakozott Sasorr oldalán. Aggódtak, látván Sasorr roppant nyugalmit. Hím Medve vette át a szót, és kérte a tábornokot, ne jöjjön közelebb katonáival az indiánok táborához. „Nem tudtunk mit csinálni asszonyainkkal és gyermekeinkkel — vallotta be. — Félték és elmenekültek, nem is térnek vissza többé. Félnék a katonáktól.”

„Vissza kell hoznotok őket” – parancsolta Hancock nyersen. Amikor Hím Medve tehetetlen kézmozdulattal elfordult tőle, Sasorr odasúgta neki, menjen vissza a főnökökkel az indiánok harc-vonalához. „Megölöm Hancockot” – sziszegte halkan. Hím Medve megragadta Sasorr lovának zabláját, félrevonta, és azt mondta neki: ez egész törzsének halálát jelentené.

A szél egyre erősödött, felkavarta a homokot, megnehezítette a beszélgetést. Miután Hancock megparancsolta a főnököknek, hogy hozzák vissza az asszonyokat és a gyerekeket, befejezettnek nyilvánította a tárgyalást.

A főnökök és a harcosok engedelmesen ellovagoltak arrafelé, amerre az asszonyok és gyerekek menekültek, de nem hozták vissza őket. Hancock várt egy-két napig, s haragja nőttön-nőtt. Végül parancsot adott Custernek, üldözze lovasaival az indiánokat, ő maga pedig a gyalogsággal az elhagyott táborba vonult. A katonák alaposan átkutatták a sátrakat, és mindent felégettek; 251 wigwam pusztult el: 962 bölénytakaró, 436 nyereg, bőrök, lasszók, gyékények, konyhai edények és más használati eszközök. A katonák az indiánok minden ingóságát elpusztították. A táborbelieknek így nem maradt egyébük, mint a pónik és az a ruha, ami rajtuk volt éppen.

A csikó-harcosok és sziú szövetségeseik a prérin tombolták ki tehetetlen, vak dühüket falvaik pusztulása hallatán. Postaállomásokat támadtak meg, leszaggatták a távíróvezetékeket, vasútépítő munkások táborait dúlták fel, megbénították a Smoky Hill egész útforgalmát. Az Overland Express utasította munkásait: „Ha indiánok kerülnek lőtávolságba, lőjétek agyon őket. Ne legyetek könyörületesek, mert ők sem könyörülnének rajtatok. Hancock tábornok megvéd benneteket és tulajdonotokat.” Hancock azért jött, hogy elejét vegye a harcnak, a végeredmény pedig az lett, hogy éppen ő robbantotta ki ostobán a háborút. Custer erődről erődre vonult lovasaival, indiánoknak azonban nyomát se találta.

„Sajnálatomra le kell szögezmem, hogy Hancock tábornok expedíciója semmi jóra sem vezetett, ellenkezőleg, számos baj forrása lett” – írta Thomas Murphy, az indián ügyek főbiztosa Washingtonba Taylor kormánybiztosnak.

„Fekete Szakállas” Sanbron pedig így tájékoztatta a belügyminisztert: „Hancock tábornok intézkedései a közérdek szempontjából kártékonyak, az általános humanitás mércéjével mérve embertelennek bizonyultak, ezért helyénvalónak tartom, hogy tájékoztassam Önt idevágó nézeteimről. . . Az a tény, hogy egy ilyen hatalmas nemzet, mint a miénk, így háborúzik néhány száz szétszórtan élő nomáddal, a lehető legszégyenteljesebb színjáték, példátlan igazságtalanság és undorító nemzeti büntetés, amely előbb vagy utóbb az ég méltó haragját zúdítja megtorlásként utódaink fejére.”

Stanton hadügyminiszterhez intézett jelentésében „Nagy Harcos” Sherman más nézetnek adott hangot: „Véleményem szerint ha csak ötven indiánnak is megengedjük, hogy az Arkansas és a Platte között maradjon, őriztetnünk kell minden postaállomást, minden vonatot, a pályamunkások minden csoportját. Más szavakkal: három-ezer katonára lenne szükségünk ötven ellenséges indián féken tartására. Ártalmatlanná kell tenni őket, de gyorsan azt pedig már lényegtelen részletkérdésnek tartom, indiánügyi biztosok beszélik-e rá a távozásra vagy megöljük-e valamennyiüket.”

Shermant magasabb kormánykörök utasították, próbálja meg újabb békéltető bizottsággal távozásra bírni az indiánokat. Így alakult újjá 1867 nyarán a bizottság. Tagja volt Taylor, Henderson, Tappan, Sanborn, Harney és Terry — ugyanazok, akik késő ősszel a Laramie-erődben Vörös Felhővel akartak békét kötni. Hancockot visszavezényelték a prériről, katonáit az egyes erődökben osztották el.

A déli pusztákra vonatkozó új béketerv nem csupán a csejenneket és az arapahókat érintette, hanem a kajovákat, komancsokat és a préri-apacsokat is. Az öt törzsnek együtt kellett volna nagy rezervátumra vonulnia az Arkansas Rivertől délre. A kormány marhacsordákat ígért nekik, valamint azt, hogy megtanítja őket a földművelésre.

A béketárgyalásoknak október elején kellett volna kezdődniük a Medicine Lodge Creeknél, hatvan mérföldnyire a Larned-erődtől délre. Az Indián Ügyek Hivatala biztosítani szeretne volna, hogy minden fontosabb főnök megjelenjen, ezért tömérdek ajándékot halmozott fel a Larned-erődben és több, gondosan kiválasztott kö-

vetet menesztett a törzsekhez. Ezek egyike volt George Bent, aki most „Magas Főnök” Wynkoop tolmácsaként tevékenykedett. Kormos Űstöt könnyen rávették, hogy menjen el a tanácskozásra. Kis Holló, az arapahók, valamint Tíz Medve, a komancsok főnöke is megígérte, hogy ott lesz a Medicine Lodge Creeknél. De amikor Bent a csikó-harcosok táborába érkezett, a vezérek kedvetlenül fogadták. „Mennydörgő Öreg” magatartása bizalmatlansággal töltötte el szívüket a katonákkal szemben. Sasorr nyíltan megmondta, nem megy el a Medicine Lodge Creekhez, ha „Nagy Harcos” Sherman is ott lesz.

Bent és a biztosok tudták, hogy a csejennekkel kötendő békeszerződés sorsa mindenképpen Sasorról függ. Sasorr volt ekkor a csejenn csoportok több száz harcosának vezére. Ha nem írja alá a szerződést, nem lesz béke Kansasban. Feltehetően Bent javaslatára bízták meg Edmond Guerriert, keresse fel Sasort és vegye rá, hogy legalább a Medicine Lodge Creek melletti előzetes tárgyalásokon legyen ott. Guerrier, aki túlélte a Sand Creek-i mészárlást, Bent sógora volt, Sasorr felesége pedig Guerrier unokahúga. Ezek a családi szálak megkönnyítették Bent feladatát.

Szeptember 27-én Guerrier Sasorral és Szürke Szakállal megérkezett a Medicine Lodge Creekhez. Sasorr ragaszkodott hozzá, hogy Szürke Szakáll szóvivőként velük jöjjön; Szürke Szakáll tudott valamelyest angolul, így a tolmácsok nem csaphatták be olyan könnyen. Thomas Murphy főbiztos, aki a bizottság érkezésének előkészítésén fáradozott, forrón üdvözölte a csejenn főnököt. Közölte velük, hogy a küszöbönálló tárgyalások nagyon fontosak, és megígérte, a biztosok ellátják őket élelmiszerrel, „segítő kezét nyújtanak és mindent megtesznek a béke érdekében”.

„A kutya is megvész a fehérek eledelétől — felelte Szürke Szakáll. — Megélünk mi bőlényhúson, csak amire a leginkább szükségünk lenne — lőport, ólmot és gyutacsot —, nem kapunk. Ha adtok nekünk vadászathoz szükséges lőszert, elhisszük majd, hogy jó szándék vezérel.”

Murphy azt felelte, hogy az Egyesült Államok kormánya csak a barátságos szándékú indiánokat látja el lőszerez; megkérdezte továbbá; miért olyan barátságatlanok némely csejennek a fehérek

íránt, miért folytatják rajtaütéseiket? „Mert Hancock felperzselte falunkat — felelte Sasorr és Szürke Szakáll egyszerre. — Mi csak bosszút állunk.”

Murphy biztosította őket, hogy a Nagy Fehér Atya nem adott engedélyt a falu felperzselésére. A Nagy Fehér Atya büntetésül visszahívta Hancockot, sőt, „Nagy Harcos” Shermant, akinek jelenléte ellen Sasorr kifogást emelt, szintén magához kérette a Nagy Fehér Atya. Sasorr végül kijelentette, hajlandó a meg egyezésre. Embereivel a hatvanmérföldnyire levő Cimarronnál táborozik majd, onnan figyeli a tárgyalások menetét, és ha a dolgok az ő szája íze szerint alakulnak, maga is elmegy és részt vesz a tanácskozáson.

A Változó Évszak Holdjának tizenhatodik napján (október 16-án) a Medicine Lodge Creek melletti szép ligetben, magas fák között kezdődött a tanácskozás. Az arapahók, a komancsok, a kajovák és a préri apacsok a tárgyalás színhelye mellett, az erdős parton verték fel táborukat, Kormos Üst pedig a folyó másik partján. Ha összetűzésre kerülne sor, gondolta, legalább ott a folyó közte és a biztosokra ügyelő kétszáz lovas katona között. Sasornak és harcosainak futárok vitték a híreket a tanácskozások menetéről. Ezek a megbízottak azután egyképp ügyeltek a fehér biztosokra és Kormos Üstre, eltökélt szándékuk volt, hogy közbelépnek, ha Kormost Üst a csejenn nép nevében méltatlan szerződést írna alá.

A Medicine Lodge mellett eközben négyezer indián gyűlt össze, de csaknem kizárólag kajovák, komancsok és arapahók. A biztosokat nyugtalanította, hogy jóformán egyetlen csejenn sincs közöttük, holott a bizottság fő célja az lett volna, hogy az ellenséges érzelű csikó-harcosokkal kössön békét, meggyőzve őket: nekik is az lenne a legjobb, ha az Arkansastól délre kijelölt rezervátumra vonulnának.

Október 21-én a kajovák és a komancsok aláírták a szerződést, készen arra, hogy a csejennekkel és az arapahókkal közös rezervátumra költöznek, a bőlényvadászatot az Arkansastól délre eső területre korlátozzák, a Smoky Hill melletti vasút építésével szembeni ellenállásukat pedig feladják. Kormos Üst azonban nem akarta aláírni az okmányt, amíg a többi csejenn főnök nem érkezik a

Medicine Lodge-hoz, Kis Holló és az arapahók pedig ragaszkodtak ahhoz, hogy csak a csejennek után írják alá a szerződést. A csalódott biztosok beleegyeztek még egy hét várakozásba, Kormos Űst meg Kis Köntös pedig a harcosok táborához lovagolt, hogy folytassák diplomáciai tevékenységüket. Öt nap telt el, de egyetlen csejenn sem jelent meg a tárgyalások színhelyén. Október 26-án délután Kis Köntös végre visszatért a csikó-harcosok táborából.

Jelentette, hogy a csejenn főnökök mintegy ötszáz harcossal eljönnek a Medicine Lodge-hoz. Fegyver lesz náluk, és valószínűleg el is sütik puskáikat, jelezvén, hogy lőszert kívánnak, az őszi bölényvadászatra ugyanis ólomra van szükségük. De senkit nem bántanak, ha pedig megkapják az ajándékokat, aláírják a szerződést.

Másnap délben, a meleg őszi napfény sugaraitól aranyozottan, felbukkantak a csejenn lovasok. A délre húzódó hegyháton megálltak, és négyes sorokba rendeződtek „Kemény Derekú” lovasainak mintájára. Némelyikük zsákmányolt kék zubbonyt viselt, a többi harcost piros takaró borította. Lándzsáik, ezüst díszek villogtak a napfényben. A tárgyalások színhelyével szemközt, a folyó túlsó oldalán sorakoztak fel. Trombitásuk ekkor kürtjelet adott, a harcosok pedig vágára ösztökölték a pónikat, majd ötszáz torokból harsant a „hi-ja hi-i-i-ja!” csatakiáltás. Lándzsáikat rázogatták, magasba emelték megfeszülő íjaikat, pisztolyaikból, puskáikból a levegőbe lőttek, s utána a folyóba gázoltak; magasra szökött körülöttük a víz. Pónijaik tomporát korbácsolva fellovagoltak a partoldalon, majd közvetlenül „Fehér Szakállas” Harney előtt torpannak meg, aki mozdulatlanul fogadta őket. A többi biztos fejvesztetten rohant fedezékbe. A főnökök és harcosok gyorsan leugráltak lovaikról, körülvették a rémült megbízottakat, nevetve rázták a kezüket, szerfölött elégedetten, hogy sikerült kimutatniuk a csejenn nép bátorságát.

A kölcsönös üdvözlési szertartások után megkezdődtek a tárgyalások. Magas Bika, Fehér Ló, Hím Medve és Bölény Főnök emelkedett szólásra. Az indiánok nem akarnak háborút, mondták, készek azonban a küzdelemre, ha nem biztosítanak számukra tisztességes békét.

Bölény Főnök utoljára még engedélyt kért a Smoky Hill környéki vadászterületek használatára. Megígérte, a csejennek nem bántják a vasutat, majd kérlelő hangon tette hozzá: „Legyen közös a föld, engedjétek továbbra is itt vadászni a csejenneket.” De a fehérék hallani sem akartak róla, hogy az Arkansastól északra fekvő vidéket megosszák az indiánokkal. Másnap reggel felolvasták a csejenn és az arapaho főnököknek a szerződés szövegét; George Bent volt a tolmács. Hím Medve és Fehér Ló eleinte vonakodott aláírni az okmányt, Bent azonban félrevonta és meggyőzte őket: ez az egyetlen lehetőség, hogy mind saját hatalmukat, mind törzsük pusztaságát biztosíthassák. Az aláírás után a biztosok ajándékokat osztottak, egyebek között vadászathoz szükséges lőszert. A tárgyalások befejeződtek, és a legtöbb csejenn meg arapaho kész volt ígéretéhez híven délre vonulni. Akadtak azonban olyanok is, akik elutasították ezt a megoldást. Három-négyszáz indián már a Cimarrontól északra vonult, s vezetőjük az a harcos volt, aki most sem kapitulált, mert Sasorr neve nem szerepelt az aláírók között.

1867–1868 telén a csejennek és arapahók zöme az Arkansastól délre, a Larned-erőd közelében táborozott. Őszi vadászataikon elegendő húsrá tettek szert, hogy a hideg holdakat átvészeljék, tavasszal azonban válságosra fordult a helyzet: a készletek rohamosan apadtak. Az erődből olykor-olykor ellátogatott hozzájuk „Magas Főnök” Wynkoop, kiosztva a szegényes fejadagokat, amelyeket az Indián Ügyek Hivatala az ő közbenjárására küldött. Közölte a főnökökkel, hogy a washingtoni Nagy Tanács még mindig a szerződés ügyét tárgyalja, még mindig nem járult hozzá az élelmiszer- és ruhavásárlásra ígért pénzüsszeg folyósításához. A főnökök azt felelték: ha lenne elegendő lőszerük, a Red Riverhez mehetnének, hogy bölényt ejtsenek el. De hát Wynkoop se fegyvert, se lőszert nem adhatott nekik.

Ahogy hosszabbodtak a meleg tavaszi napok, úgy nőtt a fiatal harcosok nyugtalansága. Morogtak, mert nem volt elég ennivaló, átkozták a fehéréket, hogy nem tartják be Medicine Lodge-nél tett ígéretüket. Kis csoportokban északra húzódtak tehát régi, Smoky Hill környéki vadászterületeikre. Magas Bika, Fehér Ló és Hím

Medve engedett a büszke csikó-harcosok követeléseinek, ezért végül maguk is átkeltek az Arkansason. Az ifjú harcosok útközben rajtaütöttek néhány félreeső településen, fegyvert és élelmet kerestek.

Wynkoop megbízott Kormos Üst falujába sietett, és kérte a főnököket, legyenek türelemmel, ne engedjék, hogy ifjaik a harci ösvényre lépjenek, még akkor se, ha a Fehér Atya hitszegésre vete-mednék.

„Fehér testvéreink a Medicine Lodge-nál kezüket nyújtották nekünk, most azonban elhúzzák a segítő kart — panaszkolta Kormos Üst. — Mi mégis mindent megteszünk, hogy a kézfogás ereje ujjaink hegyén bizseregjen. Reméljük, a Nagy Fehér Atya megkönyörül rajtunk, ígérete szerint fegyvert és lőszert ad nekünk, hogy vadász-hassunk bölényre, hogy ne szenvedjen éhségtől a családunk.”

Wynkoop remélte, az indiánok most már hamarosan megkapják a fegyvereket és a lőszert, a Nagy Fehér Atya ugyanis új főparancsnokot nevezett ki a kansasi erődök élére, egy „Csillagos Főnököt”, Philip Sheridan tábornokot. A megbízott azonnal tanácskozást szervezett; több főnök, így például Kormos Üst és Kőborjú is elment a Larned-erődbe ismerkedni.

Amikor az indiánok megpillantották a kurta lábú, vastag nyakú, hosszú karú Sheridant, úgy vélték, morcos medvéhez hasonlít. A beszélgetés során Wynkoop megkérdezte a tábornoktól, nem oszthatna-e fegyvert az indiánok között. „No persze, fegyvert osztani nekik — morogta Sheridan. — Ha háborúba vonulnak ellenünk, legalább úgy ölhetjük meg őket, mint férfiakat szokás.”

Kőborjú így vágott vissza: „Szólj katonáidnak, növesszék meg a hajukat, hogy *mi* is férfiakat ölhessünk majd.”

Bár Wynkoop a nem túlságosan baráti megbeszélés során elérte, hogy az indiánok kaptak néhány ósdi flintát, az Arkansas alatt vadászó csejennék és arapahók szívébe nyugtalanság költözött. Még mindig számos csikó-harcos csoport járt a folyótól északra; odamentek jórészt az ifjú férfiak is, szaporodott a rajtaütések száma, egyre több fehér telepest öltek meg.

Augusztus végén a csejennék északon, a Republican River mellékága, az Arikaree mellett gyülekeztek, ott sátorozott a törzs zöme.

Megjelent Magas Bika, Fehér Ló és Sasorr mintegy háromszáz harcossal és családjaikkal. A közelben néhány arapaho és Pauní Ölö sziúi táboroztak. A Solomonnál táborozó Hím Medvétől arról értesültek, hogy Sheridan tábornok felderítő századot szervezett azzal a feladattal, hogy kutassák fel a környékbeli indiánokat. A csejenneket azonban annyira lekötötte a téli élelem biztosításának kérdése, hogy nem sokat törődtek a katonákkal, felderítőkkal.

A Földet Kapingáló Szarvas Holdjában (szeptember 16-án) egy vadászó sziú csapat húsz mérföldnyire délre Pauní Ölö táborától vagy ötven fehéret pillantott meg, amint éppen sátrat vertek az Arikaree mellett. Csak hárman-négyen viseltek közülük kék egyenruhát, a többiek a határvidékiek szarvasbőr ruhája volt. Ez volt hát Sheridan csoportja, Forsyth nyomkeresőinek nevezték őket.

A sziúk riasztották embereiket, Pauní Ölö pedig követeket mentesztett a csejennek táborába, támadják meg együtt a vadászterületeikre behatolt felderítőket. Magas Bika és Fehér Ló nyomban kikiáltókat küldött körbe a táborba, s parancsot adtak az ifjaknak: készüljenek, fessék magukat harchoz. Felkeresték Sasorrt, aki wigwamjában éppen a megtisztulás szertartásával foglalatoskodott. Néhány nappal azelőtt ugyanis, amikor a csejennek közös lakomát csaptak a sziúkkal, egy sziú asszony vasvillát használt kenyérsütéshez, Sasorr pedig csak akkor értesült erről, amikor már evett a kenyérből. Mindenfajta fém, amely a táplálékkal érintkezésbe kerül, ismeretes módon elűzi a varázst; Sasorr tudta tehát, hogy mágikus erejét (amely megmenti a fehérek golyóitól) csak úgy képes visszaszerezni, ha elvégzi a megtisztulás előírt szertartását.

Magas Bika is hitt a varázserőben, de sürgette Sasorrt. Szentül hitte, hogy a csejennek és a sziúk közös erővel könnyen legyőznek ötven fehér felderítőt, csakhogy az is meglehet, hogy a kékkabátosok századai a közelben tartózkodnak, s ebben az esetben szükség van a híres harci főnökre, Sasorr tanácsaira. A tisztulási szertartással elfoglalt harcos azt felelte: menjenek csak előre, mihelyt készen lesz, ő is megy utánuk.

Mivel a katonák táborra kissé távolabb volt, a főnökök úgy határoztak, várnak a támadással másnap reggelig. Legjobb pónijaikon, legjobb dárdáikkal, íjaikkal és puskáikkal öt-hatszáz harcos vonult

végig az Arikaree völgyön. A felderítők táborának közelében megálltak, és a főnökök szigorú parancsot adtak, nehogy kisebb csoportok idő előtt támadjanak, mindnyájan együtt indulnak rohamra, ahogy Sasorr tanította őket, letiporják a felderítőket.

A tilalom ellenére hat sziú és két csejenn – igen tapasztalatlan ifjú harcosok – még napkelte előtt előremerészkedett, hogy ellopják a fehérék lovait. Kiáltozva, takaróikat lengetve rohantak az állatokra a hajnali szürkületben. Sikerült is elhajtaniuk a lovakat, néhányat meg is fogtak, de Forsyth nyomkeresőinek figyelmét is felhívták magukra. Mielőtt a sziúk és csejennnek fő erői megrohanhatták volna a tábort, a felderítőknek volt idejük, hogy az Arikaree száraz medrének valami kis szigetére meneküljenek, ott keresve fedezéket a füzesekben, a magas fű között.

Az indiánok hosszú vonalban vágtattak le a ködös völgybe, dübörögtek a pónipaták a szikkadt földön. Amikor olyan közel jutottak a felderítőkhöz, hogy láthatták, miként menekülnek azok gyorsan a szigetre, a csejenn trombitás kürtjelet adott. Eredetileg a tábort akarták megrohamozni, most le kellett ereszkedniük a kiszáradt folyómederbe. A felderítők ismétlőfegyverei eldőrdültek, az indiánok pedig nyomban két csoportra oszlottak, jobbról és balról kerültek meg a szigetet.

Egész délelőtt köröztek a sziget tájékán, ostromgyűrűvel övezték a felderítők menedékét. De csak a magas fűben álló lovak kínáltak célpontot, és amikor a harcosok sorra lelövöldözték az állatokat, a felderítők mellvédül használták a lőtetemeket. Néhány harcos magányos rohamra vállalkozott a sziget ellen; leszállt lováról, és megpróbált a bozóton keresztül a felderítők közelébe kúszni. Az ismétlőfegyverek gyors tüze miatt vissza kellett húzódnium. Egy Farkas has nevű csejenn kétszer is megpróbálta lóháton áttörni a védelmi gyűrűt. Bűvös erejű párducbőrt viselt, ezért hát egyetlen golyó sem találta el.

Kora délután megérkezett Sasorr, s nyomban körülmélt egy dombtetőről, ahonnan áttekinthette a szigetet. A harcosok zöme pihentette fegyverét, várva, mit tesz majd Sasorr. Magas Bika és Fehér Ló odament hozzá tanácskozásra, de nem kérték meg, hogy vegye át a vezérséget. Bicegve közeledett most egy Fehér Rém nevű

öregember, és azt mondta: „Itt gubbaszt hát Sasorr, az a férfi, aki vezérünk volt egykor, itt kuksol egy domb mögött.”

Sasorr nevetett. Döntött már, mit tesz ezen a napon. Tudta, meg fog halni, mégis nevetett az öregember szavain.

„Azok a harcosok ott várják útmutatásodat – folytatta Fehér Rém. – De mindhiába várnak, te csak itt kuksolsz a domb mögött.”

Sasorr ekkor félrevonult, és felkészült a harcra; homlokát sárgára festette, orrát vörösre, állát feketére, majd feltette negyven tollból font, földig lógó fejdíszét. Amikor elkészült, lovára szállt, és levágtatott a száraz mederágyhoz, ahol a rajvonalba sorakozott harcosok már várták, hogy győzelmes rohamra vezérelje őket.

Lassú trappban indultak el, majd gyorsabb galoppra fogták ponijaikat, végül kegyetlenül meghajtották őket, hogy semmi vissza ne foghassa már a sziget elleni rohamot. De Forsyth nyomkeresői ismét lekaszálták az első vonalat, lefékezve a támadást. Amikor Sasorr a füzes széléhez érkezett, golyó érte a csípője fölött; az ólom áthatolt gerincén. Sasorr a bozótba bukott, ott feküdt sötétedésig, ekkor sikerült a partra kúsznia. Néhány keresésére indult fiatal harcos felvitte a dombra, ahol a csejenn és a szíú asszonyok a sebe-sülteket ápolták. Sasorr lelke még azon az éjszakán elrepült az Örök Vadászmezőkre.

Az ifjú csejenn harcosok Sasorr halála nyomán úgy érezték, fényes csillag hunyt ki az égen. Ő volt az, aki hitet adott nekik, hitet, hogy egyszer még győzni fognak, ha úgy harcolnak földjükért, mint Vörös Felhő.

Sem a csejennek, sem a szíúk nem akartak tovább harcolni, a sziget körül azonban fenntartották az ostromgyűrűt. A felderítők lódögön tengődtek, s a homokba kellett lefúrniuk vízért. Amikor a nyolcadik napon megjelent a felmentés, az indiánok csendben hagyták ott a bűzölgő szigetet.

A fehérek sokáig beszéltek még a sziget ostromáról. „Beecher-szigeti csatának” nevezték a fiatal Friedrich Beecher hadnagy emlékeztére. A túlélők azzal büszkélkedtek, hogy „vörösbőrűek százait” kaszabolták le. Valójában az indiánok csak harminc embert vettek, Sasorr halála viszont szörnyű csapást jelentett. Mindig úgy emlegették az eseményt, mint „Az-Ütközet-Ahol-Sasorr-Elveszett”.

Miután kipihenték az ostrom viszontagságait, a csejennek nagy része délre vándorolt. Mivel mindenütt katonák vadásztak rájuk, nem volt más választásuk, az Arkansastól délre élő rokonaiknál kellett menedéket keresniük. Kormos Üstöt tehetetlen öregnek tekintették, de legalább élt még, azután végtére is a déli csejennek főnöke volt.

Nem sejtették persze, hogy a morcos medvéhez hasonló Sheridan téli hadjáratot tervez ellenük. Amikor érkezett a hideg holdak időszaka, parancsot adott Custernak és lovasainak, pusztítsa el a „vad” indiánok falvait, holott a „vadak” zöme betartotta szerződésben vállalt kötelezettségeit. De Sheridan számára „vad” volt minden indián, aki védekezni merészelt, ha rálöttek.

Azon az őszön Kormos Üst falut épített a Washita River mellett, negyven mérföldnyire az Antilop-domboktól keletre. Amikor az ifjú harcosok hazaszivárogtak Kansasból, megdorgálta őket engedetlenségükért, de megbocsátó atya módjára visszafogadta valamennyit. Amikor novemberben megtudta, hogy katonák vonulnak feléjük, Kis Köntössel és két arapaho főnökkel elment a száz mérföldnyire magasodó Cobb-erődbe, az Arkansastól délre eső területek új kormánybiztosi székhelyére. Az erőd parancsoka az a William B. Hazen tábornok volt, aki a csejennek és az arapahók nyári látogatásai idején mindig barátságosnak és megértőnek mutatkozott.

Ezúttal azonban „új” Hazent találtak a főnökök. Már nem volt olyan segítőkész. Amikor Kormos Üst védelmet kért tőle, engedélyt, hogy a Cobb-erőd körül helyezhesse el 180 wigwamját, Hazen elutasította a kérést. Azt sem engedte meg az arapahóknak és a csejenneknek, hogy a kajovák és a komancsok falvaiban telepedjenek meg. Csupán annyit ígért, hogy nem éri támadás Kormos Üst népét, ha a főnök küldöttségével együtt szépen visszatér falvaiba s ezentúl kordában tartja az ifjú harcosokat. Ajándékozott az indiánoknak némi cukrot, kávé és dohányt, azzal szélnek eresztette őket. Tisztában volt azzal, hogy talán sohasem látja viszont indián barátait, pontosan ismerte ugyanis Sheridan haditervét.

A csalódott főnököket heves északi szél és csípős hóvihár üzte hazaig; november 26-ra virradó éjszaka érkeztek vissza falvaikba.

Kormos Üstöt meggyötörték ugyan a hosszú út viszontagságai, mégis nyomban összehívta a törzsfők tanácsát. (George Bent nem vett részt a tanácskozáson, feleségével, Kormos Üst unokahúgával, apja coloradói farmján járt látogatóban.)

Ezúttal – mondotta népének Kormos Üst – nem szabad megisméltódnie a Sand Creek-i esetnek, a fehérek támadása nem érheti őket váratlanul. Nem ülnek tétlenül, amíg a katonák rájuk rontanak, hanem küldöttséggel mennek elébük és meggyőzik a fehéreket békés szándékaikról. Még mindig havazott, Kormos Üst azonban úgy határozott, hogy mihelyt a felhők szétoszlanak, nyomban útnak indulnak.

Kormos Üst aznap este későn tért nyugovóra, mégis, szokás szerint kora hajnalban ébredt. Wigwamja elé kilépve könnyű szívvel nézte, hogy kiderült az ég. A Washita völgyét sűrű köd ülte meg, a folyó túloldalán vastag hótakaró fedte a hegyeket.

Hirtelen asszonyi kiáltozást hallott, és amikor a nő közelebb ért, megértette a szavakat is: „Katonák! Katonák!” Kormos Üst a wigwamba szaladt fegyveréért. Szempillantás alatt határozott: fel kell lármáznia a tábort, biztosítani népe menekülését; Sand Creeknek nem szabad megisméltódnie, majd ő maga megy a katonák elé a Washita gázlójához, hogy tárgyaljon velük. Felkapta fegyverét, és a levegőbe lőtt. A dörrenés felverte az alvó falut. Kormos Üst parancsot adott a táborbelieknek: szálljon lóra mindenki. Felesége már elő is vezette póniját.

Amikor Kormos Üst éppen indult volna a gázló felé, kürtjel harsant a ködben. Parancsszavak harsogtak, majd nyomban utána a támadó katonák vad rikoltásai. A hóban nem hallatszott a patabogás, csak a „borjúk” csattogása a katonák oldalán, a lószerszámok zörgése, a kürtjelek.

Kormos Üst azt hitte, hogy a katonák a Washita gázlója felől érkeznek, ehelyett azonban a szélrózsa minden irányából felbukkantak a támadók a ködfüggöny mögül. Hogyan menjen mármost egymaga a támadó hadoszlop elébe, hogyan magyarázza meg, hogy az indiánok békét akarnak? Minden ugyanúgy történt, mint Sand Creeknél. Kézen fogta feleségét, maga mögé ültette a pónira, majd gyors ügetésre ösztökélte az állatot. Mindketten túléltek Sand

Creeket, és most olyan volt az egész, mintha egy rémálom ismétlőd-nék. Golyók fűtyültek mellettük.

Már csaknem a gázlónál jártak, amikor meglátták a kékmundé-ros, prémsapkás támadó lovasokat. Kormos Űst visszafogta póni-ját, kezét pedig felemelte a béke jeleként. Haslövés érte; pónija megbotlott. A másik golyó a hátát találta. Kormos Űst lecsúszott lováról a hóba. Égően forró ólom terítette mellé feleségét is; a póni elvágatott. A lovasok átkeltek a gázlón, keresztűlvágtattak Kor-mos Űst és az asszony holttestén; iszap mocskolta a tetemeket.

Custer világos utasítást kapott Sheridantól: „Nyomuljon dél felé az Antilop-dombok irányába, majd le a Washitához, az ellenséges törzsek feltételezhető táborhelyéhez. Semmisítse meg falvaikat és póniállományukat, lölje agyon vagy kösse fel kivétel nélkül vala-mennyi harcosukat, ejtsen foglyul minden asszonyt és gyerme-ket.”

Custer katonái néhány perc leforgása alatt elpusztították Kormos Űst falvát, majd ugyancsak pár percre tartó vad öldökléssel sok száz pónit is leterítették. Ahhoz, hogy valamennyi harcost megöl-jék vagy felkössék, a katonáknak előbb külön kellett volna választani őket az öregektől. Mivel ez hosszadalmas megoldás lett volna, sőt veszedelmesnek is látszott, a lovasok válogatás nélkül öldösték a férfiakat. Százhárom csejenn halt meg így, közülük csak tizenegy harcos; ötvenhárom asszony és kisgyermek fogságba esett.

A völgyben visszhangzó puskaropogás az arapahókat is felriasz-totta, a közeli faluból egy csoportjuk – a csejennekkel közösen – rátámadt az utóvédre. Egy csapat arapaho körülvette Joel Elliott őrnagy tizenkilenc emberét, és valamennyiüket megölte. Déltájban kajovák és komancsok érkeztek meg falvaikból. Amikor Custer látta, hogy a közeli dombokon egyre több indián harcos bukkan fel, összeterelte foglyait, majd az eltűnt Elliott őrnagyot sorsára hagyva, észak felé indult, vissza a Canadian River menti támaszpontra, Camp Supplyba.

Camp Supplyban Sheridan tábornok türelmetlenül várta Custer győzelmének hírért. Amikor közölték vele, hogy a lovasezred haza-felé tart, valamennyi katonáját felvonultatta ünnepélyes fogadá-sukra. A zenekar diadalmas harsogása közepette vonultak be a

győztesek, Kormos Űst és a többi „vad” skalpját lengetve, Sheridan pedig gratulált Custernak „sikeres és bátor akciójához”.

Hivatalos jelentésében, amelyet a „vad gyilkosok” és a „kegyetlen, fosztogató bandák” felett aratott győzelméről tett, Sheridan tábornok lelkesedve közölte: „az öreg Kormos Űstöt . . . megsemmisítettem . . . mint valami ócska nullát”. Azt állította, felajánlotta Kormos Űstnek, nem lesz bántódása, ha a katonai akció kezdete előtt szabad akaratából megjelenik az erődben. „Ajánlatomat elutasította – hazudta Sheridan –, a harcban azután elesett.”

„Magas Főnök” Wynkoop, aki Sheridan eljárása elleni tiltakozásul már korábban lemondott, a távoli Philadelphiában értesült Kormos Űst halálhíréről. Azonnal felemelte vádló szavát, mondván: öreg barátját egészen biztosan csapdába csalták „a fehérek, akikben – fájdalom – jobban bízott a kelleténél. Megölték hát, és most diadalittasan jelentik, hogy birtokukban a skalpja.” Más fehérek is – Kormos Űst barátai – támadták Sheridan háborús politikáját, a tábornok azonban megvetően „jó és jámbor prédikátoroknak” minősítette őket, „akik vadaknak segítenének – férfiakat, nőket és gyermekeket könyörtelenül lemészárló vadembereknek”.

„Nagy Harcos” Sherman azonban Sheridan védelmére kelt; parancsot adott neki további ellenséges indiánok – és pónik – megölésére, egyszersmind azt tanácsolva, hogy a békés szándékú indiánokat gyűjtse táborokba, ahol élelmezhetik és a fehér ember civilizációjára, kultúrájára taníthatják őket.

Ezek után Sheridan és Custer továbbvonult a Cobb-erőd felé, s onnan követeket küldtek a vidék négy törzséhez, felszólítva őket: jöjjenek békét kötni, máskülönben biztos pusztulás vár rájuk. Custer maga indult békés szándékú indiánok felkutatására. A foglyok közül kiválasztott egy csinos fiatal csejenn nőt, akit magával vitt expedíciójára. Bár a nő egyetlen szót sem értett angolul, Custer „tolmács”-ként vette fel a listára.

December végén érkeztek meg Kormos Űst népének életben maradt tagjai a Cobb-erődhöz.¹ Mivel Custer minden pónijukat leölette, gyalog kellett odavánszorogniuk. Most Kis Köntös volt a törzs névleges főnöke. Amikor Sheridan elé vezették, elmondta, hogy

népe az éhhalál szélére került. Custer elégette téli hűskészletüket, a Washita mentén nem találnak bőlényt és már minden kuttyájukat megették.

Sheridan azt felelte: a csejennek kapnak bőséggel enni, ha a Cobb-erődbe jönnek és feltétel nélkül megadják magukat. „Arról azonban szó sem lehet, hogy most békét kötünk, tavasszal meg újra öldösní kezditek a fehéreket – tette hozzá a tábornok. – Ha nem vagytok hajlandók egyszer s mindenkorra békét kötni velünk, akkor csak menjetek, folytassuk a háborút.”

Kis Köntös tudta, hogy erre csak egy válasz lehetséges. „Megteszünk mindent, amit kívántok” – suttogta.

Az arapahók főnöke, Sárga Medve is késznek mutatkozott, hogy embereit a Cobb-erődhöz vezesse. Néhány napra rá megjelent Toszaui az első komancs csoporttal, és megadta magát. Amikor Sheridan elé vezették, Toszaui szeme felcsillant, majd tört angolsággal így szólt: „Toszaui jó indián”.

Mire Sheridan tábornok halhatatlan válasza következett: „Ha én eddig életemben láttam jó indiánt, hát az mind halott indián volt.” Charles Nordstrom hadnagy, aki jelen volt a beszélgetésnél, megjegyezte és másoknak is továbbadta e szavakat. Idővel közmondás lett belőle Amerikában: *Csak a halott indián jó indián.*

Ezen a télen a csejennek és az arapahók, valamint a kajovák és a komancsok egy része a fehérek Cobb-erődbeli alamizsnáján tengették életüket. 1869 tavaszán az amerikai kormány úgy határozott, hogy a Sill-erőd körül összpontosítja a komancsokat és kajovákat, a csejennek és az arapahók számára pedig Camp Supply közelében jelöltek ki rezervátumot. A csikó-harcosok egyik-másik csapata fent maradt messze északon, a Republican River menti táborokban, mások pedig Magas Bika vezetésével délre jöttek, hogy védelmet kérjenek és élelemért könyörögjenek.

Amíg a csejennek a Washita mentén a Cobb-erődtől Camp Supply felé vonultak, Kis Köntös és Magas Bika között viszály támadt; Magas Bikát és csikó-harcosait azzal vádolták, hogy ők az okai a katonákkal támadt vérontásnak. A csikó-harcosok főnöke ekkor Kis Köntös szemére vetette, hogy ugyanolyan gyenge ő is, mint

Kormos Űst volt, hiszen meghódolt a fehéreknek. Magas Bika fogadkozott, hogy soha nem telepszik le a fehérek által kijelölt nyomorúságos rezervátumon. A csejennek mindig szabadon éltek. Milyen joggon akarja a Fehér Ember meghatározni, hol éljen ezentúl a csejennek népe? Vagy szabadok maradnak, vagy meghalnak.

Kis Köntös haragosan ráförmedt Magas Bikára és csikó-harcosaira: hagyják el a csejennek rezervátumát örökre. Ha ellenkezének, összefog a fehérekkel, és úgy úzi el őket. Magas Bika büszkén kijelentette, hogy északra megy embereivel, csatlakozik az északi csejennekhez, akik Vörös Felhő sziúival elűzték a fehéreket a Powder River vidékéről.

Így történt, hogy a déli csejennek – akárcsak Sand Creek után – újra kettéváltak. Magas Bikával csaknem kétszáz csikó-harcos vonult északra családotul. Májusban, vagy amint ők mondták, a Vedlő Lovak Holdjában, ráakadtak a Republican River mellett áttelelt csoportokra. Miközben a Powder River vidékéhez hosszú és veszedelmes útra készülődtek, Sheridan tábornok parancsot adott az Eugene A. Carr tábornok vezetése alatt álló lovasegységnek, keresse meg és szórja szét őket. Carr katonái rábukkantak a csikó-harcosok táborára, és ugyanolyan gátlástalanul legázolták az indiánokat, akárcsak Custer Kormos Űst faluját. Ezúttal azonban egy csoportnyi harcos élete árán feltartóztatta a fehéreket, megakadályozva ezáltal, hogy az asszonyok és gyermekek fogságba essenek.

Az indiánok kis csoportokra oszlottak, így menekültek meg Carr lovassága elől. Magas Bika néhány nap múlva újra összeszedte harcosait, és megtorló támadást hajtott végre a Smoky Hillnél. Az indiánok tönkretették a gyűlölt vasútvonal mintegy kétmérföldes szakaszát, kisebb településeket támadtak meg, és ugyanolyan kíméletlenül legyilkolták a fehéreket, ahogyan az ő véreiket a katonák. Magas Bikának eszébe jutott, hogy Custer csejenn nőket is foglyul ejtett, ezért az egyik *ranch*-ről ő is elrabolt két fehér asszonyt. A két nő (Maria Weichel és Susannah Allerdice) német bevándorló volt, ezért a csejennek egyetlen szót sem értettek a beszédükből, sőt terhükre volt menetelésük során. Magas Bika azonban ragaszkodott hozzá, hogy magukkal vigyék és ugyanolyan bánásmódban részesítsék őket, ahogy a kékmundérosok bántak a csejenn asszonyokkal.

Magas Bika és emberei igyekeztek kicsúszni az egész vidéket tűvé tevő lovasok hálójából, ezért egyre-másra váltogatták táborhelyüket. Lassan haladtak Nebraskán át nyugat felé, Colorado irányába. Júliusban érték el a Summit Springset, ahol át akartak kelni a Platte folyón. A magas vízállás azonban arra kényszerítette őket, hogy ideiglenesen letáborozzanak. Magas Bika parancsot adott néhány fiatal harcosának, hogy botokkal keressenek gázlót a folyón. Rettentő forráság perzselte a vidéket. Az Érett Cseresznye Holdja volt ez, s a csejennek nagy része a wigwamok árnyékában pihent.

Ezen a napon Frank North őrnagy pauní felderítői véletlenül rábukkantak a menekülő csejennek nyomára. (Ugyanezek a pauní zsoldosok kísérték el négy évvel korábban Connor tábornokot a Powder River vidékére, amíg azután Vörös Felhő harcosai el nem űzték őket.) A pauník és Carr tábornok kékmundérosai orvul támadtak Magas Bika táborára. Kelet és nyugat felől jöttek, így a csejennek csak dél felé menekülhettek. A pónik szétszaladtak a szélrózsa minden irányába, s amíg a férfiak megpróbálták összeterelni őket, az asszonyok és a gyerekek gyalogszerrel menekültek.

Nem sokan tudtak elmenekülni. Magas Bika és húsz harcosa egy szurdokban keresett menedéket. Ott volt velük Magas Bika felesége és gyermeke, valamint a két német nő. Amikor a pauní zsoldosok és a katonák a táborra támadtak, a szakadék védelmében tizenkét csejenn harcos vesztette életét.

Magas Bika csatabárdjával lyukakat vágott a szurdok falába, felkapaszkodott a magasba, onnan tüzelt a támadókra. Egyszer sikerült csak lőnie, akkor lebukott, és amikor újra kidugta a fejét, golyó roncsolta szét a koponyáját.

Néhány perc múlva a pauník és a katonák behatoltak a szurdokba. Magas Bika feleségén és gyermekén kívül mindenki elesett. A két német nőt is golyó érte; egyikükben még volt élet. A fehérek szerint Magas Bika lőtte le fehér foglyait, az indiánok azonban tagadták, hogy főnökük ilyen ostobán pazarolta volna lőszerét.

Halott volt hát Sasorr, halott Kormos Üst és Magas Bika. Holt indiánok, jó indiánok. Akár az antilopok és a bölények, csaknem mind kipusztultak a büszke csejennek is.

8 / Donehogaua tündöklése és bukása

1869. március 4. — Ulysses Grant elnöki beiktatása. Május 10. — Promontory Pointnél (a mai Utah államban) találkoznak a Union Pacific és a Central Pacific Railroad sínpárjai; befejeződik tehát az első transzkontinentális vasútvonal építése. Szeptember 13. — A két hírhedt spekuláns, Jay Gould és James Fisk megpróbálja felvásárolni az amerikai aranybányák részvényeit. Szeptember 24. — A kormány aranyat dob a piacra, hogy leszorítsa az árakat; a „Fekete Péntek” tönkreteszi a kisspekulánsokat. November 24. — Megalakul az Amerikai Nők Választójogi Szövetsége. December 10. — Wyomingban választójogot kapnak a nők. December 30. — Philadelphiában megalakul a Munka Lovagjainak (Knights of Labor) szervezete. Megjelenik Mark Twain könyve, a „Jámbor lelkek külföldön”.

1870. január 10. — John D. Rockefeller az olajipar monopolizálása céljából megalakítja a Standard Oil Companyt. Február 15. — Minnesotában elkezdődik a Northern Pacific Railroad építése. Június. — Az Egyesült Államok lakosságának lélekszáma 38 558 371. Július 18. — Rómában a vatikáni zsinat doktrínává teszi a pápa csallhatatlanságát. Július 19. — Franciaország hadat üzen Poroszországnak. Szeptember 1. — III. Napóleon kapitulál a poroszok előtt. Szeptember 19. — Párizs ostromának kezdete. November 29. — Az általános iskolakötelezettség bevezetése Angliában.

Jóllehet ezen a földön hajdan kizárólag indiánok éltek, a törzseket — köztük hány erős törzset! —, amelyek a Mississippitől keletre elterülő államok földjét birtokolták, egymás után irtották ki a civilizáció nyugatra terjedését feltartóztatni próbáló reménytelen küzdelmek során... Ha valamelyik törzs természet adta és szerződésben foglalt jogainak megsértését látva védekezni merészelt, népét embertelenül leöldösték, általában úgy bántak velük, mint a kutyaikkal... Feltételezhető, hogy az indiánok nyugatra telepítésének és összpontosításának politikája emberies elvek jegyében született: a „vörösbőrűeket” akarták megmenteni a fenyegető pusztulástól. Manapság azonban az amerikai lakosság hihetetlen szaporodása és településeiknek az ország egész nyugati részén, a Sziklás-hegység mindkét oldalán történő kiterjedését látva... az indiánokat minden eddiginél aggasztóbban fenyegeti a kipusztulás veszélye.

DONEHO GAUA (ELY PARKER), AZ INDIÁN ÜGYEK
ELSŐ INDIÁN SZÁRMAZÁSÚ KORMÁNYBIZTOSA

Amikor a Summit Springs-i mészárlást túlélte csejennek elérték a Powder River vidékét, látniuk kellett, hogy a délen töltött három tél errefelé is sok változást hozott. Vörös Felhő megnyerte ugyan háborúját; az erődöket kiürítették, a Platte-től északra nyoma sem volt sehol kékmundérosoknak. De a szíúk és az északi csejennek táboraiiban kósza hírek jártak olyasmiről, hogy a washingtoni Nagy Fehér Atya át akarja telepíteni őket messze keletre, a Missouri Riverhez, ahol vad jóformán alig akad. Az indiánokkal jó viszonyt ápoló fehér kereskedők közölték velük, hogy az 1868. évi szerződés szövege szerint a teton-szíúk kormányhivatalát a Missouri mellett kell létrehozni. Vörös Felhő nem hitt ennek a mendemondának. Amikor a Laramie-erődbe ment, hogy „megérintse a tollat” s ezál-

tal a szerződést „aláírja”, közölte a kézjegyét hitelesítő fehér tisztekkel, hogy csak a Laramie-erődöt ismeri el a teton-sziúk kereskedelmi állomásaként, és a tisztek el is fogadták álláspontját.

1869 tavaszán Vörös Felhő ezer oglalával a Laramie-erődbe ment csereberélni, valamint a szerződés szerint esedékes élelmiszeradagért. Az erőd parancsnoka azonban közölte vele, hogy a sziúk kereskedelmi állomása a Missouri River melletti Randall-erőd, menjenek oda, itt semmi keresnivalójuk. Mivel a Randall-erőd jó háromszáz mérföldnyire volt, Vörös Felhő csak nevetett a dolgon, és engedélyt kért, hogy a csereüzletet a Laramie-erődben bonyolíthassa le. Ezer fegyveres harcos volt vele, az erődparancsnok tehát nem akadékoskodott, mindazonáltal megkérte Vörös Felhőt, legközelebb mindjárt a Randall-erődhöz vonuljon embereivel.

Hamarosan kiderült, hogy a Laramie-erőd katonai hatóságai nem tréfálnak. Pöttyös Far és a brulék már arra sem kaptak engedélyt, hogy letáborozzanak az erőd közelében. Amikor Pöttyös Farral közölték, menjen ő is a Randall-erődbe, ha élelmiszerellátmányt akar, a főnök keresztülvágott embereivel a prérin, és letelepedett a másik erőd mellett. A „Laramie-haramiák” szép életének is vége lett; elküldték őket a Randall-erődbe, ahol idegen környezetben, jóformán a semmiből kezdhették újra vállalkozásukat.

Vörös Felhő azonban nem engedett. Kemény háborúban tartotta meg a Powder River vidékét. A Laramie-erőd volt a legközelebbi kereskedelmi központ, a főnöknek tehát esze ágában sem volt a Missourihoz vonulni s ott esedezni az élelmiszer-ellátmányért.

1869 őszén a préri-indiánok mindenütt békében éltek. Táboraikban nagy változások híre járt szájról szájra: hogy Washingtonban új Nagy Fehér Atyát választottak, Grant nevezetűt, és ez a Nagy Fehér Atya állítólag indiánt nevezett ki az indiánok Kis Vörös Atyjává. Az indiánok nem akartak hinni a fülüknek. Az indián ügyek kormánybiztosa mindig fehér ember volt, írni-olvasni tudó fehér. Hát a Nagy Szellem megtanított volna írni-olvasni egy vörös embert, hogy az indiánok Kis Vörös Atyja lehessen?

1870 januárjában, a Sátrakban Kavargó Hó Holdjában, rossz hír jött a feketelábúak földjéről. Valahol a Marias River mellett, Montanában a katonák körülvették a piegan-feketelábúak táborát, és

csaknem az összes indiánt megölték. A hegyi-indiánok a préri-indiánok régi ellenségei voltak, mostanában azonban más volt a helyzet. Ha a katonák indiánokat gyilkoltak valahol, a törzsek mindenütt felbolydultak. A hadsereg megpróbálta titokban tartani a mészárlást, csak azt közölte, hogy Eugene M. Baker őrnagy a montanai Ellis-erődből lovasegységével elindult egy csoport feketelábú megbüntetésére; az indiánokat lótolvajlással vádolták. A préri-indiánok azonban sokkal előbb megtudták az igazságot, mint a washingtoni Indián Ügyek Hivatala.

A mészárlás utáni hetekben az északi préríken különös dolgok történtek. Az indiánok gyűléseket tartottak a különféle kormányhivatalok telephelyén, szidták a kékkabátosokat, a Nagy Fehér Atyát pedig „fületlen és esztelen kutyának” nevezték. Két kirendeltség körül olyan komoly zavargások törtek ki, hogy több épület is lángba borult, az indiánok egy ideig fogságukban tartottak néhány kormány megbízottat, a fehér hivatalnokok némelyikét pedig elűzték.

Mivel hivatalos körökben fontosnak tartották, hogy a január 23-i mészárlást eltussolják, az indián ügyek kormánybiztosa csak három hónap múlva értesült a dologról. William B. Pease hadnagy, a hadsereg fiatal tisztje, aki a feketelábúaknál teljesített közvetítői megbízatást, pályafutását kockáztatva tudatta végül a történeteket a kormánybiztossal. Baker őrnagy egy szállítókosci néhány öszvérenek elkötését ürügyül használta téli hadjáratához, majd megtámadta az útjába eső első indián tábort. A táborban javarészt öregemberek, asszonyok és gyerekek tartózkodtak, közülük is néhányan himlős betegek, az őrnagy tehát nem ütközött ellenállásba. A 219 piegan közül csak negyvenhat maradt életben; a katonák agyonlőtték harminchárom férfit, kilencven asszonyt és ötven gyereket, amikor a nyomorultak előrohantak wigwamjaikból.

A kormánybiztos, értesülve a szörnyűségről, azonnali vizsgálatot követelt a kormány szervektől. A biztost, angol nevén Ely Samuel Parkert valójában Donehogauának hívták (Az-Irokézek-Hosszú-Háza-Nyugati-Ajtájának-Őrzője). Ifjúságát a szeneka-irokézek Tonawanda rezervátumában, New York államban töltötte, és hamarosan tapasztalnia kellett, hogy a fehér emberek világában indián

névvel nem sokra viheti. Törekvő és becsvágyó ember lévén, Donehogaua Parkerre változtatta nevét.

Parker csaknem fél évszázadon át harcolt a faji előítéletek ellen, és vereségek mellett győzelmeket is könyvelhetett el küzdelmében. Még tízéves sem volt, amikor istállófiúként egy katonai támaszponton dolgozott, és sértette büszkeségét, ha a tisztek csúfolták rossz angolsága miatt. Az ifjú szeneka azonnal beiratkozott egy missziós iskolába. Elhatározta, olyan kifogástalanul megtanul angolul olvasni, beszélni és írni, hogy fehér ember többé ki nem nevezheti. Az iskolát bevégezvén arra a felismerésre jutott, hogy népét ügyvédként szolgálhatja leginkább. Abban az időben a fiatalemberekből úgy lehetett ügyvéd, ha ügyvédi irodában dolgoztak előbb, majd államuk ügyvédi kamarájában vizsgát tettek. Ely Parker három évig dolgozott a New York állambeli Ellicottville ügyvédi irodájában, amikor azonban ügyvédi vizsgára jelentkezett, közölték vele, hogy New York államban csak *fehér* ügyvédek gyakorolhatják hivatásukat. Hiába vett fel angol nevet, bőre bronz színén ez mit sem változtatott.

Parker nem adta fel a harcot. Miután kellőképpen felderítette a terepet, az indiánok előtt is nyitva álló pályák közül a mérnökséget választotta. A Rensselaer Műszaki Főiskola elvégzése után diplomát kapott, majd hamarosan elhelyezkedett az Erie-csatorna Társaságnál. Még harmincéves sem volt, amikor az amerikai kormány a rakpartok és vámépületek felügyeletével bízta meg. 1860-ban hivatásának gyakorlása az illinois-i Galenába szólította, ahol összebarátkozott egy bőrkereskedés alkalmazottjával. Az illető a hadsereg nyugdíjba vonult századosa volt, neve: Ulysses S. Grant.

A polgárháború kitörésekor Parker visszatért New Yorkba, hogy irokéz indiánokból ezredet szervezzen az Unió megsegítésére. Engedélyt kért munkájához, a kormányzó azonban elutasította: indiánok számára nincs hely a New York állambeli önkéntesek sorában. Parker ezután Washingtonba ment, s mérnökként ajánlotta fel szolgálatait a Hadügyminisztériumnak. Az Unió hadseregének égető szüksége volt mérnökökre, de nem *indián* mérnökökre. „A polgárháború a fehérek háborúja – mondták Parkernek. – Menjen haza, művelje a földjét, indiánok nélkül is elboldogulunk.”

Parker visszatért a Tonawanda rezervátumba, de tudatta barátjával, Ulysses Granttel, hogy az Unió hadserege nem fogadta el szolgálatait. Grantnek szüksége volt mérnökökre, és egyhónapos aktaháború után végre magához kérethette barátját Vicksburgba. Közösen harcolták végig a háborút Vicksburgtól Richmondig. Ely Parker alezredes jelen volt Lee appomattoxi fegyverletételénél, sőt, ismervén ügyes stílusát, Grant arra kérte, ő fogalmazza meg a kapituláció feltételeit.

A háború utáni négy évben Parkert – immár dandártábornoki rangban – egyre gyakrabban bízták meg kényes indián ügyek elsimításával. 1867-ben, a Kearny-erődnél vívott csata után végigutazott a Missouri északi vidékén, hogy kiderítse, mi az oka az ottani prériindiánok nyugtalanságának. Számos ötlettel tért vissza Washingtonba, hogyan lehetne az indiánpolitikát szerencsés kézzel megreformálni. Egy évet azonban még várnia kellett tervei megvalósításával. Amikor Grantet elnökké választották, Parkert nevezte ki az indián ügyek kormánybiztosává, mert úgy vélte, jobban szót érthet az indiánokkal, mint a fehérek.

Parker lelkesen foglalta el új hivatalát, látnia kellett azonban, hogy az Indián Ügyek Hivatala korruptabb, mint hitte; meg kellett tisztítania a hivatalt a megcsontosodott bürokratától, Parker tehát – Grant beleegyezésével – új rendszert vezetett be ezen túlmenően is; különböző vallási testületek által ajánlott megbízottakat alkalmazott. Mivel így sok kvéker jelentkezett indián kormány megbízottnak, az új tervet hamarosan Grant „kvéker-politikájaként” emlegették.

A közügyekért lelkesedő polgárokból ekkor alakult meg az Indián Kormánybiztosok Bizottsága is azzal a feladattal, hogy ellenőrizze az Indián Ügyek Hivatalának tevékenységét. Parker javaslata szerint ennek a testületnek fehérekből és indiánokból kellett volna állnia, mivel azonban politikai befolyással rendelkező indiánokat nem találtak, a testületet csak fehérek alkották.

1869–1870 telén Parker kormánybiztos (vagyis hát Donehogaua, az irokéz) elégtétellel nyugtázta, hogy a nyugati határvidéken béke honol. 1870 tavaszán azonban már aggodalomra adtak okot bizonyos zavargások hírei; a prérin működő ügynökségek, vagyis kor-

mányhivatalok hírt adtak a törzsek nyugtalanságáról. Amikor Pease hadnagy döbbenetes jelentését megkapta a pieganok lemészárlásáról, Parker tisztán látta már a dolgok eredetét. Tudta, ha az indiánokat nem sikerül meggyőznie a kormány jó szándékáról, nyárta valószínűleg általános háború tör ki a vadnyugati pusztákon.

A kormánybiztos tisztában volt vele, hogy Vörös Felhő mindenáron megvédelmezi majd a szerződés szerint neki ítélt földet, továbbá vadászmezői közelében akarja látni a kereskedelmi kirendeltséget. Bár Pöttyös Far elment a távoli Randall-erődbe, a brulék a rezervátum legnyugtalanabb indiánjai közé tartoztak. Mivel Vörös Felhőnek és Pöttyös Farnak rengeteg híve volt a préri-törzsek körében, szemmel láthatóan ők voltak a legfontosabb személyiségek háború és béke ügyében. Csak az volt a kérdés, megnyerheti-e egy irokéz főnök a sziú-főnökök bizalmát? Donehogaua nem volt biztos a dologban, de elhatározta, hogy megpróbálja.

Udvarias meghívást küldött hát Pöttyös Farnak, volt azonban olyan ravasz, hogy Vörös Felhőnek nem üzent közvetlenül, tudva, a büszke címzett bizonyára parancsként értelmezné az invitációt. Közvetítő útján tudatta hát Vörös Felhővel, hogy a Nagy Fehér Atya washingtoni házában mindig szívesen látott vendég, ha netalán ellátogat a fővárosba. Az utazás gondolata vonzotta Vörös Felhőt; alkalma lenne beszélni a Nagy Fehér Atyával, elmondani, hogy a sziúk nem kérnek a Missouri menti rezervátumból. Megismerheti továbbá a Kis Vörös Atyát, Parker kormánybiztost, aki neve ellenére indián, és úgy futnak ki tolla alól a bűvös betűk, mint egy fehérnek.

Amikor Parker értesült róla, hogy Vörös Felhő Washingtonba készül, John E. Smith ezredest elébe küldte a Laramie-erődbe. Vörös Felhő tizenöt oglalát választott kísérőül, és a csoport május 26-án beszállt a Union Pacific egyik különkocsijába, majd elindult a messzi napkeletre.

Az indiánok számára nagy élmény volt, hogy ott száguldnak ősi ellenségük, a Vasparipa hátán. Omaha (ez az indián nevű város) olyan volt, mint egy fehérrektől nyüzsgő méhkas, Chicago (ugyancsak indián név) pedig megrémítette őket lármájával, kavargásával, szinte éig magasodó épületeivel. Nyüzsgött a temérdek fehér,

úgy ugrándoztak kiszámíthatatlanul, akár a szöcskék, mintha sohasem érték volna el oda, ahová készültek.

Csattogó-imbolygó ötnapos utazás után prüsszkölve futott be a Vasparipa Washingtonba. Vörös Felhő kivételével a küldöttség minden tagja elfogódott volt és komor. Parker kormánybiztos, akiről látni való volt, hogy csakugyan indián, szívélyesen fogadta őket: „Nagyon örülök, hogy itt üdvözölhetlek benneteket. Tudom, messziről jöttök, hogy a Nagy Fehér Atyát, az Egyesült Államok elnökét láthassátok. Örülök, hogy baleset nélkül, egészségben ideértetek mindnyájan. Szeretném hallani, mi mondanivalója van Vörös Felhőnek maga és népe nevében.”

„Alig pár szó a mondanivalóm – felelte Vörös Felhő. – Amikor hallottam, a Nagy Fehér Atya felfedi előttem az arcát, nagyon megörültem, és azonnal elhatároztam, jövök. Szóljatok a beszélő drótokon népemnek. Üzenem, jól vagyok. Ez minden, amit ma mondani akartam.”

Amikor Vörös Felhő és az oglalák megérkeztek a Pennsylvania Avenue-ra, a Washington House-ba, ahol lakosztályt foglaltak nekik, meglepetéssel látták, hogy ott vár már rájuk Pöttyös Far és brulé küldöttsége. Mivel Pöttyös Far engedelmeskedett a kormány felszólításának és embereivel a Missouri River melletti kormányhivatalhoz vonult, Parker kormánybiztos attól félt, nézeteltérés robbanhat ki a két teton vetélytárs között. De nem így történt. Kezet fogtak, és amikor Pöttyös Far elmondta Vörös Felhőnek, mennyire gyűlölik a brulék a dakotai rezervátumot, hogy vissza is akarnak térni régi vadászmezőikre, oglalák és brulék között újra szent volt a béke.

Donehogaua, az irokéz, másnap városnézésre vitte a sziúkat; elment velük a szenátus ülésére, megmutatta nekik a Navy Yardot és az arzenált. A sziúk az útra öltönyt, cipőt kaptak, és most láthatóan feszingtek a fehér ember viseletében. Amikor Parker közölte velük, hogy Mathew Brady meghívta őket műtermébe, hogy lefényképezhesse a neves vendégeket, Vörös Felhő elhárította az ajánlatot. „Nem vagyok fehér ember, sziú vagyok – mondotta. – Nem öltöztetem az alkalomhoz illően.”

Donehogaua nyomban megértette a célzást, ezért közölte vendé-

geivel, ha akarják, Grant elnök Fehér Házbeli díszebédjén már özbőr nadrágban, takarókkal a vállukon és mokasszinban jelenhetnek meg.

A Fehér Ház fogadásán a sziúkra a sok száz gyertyás, gázlángú csillárok nagyobb hatást tettek, mint maga a Nagy Fehér Atya és kormányának tagjai, a külföldi diplomaták és a kongresszusi képviselők, akik mind úgy néztek rájuk, mint a vadakra. Pöttyös Far, aki szerette a finom falatokat, különösen a tejszínhabos eperfagylaltot ízlelgette nagy kedvteléssel. „A fehérek, úgy látszik, sokkal jelesebb dolgokat esznek, mint amilyeneket az indiánoknak küldenek” – mormogta halkan.

A következő napokban Donehogaua-Parker több megbeszélést tartott Vörös Felhővel és Pöttyös Farral. Ha tartós békét akarnak – mondotta –, pontosan tudnia kell, mit kívánnak az indiánok, csak így léphet fel kellő határozottsággal azokkal a politikusokkal szemben, akik az indiánok földjére sóvárgó fehérek igényeit képviselik. Fogadást szervezett a Belügyminisztériumban, ahová valamennyi kormány szerv képviselőjét meghívta a sziúkkal való megismerkedés céljából.

Jacob Cox belügyminiszter nyitotta meg a tárgyalásokat. Beszédében jól ismert fordulatok hangzottak el. A kormány szívesen ad fegyvert és lőszert az indiánoknak vadászat céljára – mondta Cox –, erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha a hivatalos szervek meggyőződtek róla, hogy az indiánok valóban békét akarnak. „Éljetek békében – fejezte be az indiánok számára túlságosan is jól ismert szavakkal –, és akkor mi is megteszünk értetek mindent.” A Missouri melletti sziú rezervátumról egyetlen szót sem ejtett.

Vörös Felhő kezét fogott Cox miniszterrel és a többi hivatalos személyiséggel. „Nézzetek rám – mondotta. – Ott nőttem fel, azon a földön, ahol a Nap felkél, és most onnan jövök, ahol a Nap alábukik. Kinek a hangja zengett fel elsőnek e földön? A vörös nép hangja, azé a népe, amelynek egyéb fegyvere sem volt, mint íja és nyila . . . A Nagy Fehér Atya azt mondja, jó szándékkal, barátsággal gondol ránk. Nem hihetem. Meghívásokatokra messziről jöttem el ebbe a házba. Az én arcom vörös, a tiétek fehér. A Nagy Szellem megtanított titeket olvasni és írni, engem nem. Idejöttem,

hogy elmondjam a Nagy Fehér Atyának, mi nem tetszik nekem földemen. Ti mind közel álltok a Nagy Fehér Atyához, nagyfőnökök is vagytok mindannyian. De azokban a férfiakban, akiket a Nagy Fehér Atya elküld hozzánk, nincs megértés és nincsen szív.

Nem szeretem Missouri menti rezervátumunkat, ezt immár negyedszer mondom.” Egy pillanatra elhallgatott, majd Pöttyös Farra és a brulé küldöttségre mutatott. „Íme néhányan, akik ott élnek. Gyermkeik beteg juhok módjára hullanak el, az a föld nem tetszik nekik sehogyan sem. A Platte mellett születtem, és azt mondták nekem, egyém az a föld északra, délre, keletre, nyugatra... Ha árukat küldtök nekem, útközben ellopják, és ami maroknyi megérkezik, mennyi az, kérdezlek titeket? Elém tartottak valami papírt, ez volt minden, amit a földemért kaptam. Tudom, hogy azok az emberek, akiket hozzánk küldtetek, hazugok. Nézzetek rám. Szegény vagyok és csupasz. Nem akarok én háborút a kormánnyal... Azt szeretném, ha mindezt elmondanátok a Nagy Fehér Atyának.”

Parker kormánybiztos így adta a választ: „Elmondjuk a Nagy Fehér Atyának, amit ma Vörös Felhőtől hallottunk. Az elnök közölte velem, hogy szeretne mihamarább beszélni Vörös Felhővel.”

Vörös Felhő ekkor az indiánok Kis Vörös Atyjára emelte tekintetét; nézte ezt az indiánt, aki megtanult olvasni és írni. „Megadhatnátok népemnek a lőport és az ólmot, amit kér – mondotta. – Maroknyian vagyunk, ti pedig hatalmas nép vagytok, annyit kérek csupán, amennyivel táplálékul vadakat ejthetünk. A Nagy Szellem vadakat teremtett földemen, ezért hát vadásznom kell. Nem úgy van ez minálunk, mint nálatok; ti csak odamentek valahová és elveszitek, ami kell. Van szemem, látom, a fehér ember állatokat tenyészt és így tovább. Tudom, néhány év múlva magam is így teszek majd, és ez jól is van így. Más mondanivalóm nincs.”

A többi indián – oglalak és brulé – körülvette a kormánybiztost, mind beszélni szerettek volna vele, a Vörös Emberrel, aki Kis Atyjuk lett.

Grant elnökkel június 9-én került sor megbeszélésre a Fehér Házban. Vörös Felhő javarészt azt ismételte el, amit a Belügyminisztériumban mondott, hangsúlyozva, hogy népe nem akar a Missouri mellett élni. Az 1868-as szerződés – tette hozzá – jogot adott

nekik, hogy áruikkal cserekereskedelmet folytathassanak a Laramie-erődben, szavatolta a Platte menti kormányhivatal felállítását. Grant nem adott egyenes választ, megígérte azonban, gondja lesz rá, hogy a sziúk jogait ezentúl semmi se sértse. Az elnök tudta, hogy a Kongresszus által jóváhagyott szerződés szövege nem említi sem a Laramie-erődöt, sem a Platte-et, mindössze az állt csak ott, hogy a sziúk kormányhivatalát „valahol a Missouri mellett” kell létrehozni. Megkérte ezért Cox belügyminisztert és Parker kormánybiztost, ismertessék másnap a szerződésben foglalt feltételeket az indiánnokkal.

Parker álmatlanul forgolódott azon az éjszakán. Tudta, a sziúkat becsapták. Elképzelte felháborodásukat, ha majd a nyomtatott szöveget felolvassák és értelmezik nekik. Cox belügyminiszter másnap reggel pontról pontra ismertette a szerződést, Vörös Felhő pedig türelmesen hallgatta az angol szavak lassú fordítását. Amikor az utolsó is elhagzott, határozottan kijelentette: „Először hallok ilyen szerződésről. Sohasem hallottam eddig erről, nincs is szándékomban, hogy ehhez tartsam magam.”

Cox belügyminiszter azt felelte erre, nem hiheti, hogy a Laramiebeli békeküldöttek hazudtak volna a szerződés szövegét illetően.

„Nem azt mondtam, hogy a küldöttek hazudtak – válaszolta Vörös Felhő. – A tolmácsok talán tévesen fordítottak. Amikor a katonák kiürítették az erődöket, aláírtam egy békeszerződést, de nem ezt. Rendezni kell a dolgot.”

Felállt, távozni akart a teremből. Cox felajánlotta, odaadja neki a szerződés egy másolatát, hogy a főnök saját tolmácsával értelmeztesse a szöveget, s más alkalommal tárgyaljanak majd róla. „Ezt a papírt én magammal nem viszem – hangzott Vörös Felhő válasza –, mert ezen egyéb sincs, mint szemenszedett hazugság.”

Este a szállodában a sziúk azon tanakodtak, nem kellene-e másnap nyomban hazautazniuk. Volt, aki szégyellte magát, hogy így térjen haza s mondja el népének, rászédtek és becsapták őket, amikor az 1868-as egyezményt aláírták. Jobb lenne itt, Washingtonban meghalni mindjárt. Csupán Donehogaua, a Kis Atya közbenjárásának eredményeképpen mentek el mégis egy újabb megbeszélésre. Az indián kormánybiztos megígérte nekik, gondja lesz rá, hogy a

szerződést számukra kedvezőbben értelmezzék. Beszélt Grant elnökkel, és meggyőzte őt, hogy a kérdés megoldható.

Másnap reggel a Belügyminisztériumban Parker közölte a sziúkkal, hogy Cox miniszter ismerteti velük a szerződés újraértelmezett szövegét. Cox rövid pár szóval elintézte a dolgot. Sajnálja — mondotta —, hogy Vörös Felhő és emberei félreértették. A Powder River vidéke *kívül* esik ugyan a rezervátumon, de azon a területen *belül* van, amelyen az indiánok vadászmezői húzódnak. Ha tehát a sziúk bármely csoportja a rezervátum helyett inkább a vadászterületen kíván élni, ez ellen a kormánynak semmi kifogása. Továbbá árucseré és élelmiszer-felvétel céljából sem kell okvetlenül a rezervátumra menniük.

Így diadalmaskodott Vörös Felhő két éven belül másodszor is az amerikai kormány felett, ezúttal azonban egy irokéz segítségével. Köszönetet is mondott érte; odalépett a kormánybiztoshoz, és meg-szorította a kezét. „Amikor tegnap megláttam azt a szerződést és benne a sok hamisságot — mondotta, — gyűlölet támadt a szívemben, s talán a tiédben is . . . Most elégedett vagyok . . .”

A találkozó baráti hangulatban ért véget. Vörös Felhő megkérte Parkert, tudassa a Nagy Fehér Atyával, hogy minden elintéződött, s Vörös Felhő kész a Vasparipa hátára szállni és hazautazni.

Cox belügyminiszter is maga volt a megtestesült szívélyesség; közölte Vörös Felhővel: a kormány még egy programot iktatott be az indiánok hazaújtjába, látogatást New Yorkban.

„Oda nem megyek — ingatta fejét Vörös Felhő. — Szeretnék az egyenes úton hazasietni. Épp elég várost láttam . . . Semmi keresnivalóm New Yorkban. Ugyanazon az útvonalon akarok hazatérni, amerre jöttem. A fehérek mindenütt egyformák. Nap mint nap látom őket.”

Amikor azonban megmondták Vörös Felhőnek, azért hívták meg New Yorkba, mert szeretnék, ha beszédet tartana a város népe előtt, a főnök megváltoztatta elhatározását. Elment New Yorkba, és csodálkozva fogadta a lelkes ünneplést, amelyben a Cooper Institute hallgatósága részesítette. Első ízben volt alkalma egyszerű fehérek emberekhez szólni, nem pedig kormánytisztviselőkhöz.

„Mi azt akarjuk, hogy béke legyen — mondotta. — Segítetek-e

majd? 1868-ban fehér emberek jöttek hozzánk okmányokkal. Nem tudtuk elolvasni a szöveget, ezért ők mondták meg nekünk, mi áll a szerződésekben. De nem az igazat mondták. Azt hittük, a szerződésekben az áll, hogy kiűrik az erődöket, mi pedig nem járjuk többé a harci ösvényt. A végén azonban Missouri menti kereskedőkhöz akartak küldeni minket. Nem akartunk a Missourihoz menni, azt akartuk, legyenek ott is kereskedők, ahol mi élünk. Amikor Washingtonba jöttem, a Nagy Fehér Atya elmagyarázta, mi áll a szerződésben, s ekkor kiderült, hogy a tolmácsok becsaptak. Minden, amit akarok, helyénvaló és jogos. Megpróbáltam megkapni a Nagy Fehér Atyától azt, ami rend és jog szerint megillet. Nem sikerült egészen.”

Vörös Felhőnek valóban nem sikerült mindent megkapnia, amit helyénvalónak és jogosnak tartott. Bár azzal a jó érzéssel térhetett vissza a Laramie-erődhöz, hogy keleten sok jó barátja van, nyugaton sok fehér ellenség fogadta. Földfoglalók, *ranch*-tulajdonosok, szállítási vállalkozók, telepesek és mások is elleneztek a sziú kormányhivatal gondolatát a gazdag Platte-völgy közelében, és Washingtonban végül érvényesítették is befolyásukat.

1870 nyarán Vörös Felhő és helyettese, Lovai-Félő-Öreg, minden erejével a béke megőrzésére törekedett. Parker kormánybiztos felkérésére több tucat befolyásos főnököt hívtak össze értekezletre a Laramie-erődbe; az értekezletnek kellett döntenie a sziú kormányhivatal elhelyezéséről. Rábeszélték Tompa Kést és Kis Farkast, az északi csejennek főnökeit, Sok Medvét, az északi arapahóké, Füvek Főnökét, a feketelábú-sziúk és Nagy Lábat, a minnekonzsuk vezetőjét — akik mindig bizalmatlanok voltak a fehérekkel szemben —, csatlakozzanak hozzájuk. A hunkpapák főnöke, Ülő Bika, hallani sem akart egyezményről vagy rezervátumról. „A fehérek gonosz varázsszert hintettek Vörös Felhő szemébe, hogy mindent úgy lásson, ahogy ők akarják” — jelentette ki.

Ülő Bika alábecsülte Vörös Felhő ravaszságát és kitartását. Amikor az oglala főnök a tanácskozáson megtudta, hogy a kormányhivatalnokok a sziú kirendeltséget negyven mérföldnyire a Platte-től északra, a Nyersbőr-sziklához akarják telepíteni, elutasította

ezt az elképzelést. „Ha visszatértek a Nagy Fehér Atyához – mondta a hivatalnokoknak –, hozzátok tudomására, hogy Vörös Felhő nem hajlandó a Nyersbőr-sziklákhoz menni.” Ezek után, bízva abban, hogy az irokéz Donehogaua Washingtonban mindent rendbe hoz, téli táborba vonult a Powder River mentén.

Ely Parker kormánybiztos befolyása azonban sápadni kezdett már. Washingtoni fehér ellenfelei fokozatosan fölébe kerekedtek.

Vörös Felhő makacsságával elérte ugyan, hogy a Laramie-erőtől harminckét mérföldnyire, a Platte mellett ideiglenes sziú kormányhivatal létesült, de két évig sem örvendhetett neki. Abban az időben Donehogaua nem volt már Washingtonban, 1873-ban pedig a sziú hivatalnak a fehér bevándorlók hullámai elől „hátrálnia” kellett; Nebraska északnyugati részén, a White River forrásvidékén állították fel újra. Pöttyös Far és bruléi engedélyt kaptak, hogy Dakotából erre a területre költözzenek. És körülbelül egy év múlva megépült a közelben a Camp Robinson, az elkövetkező nehéz években pedig katonaság ellenőrizte Vörös Felhő és Pöttyös Far kormányhivatalait.

Néhány héttel Vörös Felhő washingtoni látogatása után megkezdődött a Donehogaua elleni kampány. Reformjaival ellenségeket szerzett a befolyásos politikusok (az úgynevezett „Indian Ring”) körében, akik az Indián Ügyek Hivatalát már régóta egész egyszerűen jövedelmező sikkasztások melegágyaként szerették volna hasznosítani. Azzal pedig, hogy a sziú földek fehérek általi feltárását és a Big Horn vidék ásványi kincseinek kiaknázását megghiúsította, nyugaton sem szaporította hívei számát.

(A Big Horn Association Cheyenne-ben alakult, s tagjai a Sorsmanifesztum buzgó híveinek vallották magukat: „A szépséges és gazdag wyomingi völgyek arra hivatottak, hogy az angolszász faj birtokát gyarapítsák. Az a gazdagság, amelyet hegyeink hóborította bércei rejtjenek, a Gondviselés ajándékát jelenthetik ama bátor fehéreknek, akik a civilizáció e távoli előőrseinek feladatára vállalkoztak. Az indiánoknak ki kell térniük a bevándorlók egyre előbbre nyomuló és egyre hatalmasabb hulláma elől, máskülönben elso-dortatnak. Az őslakók sorsa félremagyarázhatatlan jelekkel íratott meg odafönn. Ugyanaz a kifürkészhetetlen akarató Bíró, aki Rómát

pusztulásra ítélte, elhatározta Amerika vörösbőrű népeinek romlását is.”)

1870 nyarán Donehogaua ellenfeleinek egy kis csoportja úgy próbálta kínos helyzetbe hozni az indián kormánybiztost, hogy halogatta a rezervátumokba kényszerített indiánok számára a vásárlandó árukhoz szükséges pénzösszeg megszavazását. Nap mint nap érkeztek Parker hivatalába a táviratok; a kormányhivatalok ügynökei sürgették az élelmiszert, nehogy a kiéhezett indiánok elhagyják a rezervátumot és vadászni induljanak. Néhány helyről erőszakos cselekmények veszélyének baljós híre is érkezett: fellobban a harc, ha nem fut be mihamarább az élelmiszer.

A kormánybiztos ekkor hitelre vásárolt élelmiszert, és nem írt ki pályázatot a szállításra sem. Igyekezett gyorsítani a dolgon azzal is, hogy magasabb szállítási költségeket vállalt; a lényeg az volt, hogy az indiánokat megmentse az éhhaláltól. Eközben azonban megsértett néhány lényegtelennek látszó előírást, alkalmat adva lesben álló ellenfeleinek a támadásra.

Az első támadás – váratlanul – William Welshtől indult el. Welsh kereskedő volt, olykor pedig misszionáriusként tevékenykedett az indiánok között. Ő volt az Indián Kormánybiztosok Bizottságának „kopója”, aki kinevezése után rövidesen benyújtotta lemondását. Visszalépésének oka sem maradt titok, hogyan is maradt volna, amikor 1870 decemberében nyílt levél formájában szellőztette több washingtoni újságban. Welsh „csalással és hivatali ügyeinek kezelése során tanúsított gondatlansággal” vádolta Donehogauát, Grant elnöknek pedig felróta, hogyan nevezhetett ki olyan embert erre a felelős örhelyre, „akit csak egy lépés választ el attól, hogy maga is barbár legyen”. Welsh nyilvánvalóan azt gondolta: az indiánok azért járnak harci ösvényen, mert nem keresztények, ezért az indiánkérdés végleges megoldása az indiánok megkeresztelése lenne. Amikor látta, hogy Parker megtűri az indiánok primitív vallásait, heves ellenszenv támadt benne a „pogány” kormánybiztos iránt, és leköszönt.

Welsh levele megjelent az újságokban, Donehogaua-Parker politikai ellenfelei pedig kapva kaptak az alkalmon, hogy megbuktassák a Kis Vörös Atyát. Egy héten belül készen állt a képviselőház

pénzügyi bizottságának határozata, amely elrendelte az indián ügyek biztosának tevékenységével kapcsolatban felmerült vádak kivizsgálását, magát Donehogauát pedig több napon át tartó kihallgatásra idézte meg. Welsh listáján tizenhárom vádpont szerepelt, ezeket kellett volna Parkernek megcáfolnia. A vizsgálat azonban — meglepetésre — azzal végződött, hogy Parkert minden vádpont alól felmentették, sőt megdicsérték, hogy olyan ügyesen meggyőzte az indián törzseket arról, hogy „a kormányt jó szándék vezérli és bízni lehet szavában”, ezáltal megakadályozta a további prériháborúkat, dollármilliókat takarítva meg az államkincstárnak.

Csak Donehogaua legközelebbi barátai tudták, mennyire megviselte őt a meghurcoltatás. Welsh támadása mélységesen megsértette; különösen azt a rágalmat fájlalta, miszerint „csak egy lépés választja el attól, hogy . . . barbár legyen”, tehát nem alkalmas az Indián Ügyek Hivatala kormánybiztosi feladatkörének ellátására.

Több hónapon át töprengett, mit tegyen ezek után. Elsősorban népének akart segíteni, de attól félt, ha hivatalában marad és politikai ellenfelei állandóan támadják indián származásáért, végül is többet árt, mint használ. Ezenkívül is, tépelődött, ha megtartja hivatalát, nem sodorja-e politikai nehézségekbe régi barátját, Grant elnököt?

1871 nyárutóján benyújtotta lemondását. Baráti körben elmondta, azért távozik, mert „botránykövé” lett, a nyilvánosság előtt azonban úgy nyilatkozott, hogy az üzleti életben próbál szerencsét, mert jobb anyagi körülményeket akar biztosítani családjának. Mint sejtette, a sajtó támadásai nem maradnak el; arra is történt célzogatás, hogy ő maga is az „Indian Ring” tagja, népe árulója.

Donehogauát nem nagyon izgatta mindez, fél évszázad elég volt neki ahhoz, hogy megszokja a fehérek előítéleteit. New Yorkba ment, és a kapitalizmus „aranyfüstös korában” ő is komoly vagyont tett szert. Úgy végezte életét mint Donehogaua, Az-Irokézek-Hosszú-Háza-Nyugati-Ajtájának-Őrzője.

9 / Cochise és az apacs gerillák

1871. január 28. — Párizs kapitulál a porosz hadak előtt. Március 18. — A Párizsi Kommün kikiáltása. Május 10. — A német-francia békeszerződés aláírása; Franciaország lemond Elzász-Lotaringiáról. Május 28. — A Párizsi Kommünt vérbe fojtják. Október 8. — A chicagói nagy tűzvész. Október 12. — Grant elnök betiltja a Ku-Klux-Klant. November 10. — Henry M. Stanley megtalálja Afrikában Livingstone-t. Az impresszionista festők első párizsi kiállítása. Megjelenik Darwin műve, „Az ember származása”.

1872. március 1. — A Yellowstone Nemzeti Park megalapítása; James Fisk és Jay Gould korrupt „Erie Ring”-je összeomlik. Június. — Az Egyesült Államok Kongresszusa eltörli a szövetségi jövedelmi adót. Október. — Vezető republikánusokat azzal vádolnak, hogy részvényeket kaptak a Crédit Mobilier Társaságtól, mert politikai befolyásuk érvényesítését ígérték a Union Pacific Railroad érdekében. November 5. — A New York állambeli Rochesterben le tartóztatják Susan B. Anthonyt és a női választójog más harcosait, akik szavazni próbálnak. November 6. — Grant elnököt másodszor is az Egyesült Államok elnökévé választják.

Amikor ifjú voltam, bejártam ezt az egész földet keletről nyugatig, és sehol sem láttam mást, csak apacsokat. Sok nyár múltával újra bejártam, és íme láttam, új emberfaj érkezett, hogy elvegye a földet. Miért? Miért várnak az apacsok arra, hogy meghaljanak — miért hordozzák életüket az ujjuk hegyén? Kószálnak hegyen át, prérin át, és arra gondolnak, hogy bár a súlyos égbolt zuhanna le rájuk. Nagy nép volt egykor az apacsoké, ma csak kevesen élnek már közülük, és ezért hordozzák életüket az ujjuk hegyén.

COCHISE, A CSIRIKAHUA - APACSOK FŐNÖKE

Nem akarok a hegyek között bolyongani többé. Nagy szerződést akarok... és tartós békét, mert betartom majd a szavam, amíg a kövek meg nem olvadnak... Isten teremtetten a Fehér Embert és Isten teremtetten az apacsokat is; és az apacsoknak éppen annyi joguk van a földhöz, mint a fehéreknek. Szerződést akarok, tartós szerződést, hogy apacsok és fehérek békén járassák a földet, egymással ne viszálykodjanak.

DELSHAY, A TONTO - APACSOK FŐNÖKE

Ha nincs az a szörnyű mészárlás, sokkal több ember élne ma itt, de ki bírta volna ki az életet a szörnyűségek után? Amikor Whitman hadnaggyal békét kötöttem, keblem dagadt, boldogan vert a szívem. A tucsoniak és San Xavier lakói örültek. Úgy viselkedtek, mintha nem lenne se fejük, se szívük... szomjazhatnak a vérünkre igencsak... A tucsoniak megírnak mindent az újságban, úgy írnak meg mindent, ahogy ők gondolják. De nincs, akinek az apacsok is elmondhatnának mindent, ahogy ők gondolják.

ESKIMINZIN, AZ ARAVAIPA - APACSOK FŐNÖKE

George Bent és indián felesége (Fénykép 1867-ből)

*Az amerikai bölény a puszta indiánjainak
négy lábon járó éléskamrája és rubatára volt*

*Sok millió bölény kiirtása után védett területen sikerült megakadályozni
a hatalmas növényevők teljes kipusztulását*

*Százéves pillanatfelvétel:
csejenn asszonyok kifeszítik az elejtett bölény bőrét.
A báltérben jellegzetes indián sátrak, a tipik*

A bölénykoponyákból valóságos balmok tornyosultak az elcsendesedett prérin. A csontból enyvet főztek

A puszta télen. Mit zümmöghetnek a „beszélő drótok?”

*A bőlénylegelők helyén kezdesleges farmépületek magasodtak fel.
A bástérben a jellegzetes szélkerék*

*Vadnyugati idill a valóságban:
agyagtéglából épített házak és keményen dolgozó,
rosszul táplált emberek*

„Bár igazságtalanul
bántak velem,
reménykedem. . .”

*Szűi asszonyok a Standing Rock-i kormányhivatalnál
élelmiszerre várnak (Fénykép a nyolcvanas évekből)*

„Buffalo Bill”,
eredeti nevén William F. Cody,
nyugati nyomkereső,
később mutatványos

„Csillagos” Crook tábornok

„Medvebunda” Miles
díszuniformisban

„Kézubonyosok” csata előtt

A „Vasparipa” állomása valahol a prérin

Vörös Felhő 1871 nyarán tett látogatása után Ely Parker kormánybiztos és más kormányhivatalnokok azt fontolgatták, tanácsos-e Cochise-t, a nagy apacs főnököt is meghívni Washingtonba. Az apacsok földjén „Csillagos” Carleton Főnök visszahívása óta nem került sor katonai akciókra, gyakran érkeztek azonban jelentések a fehér telepések és a kóborló indián csoportok összecsapásairól. A kormány az indiánok számára négy rezervátumot jelölt ki Új-Mexikóban és Arizonában, de kevés apacs volt hajlandó oda vonulni. Parker kormánybiztos már régóta abban reménykedett, hogy apacs földön Cochise a kezére járhatna a tartós béke érdekében; megkérte ezért hivatalának területi megbízottait, hívják meg a főnököt Washingtonba.

1871 tavaszáig azonban fehér ember nem akadt Cochise nyomára, és amikor végre létrejött a kapcsolat, a főnök visszautasította a meghívást. Azt mondta: nem bízik az Egyesült Államok hatóságaiban, sem a katonaiakban, sem a polgáriakban.

Cochise csirikahua-apacs volt. Magasabb termetű volt népének harcosainál. Széles válla, hatalmas mellkasa, értelmes arca és fekete szeme, nagy, egyenes orra, igen magas homloka és sűrű fekete haja feltűnő jelenséggé tette. Azok a fehérek, akik ismerték, viselkedését barátságosnak, külsejét igen ápoltnak és tisztának tartották.

Amikor az első amerikaiak Arizonába érkeztek, Cochise szívélyesen fogadta őket. Az Egyesült Államok 1. dragonyosezredének őrnagyával, Enoch Steennel találkozva, Cochise 1855-ben ígéretet tett arra, hogy nem háborgatja a Kaliforniába igyekvő fehéreket, akik átvonulnak a csirikahuák földjén. Nem emelt kifogást az ellen sem, hogy a Butterfield Overland Mail postaállomást létesített az Apache Pass nevű hágónál. A közeli apacsok még fát is vágtak az építkezéshez, s cserébe élelmiszert kaptak munkájukért.

1861 februárjában Cochise üzenetet kapott, hogy menjen Apache Passba, mert egy fehér tiszt tanácskozní akar vele. Cochise azt hitte, hogy „rutin dolog” az egész, magával vitte hát családját: fivérét, két unokaöccsét, egy asszonyt és egy gyermeket. A tiszt, aki beszélni akart vele, bizonyos George N. Bascom volt, a 7. gyalogezred hadnagya. Bascom azzal a megbízatással érkezett, hogy századával szerezzen vissza néhány állatot, amelyeket bizonyos

John Ward *ranch*-éről loptak el, valamint keressen meg egy ugyan-
onnan elrabolt fiút. Ward szerint Cochise csirikahuái voltak a tet-
tesek. Abban a pillanatban, amikor Cochise és rokonsága belépett
Bascom sátrába, tizenkét katona vette körül őket, a hadnagy pedig
szigorúan megparancsolta az indiánoknak, kerítsék elő a fiút meg
az állatokat.

Cochise hallott a fiú eltűnéséről. Közölte: Ward *ranch*-ét gilai
prérifarkas indiánok, coyoterók csoportja rohanta le, akik valószí-
nűleg a Fekete-hegyek vidékén sátoroznak. Felajánlotta, megpró-
bálja váltságdíj árán kiszabadítani a fiút a prérifarkas indiánok fog-
ságából. Bascom azonban vádló hangon kijelentette: a fiú és az
állatok a csirikahuáknál vannak. Cochise azt hitte, a fiatal tiszt tré-
fál. Bascom azonban nagyon ingerültnek látszott, és amikor Cochi-
se visszautasította a vádat, parancsot adott, hogy tartóztassák le a
főnököt rokonaival együtt. Kijelentette, túsznak tekinti őket, amíg
az állatok és a fiú vissza nem kerülnek a *ranch*-re.

A katonák éppen körülfogták volna Cochise-t, ő azonban hirtelen
felhasította a sátor oldalát és elmenekült. Sűrű golyózápor követte,
meg is sebesítették, de elfogni nem tudták. Rokonai kiszabadítása
érdekében Cochise és harcosai foglyul ejtettek három fehéret, hogy
az öt indiánért cserébe felajánlhassák őket a katonáknak. A had-
nagy azonban csak úgy hajlott a cserére, ha az indiánok a lopott jó-
szágot és a fiút is visszaadják.

Cochise roppant haragra gerjedt — bántotta, hogy Bascom nem
hisz neki —, körülvette hát Apache Passt, ostromzárat vonva a pos-
taállomáson tartózkodó gyalogoszázad köré. Miután újabb hiába-
való csereajánlatot tett Bascomnak, Cochise megölte foglyait, sőt
lándzsájával megcsonkította őket; az apacsok a spanyoloktól vet-
ték át ezt a kegyetlen szokást. Bascom hadnagy bosszúja se késett;
néhány nap múlva felkötötte Cochise három férfi rokonát.

Ebben a történelmi pillanatban váltak a spanyolok helyett az
amerikaiak a csirikahuák gyűlöletének tárgyává. Negyedszázados
gerillaháború következett, amely több emberéletbe és pénzbe ke-
rült, mint az összes többi indián háború együttvéve.

Abban az időben, 1861-ben, Mangas Colorado (Vörös Zeke) volt
az apacsok nagy harci főnöke. A hetvenéves mimbrefño még a szál-

fatermetű Cochise-nál is magasabb volt. Számos csoport engedelmeskedett szavának az Arizona délkeleti és Új-Mexikó délnyugati részén élő törzsek között. Cochise felesége Mangas lány volt, így a Bascom-ügy után a két főnök szövetségre lépett, hogy az amerikaiakat kiűzzék földjükről. Szekéroszlopokat támadtak meg, megbénították a postaforgalmat és hétszáz fehér aranyásót űztek el a Chiricahua Mountains vidékéről. A kék- és a szürkemundérosok polgárháborújának kitörése után Mangas és Cochise állandóan zaklatta a szürkéket, tehát a délieket, amíg vissza nem húzódtak keletre.

1862-ben azután a csirikahuák földjén át vezető régi úton megjelent „Csillagos” Carleton több ezer katonája. Kaliforniából jöttek. Eleinte századok érkeztek csupán, megálltak az elhagyott Apache Pass-i postaállomás környékén egy kis forrásnál, megittaták állataikat. Július 15-én Mangas és Cochise felállította ötszáz harcosát a sziklás dombokon, ahonnan szemmel tarthatták a szorost és a forrást. Nyugat felől három kékmundéros gyalogosszázad közeledett, kíséretükben egy csapat lovasság és két ekhós szekér. Amikor a háromszáz katonából álló különítmény átvonult a szoroson, az apacsok hirtelen rájuk támadtak. A katonák, miután néhány percig viszonzották az indiánok puskatüzét és nyílzáporát, gyorsan visszavonultak a szorosból.

Az apacsok nem vették űzőbe őket. Tudták, a kékmundérosok ügyis visszajönnek. Valóban – a katonák rendezték soraikat, és újra előrenyomultak a szoroshoz. Most a két kocsi közvetlenül a nyomukban döcögött. A katonák pár száz lépésnyire megközelítették a forrást, ott azonban nem leltek fedezéket, a környező dombokon pedig az apacsok lestek rájuk. A kékmundérosok néhány percig nem mozdultak. Akkor a kocsik is begördültek, majd hirtelen hatalmas villámok csaptak ki belőlük. Fekete füstfelhő kavargott, mennydörgés visszhangzott a sziklák között, repülő fémdarabok hasították süvítve a levegőt. Az apacsok emlékeztek még a spanyolok kis ágyúira, de ezek a hatalmas, mennydörgő kocsiagyúk félelemmel töltötték el őket. A harcosok elmenekültek, a kékmundérosok pedig előrenyomultak és elfoglalták a forrást.

Mangas és Cochise azonban nem hagyta annyiban a dolgot. Ha

sikerül a katonákat elcsalogatni a mennydörgő szekerektől, talán mégis legyőzhetik őket. Másnap reggel látták, hogy a lovasság egy része visszanyargal nyugat felé, valószínűleg azért, hogy a többi közeledő csapatot figyelmeztesse. Mangas ötven lovasával levágta a dombról, hogy elvágja az útjukat. Az ezt követő csetepatéban Mangast lövés érte a mellén, eszméletlenül bukott le lováról. Harcosainak kedvét szegte vezérük elvesztése, ezért abbahagyták a küzdelmet, és a sebesült, vérző Mangast felcipelték a dombra.

Cochise elhatározta, megmenti Mangas életét. Mivel azonban a varázslók hadarásaiban, mondókáiban nem bízott, függőágyba helyezte apósát, majd harcosai kíséretében a száz mérföldre délre fekvő Janos mexikói faluba lovagolt vele. Élt ott egy híres mexikói seborvos, annak adta át az eszméletlen Mangas Coloradót e szavak kíséretében: *Gyógyítsd meg őt. Ha meghal, meghal ez a város is.*

Néhány hónap múlva Mangas otthon volt megint a Mimbres-hegyek között. Széles karimájú szalmakalapot viselt, *sarapé*-t, bőrnadrágot és szandált; mind Mexikóból hozta. Soványabb volt, az arca is ráncosabb, mint régen, de még mindig jobban lőtt és lovagolt, mint sok fiatal harcos. A hegyek között lábadozva hallotta, hogy „Csillagos” Carleton Főnök a Bosque Redondónál körülvette és foglyul ejtette a meszkalerókat. Azt is elbeszélték a hírhozók, hogy a kékmundérosok mindenütt hajtóvadászatot rendeznek az apacsokra, kocsziágyúikkal ölik az indiánokat, amiképpen az ő és Cochise harcosai közül is lemészároltak hatvanhármat Apache Passnál.

A Repülő Hangyák Holdjában (1863 januárjában) Mangas a Mimbres folyónál táborozott. Egy ideje azon jártak gondolatai, hogyan szerezhetne békét az apacsok számára, mielőtt meghal. Emlékezett még az 1852-ben Santa Fében aláírt szerződésre. Akkor az apacsok és az Egyesült Államok népe örök békét és barátságot ígért egymásnak. Néhány évig meg is volt a béke és a barátság, most azonban feszült a gyűlölet, aratott a halál. Mangas szeretne volna, ha népe újra békében élhetne. Tudta, hogy legbátrabb harcosai, Victorio és Geronimo sem állhat ellen az Egyesült Államok haderejének. Az lenne talán a legjobb, ha újra békét kötne az amerikaiakkal, a hangyaként nyüzsgő kékmundéros katonákkal.

Egy nap valami mexikói férfi közeledett zászlóval Mangas táborához. Azt mondta, néhány katona van a közelben, békéről szeretnének tárgyalni. Mangas a gondviselés ujját látta ebben a véletlenben. Szívesebben tanácskozott volna ugyan egy csillagos főnökkel, mindazonáltal kijelentette, hajlandó szót váltani Edmond Shirlanddel, a kaliforniai önkéntes ezred kis *capitánjával*. A mimbrenños harcosok igyekeztek lebeszélni őt a találkozásról. Nem emlékszik-e, mi történt Cochise-zal is, amikor az Apache Passhoz ment a katonákhoz? Mangas megnyugtatta őket. Végül is öregember. Miért akarna ártani a mexikói egy ilyen öregembernek, aki csak békét akar és semmi mást? A harcosok így is ragaszkodtak hozzá, hogy elkísérjék; a főnök kiválasztott tizenöt embert, s velük lovagolt a katonák táborához.

Amikor a tábor látótávolságba kerültek, Mangas és emberei várták, hogy a *capitán* felbukkanjon. Egy spanyolul tudó aranyásó jött elő, hogy Mangast a táborba vezesse, a harcosok azonban nem akarták elengedni főnöküket, amíg Shirland kapitány ki nem tűzi a fehér zászlót. Amikor a zászló megjelent a magasban, Mangas parancsot adott harcosainak: forduljanak vissza. Egyedül akart menni. Biztos volt benne, hogy a fehér zászló védelmet jelent. A táborhoz lovagolt, de alig tűntek el harcosai, a bozótból egy tucat katona ugrott elő, fegyverüket részegezve. Mangas fogoly volt.

„Gyorsan a régi McLean-erőd melletti táborunkba vittük Mangast — mesélte később Daniel Conner, a kaliforniai önkéntes ezreddel utazó aranyásók egyike —, és velünk egy időben West tábornok és törzse is megérkezett. A tábornok odament a rabként őrzött Mangashoz, hogy beszéljen vele. Törpének látszott az apacs óriás mellett, aki mindenki fölé magasodott termetével. Mangas láthatóan levert volt, nem akart beszélni, bizonyára rájött, mekkora hibát követett el, hogy hitt a sápadtarcúaknak.”

Két katonát bíztak meg Mangas őrzetével. Amikor leszállt az éj, fogvacogtató hideg lett, és a katonák tüzet raktak, nehogy foglyukkal együtt megfagyjanak. Az egyik katona, Clark Stocking önkéntes elmondta később, hallotta, amikor West tábornok megparancsolta az öröknek: „Élve vagy halva, de holnap reggelre is itt legyen — világos? *De akkor már inkább halva.*”

Mivel Mangas emberei ott voltak a közelben, további őrszemek is parancsot kaptak, hogy a sötétség beálltával őrzáratozzanak a tábor körül. Közöttük volt az aranyásó, Daniel Conner. Amikor röviddel éjfél előtt a sátorhoz ért, észrevette, hogy Mangas őrei bántalmazzák az öreg főnököt. Az árnyékba húzódva figyelte őket. Tűzben forrósított szuronyaikkal döfködtek rabtartói Mangas lábfejét és lábszárát. A főnök egy ideig tűrte a kínzást, végül azonban felemelkedett, és „éles hangon, spanyolul mondta az öröknek, végtére ő mégsem gyerek, akivel játszodozni lehet... Még el sem mondta ezt, amikor a két őr rászegezte muskétáját, majd csaknem egyszerre tüzelt.”

Amikor Mangas a földre rogyott, kilőtték rá pisztolyaikat is. Az egyik katona megskalpolta, a másik levágta a fejét, megfőzte, leszedte róla a húst, hogy eladhassa valami orvosnak. A csonka holttestet az árokba lökték. A hivatalos jelentésben az állt, hogy Mangast szökés közben lőtték le.

Ezek után az indiánok, Daniel Conner szavaival élve, „kegyetlen és könyörtelen háborút indítottak... Egyetlen céljuk az volt, hogy Mangas halálát megbosszulják.”

Az arizonai csirikahua földtől egészen az új-mexikói Mimbres hegyvonulatig Cochise és háromszáz harcosa mindenütt a harci ösvényre lépett, hogy elűzze a hitszegő sápadtarcúakat. A harcosok másik csoportját Victorio vezette; közöttük voltak a Bosque Redondóról elmenekült meszkalerók is. Településeket és utakat támadtak meg a Rio Grande mentén, a Jornada del Muerto és El Paso között. Apró harci csoportjaik két éven át nyugtalanságot teremtettek a délnyugati végeken. Java részük csak íjjal-nyíllal volt felfegyverezve, s nyílvesszőként gyenge, három láb hosszú, kvarchegyű nádszálakat használtak. Ezekkel a primitív fegyverekkel is remekül küzdöttek, a katonák azonban százszoros túlerőben voltak; az indiánokra tehát nem várt egyéb sors, mint a halál vagy a fogság.

A polgárháború befejeztével – Carleton tábornok visszarendelése után – az Egyesült Államok kormánya békeajánlatokat tett az apacsoknak. A Nagy Levelek Holdjában (1865. április 21-én) Victorio és Nana találkozott a kormány képviselőjével Santa Ritában. „Embereimmel együtt békét akarok – jelentette ki Victorio. – Belefárad-

tunk a háborúzásba. Szegények vagyunk, alig tudunk enni adni családunknak, alig van testünkön takaró. Szeretnénk békét kötni, ha valóban tartós béke lenne. . . Kezemet, számat friss, hideg vízzel mostam meg, amit mondok, igaz hát.”

„Hihetsz szavunknak” — tette hozzá Nana.

A megbízott röviden így felelt: „Nem azért jöttem, hogy megkérjelek titeket, kössünk békét, hanem hogy közöljem, békében élhettek, ha a Bosque Redondó-i rezervátumra vonultok.”

Az apacsok sokat hallottak már erről a rezervátumról, s amit hallottak, az mind rossz volt. „Nincs zsebem, ahol megőrizhetném szavaidat — felelte Nana szárazon —, de szívemben mélyre süllyedtek szavaid. Nem felejttem el őket.”

Victorio két nap haladékot kért, mielőtt az apacsok a rezervátum felé indulnának. Össze kellett gyűjtenie embereit, lovait. Megígérte a küldötteknek, hogy április 23-án újra találkoznak vele Pinos Altosban.

A kormány megbízottja négy napon át várakozott Pinos Altosban, de hiába, egyetlen apacs sem jelentkezett. Az indiánok inkább az éhezést és a halált választották, de nem mentek a gyűlölt Bosquéra. Néhányan délre, Mexikó felé húzódtak, mások Cochise-hoz csatlakoztak a Dragonyosok-dombjai között. Apache Pass-i élménye és Mangas meggyilkolása után Cochise már nem is válaszolt a békeajánlatokra. A következő öt évben az apacs harcosok általában távol maradtak az amerikai erődöktől és településektől. Valahányszor azonban egy telepes vagy aranyásó óvatlanul viselkedett, lecsaptak rá, elrabolták lovait, jószágait; így folyt az állandó gerillaháború. 1870-ben megszorodtak a rajtaütések, s mert a fehérek elsősorban Cochise-t ismerték, a főnökök közül mindig őt tették felelőssé, bárhol csaptak is össze az indiánokkal.

Ez okból tehát az indián ügyek kormánybiztosa 1871-ben nyomtatékosan kérte Cochise-t, látogasson a tavaszon Washingtonba. Cochise azonban nem hihette, hogy bármi is megváltozott, továbbra sem bízott az amerikai kormány képviselőiben. Amikor néhány hét múlva megtudta, mi történt Eskiminzinnel és az aravaipákkal Camp Grantben, még szilárdabban vallotta, hogy egyetlen apacs sem bízhat a hitszegő amerikaiakban.

Eskiminzin és 150 embere az Aravaipa Creek mellett élt, nevüket is innen kapták. Cochise búvóhelyétől északra, a San Pedro folyó és a Galiuro-hegyek között táboroztak. Eskiminzin zömök, kissé görbe lábú apacs volt,¹ rokonszenves bulldogarcú férfi; vérmérsékletét tekintve hol csendes és könnyen kezelhető, hol meg indulatos, hirtelen haragú. 1871 februárjában Eskiminzin elment Camp Grantbe, az Aravaipa Creek és a San Pedro egyesülésénél épült kis helyőrségbe. Hallotta, hogy az ottani *capitán*, Royal E. Whitman hadnagy, barátságos ember. Szeretett volna beszélni vele.

Eskiminzin elmondta Whitmannek, hogy embereinek nincs már otthonuk sem, mert a kékmundérosok szüntelenül zaklatják őket, rájuk lönek pusztán csak azért, mert apacsok. Szeretne békét kötni végre, hogy letelepedhessen az Aravaipánál és földműveléssel foglalkozzék.

Whitman megkérdezte Eskiminzint, miért nem vonul a Fehér-hegyek vidékére, ahol a kormány rezervátumot szervezett számukra. „Az nem a mi földünk – felelte a főnök. – És az ott élő indiánok (a »prérifarkasok«) sem a mieink. Megvagyunk békében, de sosem közösködünk velük. Apáink és apáink atyái emberemlékezet óta itt éltek ezen a földön, a hegyek közt, ezekben a völgyekben természetek kukoricát. Megtanultuk a *mescal* készítését,* ez lett a fő táplálékunk, van is belőle elegendő nyárra-télre. A Fehér-hegyekben azonban nem nő *mescal*, ha pedig nincs *mescal*, betegek leszünk. Embereink nemrégiben a Fehér-hegyekben jártak, de keserű szívvel tértek meg onnan, mondván: »Menjünk az Aravaipához, kössünk végre békét, éljünk békében mindörökké!«”

Whitman hadnagy közölte Eskiminzinnel, nincs felhatalmazása arra, hogy csoportjával békét kössön, de ha az indiánok hajlandók átadni lőfegyvereiket, megengedheti, hogy forma szerinti hadifoglyokként az erőd közelében maradjanak, amíg előljáróitól utasítás nem érkezik. Eskiminzin elfogadta ezt a javaslatot, és az aravaipák sorra leadták lőfegyvereiket, sőt néhányan még fjaikat, nyilaikat

* Eskiminzin nem a hasonló nevű szesz italra gondolt, hanem az agávé leveleire; az édes ízű, tápláló eledelt kőfazekakban főzték. Innen ered a meszkaleroapacsok törzsi neve is. – *A szerző.*

is. Néhány mérföldnyire feljebb a folyó mentén falut építettek, kukoricát vetettek és főzték a *mescal*t. Whitmanre mély benyomást tett szorgalmuk. Megbízta őket, kaszáljanak szénát a katonák lovainak, hogy pénzhez juthassanak, a pénzen meg ennivalót vásárolhassanak; a környékbeli *ranch*-eken is alkalmaztak aravaipákat földmunkásként. A kísérlet olyan sikerrel járt, hogy március közepéig más törzsekhez tartozó apacsok is csatlakoztak Eskiminzin embereihez, számuk napról napra nőtt.

Whitman eközben írásos jelentést juttatott el feljebbvalóihoz, és utasítást kért. Áprilisban azonban azt a felszólítást kapta, hogy nyújtsa be jelentését újra, ezúttal a hivatalos kormányúrlapon. A hadnagyot nyugtalanította, hogy egyedül ő viseli a felelősséget Eskiminzin apacsainak cselekedeteiért, különös gonddal figyelte hát minden lépésüket.

Április 10-én az apacsok megtámadták a Tucsontól délre fekvő San Xaviert; marhákat és lovakat loptak. Április 13-án négy amerikai vesztette életét a San Pedro közelében történt rajtaütés során.

Tucson 1871-ben afféle oázis volt, legalábbis a háromezer szerezsejátékos, „szalon”- , vagyis kocsmatulajdonos, kereskedő, fuvaros, aranyásó és üzletember eldorádója. Ez az alja nép a polgárháború alatt megtollasodott, most pedig azt remélte, hogy az indiánok elleni háború még jövedelmezőbb lesz. Tucson szedett-vedett polgárai az apacsok elleni védekezésül közbiztonsági bizottmányt alakítottak. Mivel azonban a város közelében egyetlen indián sem mutatkozott, néha lóra szálltak, és a város környéki fosztogatókat vették üzőbe. Áprilisban két rablótámadásra került sor; a tucsoni „bizottmány” néhány tagja azt állította, a tettesek a Camp Grant melletti aravaipa faluból jöttek. Bár Camp Grant jó ötvenöt mérföldnyire volt a tett színhelyétől, tehát aligha feltételezhette bárki is, hogy az aravaipák ilyen messze kóboroljanak holmi lólopásért, a tucsoni polgárok mégis őket tették felelőssé. Általában nem szívtelték azokat a támaszpontokat, amelyek körül apacsok dolgoztak és békés úton keresték meg betevő falatjukat; az ilyesmi mindig a helyi haderő – és a harcokból származó jövedelem – csökkenésével járt.

Április utolsó heteiben bizonyos William S. Oury, akinek voltak már tapasztalatai az indiánok elleni harcban, azt javasolta, támad-

ják meg a Camp Grant közelében élő fegyvertelen aravaipákat. Hat amerikai és negyvenkét mexikói jelentkezett önként, Oury azonban kevesellte ezt a „haderőt”. Elment hát a papago indiánokhoz, akiket régmúlt időkben a spanyolok igáztak le és térítették a keresztény hitre, s közülük is fegyverbe állított kilencvenkét zsoldost. Április 28-án indult útnak ez a 140 főnyi „büntető expedíció”.

Camp Grantben Whitman hadnagy akkor hallott először erről a vállalkozásról, amikor a tucsoni helyőrség értesítette, hogy április 28-án nagyobb fegyveres csoport indult útnak a városból azzal a céllal, hogy a Camp Grant környékén élő indiánokat utolsó szálíg kiirtsa. A jelentést április 30-án 7 óra 30 perckor adta át Whitmannek a lovas futár.

„Két lovas tolmácsot küldtem nyomban az indiánok táborába — jelentette később Whitman. — Utasítottam őket, pontosan tájékoztassák a főnököket, szólítsák fel őket, haladéktalanul jöjjenek egész népükkel együtt az erődbe . . . Futárim körülbelül egy óra múlva tértek vissza azzal, hogy egyetlen indiánt sem találtak életben.”

A tucsoni csoport alig három órával azelőtt érkezett az aravaipák településéhez, hogy Whitman kézhez kapta az üzenetet. A különítmény elhelyezkedett a folyó mellett magasodó sziklákon és a faluhoz vezető homokos pusztán. Váratlanul tüzet nyitottak a wigwamokra, s amikor az indiánok kirohantak a szabadba, a sziklákról lövöldözték le őket. Fél óra alatt valamennyi apacsot megölték, foglyul ejtették vagy megfutamították. A támadók 27 foglya egytől egyig gyermek volt, a keresztény hitre tért papagók vették gondozásba őket, hogy Mexikóba vigyék és eladják őket rabszolgának.

Amikor Whitman elérte a falut, még lángoltak a gerendák, a földön pedig megcsonkított asszonyok és gyermekek hullái heverték. „Sok asszonyt álmában ért a halál; ott feküdtek a begyűjtött szénakötegek mellett. A tehetetlen sebesültek fejét kövekkel és bunkókkal verték szét, másokat puskával sebesítettek meg, azután lenyilaztak. A halottakat kivétel nélkül lemeztelenítették.”

C. B. Briesly, a Whitman hadnagy kíséretében levő orvos jelentése szerint két asszonyt „olyan testhelyzetben, nemi szervüket olyan állapotban találták, hogy ebből és sebesüléseik jellegéből kétségkívül arra lehet következtetni, miszerint előbb megerőszakolták,

majd agyonlőtték őket. . . Egy körülbelül tízhónapos csecsemőt két lövés ért, egyik lábát csaknem teljesen levágták.”

Whitman attól tartott, hogy a hegyek közé menekült indiánok azzal vádolják majd, nem védte meg őket. „Azt gondoltam, együtt-érzésünk bizonyosságának tekintik, ha legalább halottaiknak megadjuk a végtisztességet. Feltételezésem helyesnek bizonyult, mert még nem is végeztünk munkánkkal, amikor az indiánok közül néhányan visszatértek, és fájdalomuk oly vad és rettenetes kitörésének lehetünk tanúi, hogy arra nincs emberi szó. . . A mintegy száz halott között mindössze egy idősebb férfi és egy nagyobbacska fiú volt, a többi mind asszony és gyermek.” Összesen száznegyvennégy indiánt öltek meg. Eskiminzin nem tért vissza a felperzselt faluba, az életben maradt apacsok pedig azt állították, hogy a vérfürdőt minden bizonnyal megbosszulja, tehát a harci ösvényre lép.

„Asszonyaimat és gyermekeimet a szemem láttára ölték meg” – panaszolta Whitmannek az egyik indián –, én pedig képtelen voltam megvédeni őket. A legtöbb indián kést ragadna a helyemben és elmetstené a saját torkát.” Miután azonban a hadnagy szavát adta, hogy nem nyugszik, amíg a tettesek el nem nyerik büntetésüket, az aravaipák beleegyeztek, hogy újra felépítsék a falut.

Whitman makacs igyekezete eredménnyel járt, a tucsoni gyilkosok végül bíróság elé kerültek. A védelem állítása szerint a tucsoni polgárok követték a gyilkos apacsok nyomát, a nyomok pedig az aravaipák falujához vezettek. Csakhogy Oscar Hutton, a Camp Grant-i nyomkeresők egyike, a vád tanújaként azt vallotta, hogy a környékbeli indiánok sohasem szerveztek rablótámadást. Hasonló vallomást tett F. L. Austin, a helyőrség egyik kereskedője, Miles L. Wood marhakereskedő, valamint William Kness, aki a postát hordta Camp Grant és Tucson között. A per öt napig tartott, az esküdtszék tanácskozása mindössze tizenkilenc percig; a tucsoni gyilkosokat egytől egyik felmentették a vádpontok alól.

Whitman hadnagy katonai pályafutását tönkretette az apacsok védelmében végrehajtott népszerűtlen akció. Nevetséges vádak alapján háromszor is hadbíróság elé állították, s miután több évig szolgált előléptetés nélkül, nem tehetett mást, kérte nyugállományba helyezését.

A Camp Grant-i mészárlás mindazonáltal az apacsokra terelte Washington figyelmét. Grant elnök a támadást „közönséges gyilkosság”-nak minősítette, és utasította a hadsereget meg az Indián Ügyek Hivatalát, sürgősen gondoskodjanak a délnyugati határvidék békéjéről.

1871 júniusában George Crook tábornok Tucsonba érkezett, hogy átvegye az arizonai körzet parancsnokságát. Néhány hétre rá Vincent Colyer, az Indián Ügyek Hivatalának különmegbízottja jelent meg Camp Grantben. Mindketten arra törekedtek, hogy az apacsok tekintélyesebb főnökeit, mindenekelőtt Cochise-t tárgyalásokra bírják.

Colyer előbb Eskiminzinnel találkozott; remélte, rábeszélheti, hogy újra „a béke ösvényén járjon”. Eskiminzin lejött a hegyekből, és hajlandónak mutatkozott a béketárgyalásokra Colyer biztossal. „A biztos nyilván azt hitte – mondta csendesen Eskiminzin –, hogy valami nagy *capitánt* lát majd maga előtt, holott egy szegény, nyomorult ember lépett elébe, aki nem is olyanforma, mint valami *capitán*. Nézett volna meg három holddal előbb a biztos, akkor *capitánt* ismert volna meg bennem. Akkor sok emberem volt még, csakhogy lemészárolták őket, alig maradt meg valaki. Elmenekültem falumból, de megbújtam itt a közelben. Tudtam, hogy itt barátaim élnek, mégis félttem a visszatéréstől. Mindent elmondtam, amit egyáltalán mondhatok, mert kevés emberem maradt, akinek a nevében egyáltalában érdemes beszélnem. Ha nincs az a szörnyű mészárlás, sokkal több ember élne itt ma; de ki bírta volna ki az életet a szörnyűségek után? Amikor Whitman hadnaggyal békét kötöttem, keblem dagadt, boldogan vert a szívem. A tucsoniak és San Xavier lakói örültek. Úgy viselkedtek, mintha nem lenne se fejük, se szívük . . . szomjazhatnak a vérünkre igencsak . . . A tucsoniak megírnak mindent az újságban, úgy írnak meg mindent, ahogy ők gondolják. De nincs, akinek az apacsok is elmondhatnának mindent, ahogy ők gondolják.”

Colyer megígérte, hogy elmeséli az apacsok történetét a Nagy Fehér Atyának és azoknak a fehéreknek, akik még nem hallottak róla.

„Azt hiszem, Isten jó szívet ajándékozott neked, hiszen eljöttél hozzánk, vagy jó apád és jó anyád lehetett, azért vagy olyan jószágos.”

„Istennek köszönhetünk mindent” – vigasztalta Colyer.

„Istennek” – mondta erre Eskiminzin; a kormány megbízottja azonban nem tudta, hogy a lefordított szót kérdésként vagy állítás-ként vegye-e fel a jegyzőkönyvbe.

Colyer ezután Delshay-vel beszélt, a tonto-apacsok főnökével, egy erőteljes, széles vállú, harmincöt év körüli férfival. Egyik fülében ezüstkarika fityegett, arca komornak látszott, s többnyire futólépésben közlekedett, mintha mindig sietne valahová. Delshay már 1868-ban megígérte, hogy tontóival megőrzi a békét, ezért elfogadta kormányhivatalként a Rio Verde nyugati partján épített Camp McDowellt. Ennek ellenére ő is hamarosan tapasztalhatta a kékmundéros katonák álnokságát. Egy alkalommal valami fehér tiszt minden ok nélkül sörétet pörkölt a hátába, Delshay pedig szentül vallotta, hogy az erőd orvosa kezelés címén meg akarta mérgezni. E közjátékok után Delshay igyekezett a lehető legtávolabb maradni Camp McDowelltől.

Colyer kormány megbízott szeptember végén érkezett Camp McDowellbe. Teljhatalmat kapott, hogy ha szükséges, katonaságot is bevethessen Delshay előkerítésére. Lovasok és gyalogosok keresték a tonto főnököt fehér zászlókkal, füstjelekkel és éji tüzekkel: mindent megtettek, de hiába, Delshay nem bújta elő, amíg tiszta képet nem alkotott a kékmundérosok szándékáról. 1871. október 31-én végre jelezte, hogy hajlandó találkozni a Napraforgók Völgyében W. N. Netterville századossal, akkorra azonban Colyer biztost visszahívták jelentéstételre Washingtonba. Jegyzőkönyvmásolatot kaphatott csupán Delshay kijelentéseiről.

„Nem akarok a hegyek között bolyongani többé – mondta Delshay. – Nagy szerződést akarok . . . és tartós békét, mert betartom majd a szavam, amíg a kövek meg nem olvadnak.” Arra azonban nem volt hajlandó, hogy a tontókkal visszatérjen Camp McDowell környékére. Nem jó hely az – panaszkolta –, hiszen ott lőttek rá, ott akarták megmérgezni. A tontók szívesebben élnének a Napraforgók Völgyében, a hegyek közelében, mert ott vadászhatnak, gyü-

mölcst szedhetnek. „Ha a nagy *capitán* nem ott emel erődt, ahol én is akarom — mondta —, semmit se tehetek. Isten teremtette a Fehér Embert és Isten teremtette az apacsokat is; és az apacsoknak éppen annyi joguk van a földhöz, mint a fehéreknek. Szerződést akarok, tartós szerződést, hogy apacsok és fehérek békén járassák a földet, egymással ne viszálykodjanak. Mihelyt a szerződés elkészült, papírt kérek, okmányt, hogy ugyanúgy járhatom ezt a földet, mint a fehérek. Sziklát teszek majd a földre, és ha látom, hogy a kő megolvad, tudom, a szerződés sem szent többé . . . Ha szerződést kötök, elvárom, hogy a nagy *capitán* mindig eljöjjön hozzám, valahányszor érte küldök. Jöjjön is el és szóljon velem, mert ugyanígy teszek én is, ha ő üzen értem. Ha szerződést kötünk és a nagy *capitán* nem tartja be a feltételeket, szavát egy lyukba dugom, és mocsokkal fedem be a lyukat. Megígérem, hogy ha megkötöm a szerződést, a fehér emberek és katonáik lovaikat, öszvéreiket szabadon legeltethetik, senki tőlük el nem lopja őket. És ha az apacsok mégis ellopják, magam metszem át a torkomat. Nagy szerződést szeretnék kötni, és ha az amerikaiak megszegik, akkor sem akarok több háborúságot, akkor legfeljebb ők jobbra mennek, én meg balra . . . Mondd meg Camp McDowellben a nagy *capitánnak*, hogy tizenkét nap múlva elmegyek hozzá.”

Colyer hiába próbált közvetlen kapcsolatba kerülni Cochise-zal, kísérletei csődöt mondtak. Cañada Alamosában, az Indián Ügyek Hivatalának a Craig-erődtől negyvenkét mérföldnyire délnyugatra létesített kormányügynökségén beszélt végül Cochise két emberével; ez volt a legtöbb, amit elért. A két indián elmondta neki, hogy a csirikahuák Mexikóba húzódtak, de a mexikói kormány háromszáz dollár vérdíjat tűzött ki minden apacs skalpért, így azután az őrjáratok tűvé tették értük a földet, majd megtámadták őket a Sorona-hegységben. A csirikahuák szétszóródtak; most útban vannak, hogy a régi arizonai búvóhelyeikre térjenek vissza. Cochise ott járt valahol a Dragonyosok-dombjai között.

Futárt küldtek Cochise keresésére. Amikor azonban a küldött Arizona földjére lépett, véletlenül Crook tábornok katonáival találkozott, a tábornok pedig nem ismerte el a menetlevél érvényes-

ségét, miszerint a futár Cochise táborába mehet. Vissza is küldte nyomban Új-Mexikóba.

Maga Crook is Cochise-t hajszolta. Öt lovasszázada járta a Chiricahua Mountains vidékét, hogy az apacs főnököt élve vagy halva, de kézre kerítsék. Az apacsok „Szürke Farkas”-nak nevezték Crook tábornokot. Cochise-nak sikerült egérutat nyernie „Szürke Farkas” elől; átszökött Új-Mexikóba. Onnan küldött üzenetet a Santa Fé-i „Csillagos Főnöknek”, Gordon Granger tábornoknak. Azt üzenté neki, hogy kész találkozni Cañada Alamosában a fehérekkel.

Amikor Granger csekély kísérettel és hat öszvér vontatta szanitéckocsival megérkezett, Cochise már várta. Pár üdvözlő szót váltottak csupán. Mindketten azt akarták, hogy minél gyorsabban végezzenek. Granger számára dicsőséget jelentett volna, ha épp ő veszi rá a nagy Cochise-t a megadásra, Cochise pedig útja végét járta immár. Hatvan telet látott már, és nagyon elfáradt, vállig érő haját ezüst csíkok tarkázták.

Granger elmagyarázta neki, békéről csak akkor lehet szó, ha a csirikahuák hajlandók rezervátumon élni. „Egyetlen apacs sem hagyhatná el a rezervátum területét a kormányhivatal megbízottja által kiállított engedély nélkül — mondta a tábornok —, és sohasem kapnának olyan engedélyt, amellyel Új-Mexikó határát átléphetik.”

Cochise csendes hangon felelte: „A nap forrón tűzött fejemre, izzással töltötte el mindenemet, és felforrt a vérem; most azonban eljöttem ebbe a völgybe, ittam ezekből a vizekből, megmosakodtam bennük, mire lehült a vérem. És mert lehült a vérem, tiszta fejjel, kinyújtott kézzel jövök hozzád, hogy békét ajánljak. Őszinte a szám, nem akarlak becsapni, de azt sem akarom, hogy te rászedj engem. Szilárd, tartós, megbízható békét akarok. Amikor Isten megteremtette a világot, egy részét a Fehér Embernek adta, a másikat az apacsoknak. Miért? Miért kerültek össze? Most, hogy így beszélek veled, tudom, a Nap, a Hold, a Föld, a vizek, a madarak, az állatok, sőt a meg nem született gyermekek is örvendeznek szavaimon. A fehérek régóta keresnek engem. Itt vagyok! Mit akarnak tőlem? Régóta keresnek, hogyan lehetek ennyire fontos nekik? . . . A préri-farkasok éjjel kóborolni indulnak, rabolnak és ölnek; nem látom őket, nem vagyok Isten. Nem vagyok immár minden apacsok fő-

nöke. Nem vagyok gazdag se többé, szegény ember lettem immár. Nem így volt mindig ez a világ. Isten nem olyannak teremtett minket, mint benneteket. Úgy születünk mi, akár az állatok, száraz fű között, alomban, nem ágyban, amiként ti. Ezért hasonlatos életünk is az állatokéhoz, ezért kóborlunk éjszakánként, ezért kell rabolnunk és ölnünk. Ha nekem olyan dolgaim lennének, mint tinéktek, bizony nem tenném, amit így tesztek, mert akkor nem is kellene tennem. Vannak indiánok, akik ölnek és rabolnak. Nincs fölöttük hatalmam. Ha lenne, nem tennék. Harcosaimat megölték Sonorában. Idejöttem, mert Isten ezt parancsolta nekem. Így szólt hozzám: békében élni jó — és idejöttem! Jártam a világot a felhőkkel és a levegővel, amikor Isten megszólalt gondolataimban, mondván, jöjjetek el ide és kössek békét mindenekkel. Azt mondta, a világ mindannyiunké. Így van-e?

Amikor ifjú voltam, bejártam ezt az egész földet kelettől nyugatig, és sehol nem láttam mást, csak apacsokat. Sok nyár múltával újra bejártam, és íme láttam, új emberfaj érkezett, hogy elvegye a földet. Miért? Miért várnak az apacsok arra, hogy meghaljanak — miért hordozzák életüket az ujjuk hegyén? Kószálnak hegyen át, és arra gondolnak, hogy bár a súlyos égbolt zuhanna le rájuk. Nagy nép volt egykor az apacsoké, ma csak kevesen élnek már közülük, és ezért akarnak meghalni ők is, ezért hordozzák életüket az ujjuk hegyén. Sokan elestek közülük a harcban. Nyíltan kell szólanod hozzánk, hogy szavad úgy hatoljon a szívéinkbe, mint a Nap fénye. Mondd meg nekem, ha a Szűz Mária bejárta az egész földet, hogyan lehetséges az, hogy sohasem lépett be az apacsok kunyhóiba? Miért nem láttuk, miért nem hallottuk őt soha?

Nincs se apám, se anyám, egyedül vagyok e világon. Senki sem törődik Cochise-zal, ezért nincs kedvem élni, ezért akarnám, hogy a sziklák rám omoljanak és betemessenek. Ha lenne apám és anyám, mint neked, náluk lennék és ők nálam. Amíg a világot jártam, mindenki Cochise-t kereste. Most itt vagyok, itt van Cochise, hallhatjátok és láthatjátok őt — örvendeztek-e? Ha igen, mondjátok meg. Beszéljete, amerikaiak, szóljatok, mexikóiak, semmit sem akarok takargatni előttem, ti se takargassatok semmit előlem. Nem szólok hozzátok hazug nyelvvel, a ti szavatok se legyen hazug.”

Amikor a csirikahuák rezervátumára fordult a szó, Granger azt mondta: a kormány át akarja helyezni a Cañada Alamosa-i kormányhivatal székhelyét a Tularosa-erődbe, a Mogollon-hegyek vidékére. (Cañada Alamosában háromszáz mexikói telepedett le és vette birtokba a földet.)

„Ezekben a hegyekben szeretnék élni – tiltakozott Cochise. – Nem akarok Tularosába menni. Messze van. Annyi légy zümmög ott, hogy a lovak szemét is kicsipkedik. Rossz szellemek laknak arrafelé. Ittam ezekből a vizekből, ezek a vizek hűtötték le a vérem, nem akarok elmenni innen.”

Granger tábornok megígérte, mindent megtesz, hogy a kormányt rávegye, hadd éljenek a csirikahuák a hideg, tiszta vizű Cañada Alamosában. Cochise viszont arra tett ígéretet, hogy gondja lesz az embereire, békén éljenek mexikói szomszédaikkal. Meg is tartotta a szavát. Néhány hónap múlva az amerikai kormány mégis elrendelte, hogy minden apacsot költöztessenek Cañada Alamosából a Tularosa-erődhöz. Amikor Cochise értesült erről az utasításról, azonnal elmenekült harcosaival. Kis csoportokra szakadva visszatértek a délnyugat-arizonai kopár, sziklás hegyek közé. Cochise most már elhatározta, hogy mindörökre ott marad.

1872-ben a Kukorica Betakarításának Holdjában (szeptemberben), Cochise felderítői jelentették, hogy fehérek kis csoportja közeledik az indiánok búvóhelyéhez. Szanitécjárműveken szekereztek. A felderítők azt is közölték, hogy az egyik szekéren van Taglito, a „Vörös Szakállú”, másként Tom Jeffords. Cochise régóta nem látta már Taglitót.

A régi napokban, amikor Cochise és Mangas háborúskodott a kékmundérosokkal, Tom Jeffords hordta a Bowie-erőd és Tucson között a postát. Jeffordsot és lovasait az apacs harcosok olyan gyakran megtámadták, hogy már-már felbontotta szerződését a postával. Egy szép napon azonban mást gondolhatott a „Vörös Szakállú”, s megjelent Cochise táborában. Leszállt lováról, leoldotta töltegyővét, majd fegyverével együtt átadta egy csirikahua asszonynak. Ezek után a félelem legkisebb nyoma nélkül odament Cochisehoz, s lekuporodott mellé. Miután egy darabig illendően hallgatott, Taglito elmondta Cochise-nak, szeretne egyezményt kötni vele,

hogy a postásmesterséggel valóban megkereshesse kenyerét, mert így, ahogy eddig, nem mehet tovább.

Cochise megdöbbsen. Ilyen fehér embert életében nem látott még. Taglito-Jeffords bátorságának jutalmául megígérte, hogy nem zaklatják többé postakihordó útjain. És valóban, Jeffordsot és lovasait azontúl nem érte támadás. A magas, vörös szakállú férfi gyakran ellátogatott Cochise táborába; beszélgettek, *tiswint* ittak.

Cochise tudta nyomban, ha Taglito is ott van a kis csoportban, bizonyára őt keresik. Juan nevű fivérét a fehérek elé küldte hát, ő maga pedig családjával rejtekhelyére vonult. Ott húzódott meg, amíg kiderült, hogy minden rendben van. Akkor Naiche nevű fiával ő is lelovagolt a hegyről. Leszállt lováról, átölelte Jeffordsot, aki akkor azt mondta angolul egy porlepte ruhájú, fehér szakállas embernek: „Ez Cochise”. A szakállas férfi jobb kabátujja üresen fityeggett, öreg katonának látszott; Cochise nem is lepődött meg, amikor Taglito tábornoknak szólította. Oliver Otis Howard állt előtte. „*Buenos días, señor*” – mondta Cochise. Kezet fogtak.

Cochise harcosai is sorra megérkeztek, és takaróikra telepedve félkört alkottak, hogy tárgyaljanak a félkarú, szürke szakállas férfival.

„Elmondaná a tábornok látogatása célját?” – kérdezte udvariasan Cochise. (Taglito töltötte be a tolmács szerepét.)

„A Nagy Fehér Atya, Grant elnök megbízott, kössék békét köztetek és a fehér emberek között” – mondta Howard tábornok.

„Senki sem kívánja nálunk jobban a békét” – biztosította Cochise.

„Akkor – mondta Howard tábornok – békét is köthetünk.”

Cochise elmondta, hogy a csirikahuák nem támadtak meg fehér embert, mióta Cañada Alamosából elmenekültek. „Néhány rossz lovam van csupán – fűzte hozzá. – Épp csak meg kellett volna támadnom a tucsoni utat, és lenne lovam. De nem támadtam meg.”

Howard azt bizonygatta, a csirikahuák élete jobbra fordulna, ha áttelepülnének a Rio Grande mellé egy nagy rezervátumra.

„Jártam ott – felelte Cochise –, és az a föld tetszik nekem. És ha másképp nem lehet béke közöttünk, hajlandó vagyok embe-reimmel, már aki velem tart, oda költözni. Így azonban szétszakad-

na a törzsem. Miért nem adjátok nekem Apache Passt? Ha nekem adjátok, cserébe minden utat őrizni fogok, és gondom lesz rá, hogy indiánok senkinek semmijét el ne vegyék.”

Howard meglepődött. „Talán lehet róla szó csakugyan” — mondta tünődve, majd ismét utalt a Rio Grande melletti rezervátum előnyeire.

De Cochise-t nem érdekelte már a Rio Grande. „Miért akartok rezervátumba zárni minket? — kérdezte. — Békét kötünk. És híven betartjuk a szavunkat. De szeretnénk épp olyan szabadon mozogni, mint az amerikaiak. Hagyjatok, hadd menjünk szabadon, ahová akarunk.”

Howard megpróbálta megértetni vele, hogy a csirikahuák földje nem az indiánoké, hanem az amerikaiaké — valamennyiüké. „Ahhoz, hogy béke legyen — mondotta —, meg kell vonnunk bizonyos határokat.”

Cochise képtelen volt felfogni, miért ne lehetne a Dragonyosokdombjai körül éppúgy határokat vonni, mint a Rio Grande vidékén. „Meddig maradhatsz velünk, tábornok? — kérdezte végül. — Megvárhatnád, amíg az én *capitán*jaim megérkeznek, hogy beszélj velük is?”

„Washingtonból jöttem, hogy veled és embereiddel tárgyaljak és békét kössék. Addig maradok, amíg szükséges” — jelentette ki Howard.

Oliwer Otis Howard tábornok, a merev új-angliai katona, Gettysburg hőse, aki egyik karját a déliekkel vívott Fair Oaks-i csatában hagyta Virginiában, tizenegy napot töltött az apacsok táborában, és végleg rokonszenvébe fogadta Cochise-t, ezt az udvarias, nyílt és egyszerű embert. Elbűvölték a kedves csirikahua asszonyok és gyerekek is.

„Kénytelen voltam feladni az Alamosa-tervet — írta később —, és Cochise javaslatára olyan rezervátumot adtam nekik, amely a Chiricahua-hegységtől nyugatra fekvő völgy egy részét is magában foglalta a Nagy-kénforrással és a Rodger's Ranch-csel egyetemben.”

Egy dolog várt még rendezésre. A törvények értelmében fehér embert kellett kormány megbízottnak kinevezni az új rezervátumra.

Cochise számára ez nem jelentett problémát; egyetlen fehér ember élt csak a délnyugaton, akiben minden csirikahua megbízott: Taglito, a „Vörös Szakállú” Tom Jeffords. Jeffords először elhárította a megbízatást: nincs tapasztalata ezen a téren, meg aztán keveset is fizet a kormány – mondotta. Cochise azonban nem tágitott, Jeffords pedig beadta a derekát. Végül is valami módon a csirikahuáknak köszönhette az életét, mindenét.

Delshay tonto-apacsaira és Eskiminzin aravaipáira nem mosolygott efféle szerencse.

Miután Delshay Camp McDowellben felajánlotta a nagy *capitán*nak, hogy kössenek szerződést, ha a tontók számára a Napraforgók Völgyében állítják fel a kormányhivatalt, nem kapott választ. Delshay ebben elutasítást érzett. „Isten teremtetten a Fehér Embert és Isten teremtetten az apacsokat is – mondotta akkor. – És az apacsoknak éppen annyi joguk van a földhöz, mint a fehéreknek.” Nem kötött szerződést, nem kapott papírt, amellyel fehér ember módjára járhatott-kelhetett, ezért azután harcosaival együtt apacs ember módjára kóborolt a vidéken. Ez viszont a fehéreknek nem tetszett, és 1872 végén „Szürke Farkas” parancsot adott a katonáknak, kutassák át Delshay és harcossai után a Tonto-medencét. Ám csak a Nagy Levelek Holdjában (1873 áprilisában) gyűjtött elegendő katonát ahhoz, hogy Delshay-t és a tontókat csapdába csalja. Az indiánokat körülvették, golyók fűtyültek az asszonyok és gyerekek körül, így nem maradt más megoldás, meg kellett adniuk magukat.

George M. Randall őrnagy, a „Fekete Szakállas Katonafőnök” a Fehér-hegyek rezervátumára, az Apache-erődbe kísértette a tontókat. Abban az időben Szürke Farkas tiszteket nevezett ki kormány megbízottnak, nem pedig polgári személyeket. Ezek arra kényszerítették azután az apacsokat, hogy kutyák módjára bilétát hordjanak, számozott fémlapocskákat, így azután el sem szökdös-hettek a Tonto-medencéből.

Delshay és a többiek szívében honvágy élt erdő borította, hófedte hegyeik után. A rezervátumon nem volt elég ennivalójuk, munkaeszközöket, szerszámokat sem kaptak, és a prérifarkas indiánokkal sem találták meg a hangot; ez utóbbiak ugyanis be-

tolakodóknak tartották őket. Leginkább azonban az nyomasztotta a tontókat, hogy nem mozoghatnak szabadon.

Az Érett Gyümölcs Holdjában (1873 júliusában) Delshay nem bírta már a Fehér-hegyek börtönét, ezért egy éjszaka embereivel együtt megszökött. Hogy a kékmundérosok el ne fogják megint, úgy határozott, a Rio Verde melletti rezervátumon húzódik meg. Ott polgári kormány megbízott dolgozott, aki biztosította Delshay-t, hogy a tontók letelepedhetnek a Rio Verde mellett, ha nyugton maradnak, mert ha újra elszöknének, elfogják és megölik őket. Így azután Delshay és emberei hozzáláttak, hogy *rancheriát* építsenek a folyó mellett, Camp Verde közelében.

Azon a nyáron felkelés tört ki a San Carlos kormányhivatalnál; a zavargások során egy kis katonafőnököt (Jacob Almy hadnagyot) megöltek. Az apacsok főemberei elmenekültek — néhányuk a Rio Verdéhez, ahol Delshay *rancheriája* közelében táboroztak le. Amikor „Szürke Farkas” értesült a dologról, azzal vádolta Delshay-t, hogy segítette a szökevényeket, parancsot adott tehát a Camp Verdén állomásozó katonáknak, ejtsék foglyul a főnököt. Delshay-t figyelmeztették, ő pedig tudta, hogy megint el kell bujdosnia. Nem akarta elveszíteni kicsike, maradék szabadságát is. Tudta, vasra verve bezárják abba az öt méter mély üregbe, amelyet a katonák indián foglyaik számára vájtak a kanyon falába. Néhány hívével tehát a Tonto-medencébe szökött.

Nem lehetett kétsége afelől, hogy rövidesen megkezdődik az embervadászat, „Szürke Farkas” nem nyugszik, amíg el nem fogja. A főnök azonban embereivel együtt hónapokon át kisiklott a katonák gyűrűjéből. Crook tábornok végül belátta, hogy nem lovalogolhat katonáival ítéletnapig a Tonto-medencében, Delshay-t csakis apacsok keríthetik kézre. Vérdíjat tűzött tehát a fejére. 1874 júliusában egymástól függetlenül két apacs bérgyilkos jelentkezett Crook hadiszállásán. Mindkettő hozta „a” levágott fejet, mindkettő azt állította: Delshay koponyáját. „Látszott rajtuk, szentül hiszik, amit mondanak — mesélte később Crook —, és mert úgy gondoltam, két fej mégiscsak több egynél, mindkettőjüknek kifizettem a vérdíjat.” A fejeket azután más meggyilkolt apacsok fejével együtt tették közszemlére a Rio Verde mellett és San Carlos gyakorlóterén.

Eskiminzin és az aravaipák sem egykönnyen találták meg az áhított békét. Colyer kormánybiztos 1871. évi látogatása után Eskiminzin új életet kezdett embereivel Camp Grant környékén. Újjáépítették a falut, újra vetettek, ültettek. Amikor azonban már-már azt hitték, minden jóra fordult, a kormány úgy határozott, hogy Camp Grantet áthelyezi hatvanmérföldnyire délkeletre; a hadsereg ezt használta ürügyül, hogy a San Pedro völgyét megtisztítsa az indiánoktól. Így az aravaipákat is áttelepítették San Carlosba, a Gila folyó melletti új kormányhivatalhoz.

Ez 1873 februárjában történt, és az aravaipák éppen új *rancheriát* építettek megint, éppen hozzáláttak új földjeik megműveléséhez, amikor kitört az a felkelés, amelynek során Almy hadnagy életét vesztette. Sem Eskiminzinnek, sem embereinek nem volt köze a gyilkossághoz; mivel azonban Eskiminzin volt az aravaipák főnöke, „Szürke Farkas” „katonai elővigyázatossági rendszabályt” foganatosított, elfogatta és lecsukatta.

1874. január 4-én éjszaka Eskiminzin megszökött, és embereit kivezette a rezervátumból. Négy hideg holdat kóborolt át velük az idegen hegyek között, táplálékot és fedelet keresve. Amikor áprilisban a törzs az éhhalál küszöbére került, Eskiminzin visszatért San Carlosba, és felkereste a kormányhivatalnokot.

„Nem követtünk el semmit – mondta. – És mégis féltünk. Ezért menekültünk el. Most azonban visszajöttünk. Ha a hegyek között maradunk, éhen veszünk és megfagyunk. Ha az amerikai katonák meg akarnak ölni minket, itt vagyunk, öljenek meg. Nem futunk világgá többé.”

Amikor a kormány megbízott jelentette az aravaipák visszatérését, a hadsereg parancsot adott, fogják el Eskiminzint és alfőnökeiket, s hogy el ne szökhessenek, vásra verve vigyék őket Camp Grantbe.

„Mit tettem én?” – kérdezte Eskiminzin elfogatásakor a fehér tiszttől. A tiszt sem tudta. Annyit tudott, hogy „katonai elővigyázatossági rendszabály foganatosításáról” van szó.

Camp Grantben Eskiminzinnek és alfőnökeinek egymáshoz láncolva kellett téglát vetnie az új helyőrségi épület számára. Éjjel

vasra verve aludtak a földön, és azt kapták enni, amit a katonák odavetettek nekik.

Egy nyári napon azután odalépett Eskiminzinhez egy John Clum nevű fiatal férfi. Közölte, ő az új kormány megbízott San Carlosban, az aravaipáknak pedig szükségük van főnökükre. „Miért vagy börtönben?” – kérdezte Eskiminzint.

„Nem követtem el semmit – felelte a főnök. – A fehér emberek talán hazugságokat mesélnek rólam. Én mindig csak a jóra törekedtem.”

Clum megígérte, mindent megtesz majd szabadon bocsátásáért, ha Eskiminzin is megígéri, segít neki San Carlosban rendbe hozni a dolgokat.

Két hónapra rá Eskiminzin visszatérhetett népéhez. Derűsnek látszott megint a jövő, de az aravaipa főnök eleget tapasztalt már ahhoz, hogy ne reméljen túl sokat. Amióta a fehérek megjelentek, az indiánok egy pokrócterítésnyi földet sem mondhattak magukénak. A jövő minden apacs számára egyértelmű volt a létbizonytalansággal.

1874 tavaszán Cochise súlyos beteg lett; sorvadás támadta meg tagjait. Tom Jeffords, a csirikahuák kormányhivatalnoka elhívta a Bowie-erőd orvosát, hogy öreg barátját megvizsgáltassa, de a katonaeorvos sem tudta megállapítani a baj okát. Az orvosságok nem használtak, a nagy apacs főnök egyre gyengült.

Az idő tájt a kormányban valaki kifundálta, hogy pénzt lehetne megtakarítani, ha a csirikahua kormányhivatalt egyesítik az új-mexikói Hot Springsben újonnan létesített székhellyel. Amikor a küldöttek eljöttek, hogy a csirikahuák ügyét megbeszéljék, Cochise azt felelte, neki édesmindegy, meghal ő, mire az intézkedést végrehajtják. Alfőnökei és fiai azonban hevesen tiltakoztak; azt hangoztatták, ha a kormányhivatal székhelyét áthelyezik, ők nem mennek, nincs az Egyesült Államoknak annyi katonája, hogy erre kényszerítse őket, inkább itt halnak meg a hegyek között, semhogy Hot Springsben éljenek.

Mire a kormány különmegbízottai eltávoztak, Cochise annyira legyengült már, olyan heves belső fájdalmak gyötörték, hogy Jef-

fords elhatározta, átlovagol a Bowie-erődbe, és újra elhozza az orvost. Már indulni készült, amikor Cochise megkérdezte tőle: „Mondd, hiszed-e, hogy még élve viszontlátsz?”

Jeffords testvéri őszinteséggel adta a választ: „Nem, valóban nem hiszem.”

„Úgy érzem, holnap délelőtt, a nap tizedik órájában meghalok. Gondolod, hogy látjuk még egymást?”

Jeffords egy pillanatig hallgatott. „Nem tudom – mondta aztán. – Te mit gondolsz?”

„Magam sem tudom – felelte Cochise. – De azt hiszem, igen – valahol odafönt.”

Cochise meghalt, mire Jeffords visszaérkezett a Bowie-erődből. Néhány napra rá Jeffords közölte a csirikahuákkal, érkezett az ideje, hogy leköszönjön. Az indiánok azonban hallani sem akartak távozásáról. Elsősorban Taza és Naiche, Cochise fiai hajtogatták, hogy maradnia kell. Ha Taglito elhagyja őket, a kormány bizonyára felmondja a szerződést, amit Cochise-zal kötött. Jeffordsnak meg kellett ígérnie, hogy marad.

1875 tavaszán az apacsok legtöbbjét rezervátumokra terelték, mások Mexikóba szöktek. Márciusban a hadsereg áthelyezte Crook tábornokot Arizonából a Platte vidékre. A sziúk és a csejennék, akik hosszabb ideje túrték már a rezervátuméletet, ismét lázongani kezdtek.

Az apacsok sivatagaiban, hegyei közt, *mesá*-in* béke honolt, de feszült, fojtott hangulatú béke. A sors ironiája, hogy a nyugalom két fehér ember türelmes fáradozásainak eredményeképpen született meg s maradt fenn egyelőre, ez a két ember pedig egészen egyszerűen azzal vívta ki az apacsok megbecsülését, hogy emberszámba vette, nem vérszomjas vadakként kezelte őket. Tom Jeffords, a szabadgondolkodó, és John Clum, a holland református egyház híve, bizakodással nézett a jövőbe, annál azonban bölcsőbbek voltak, hogysem túl sokat vártak volna. Itt, délnyugaton, baljós jövő várt azokra a fehérékre, akik kiálltak az apacsok jogaiért.

* Mesa – spanyol szó, asztalt jelent. Így nevezik az amerikai délnyugaton a kanyonokkal szeldelt magas fennsíkot. – *A szerk.*

10 / Jack kapitány megpróbáltatásai

1873. január 6. — A Kongresszus megkezdi a Crédit Mobilier-botrány kivizsgálását. Március 3. — Visszamenőleg felemelik a kongresszusi képviselők és a kormányhivatalnokok fizetését. Május 7. — Amerikai tengerészgyalogosok partraszállása Panamában „az ott élő amerikaiak életének és tulajdonának megvédésére”. Szeptember 15. — A német hadsereg utolsó egységei is elhagyják Franciaországot. Szeptember 19. — A Jay Cooke bankcég csődje pénzügyi pánikot robbant ki. Szeptember 20. — A New York-i börze tíz napra bezár; súlyos gazdasági válság rázza meg Amerikát és az egész világot. Megjelenik Verne könyve, a „Nyolcvan nap alatt a föld körül” és Mark Twain „Aranyozott kor” című könyve.

En egyetlen ember vagyok csupán. Népem hangja vagyok. Azt mondom el, ami az ő szívüket nyomja. Nem akarok többé háborút. Ember akarok lenni. Ti azonban megtagadjátok tőlem a fehérek jogait. Bőröm vörös színű, szívem fehér ember szíve, de modok vagyok. Nem félek a haláltól. Nem fogok kemény sziklákra zuhanni. Ha meghalok, ellenségeim ott lesznek alattam, holttestükre hullok. Katonáitok rám rontottak, amikor a Lost Rivernél aludtam. Idehajszoltak minket ezekhez a sziklákhöz, mint a sebesült őzet...

Mindig mondtam a fehéreknek, jöjjenek ide, telepedjenek le földemen, az ő földjük ez és Jack Kapitányé. Mondtam nekik, jöjjenek, éljenek itt velem, mert bennem nincs irántuk gyűlölet. Soha semmit ajándékba nem kaptam eddig, csak amit megvásároltam, amiért megfizettem. Mindig fehér ember módjára éltem, és úgy is akartam élni. Mindig arra törekedtem, hogy békében éljek, és soha senkitől nem kértem semmit. Mindig abból éltem, amit fegyverem elejtett, csapdám megfogott.

KINTPUAS (JACK KAPITÁNY), A MODOKOK FŐNÖKE

Kalifornia indiánjai éppoly szelídek voltak, mint földjük éghajlata. A spanyoloktól kapták neveiket, a spanyolok létesítettek missziós állomásokat számukra, hogy megtéríthessék és megronthassák őket. A kaliforniai indiánok törzsi szervezete fejletlen volt; minden falunak volt vezetője, nagy harci főnökök azonban sohasem akadtak e békeszerető emberek körében. Amikor 1848-ban aranyra bukkantak Kaliforniában, ezrével áradtak ide a világ minden tájáról a fehérek, s a készséges indiánoktól mindent elvettek, amire szükségük volt. Azokat, akiket a spanyolok még nem rontottak meg, most megrontották, majd egész törzseket irtottak ki, melyeknek ma már

neve is rég feledésbe merült. Mert ki emlékezne a csilulákra, a csimarikókra, az ureburékra, a nipevaikra, az alonákra és száz más csoportra; ott porladnak csontjaik az autószertrádák, parkolóhelyek és lakóháztömbök alatt a mélyben.

A megbékélt kaliforniai indiánok között egyetlen kivétel akadt: a modok törzs. A modokok az Oregon határa melletti Tule Lake zordabb éghajlatán éltek. A XIX. század ötvenes éveitől jóformán nem is láttak fehéreket, akkor azonban özönlenni kezdtek a telepesek; elfoglalták a legjobb földeket, és azt várták, hogy a modokok szelíden tűrik ezt. Amikor az indiánok védekeztek, a fehérek megpróbálták kiirtani őket. A modokok rajtaütésekkel válaszoltak.

Egy Kintpuas nevű ifjú modok sehogyan sem értette, miért nem tudnak szépen együtt élni modokok és fehérek. A Tule Lake körül a föld végtelen volt, mint az ég, és akadt épp elegendő őz, antilop, kacsa, liba, hal és camas-gyökér mindnyájuknak. Kintpuas szemrehányást tett apjának, amiért nem köt békét a fehérekkel. Apja, a főnök, megmagyarázta Kintpuasnak, hogy a fehér alattomos, álnok népség, béke csak akkor lehetne, ha elűznék őket. Az öreg főnök nem sokkal később elesett a telepesekkel vívott harcban, és fia, Kintpuas lett a modokok első embere.

Kintpuas sorra látogatta a településeket, és olyan fehéreket keresett, akikben megbízhatna, akikkel békét köthetne. Yrekában talált is néhány jó fehér embert, így aztán hamarosan az összes modok oda járt kereskedni. „Mindig azt mondtam a fehéreknek, akik földemre jöttek, ha itt akarnak élni, csak éljenek – jelentette ki Kintpuas –, és sohasem kértem érte pénzt, hogy ugyanúgy éljenek földemen, mint az embereim. Örültem, hogy itt akarnak élni földünkön. Jól éreztem magam a fehérek között.” Az ifjú főnöknek tetszettek a fehér emberek ruhái, házaik, járműveik, szép állatállományuk is.

Az Yreka körül lakó fehérek új nevet adtak indián látogatóiknak. A modokok természetesen mulattak a dolgon, de lassan egymás közt is éltek az új megszólítással. Kintpuas neve például Jack Kapitány lett, de a többi – Horgos Jim, Gőzhajó Frank, Sebhelyes

Charley, Boston Charley, Göndör Doki, Mocskházi Jim, Schonchin John és Lányok Kedvence* — sem panaszkodhatott.

A polgárháború idején feszültség támadt a telepesek és a modokok közt. Ha egy cserkésző modok nem talált őzet, valamit azonban „le kellett tennie” otthon a családi tűzhely elé, lelőtte valamelyik farmer tehenét; ha lóra volt szüksége, kölcsönvett egyet a telepes istállójából. A modokok fehér barátai úgy fogták fel a dolgot, mintha valamiféle „adót” fizetnének az indián földek használatáért. A legtöbb telepesnek azonban sehogyan sem volt ínyére ez a szokás, így azután a washingtoni politikai köröknél kijárták, hogy egyezményben kötelezzék a modokokat a Tule Lake vidékének elhagyására.

A biztosok megígérték Jack Kapitánynak és a többi főnöknek, hogy a kormány minden családnak ad földet, lovat, kocsit, mezőgazdasági szerszámokat, ruhát és élelmiszert, ha északra költöznek és megtelepszenek egy oregoni rezervátumon. Jack Kapitány szerette volna, ha törzse a Tule Lake környékén kap földet, ezt a megoldást azonban a biztosok határozottan elvetették. Jack habozva írta alá a szerződést, majd északra költözött modokjaival a Klamath rezervátumra. És kezdődtek a bonyodalmak. A rezervátum területe a klamath indiánok birtokában volt, akik betolakodókként kezelték a modokokat. Amikor a modokok fát vágtak, hogy a nekik ítélt földterületet körülkerítsék, a klamathok ellopták a deszkát. A kormány által ígért áruk sohasem érkeztek meg. A rezervátum kormány megbízottja élelmet és ruhát osztott a klamathoknak, a modokok azonban mindannyiszor üres kézzel távoztak. (A washingtoni Nagy Tanács nem szavazott meg pénzt ellátásukra.)

Amikor Jack Kapitány látta, hogy emberei éheznek, a törzs elhagyta a rezervátumot. Délre mentek a Lost River Valleybe, ahol egykor éltek, hogy vadásszanak, halásszanak, camas-gyökeret gyűjtsenek. A völgyben élő fehér gazdálkodók panaszt emeltek a kormányhatóságoknál. Jack Kapitány figyelmeztette embereit, tartsák távol magukat a fehérektől, háromszáz indián azonban aligha ma-

* Az eredetiben: Hooker Jim, Steamboat Frank, Scarfaced Charley, Boston Charley, Curly Headed Doctor, Shacknasty Jim, Schonchin John és Ellen's Man.

Nez-percé barcosok csoportja

*Joseph Fönök,
aki Kanaddába
akart menekülni
nez-percéivel*

*Geronimo
barcias bedllitsban
(Fénykép 1884-ből)*

Crook tábornok és apacs kísérői Geronimo nyomában

Geronimo megadja magát (Eredeti fényképfelvétel)

*Vovoka,
a pajute messiás*

*Vörös Csatabárd
bíresség lett.
Ő ölte meg
Ülő Bikét.
Az áruló
a szíű rendőrség
őrmesteri egyenrubáját
viseli*

*Az I. amerikai tüzérezred katonái Hotchkiss-lövegükkel.
A felvétel néhány nappal a Sebesült Térd-pataknál lezajlott tragédia után történt*

*Nagy Ldbat és törzsének asszonyait,
Larcosait tömegsírba temetik 1890 karácsonyán*

A navabókat kopár isztagokba tűzték. Zömük így él ott ma is

▼ *Navabó gyermekek sok száz évvel Amerika felfedezése után*

Navaho kunyhó belseje a „bőség társadalmában”

*A navaho pásztor angol nevet visel;
Clifford Singer a hagyományos indián kunyhó,
a bogan előtt*

radhatott észrevétlen. 1872 nyarán az Indián Ügyek Hivatala felszólította Jack Kapitányt, térjen vissza a Klamath rezervátumra. Jack azt felelte, emberei nem tudnak együtt élni a klamathokkal. Kérte, jelöljenek ki a modokoknak valahol a Lost River táján rezervátumot, ott, ahol mindig is éltek. Az Indián Ügyek Hivatala megértéssel fogadta a kérést, a telepések azonban tiltakoztak; de-hogy akarták legdúsabb legelőik egy részét visszaadni az indiánoknak. 1872 őszén a kormány szigorúan megparancsolta a modokoknak, hogy térjenek vissza a Klamath rezervátumra. Jack most sem állt kötélnek. Ekkor a hadsereg kapott parancsot, telepítse át erőszakkal a modokokat. 1872. november 28-án James Jackson őrnagy és az 1. lovasezred harmincnyolc katonája havas esőben kivonult a Klamath-erődből, és délre, a Lost River felé vágatott.

Röviddel napkelte előtt elérték a modokok táborát. Lovukról leszállva lövésre kész karabéllyal körülvették a wigwamokat. Sebhe-lyes Charley és néhány társa fegyverrel állt elébük. Jackson őrnagy a főnökkel akart beszélni, és amikor Jack megjelent, az őrnagy közölte vele, hogy a Nagy Fehér Atya megparancsolta neki, vezesse vissza a modokokat a Klamath rezervátum területére.

„Rendben van – mondta Jack Kapitány –, megyek, és viszem az embereimet is, abban azonban nem bízom többé, amit ti, fehérek mondtok nekünk. Idejöttök a táboromba éj idején, halálra rémítitek az embereimet. Nem szaladok én el. Gyertek férfihoz méltóan, ha látni akartok vagy valami mondanivalótok van.”

Jackson őrnagy azt felelte, nem akart és nem is akar viszályt. Majd megparancsolta Jacknek, sorakozzon fel embereivel a katonák előtt. Amikor ez is megtörtént, az őrnagy egy zsályabokorra mutatott a sor végén. „Tedd oda a fegyveredet” – mondta Jack Kapitánynak.

– „Miért? – kérdezte Jack.

– Mert te vagy a főnök. Tedd le fegyveredet, és embereid követik majd a példát. Tedd, amit mondtam, és nem lesz semmi baj, meglátod.”

Jack Kapitány habozott. Tudta, emberei nem fogják letenni a fegyvert. „Sohasem harcoltam még fehérek ellen – mondta hát Jack –, nincs is szándékomban ilyesmi.”

Az őrnagy azonban ragaszkodott a lőfegyverek átadásához. „Gondom lesz rá, hogy senki egy ujjal se nyúljon hozzátok” – ígérte.

Jack Kapitány lerakta puskáját a bokor tövébe, és felszólította a többieket is, hogy kövessék példáját. Egymás után léptek ki a harcosok és rakták le fegyverüket a kijelölt helyre. Sebhelyes Charley volt az utolsó a sorban. Puskáját a halom tetejébe rakta, pisztolyát azonban megtartotta.

Az őrnagy ráparancsolt, csatolja le övéről a pisztolyát is.

„Leadtam a puskámat, azt kérted csak” – felelte Sebhelyes Charley.

„Fegyverezze le!” – parancsolta az őrnagy Frazier Boutelle hadnagynak.

Boutelle Sebhelyes Charleyhoz lépett és rákiáltott: „Gyerünk, ide azzal a rohadt pisztollyal, ha mondom!”

Sebhelyes Charley csak nevetett. Azt felelte, nem kutya ő, hogy így ordítsanak vele.

Boutelle revolvert rántott. „Ne ellenkezz velem, te szukafajzat.”

Sebhelyes Charley újra tiltakozott, hogy ő semmiképp sem kutya, a pisztolyát meg nem adja le.

Amikor Boutelle löni akart, Sebhelyes Charley is előrántotta övéből a pisztolyát. Egyszerre lőttek. A modok golyója a hadnagy kabátujját szakította fel, a hadnagy nem talált. Sebhelyes Charley ekkor a fegyverhalomhoz ugrott, felkapta puskáját, és a többi modok is követte a példát. Az őrnagy tüzet vezényelt. Néhány másodpercig ropogtak a fegyverek, s a katonák visszavonultak; a csatatéren egy halottjuk és hét sebesültjük maradt.

Eközben a modokok asszonyai és gyermekei fatörzsből vájt csónakjaikba ugráltak, és dél felé, a Tule Lake irányába eveztek. Jack Kapitány és harcosai követték őket a part menti sűrű nádasban. A modok nép legendás szent helye volt az úticél – a Lávaágyak sziklavidéke.

A Lávaágyakat sziklahasadékokkal, barlangokkal és szakadékokkal tarkított, kihunyt vulkánok sora alkotta. Volt ott szakadék, amely száz láb mélyen hasított a kopár talajba. Jack Kapitány barlangot választott búvóhelyként, krátterszerű mélyedést, amelyet természet formálta lávakő árkok és sziklamellvédek vettek körül.

Tudta, ha szükséges, maroknyi csoportjával akár egy egész hadsereg ellen is tarthatja ezt a sasfészket, mindazonáltal remélte, hogy a katonák végre nyugton hagyják. Miért is akarnák birtokba venni a fehérek ezeket a haszontalan, kopár sziklákat.

Amikor Jackson őrnagy katonái Jack Kapitány táborába érkeztek, egy kis modok csoport Horgos Jim vezetésével ott tanyázott a Modoc River túlsó partján. Jack Kapitány a kora reggeli órákban, a Lávaágyak felé menekülőben, puskalövéseket hallott Horgos Jim táborának irányából. „Menekültem, nem akartam harcot – mondta később. – A katonák agyonlőttek néhány asszonyt, agyonlőttek több emberemet. Nem álltam meg, hogy megnézzem mi történik, inkább igyekeztem minél messzebbre kerülni onnét. Alig volt már emberem, hogyan is harcolhattam volna?”

Csak néhány napra rá tudta meg, mi történt Horgos Jim embe-reivel. Hirtelen felbukkant Jack Kapitány sziklatáboránál Jim, Gön-dör Doki, Boston Charley és tizenegy másik modok kíséretében. Elmondották Jacknek, hogy mialatt a katonák a táborra támadtak, telepések jöttek az ő táborhelyükhöz, majd tüzet nyitottak rájuk. A fehérek kilőttek egy csecsemőt az anyja karjai közül, megöltek egy öregasszonyt és több férfit megsebesítettek. A Lávaágyakhoz jövet Horgos Jim és emberei megfogadták, bosszút állnak az ártatlanokért. Megálltak hát néhány félreeső *ranch*-nél, és megöltek tizenkét telepest.

Jack először azt hitte, Horgos Jim hetvenkedik csupán, de a többiek bólogattak: így igaz. Amikor a meggyilkolt telepések nevét meghallotta, Jack Kapitány elborzadt. Volt közöttük bizalmas barátja is. „De hát miért öltétek meg ezeket az embereket? – kérdezte. – Sohasem engedtem volna meg, hogy barátainkban kárt tegyetek. Ezért ti tartjátok a hátatokat.”

Jack Kapitány most már biztosra vette, hogy a katonák eljönnek bosszút állni. Azt is tudta, hogy Horgos Jim meg a többiek vét-kéért őt vonják majd felelősségre, hiszen ő a modokok főnöke.

A katonák csak a Jég Holdjában jöttek. 1873. január 13-án a külső védelmi vonalban őrködő modok harcosok megpillantották a kékmundérosok felderítő osztagát, amely a Lávaágyak szikláihoz

közeledett. Az indiánok néhány lövéssel elűzték a fehéreket. Három nap múlva azonban 225 katona és 104 oregoni meg kaliforniai önkéntes érkezett; úgy bukkantak elő a ködből, mint lovas szellemek. Elfoglaltak egy dombvonulatot Jack Kapitány sásfészkével szemközt, és amikor leszállt az éj, égő zsályabokrok fényénél melegegtek. A tisztek abban bíztak, hogy a túlerő láttán a modokok önként megadják magukat.

Jack Kapitány békét kívánt. Tudta, a katonák elsősorban azokért a modokokért jöttek, akik megölték a telepeseket, és úgy gondolkodott; inkább essenek fogságba valamennyien, bűnösök és ártatlanok, semhogy egész népét lemészárolják a fehérek.

Horgos Jim, Göndör Doki meg a többiek, akik a telepeseket megölték, természetesen ellenezték a fegyverletételt. Kényszerítették Jacket, hívjon össze gyűlést és szavazzanak, mitévő legyen a törzs. A sásfészek ötvenegy harcosa közül csak tizennégy szavazott a fegyverletételre. Harmincheten harcolni akartak a katonák ellen mindhalálig.

Január 17-én hajnalban kürtjel harsant a Lávaágyak sziklái között a ködben. Hamarosan tarackok dördültek, és a kékmundérosok megindították a támadást. A modokok már várták őket. Fejüket zsályaaágakkal álcázva kúsztak előre a sziklahasadékokban, és megtizedelték a támadók első vonalát.

Délig a támadók egy mérföldnél is szélesebb rajvonalba fejlődtek, és a nagy köd meg a nehéz terep következtében elszakadoztak egymástól. A modokok a sziklamellvédek mögött a front egész hosszában ide-oda rohangáltak, azt a benyomást keltve, mintha számbeli fölényben lennének. Amikor a katonák egyik százada megközelítette az indiánok sásfészkét, a modokok rájuk összpontosították a tüzet; az asszonyok is ügyesen kezelték a puskát. Késő délután Jack Kapitány és Lányok Kedvence harcosai rohammal futamították meg a halottaikat hátrahagyó katonákat.

Valamivel napnyugta előtt felszállt a köd, és a modokok látták, hogy a katonák visszavonultak táborukba. Az indiánok az esetekhez kúsztak, és kilenc karabélyt meg hat töltényövet zsákmányoltak. Valamivel távolabb további töltényekre és élelmiszeres tarisznákra akadtak, ezeket is a menekülő katonák hajigálták el.

Sötétedéskor a modok harcosok nagy tüzet raktak és ünnepet ültek. Egyetlen embert sem veszítettek, egyikük sem sebesült meg súlyosan. Elegendő fegyvert és lőszert zsákmányoltak ahhoz, hogy még egy napig harcolhassanak. Másnap újabb támadást vártak, de csak néhány katona jött fehér zászlóval. Elvitték halottaikat. Estére pedig az összes kékmundéros eltűnt a hegyhátról.

Jack attól tartott, hogy a fehérek még visszajönnek, ezért őrszemeket állított. De múltak a napok, és a katonák nem mutatkoztak. („Előrevergődtünk a Lávaágyak szikláin át egészen az indiánok támaszpontjáig, amely sziklahasadékok, barlangok és szurdokok között húzódik körülbelül egy mérföld hosszúságban” – jelentette a támadó csapat parancsoka. – „Ezer emberre lenne szükség, hogy csaknem bevehetetlen állásaikból kiűzzük őket, továbbá egész mőzsárütegeket kellene bevetnünk... Kérem, küldjenek mihamarabb háromszáz gyalogost.”)

Február 28-án eljött a Lávaágyakba Vinema, Jack Kapitány unokahúga. Vinema egy Frank Riddle nevű fehér ember felesége volt. Riddle és három másik fehér kísérté az asszonyt. A férfiak még abban az időben barátkoztak össze a modokokkal, amikor azok szabadon eljárhattak Yrekába. Vinema vidám, energikus, kerek arcú fiatalasszony volt, házassága óta Toby Riddle-nek nevezte magát. Bár átvette férje életmódját, Jack megbízott benne. Az asszony elmondta, a fehér férfiak azért jöttek vele, hogy tárgyaljanak Jack Kapitánnyal, sőt jó szándékuk bizonyosságaként itt töltik az éjszakát a sasfészekben. Jack biztosította, hogy szívesen látják valamennyiüket, semmi bántódásuk sem lesz.

A tanácsban a fehérek elmondták, hogy a washingtoni Nagy Fehér Atya biztosokat küldött béketárgyalások céljából. A Nagy Fehér Atya reméli, elkerülheti a modokokkal a háborút, kéri őket, hogy egyezzenek meg a béke feltételeiben. A biztosok a Lávaágyak közelében, Fairchild *ranch*-én várakoznak.

Amikor a modokok felvetették, mi történik majd Horgos Jimmel és csoportjával, akik az oregoni telepeseket megölték, a fehérek közölték, hogy ha megadják magukat, hadifoglyokként kezelik és nem állítják az oregoni törvények szerint bíróság elé őket. Elviszik Jimet és harcosait valahová messze, melegebb vidékre – az

indian territóriumra vagy Arizonába —, ott biztosítanak számukra rezervátumot.

„Mondjátok meg a biztosoknak — felelte Jack —, hogy hajlandó vagyok tárgyalni velük, meghallgatni, mit ajánlanak nekem s embereimnek. Mondjátok meg nekik, jöjjenek el hozzám vagy küldjenek értem. Ha megvédenek ellenségeimtől, én is szívesen elmegyek hozzájuk beszélni a békéről.”

Másnap reggel a látogatók távoztak, Vinema pedig megígérte, felkeresi Jacket, amint a tárgyalások helyét és idejét megtudja. Horgos Jim és emberei még aznap Fairchild *ranch*-éhez lopóztak, és kijelentették, hajlandók önként „hadifogságba kerülni”.

A békebizottság tagjai között volt Alfred B. Meacham, a modokok egykori oregoni kormányhivatalnoka, Eleazar Thomas kaliforniai lelkész és L. S. Dyar, a Klamath rezervátum helyettes kormány megbízottja. A Lávaágyaknál táborzó csapatok parancsoka, Edward R. S. Canby tábornok beosztottai voltak a bizottság tagjai; ez a Canby tábornok volt az, aki tizenkét évvel korábban — még sasmadaras főnökként — Manuelito navahói ellen harcolt Új-Mexikóban, majd békét kötött velük.

Amikor Horgos Jim és modokjai megjelentek Canby főhadiszállásán és általános meglepetésre megadták magukat, a tábornok úgy megörült, hogy azonnal táviratozott Washingtonba „Nagy Harcos” Shermannek: a modok háború befejeződött. Utasítást kért továbbá, mikor és hová szállítsa hadifoglyait.

Canby nagy izgalmában elfelejtette őrizetbe venni Horgos Jimet és embereit. A kilenc modok sétálgatni kezdett a táborban, hogy jobban szemügyre vegyék a katonákat, akiknek immár az oregoni polgárok ellen kellett megvédelmezniük őket. Véletlenül találkoztak azonban egy oregoni férfival, aki felismerte őket és azzal fenyegetőzött, hogy a Lost River környéki telepések meggyilkolásáért elfogatja őket. Az oregoni kormányzó a vérükre szomjazik, alig várja, hogy kézre kerítse és a törvény szerint felköttesse valamennyiüket.

Horgos Jim és emberei az első adandó alkalommal lóra pattantak, és nyaktörő sebességgel visszavágtattak a Lávaágyakhoz. Figyelmeztették Jack Kapitányt, el ne menjen Fairchild *ranch*-ére, ne

találkozzék a biztosokkal, mert a javasolt megbeszélés csapda. El akarják fogni a modokokat, hogy azután visszaküldjék őket Oregonba, ahol mindnyájukra kötél vár.

A következő napok során, miközben Vinema és Frank Riddle egyre-másra jött és ment az üzenetekkel, Horgos Jim és embereinek félelme — ami őket illette — jogosnak bizonyult. Oregoni politikai körök nyomására Canby tábornok és a biztosok kénytelenek voltak visszavonni a Horgos Jim és emberei számára megígért amnesztiát, Jack Kapitányt és a többi modokot viszont biztosították, hogy bátran jöjjenek elő és adják meg magukat.

Jack Kapitány nehéz döntés elé került. Ha cserbenhagyja Horgos Jimet és társait, megmentheti saját emberei életét. De hát Horgos Jim önként csatlakozott hozzá, számítva az ő védelmére.

Március 6-án nővére, Mary segítségével Jack levelet írt a biztosoknak, s az írást Mary el is vitte Fairchild *ranch*-ére. „Felejtsük el a múltat, vegyük úgy, mintha nem történt volna semmi — írta Jack Kapitány —, ne onstunk több vért. . . Szívem sajog e gyilkosokért. Kevés emberem van, s nem tudom, hogyan adjak fel közülük egyet is. Vajon a fehér emberek kiadják-e azokat a társaikat, akik az én embereimet leöldösték? Én még sohasem kértem számon, ki ölte meg az enyémet. . . Azt még csak el tudom képzelni, hogy a lovamat átadom önként, akasszák fel, ha tetszik, de az embereimet nem adhatom hóhérkézre. Ha a lovamat odaadnám és felakasztanák, nem siratnám, de ha az embereimet adnám fel, keservesen zokognék utánuk.”

Canby és a biztosok mégis találkozni szerettek volna Jack Kapitánnyal, hátha meggyőzhetik: a háború sokkal nagyobb veszélyt jelent emberei számára, mint néhány gyilkos kiadatása. Bár „Nagy Harcos” Sherman azt tanácsolta a tábornoknak, vesse be katonáit a modokok ellen, hogy „az indián fattyaknak ne legyen más rezer-vátumuk ebben a bűdös életben, mint a maguk választotta Láva-ágyak sírgödrei”, Canby türelmesen várt.

Március 21-én Jack Kapitány és Sebhelyes Charley megpillantotta Canbyt egy kis lovascsapat élén, ahogy a hegyhátról sas-fészkük felé kaptatnak. Jack nem tudta, mire vélje ezt a bátor vállalkozást. Elosztotta harcosait a sziklák között, azután már látta is,

hogy egy magányos alak elválik a csoporttól és feléjük közeledik. Egy katonaoorvos volt; nem hivatalos találkozót javasolt Jack Kapitány és Canby tábornok között. Néhány perc múlva a két férfi, a fehér és az indián, le is ült tárgyalni. Canby megígérte Jacknek, hogy emberei jó bánásmódban részesülnek, ha előjön velük a Lávaágyak közül, kapnak ennivalót, ruhát, sok ajándékot. Jack ekkor megkérdezte, miért nem hoztak el valamit mutatóba, ha már olyan nagy jó szándék vezérli a fehéreket a modok törzs iránt. Azt is megkérdezte Canbytól, miért nem vonul el katonáival, hiszen a modokok egyebet sem akarnak, mint békében élni.

A rövid megbeszélés során sem Jack, sem Canby nem említette Horgos Jim csoportját és a telepések meggyilkolását. Jack nem ígért semmit; úgy gondolta, megvárja előbb, mi lesz Canby tábornok következő húzása.

Canby erősítéseket kért, majd felállította csapatait a modok támaszpont két oldalán. Az 1. lovasezred és a 21. gyalogezred századai, a 4-es tüzérek ütegeinek támogatásával, kedvező helyzetből támadhattak immár az indiánokra.

Április 2-án Jack Kapitány üzent a biztosoknak. Találkozót javasolt félúton a legközelebbi katonai tábor és az indiánok sásfészke között. Másnap Canby, Meacham, Thomas és Dyar a katonák tábora alatti sziklafennsíkra lovagolt. Jack, Horgos Jim és néhány modok már várta őket; békés szándékaik bizonyosságul asszonyaikat is magukkal hozták. Jack régi barátjaként köszöntötte Meachamet, Canbytól azonban keserűen kérdezte meg, miért állította fel katonáit olyan közel búvóhelyének két oldalán.

Canby megpróbálta megkerülni a kérdést. Azt mondta: főhadiszállását azért hozta közelebb Jack Kapitány állásaihoz, hogy könnyebben találkozhassanak. Jack azonban nem fogadta el ezt a magyarázatot; azt kívánta, vonják ki a katonákat a Lávaágyak térségéből és küldjék őket háza. Ezek után rátért Horgos Jim csoportjának kényes témájára. Nem hajlandó fegyverletételről tárgyalni — jelentette ki —, ha Horgos Jimet és társait nem kezelik a többi modokhoz hasonlóan. Canby azt felelte: a hadsereg dönt arról, hová viszik őket, mit csinálnak velük, ő a telepések gyilkosainak nem ígérhet bűnbocsánatot.

Tárgyalások közben sűrű felhők vonultak el a Lávaágyak fölött, majd eleredt az eső. Canby kijelentette, hogy esőben nem tárgyal tovább. „Miért nem, hiszen te jobban felöltöztél, mint én – gúnyolódott Jack Kapitány –, én pedig nem olvadok el, miként a hó.” Canby eleresztette füle mellett a megjegyzést, majd kijelentette: a legközelebbi találkozásukra sátrat állíttat fel.

Másnap reggel Canby katonái fel is állították a sátrat, de nem a sziklafennsíkon, hanem egy zsályacserjékkel borított területen, a katonai tábor és a tűzérség látótávolán belül.

Két nap múlva Jack üzent Alfred Meachamnek, azt kérve, hadd tárgyalhasson régi barátjával, John Fairchilddal, a *ranch* tulajdonosával. Feltételként szabta azonban, hogy Canby tábornok és Thomas lelkész ne legyen tagja a küldöttségnek. Meacham és Fairchild csodálkozott ugyan a kérésen, mindazonáltal Vinema és Frank Riddle társaságában megjelent a sátonál. A modokok már várták őket. Jack szeretettel üdvözölte a fehéréket. Elmondta, hogy nem bízik Canbyben, mert kék egyenruhát hord és túlságosan sokat emlegeti az indiánok iránti baráti érzelmeit, azután meg közelebb hozta katonáit a Lávaágyakhoz, tehát nem hihet szavai őszinteségében. Ami Thomas lelkészt illeti, folytatta Jack Kapitány, ő „vásárnapi doktor”, és szent varázstana a modok hitvilág pusztítását hirdeti. „Most azonban beszélgethetünk – tette hozzá mindjárt. – Téged meg Fairchildot ismerlek. Ismerem a szíveteket.” Elmesélte, hogyan kényszerítették a katonák, hogy elmeneküljön a Lost River-től, és a kialudt vulkán krátereiben és barangjaiban keressen menedéket. „Hadd éljünk a Lost River mentén – kérte fehér barátait. – Gondoskodom népemről. Senkitől se kérek segítséget. Magunk is megvagyunk. Csak adjatok ugyanolyan lehetőségeket nekünk, mint a többi embernek.”

Meacham elmagyarázta, hogy a Lost River Oregonban van, ahol a modok harcosok megölték a telepeseket. „Vérük mindig ott piroskana köztetek meg a fehérék között” – tette hozzá.

Jack néhány percre hallgatott. „Hallottam szavaidat – mondta. – Hadd éljünk akkor itt, a Lávaágyak között. Ha katonáitokkal elvonultok, mindent elintézünk mi magunk. Ezek a sziklák amúgy sem kellenek senkinek, hadd legyen ezentúl itt az otthonunk.”

Meacham erre azt felelte, a Lávaágyaknál sem hagynák békében a modokokat, ha ki nem adják társaikat, akik a Lost River menti gyilkosságokat elkövették. Bíróság elé akarják állítani őket, hogy törvény szerint, igazságosan ítélkezzenek felettük.

„Fehér bírák vagy indiánok?” – kérdezte Jack.

„Természetesen fehérek” – vallotta be Meacham.

„Ti is kiadjátok a modok népnek azokat a fehéreket, akik indián asszonyokat és gyermekeket gyilkoltak a Lost Rivernél, hogy mi is törvényt ülhessünk fölöttük?”

Meacham a fejét rázta. „A modok nép törvénye nem él többé, ezen a földön csak a fehér ember törvénye él, csak egyetlen törvény uralkodhat valahol.”

„És azokat elítéletek-e, akik embereimre lőttek? – folytatta Jack. – A magatok törvénye szerint elítéletek-e?”

Mindketten tudták, hogy ilyesmiről szó sem lehet. „Ebben az országban a fehérek törvényei érvényesek – ismételte a biztos. – Az indiánok törvénye halott.”

„A fehérek törvénye jó lehet a fehéreknek – mondta Jack –, de nem az indiánoknak. Nem, barátom, nem adhatom ki ifjú harcosaimat, hogy felakasszátok őket. Tudom, gonoszat cselekedtek, vérük méreggel volt tele... De nem *ők* kezdték, hanem a fehérek... Nem, nem adhatom ki ifjú embereimet. Vonuljatok el harcosaitokkal, és minden rendben lesz megint.”

„A katonák nem vonulhatnak el, amíg ti itt vagytok a Lávaágyak vidékén” – felelte Meacham.

Jack megragadta Meacham karját, és könnyörgő hangon kérdezte: „Mondd meg, barátom, mit tegyek? Nem akarok harcolni.”

„Béke csak akkor lesz, ha távoztok a sziklák közül – hangzott az őszinte válasz. – Amíg itt bujkáltok a Lávaágyak barlangjaiban, nem lesz béke.”

„Azt kívánjátok hát, hogy jöjjek elő, és ott vergődjön a testem kezeitek között? – kiáltotta Jack. – Ezt nem tehetem. Nem félek – *én* nem félek, de az embereim... Népem hangja vagyok... Modok vagyok. Nem félek a haláltól. Megmutatom hát neki (Canbynek), hogyan hal meg egy modok.”

Mindketten tudták, hogy nincs több megbeszélnivaló. Meacham

felszólította Jacket, jöjjön vele a katonák táborába, folytassa tárgyalásait Canby tábornokkal és a többi biztossal, Jack azonban a fejét rázta. Azt mondta, előbb tanácskoznia kell embereivel, csak azután felelhet a biztos ajánlatára, van-e értelme a további tárgyalásoknak.

Meacham jelentette Canby tábornoknak, hogy Jack Kapitány sohasem fogja kiadni Horgos Jimet és a többieket, tehát a Láva-ágyakból sem fog harc nélkül elvonulni; a tábornok pedig úgy határozott, még egy utolsó alkalmat ad a békés szándékú modokok elvonulására. Másnap elküldte Jackhez Vinemát azzal az üzenettel, hogy aki a megadást választja, az jöjjön az asszonnyal.

Amíg Vinema válaszra várt, Jack Kapitány gyűlést hívott össze. Canby ajánlatát tizenegy modok fogadta el csupán. Horgos Jim, Schonchin John és Göndör Doki hevesen elleneztek a megadást; azzal vádolták Canbyt meg a biztosokat, hogy áruló módon csapdát terveznek. A gyűlés végén Horgos Jim emberei megfenyegették a kapitulációra kész modok harcosokat, hogy valamennyiüket megölik.

Ahogy Vinema visszafelé lovagolt Canby tábornok főhadiszállására, a modok sasfészek közelében egyik rokona, bizonyos Veuim állította meg. Az ifjú harcos figyelmeztette az asszonyt, ne jöjjön többé a modok nép rejtekhelyére, és mondja meg fehér barátainak, ne találkozzanak többé velük, mert Horgos Jim és társai azt tervezik, hogy mindenkit megölnék, aki ellenük van. Vinema a katonák táborában csak férjének merete elmesélni az esetet. Frank Riddle komolyan vette a figyelmeztetést, azonnal a főhadiszállásra ment, és tájékoztatta a biztosokat. Ők azonban mesebeszédnek tartották az asszony szavait.

A Lávaágyak rejtekén eközben Horgos Jim és társai folytatták az uszítást a fehér békeküldöttek ellen. Április 7-én este elhatározták, főnökük ellen is fellázadnak. Néhányan azzal gyanúsították Jack Kapitányt, hogy el akarja árulni őket.

Schonchin John keserű szavakkal nyitotta meg a tanácskozást: „A fehérök gyakran csapdába csaltak, gyakran rászedtek már. Nem akarom, hogy újra rászedjenek.” Vádolta a biztosokat, azért húzzák csak az időt, hogy közben még több katonát gyűjtsenek össze újabb mennydörgő puskákkal. „Amikor elég erősnek érzik magukat, megtámadnak és legyilkolnak minket az utolsó emberig.”

Ezután Fekete Jim emelkedett szólásra: „Nem hagyom, hogy a katonák csapdába ejtsenek, aztán lepuffantsanak, mint valami kutyát.” Javasolta, öljék meg a legközelebbi tanácskozás alkalmával a békebiztosokat.

Amikor Jack Kapitány látta, hogy egyre vadabbá válnak a szavak, megpróbálta meggyőzni a szónokokat, hogy nincs igazuk. Kérte, hagyjanak neki időt, hogy tárgyalhasson a biztosokkal és megkísérelje megmenteni Jim és társai életét. Remélte, hogy szép rezervátumot kaphatnak. „Kérlek benneteket, szóljatok bölcsebben szívetekkel és várjatok” – mondotta.

Fekete Jim kijelentette: Jack Kapitány vak. „Hát nem látod, hogy két-három naponként jönnek az újabb és újabb fehér harcosok? Nem tudod, hogy a legutóbbiak mennydörgő puskákat hoztak magukkal, amelyekből akkora golyó röpül ki, mint a fejed? A biztosok békét akarnak, de hogyan? Úgy, hogy lelövik a fejedet a nagy vasgolyójukkal.” Más szónokok is Fekete Jim támogatására keltek, és amikor Jack megpróbált újra a józan ész nevében szót emelni, lehurrogták: „Nem jót beszélsz! Elvesztünk. Hadd harcoljunk, úgy legalább hamar meghalunk. Mert meg kell halnunk mindenképp.”

Jack nem látta értelmét többé a józanító beszédnek, távozni akart hát a gyűlésről, Fekete Jim azonban nem engedte. „Ha a főnökünk vagy, ígérd meg, hogy megölöd Canbyt, amikor legközelebb találkoztok.”

„Lehetetlen. És nem is akarom.”

Horgos Jim eddig szótlanul figyelte az eseményeket. Most odalépett a főnök elé: „Ha nem ölöd meg Canbyt, téged ölünk meg. Vagy megölöd, vagy saját néped öl meg.”

Jack visszafojtotta haragját, még ha főnöki méltóságában támadták is meg. „Miért akarsz gyáva tette kényszeríteni?”

„Nem gyáva tett az” – vágott vissza Horgos Jim. – „Hősi tett, mert összes katonája szeme láttára ölnéd meg.”

Jack nem ígért semmit, távozni akart a tanácsból. Ekkor Horgos Jim egyik embere kendőt és asszonyi fejdíszot dobott a vállára, gúnyolván őt: „Asszony vagy, halszívű néember. Nem is vagy te modok. Nem vagy többé a főnökünk.”

Jack tudta, beszélnie kell, ha meg akarja menteni a hatalmát, ha időt akar nyerni. „Megölöm Canbyt” – mondta. Majd embereit félrelökve, bement a barlangba egyedül.

Másnap és a rákövetkező napon azonban Vinema nem jött el, így a modokok az angolul beszélő és értő Boston Charleyst küldték Canby tábornokhoz, megüzenvén, hogy a modokok pénteken, április 11-én szeretnének találkozni vele és a bizottsággal. Boston Charley azt is elmondta Canbynek, hogy a modok vezetői fegyvertelelenül érkeznek majd a tanácskozó sátorhoz, ugyanezt várják tehát a kormánybiztosoktól is.

Április 10-én reggel Jack összehívta embereit a barlang előtt. Szép, tavaszi nap volt, az éji köd gyorsan felszállt a meleg napfényben.

„Szívem azt súgja nekem, ugyanígy elmondhatnám mindezt a felhőknek meg a szélnek is – kezdte –, mégis el szeretném mondani nektek, hogy élni jó, a szeretet köteléke erős. Az ember azért harcol, hogy megmentse életét, és azért öl, hogy szíve vágyát csillapítsa. Nagyon rossz dolog a halál. És úgyis nagyon hamar eljön értünk.” Azt mondta még, hogy mindnyájan meghalnak, ha harcot kezdenek, és meghalnak asszonyaik, gyermekeik is. Ha már harcnak kell lennie, hadd kezdjék inkább a katonák. Emlékeztette embereit, hogy megígérte a biztosoknak, nem kezdeményez harcot, amíg a béketárgyalások folynak. „Hadd mutassam meg a világnak, hogy Jack Kapitány szava igaz” – kérlelte a harcosokat. Majd ráért ígéretére, miszerint megöli Canby tábornokot. Azt mondta erről: „Ne kívánjátok, hogy megtartsam ezt az ígéretet. Ha azt kívánjátok, hogy haragomban mondott szavaimat álljam, mindnyájan elveszünk. Horgos Jim, te ezt éppen olyan jól tudod, mint én.”

„Követeljük, hogy tartsd meg, amit ígértél – felelte erre Horgos Jim. – Meg kell ölnöd Canbyt. Jól értesz a könnyű szavakhoz, de az ilyen beszédhez késő már.”

Jack szeme végigpásztázta a sziklán körülötte kuporgó ötven férfit. A napfény megcsillant sötét arcukon. „Aki azt kívánja, hogy öljem meg Canbyt – mondotta –, álljon fel.” Csak egy tucatnyi modok, Jack Kapitány leghívebb emberei maradtak ülve.

„Látom, nem szeretitek sem az életet, sem semmi mást” — állapította meg Jack szomorúan, és gondolatban már valamiféle megoldást keresett. A tanácsban közli majd Canbyvel, mit kívánnak a modokok. „Többször is megismétlem majd kérésemet. Ha hallgat rá, nem ölöm meg. Hallottátok ezt”

„Hallottuk” — dörmögték a harcosok.

„Jó lesz így?”

„Jó lesz” — hangzott kórusban a válasz.

Most már Canbytól függött, megölik-e vagy sem.

Tiszta reggel köszöntött a világra 1873 nagypéntekén, hűs szél libegtette a tárgyaló sátor szárnyait. Ott állt a sátor a katonák táborá és a Lávaágyak labirintusa között félúton. Jack Kapitány, Horgos Jim, Schonchin John, Lányok Kedvence, Fekete Jim és Mocsokházi Jim időben megjelent a tárgyalás színhelyén; tüzet raktak, hogy melegedjenek, amíg a biztosok megérkeznek. Ezúttal nem hoztak magukkal asszonyokat. Fegyver sem volt náluk, legálábbis puská nem, de a kabátja alatt mindegyiküknek pisztoly lapult.

A biztosok késve érkeztek (Vinema újból megpróbálta rávenni őket, hogy ne menjenek), de kevéssel tizenegy után megérkezett — gyalogszerrel — Canby tábornok és Thomas lelkész, mögöttük lóháton S. S. Dyar, Alfred Meacham, Vinema és Frank Riddle. Tolmácsként Boston Charley és Mumus Charley jött velük. A biztosok sem viseltek fegyvert — szemmel láthatóan, Meacham és Dyar kabátzsebében azonban rövid, rézcsövű pisztoly, derringer lapult. Canby hozott egy láda szivart, és amikor a sátorhoz érkezett, körbekínálta. A férfiak rágyújtottak, majd letelepedtek a kövekre. Így füstöltek egy ideig némán, kézzől kézre adva a szivart.

Amint Frank Riddle később elmesélte, Canby tábornok emelkedett szólásra először. „Elmondta a modokoknak, hogy körülbelül harminc éve bajlódik az indiánokkal, és most azért jött, hogy valóban békét kössön. Gondja lesz rá, hogy a modokok mindent megkapjanak, amit ígért nekik. Ha vele tartanak, szép földre vezeti őket, mindenről gondoskodik, ami szükséges számukra, és úgy élhetnek majd, mint a fehérék.”

Másodikként Meacham beszélt. Bevezetőben szokás szerint el-

mondta: a washingtoni Nagy Fehér Atya azért küldte, hogy feledtessen minden kiontott vért. Reméli, szebb hazába vezethetik a modokokat, ahol nagy házakban lakhatnak, lesz elegendő ennivalójuk, ruhájuk, takarójuk.

Amikor a biztos befejezte beszédét, Jack Kapitány megmondta neki, hogy nem akarja elhagyni a modok nép földjét, azt kéri tehát, biztosítsanak nekik valahol a Tule Lake és a Lávaágyak közelében rezervátumot. Megismételte továbbá azt a követelését, hogy a katonáknak el kell vonulniuk, mielőtt béketárgyalásról egyáltalán szó lehetne.

Meacham láthatóan feldühödött e követelések hallatán. Emelt hangon így szólt: „Beszéljünk férfiakhoz méltóan, ne úgy, mint az okatlan gyermek.” Majd azt javasolta, hogy azok a modok, akik ezt akarják, maradjanak a Lávaágyak bűvőhelyein, amíg rezervátumot találnak nekik, ahol békében élhetnek.

Schonchin John, aki alig három lépésre ült Meachamtól, dühösen förmedt – modok nyelven – a biztosra: hallgasson el. Ugyanakkor Horgos Jim felállt, odaballagott Meacham lovához, a biztos mellé. A nyergen átvetve ott hevert Meacham köpenye. Horgos Jim levette a köpenyt, belebújt, begombolta magán, majd vidám fintorok közepette a tűzhöz sétált. A többiek elnémultak, és döb-benten bámulták. „Én nem hát úgy olyan, mint Meacham?” – kérdezte tört angolsággal.

Meacham igyekezett tréfának felfogni a dolgot, s felajánlotta a kalapját is Horgos Jimnek. „Tessék, tedd fel ezt is, akkor te leszel Meacham.”

Horgos Jim komoly arccal meredt rá. „Te várni kicsi. Nem idő enyém kalap.”

Canby láthatóan megértette, mire gondol Horgos Jim. Tovább beszélt; kijelentette, csak a washingtoni Nagy Fehér Atyának áll jogában a katonákat visszarendelni. Kérte Jacket, bízzék benne.

„Nem köthetünk békét, Canby – felelte Jack Kapitány –, amíg a katonák ostromgyűrűje vesz körül minket. Ha azt ígéred, hazát adsz nekem valahol e földön, most mindjárt ígérd meg. Most kell megígérned, azonnal. Egyebet nem akarok azután. Most itt az alkalom. Nem várhatok tovább.”

Meacham érezte az ingerültséget Jack Kapitány hangjában. „Az ég szerelmére, tábornok, ígérje meg neki!” – kiáltotta.

Mielőtt azonban Canby felelhetett volna, Jack felugrott, és elhátrált a tüztől. Schonchin John a tábornokhoz fordult: „Te elküld katonák, te adod nekünk a föld – kiáltotta. – Nekünk beszéd elég. Mi beszél nem többé!”

Jack Kapitány megfordult, és modok nyelven sziszegte: „*Ot-ve-kau-tux-e!*” (Itt az idő!) Kabátja zsebéből előrántott pisztolyát Canbyre szegezte. Csattant a ravasz, de a pisztoly nem sült el. Canby döbbenten nézett Jackre. És akkor egy dördülés... a tábornok holtan dőlt a földre. Ugyanabban a pillanatban Boston Charley agyonlőtte Thomas lelkészt. Vinema megmentette Meacham életét, amikor félreütötte Schonchin John pisztolyát; Dyar és Riddle elmenekült a nagy zűrzavarban.

Jack lehúzta Canby tábornok egyenruháját, majd visszavezette a modokokat a rejtekhelyre; ott várták a katonák támadását. A legfontosabb vitás kérdés – Horgos Jim és társai kiadatása – a végzetes utolsó tárgyaláson szóba sem került.

Három nap múlva kezdődött a harc. Mozsárágyúk zúdítottak tüzet a sziklák útvesztőjére, gyalogosok sűrű hullámai rohamozták a lávaerődöt. Amikor a katonák végre behatoltak a bűvőhelyre, mindent üresen találtak. A modokok elmenekültek a barlangüregeken és hasadékokon át. Mivel a tiszteknek semmi kedvük sem volt ahhoz, hogy az utolsó leheletükig védekező modokok után kutassanak, az oregoni Warm Springs rezervátum tenino indiánjait fogadták fel zsoldosként. A teninók csakugyan fel is hajtották az űzött vadat. Amikor azonban a katonák is megérkeztek, hogy lecsapjanak a rejtekhelyre, Jack Kapitány csapata lesből rájuk rontott, és csaknem az egész elővédet lepuskázta.

De a katonák nagy számbeli fölényben voltak, és korszerű puskáik tüzével szétszórták az indiánokat. A védők kénytelenek voltak leölni lovaikat, hogy legyen mit enniük. Napokig nem ittak egyetlen korty vizet. A modok harcosok veszteségei egyre nőttek, Horgos Jim pedig összetűzött Jack Kapitánnyal a védekezés legjobb módját illetően. Néhány napos menekülés, rejtőzés és harc után Horgos Jim társaival együtt faképnél hagyta a főnököt, aki

korábban az életüket mentette meg. Jacknek harminchét harcosa maradt ezer katonával szemben.

Horgos Jim és társai hamarosan megadták magukat a katonának, sőt felajánlották, hogy segítenek kézre keríteni Jack Kapitányt, ha ennek fejében büntetlenséget biztosítanak nekik. Jefferson C. Davis, az új katonai körzetparancsnok, a hadsereg védelmét ígérte számukra; így május 27-én Horgos Jim és három társa útnak indult, hogy megmentőjüket, Jack Kapitányt elárulják. Meg is találták a főnököt a Clear Lake közelében, és közölték vele, azért jöttek, hogy megadásra szólítsák fel. A katonák igazságosan bánnak a megmaradt harcosokkal és adnak nekik enni is – mondták.

„Semmivel se vagytok különbek a völgyekben kóborló prérifarkasoknál – acsarkodott az árulókra Jack Kapitány. – A katonák lovain jöttök hozzám, az ő puskáikat látom kezetekben. Azzal akarjátok megvásárolni a szabadságotokat, hogy engem kiszolgáltattok? Most már tudjátok, hogy élni jó, de akkor nem gondoltatok rá, amikor szavam vettétek, hogy öljem meg azt a Canbyt. Én mindig tudtam, hogy élni jó, ezért nem akartam harcolni a fehérek ellen. Azt hittem, egymás oldalán harcolunk, azt hittem, harcban esünk el. Most látom, én vagyok az egyetlen, aki eljártszotta az életét. Megöltem Canbyt, s rajtam kívül talán még egy-két társunkra vár a biztos halál. De te és a többiek, akik megadtátok magatokat, szépen kibújtatok; van elég ennivalótok is, mint mondod. Ó, ti kígyószívű emberek, ti árulók. . .”

A modok főnököt az háborította fel leginkább, hogy éppen ezek az árulók hajítottak pár hete asszonygöncöt a fejére, nevezték halaszívű néembernek, s így vették rá, hogy Canby meggyilkolására ígéretet tegyen. Ugyanúgy tudták, mint ő, hogy hiába is adná meg magát, így is, úgy is felakasztják, mert megölte Canbyt. Azt mondta hát a követeknek, fegyverrel a kezében hal meg, nem kötéllel a nyakán. Rájuk parancsolt, kotródjanak vissza, éljenek a fehérekkel, ha akarnak. Megfogadta azonban, ha még egyszer lőtávolon belül kapja őket, lepuffantja valamennyit, mint a rühes kutyát.

Még néhány napig tartott az üldözés. „Nem is üldözés volt az, inkább hajtóvadászat – mondta később Davis tábornok. – Egy-mással versengtek századaink, ki teríti le az utolsó indiánt.

Éles hegyű sziklákon és sűrű bozótban űzte egy csoport katona Jack Kapitányt és három harcosát, akik mindvégig kitartottak főnökük mellett. Végül bekerítették a négy modokot. Amikor Jack előjött és megadta magát, Canby tábornok egyenruháját viselte; bemocskolódtott és cafatokban lógott testéről a kék mundur. Átadta puskáját az egyik tisztnek. „Jacket nem bírják már a lábai – suttogeta. – Készen áll a halálra.”

Davis tábornok azonnal felkötötte volna, a washingtoni Hadügyminisztérium azonban pert kívánt. Az eljárásra 1873 júliusában került sor a Klamath-erődben. Jack Kapitányt, Schonchin Johnt, Boston Charleyt és Fekete Jimet gyilkossággal vádolták. A modok gerillák mellé nem rendeltek ki védőt. Megengedték ugyan, hogy kérdéseket tegyenek fel a tanúknak, legtöbbjük azonban alig értett angolul, és mind rosszul beszélt. Még folyt a per, amikor a katonák már fel is állították az épület előtt a bitótát; az ítélet felől nem lehetett semmi kétség.

A tanúk sorában felvonult Horgos Jim és néhány társa is. A hadsereg megjutalmazta őket az árulásért, a per után szabadon eresztették őket.

Jack Kapitány nem tett fel kérdést Horgos Jimnek, miután az áruló az ügyész kérdéseire felelt, az utolsó szó jogán azonban (Frank Riddle tolmácsolásában) ezt mondta: „Horgos Jim mindig azt akarta, harcoljunk . . . és a gyilkolást, az öldöklést is ő kezdte . . . Nem sok időm maradt, de nem ti, fehérek, győztetek le, hanem saját embereim.”

Október 3-án Jack Kapitányt felakasztották. A kivégzés utáni éjszakán holttestét titokban kiásták, Yrekába vitték, bebalzsamozták. Röviddel ezután már tízcentes belépti díjjal mutogatták a vásárokon.

Az életben maradt 153 modokot – férfiakat, asszonyokat, gyermekeket –, köztük Horgos Jimet és társait, az indián territóriumra telepítették. Hat év múlva Horgos Jim sem élt már, és a többiek se nagyon érték meg 1909-et, amikor a kormány a megmaradt ötvenegy modoknak engedélyezte, hogy visszatérhessen egy oregoni rezervátumra.

11 / Háború a bőlényekért

1874. *január 13.* – New Yorkban a munkanélküliek megütköznek a rendőrséggel; sok száz sebesült. *Február 13.* – Amerikai csapatok szállnak partra Honoluluban „a hawaii király megvédelemzésére”. *Február 21.* – Benjamin Disraeli – William E. Gladstone után – Nagy-Britannia miniszterelnöke lesz. *Március 15.* – Franciaország „protektorátussá” teszi Annamot (Vietnam). *Július* – Alexander Graham Bell bemutatja új találmányát, a telefont. *November 4.* – Samuel J. Tildent a „Tweed Ring” bukása után New York kormányzójává választják. *December* – A kormányhivatalnokokat és szeszfőzőket tömörítő „Whisky Ring” leleplezése.

Hallottam, a hegyekhez közeli rezervátumra akartok telepíteni minket. Nem akarom, hogy letelepítsenek. Szívesebben kóborlok a prérin. Ott szabadnak és boldognak érzem magam, de ha letelepszünk valahol egyszer s mindenkorra, hamarosan belesápadunk és meghalunk. Letettem dárdámat, íjamat, pajzsomat, és mégis biztonságban érzem magam a jelenléteitekben. Igazat szóltam. Nem rejtegetek hamis szavakat, de nem tudom, hogyan áll a helyzet a biztosokkal. Ők is ugyanolyan őszinték, mint én? Hajdan atyáinké volt ez a föld, de ha felmegyek a folyón, partjain katonák táborait látja szemem. A katonák kivágják erdeim fáját, megölik bölényeimet; és ha ezt látom, mintha a szívem szakadna meg; szomorú vagyok... Hát gyermek volna a Fehér Ember, hogy csak irt és pusztít vakon, de nem eszi meg, amit megölt? Ha a Vörös Emberek vadat ejtenek, azért teszik, hogy éljenek, hogy éhen ne vesszenek.

SZATANTA, A KAJOVÁK FŐNÖKE

Sose az én embereim voltak azok, akik elsőnek feszítették meg az íjat vagy elsőnek tüzeltek puskából a Fehér Emberre. Viszály volt közöttünk, és ifjú harcosaim eljárták a haditáncot. De nem mi kezdtük a háborút. Ti küldtétek az első katonát, mi csupán a másodikat. Két éve bukkantam erre az útra; bölényeket üldöztem, hogy asszonyaim és gyerekeim arca kiteljen, testük fölmelegedjék. De a katonák tüzet nyitottak ránk, és azóta láрма van körülöttünk, mintha örökös mennydörgés morajlana; honnan tudhattuk volna hát, hová menjünk? Így volt ez a Canadian mellett. Amikor sötét lett és minden elcsendesült, a kékebe öltözött katonák meg a juték felbukkantak az éjben és tábortüzet raktak wigwamunkból. Abhelyett, hogy vadat űztek volna, az én harcostársaimat öldökölték, törzsem harcosai pedig rövidre vágták hajukat a gyász jeleként. Így volt ez Texasban. Táborainkba elhozták a gondot és a bánatot, mi pedig, mint a bölénybikák rontottunk

rájuk, mint a bölénybikák, ha teheneiket támadás éri. Abol csak fehér katonákra akadtunk, megöltük őket, skalpjukkal díszítettük wigwamjainkat. A komancsok nem gyengék, nem is vakok, mint a kölyökkutyácskák. Erősek, és szemük messzire ellát, mint a lovaké. A fehérek útjaira lépünk, rajtuk jártunk. A fehér asszonyok sírtak, a mi asszonyaink nevettek.

De most olyan dolgokat mondtatok, amelyek nem tetszenek nekem. Ízük nem édes, mint a cukor, ízük keserű, mint a tökbéj. Azt mondtátok, rezervátumokra zártok minket, varázsházakat építtek nekünk. Nem kívánom én ezeket a házakat. A prérin születtem, ahol szabadon fúj a szél, és semmi el nem homályostítja a fénylő Napot. Abol én születtem, nem voltak ott kerítések, és szabadon lélegzett minden, mindenki. Itt akarok meghalni, nem pedig falak között. Ismerem a Rio Grande és az Arkansas között minden erdőt, minden folyót. Úgy éltem, mint apáim, boldogan éltem én is.

Amikor Washingtonban jártam, azt mondta nekem a Nagy Fehér Atya, hogy az egész komancs föld a miénk, és senki meg nem akadályozhat minket abban, hogy ott éljünk. Hát miért akarjátok, hogy elhagyjuk a folyókat és a Napot és a szelet, elhagyjuk és házakban éljünk... Ne kívánjátok, hogy birkáért cserébe odaadjuk bölényeinket. A fiatal komancsok hallottak a dolgról, és nagyon megharagudtak. Hát ne beszéljetelek többé ilyesmiről...

Ha a texasiak nem jöttek volna földemre, béke lenne. Abból azonban, amit meghagytatok nekünk, nem tudunk megélni. A texasiak elvették legdúsabb fűvű legelőinket, elvették az erdőket, ahol a legkülönb fák nőttek. Ha mindez a minék marad, talán megtettük volna, amit akartok. De most már túl késő. A Fehér Emberé a föld, amelyet szeretünk, és most már csak azt akarjuk, hogy a prérít járassuk, amíg meg nem halunk.

PARRA-VA-SZAMEN (TÍZ MEDVE),
A JAMPARIKA-KOMANCSONK FŐNÖKE

Az 1868-as washingtoni csata után Sheridan tábornok felszólította a csejjeneket, az arapahókat, a kajovákat és a komancsokat, menjenek a Cobb-erődbe és adják meg magukat, máskülönben a kékmundérosok a nyomukba szegődnek és valamennyiüket megölik.

Kis Köntös, aki a halott Kormos Űst helyett az arapahók főnöke lett, meg is jelent népével. Eljött néhány komancs vezér is, közöttük Toszau, akinek Sheridan azt az emlékezetes kijelentést tette, miszerint csak a halott indián jó indián, és megadta magát. A büszke és szabad kajovák azonban nem hallgattak a szóra. Sheridan ezek után parancsot adott „Kemény Derekú” Custernak, kényszerítse megadásra, vagy ha nem megy, pusztítsa el őket.

A kajovák nem tudták megérteni, miért kellene megjelenniük a Cobb-erődben, letenni a fegyvert és azontúl a fehérek alamizsnáján élniük. A főnökeik által aláírt 1867-es Medicine Logei-i egyezmény önálló területet biztosított számukra, elismerte továbbá azt a jogukat, hogy az Arkansastól délre elterülő vidéken korlátozás nélkül vadászhatnak, „amíg olyan számban akad arrafelé bölény, hogy pusztításuk megengedhető”. Az Arkansas és a Red River nyugati mellékfolyói közötti terület valósággal barnálott a bölények ezreitől; a fehérek előrenyomuló civilizációja északról szorította ide őket. A kajováknak sok gyors pónijuk volt, és ha lőszerben nem is bővelkedtek, íjjal-nyíllal épp elég bölényt leteríthettek, hogy élelmi- és ruhaszükségeiket fedezhessék.

Egy nap hosszú, kékmundéros lovas különítmény érkezett a kajovák téli táborához, a Rainy Mountain Creekhez. Szatanta és Magányos Farkas kerülni akarta az összetűzést, ezért harcosaik egy csoportja kíséretében eléjük lovagolt, hogy tárgyaljon Custerral. Szatanta erőteljes, óriás termetű férfi volt, vállig érő haja szurokfekete, izmos a karja és a lába, nyílt arca pedig arról árulkodott, hogy szilárdan bízik erejében. Rikító vörösre mázolta arcát és testét, dárdáját piros szalagokkal díszítette. Kitűnő lovasnak és harcosnak ismerték. Sokat evett-ivott, nagy hangon, harsogva nevelt. Amikor Custer üdvözlésére lovagolt, széles mosoly ült az arcán. Kezét nyújtotta, de Custer megvetően keresztülnézett rajta.

A főnök elég sokat járt a kansasi erődökben, ismerte hát a fehérek előítéleteit; most is uralkodott magán. Nem akarta kockáztatni, hogy népét – Kormos Űst törzséhez hasonlóan – elpusztítsák. Hűvös hangnemben indult a beszélgetés; két tolmács igyekezett fordítani a tárgyaló felek szavait. Amikor Szatanta észrevette, hogy a tolmácsok rosszabbul tudnak kajova nyelven, mint ő angolul, odahívta

Járó Madarat, egyik harcosát, aki fuvarosemberektől tanulta meg a fehérek nyelvét. Járó Madár hozzá is látott; büszke hanghordozással mondta, egyre mondta a magáét Custernek, de a katonafőnök csak a fejét rázta, nem értette az erős kajova akcentussal beszélő indiánt. Járó Madár mindenképpen meg akarta értetni magát, közelebb ment hát Custerhez, megsimogatta a karját, ahogy a katonák szokták megveregetni pónijukat: „Szép nagy erős dög állat” – mondta. „Erős dög állat”.

Senki se nevetett. A tolmácsok végül megértették valahogy Szatantával és Magányos Farkassal, hogy kajováikat a Cobb-erődbe kell vezetniük, máskülönben Custer katonái megölik őket. Ekkor – a fegyvernynyugvás nyílt megsértésével – Custer váratlanul parancsot adott; fogják el a főnököket és kíséretüket. Közölte velük, hogy a Cobb-erődbe viszik és fogva tartják valamennyiüket, amíg embereik önként el nem jönnek ugyanoda. Szatanta nyugodtan fogadta sorsát, de azt felelte, embereihez követeket kell menesztenie üzenettel, másképp honnan tudnák, hogy az erődhöz kell jönniök. Elküldte hát fiát a kajovák falvaiba, a parancs azonban nem úgy hangzott, hogy jöjjön mindenki a Cobb-erődbe, hanem éppen ellenkezőleg: meneküljenek nyugatra, a bölénylegelőkre.

Miközben Custer különítménye az erőd felé tartott, minden éjszaka sikerült néhány kajovának kereket oldania a sötétség leple alatt. Szatantát és Magányos Farkast azonban gondosan őrizték, ők nem szökhettek el. Az erődbe érve a kékmundérosoknak összesen két foglyuk maradt: a két főnök. A dühöngő Sheridan tábornok akasztással fenyegette Szatantát és Magányos Farkast, ha embereik nem jönnek a Cobb-erődbe és nem adják meg magukat mind egy szálig.

Így, csalással és álnoksággal vették rá a legtöbb kajovát, hogy szabadságát feladja. Csak Asszonyszív, egy kisebb hatalmú főnök szökött embereivel a Cölöpök Mezejére (Staked Plains) és csatlakozott a kajovákkal jó barátságban élő kvahadi-komancsokhoz.

A hadsereg a Red River határvonalától néhány mérföldnyire északra új erősséget létesített (Sill-erőd néven), hogy a kajovákat és a komancsokat szigorú ellenőrzés alatt tarthassa. A katonák parancsnoka Benjamin Grierson tábornok volt, a polgárháború hőse;

emberei — javarészt fekete bőrű katonák — a 10. lovasezred sorai-
ból kerültek ki. Bőrük és hajuk színe miatt az indiánok „bölényka-
tonák”-nak nevezték őket. Keletről hamarosan kormánybiztos ér-
kezett azzal a céllal, hogy az indiánokat a bölényvadászat helyett
rávegye a földművelésre. Lawrie Tatumnak hívták a tar fejű em-
bert, hamarosan azonban „Kopasz Fej” lett a neve.

Sheridan tábornok meglátogatta az új erődöt, szabadon engedte
Szatantát és Magányos Farkast, majd tanácsot ült velük. Megpiron-
gatta őket hajdani engedetlenkedéseik miatt, és azt ajánlotta, enge-
delmeskedjenek az új kormányhivatalnoknak.

„Tartani fogom magam szavaidhoz — felete Szatanta. — Megőr-
zöm és mélyen szívembe zárom valamennyit. És nem változtatom
meg véleményemet, akár kézen fogva vezetsz ezentúl, akár felköt-
tetsz. Amit ma elmondtál, felnyitotta a szemem, s a szívem sincs
zárva már. A föld mind a tiétek, utat építtek rajta, mi pedig já-
runk majd ezen az úton.

A fehér ember ösvényére lépve kukoricát termesztünk majd . . .
Nem fogsz hallani többé arról, hogy a kajovák fehér embereket öl-
tek . . . Szavam nem hazugság. Az igazságot mondom.”

Kukoricavetés idején kétezer kajovát és kétezerötszáz koman-
csot telepítettek le az új rezervátum területén. A komancsok szá-
mára a sors ironiája volt, hogy a kormány arra kényszerítette őket,
bölényvadászat helyett földművelésből éljenek. Ők ugyanis Texas-
ban művelték a földet mindaddig, amíg a fehér emberek el nem
vették tőlük, arra kényszerítve őket — ha nem akarnak éhen halni
—, hogy bölényvadászok legyenek. Most pedig jön „Kopasz” Ta-
tum, ez a barátságos öreg, és azt magyarázza nekik, térjenek át a fe-
hérek életmódjára, a földművelésre, mintha az indiánok még soha-
sem hallottak volna a kukoricáról. Hát nem az indiánoktól tanulta
a fehér ember, hogyan ültetik a kukoricát, hogyan termesztik a leg-
eredményesebben?

A kajovákkal egészen másképp állt a dolog. A harcosok asszonyi
bíbelődésnek tartották a földművelést, lovas vadászok számára
méltatlan foglalatosságnak. Különbben is, szárított húsert és bőro-
kért bármikor kaphattak kukoricát a vicsitáktól. A vicsita indiánok
nagy előszeretettel termesztettek kukoricát, mert kövérek voltak és

lusták a bölényvadászathoz. Nyár derekán a kajovák panaszt is tettek „Kopasz” Tatumnál, hogy földművelésre kényszerítették őket. „Nem szeretem a kukoricát — jelentette ki Szatanta. — Vásik tőle a fogam.” Elege volt belőle, hogy hónapszám kegyelemből kiosztott rágós marhahúst egyen. Kérte Tatumot, adjon a kajováknak fegyvert és lőszert, hogy újra bölényre vadászhassanak.

1870 nyarán a kajovák nagy Naptáncünnepséget rendeztek a Red River északi elágazásánál. Meghívták a komancsokat meg a déli csejjeneket is, és ünneplés közben mindig csak azon töprengtek, tanakodtak a csalódott harcosok, nem kellene-e mégis inkább a füves pusztákra szökniük, ahol tömegesen legelészik a bölény, miért is mennének vissza a rezervátumra éhezni.

A komancs Tíz Medve és a kajovák Vergődő Madár nevű főnöke ellenezte a szökést, helyesebbnek tartották, ha a törzsek továbbra is „kézen fogva haladnak” a fehérekkel. Az ifjú komancsok nem vették rossz néven Tíz Medve szavait, végül is a főnök öreg volt már, fáradt a vadászatra meg a harcra. Az ifjú kajovák azonban csalódtak Vergődő Madárban. Nagy Harcosnak ismerték, mielőtt a fehérek rezervátumba zárták volna, és íme, most úgy beszél, mint valami asszony.

Amikor a Naptáncünnepe véget ért, sok ifjú ember Texasba lovagolt bölényre vadászni, majd lecsaptak a texasiakra, akik elvették földjüket. Különösen azokra a fehér vadászokra haragudtak, akik Kansasból jöttek le délre, és bölények ezreit lötték halomra; csak a bőr kellett nekik, a véres tetemeiket rothadni hagyták a prérin. A kajovák és a komancsok úgy érezték, a fehérek gyűlölik a természetet. „Régi, vén föld ez — mondta Szatanta »Mennydörgő Öreg« Hancocknak, amikor 1867-ben a Larned-erődben találkozott vele: — De ti kivágjátok a fákat és kiirtjátok az erdőt, most már nem sokat ér az ország.” A Medicine Lodge Creeknél is felemelte panaszos szavát. Ezt mondta a békeköveteknek: „Hajdan atyáinké volt ez a föld, de ha felmegyek a folyón, partjain katonák táborait látja szemem. A katonák kivágják erdeim fáját, megölik bölényeimet; és ha ezt látom, mintha a szívem szakada meg, szomorú vagyok.”

1870 nyarán a rezervátumon maradt harcosok állandóan csipkedték Vergődő Madarat, mert vadászat helyett a földművelést választ-

totta. Vergődő Madár végül nem bírta tovább. Kis csoport harcost gyűjtött maga köré, majd legádázabb gyötrőit – Magányos Farkast, Fehér Lovat és az öreg Szatankot – felszólította, kövessék texasi hadjáratára. Vergődő Madár nem volt afféle izmos óriás, mint Szatanta, karcsú volt, inas, bőre világosabb. Szelídebb természetű is lehetett, mert nem volt telivér kajova; egyik nagyapja a varjú indiánok törzséből származott.

Vergődő Madár száz harcosával átkelt a Red River határvonalán, és megtámadott egy postakocsit. Szántsándékkal kihívta maga ellen a Richardson-erőd katonáinak haragját. Amikor a kékmundérosok kirajzottak cölöpsáncaik mögül, Vergődő Madár bebizonyította harcászati talentumát. A katonák azt hihették, teljes erővel szemből támad, harcosai azonban oldalról és hátulról kerítették be a fehéreket. Miután nyolc órán át így ostromolta a katonákat a rekkenő hőségben, Vergődő Madár hirtelen takarodót fújt; diadalmasan tért vissza a rezervátumra, bebizonyítva főnöki rátermettségét, ettől fogva viszont mindent megtett, hogy békében éljen a fehérekkel.

A hideg idő beálltával sok kóborló indián csoport visszatért a Sill-erőd melletti táborba. Néhány száz fiatal kajova és komancs azonban télire is a prérin maradt. Grierson tábornok és „Kopasz” Tatum megrótták a főnököket a texasi kalandozásokért, végül azonban nem tehettek komolyabb szemrehányást azért, hogy a vadászok szárított bölényhússal és bőrökkel látták el családjukat a kormány által biztosított szegényes ellátmány kiegészítésére.

A kajovák tábortüzei mellett azon a télen sok szó esett a szélrózsa minden irányából odaözoñló fehérekről. Az öreg Szatank még fiát gyászolta, akit a texasiak öltek meg. Szatank magával hozta a holttestet, és halotti emelvényen helyezte el dízsátrában, mintha élne. Azt hajtogatta, fia nem halt meg, csak alszik; így mindennap friss vizet és ételt helyezett el az emelvényen, ne éhezzen, ne szomjazzon, ha felébred. Esténként hunyorogva meredt a tábortűzbe, öreg, csontos ujjával szántva ősz bajuszát. Mintha várt volna valamire.

Szatanta idegesen járt-kelt, állandóan beszélt, állandóan tanácsokkal halmazta el a többi főnököt, hogy mit tegyenek. Kósza hí-

rek jutottak el a füléhez: a fehérek acélösvényeket fektetnek le, azokon fut majd valami Vasparipa a bölénylegelőkön át. Az indiánok tudták, hogy a Vasparipa üzte el a bölényeket a Platte Rivertől és a Smoky Hilltől, nem tűrhették hát, hogy vasútvonalat vezessenek át bölényvidékükön. Szatanta beszélni akart az erődbeli tisztekkel, rávenni őket, távozzanak el katonáikkal, hagyják élni a kajovákat, ahogy ősidóktól fogva éltek, a bölénycsordáikat elriasztó vasút nélkül.

Nagy Fa nyersebb módon beszélt. Lovagoljanak valamennyien egyik éjjel az erődhez, gyűjtsák fel az épületeket és mészárolják le a kirohanó katonákat. Az öreg Szatanknak nem tetszett ez a beszéd. Semmi értelme tárgyalni a tisztekkel, ha pedig az erőd valamennyi katonáját megölik is, újak jönnek a helyükre. A fehérek olyanok, mint a prérifarkasok, egyre többen lesznek, mindegy hát, mennyit ölnek meg közülük. Ha a kajovák el akarják üzni földjükről a fehéreket, ha meg akarják menteni a bölényeket, a telepéseket kell megtámadniuk, akik a legelőket elkerítették, házakat és vasútakat építettek és kiírtották a vadállományt.

1871 tavaszán Grierson tábornok fekete bőrű katonáival őriztette a Red River gázlóit, de a harcosok, újabb bölényvadászatra indulva, kijátszották az örök éberségét. A texasi préríken azonban még több kerítésre, *ranch*-re és fehér bölényvadászra bukkantak azon a nyáron; messze hordó fegyvereikkel pusztították a sápadt arcú lövészek az egyre fogyatkozó bölénycsordákat.

Áprilisban, a Levél Holdjában, néhány kajova és komancs főnök nagy vadász csoportot vezetett a Red River északi elágazásához. Azt remélték, a rezervátum területén is bölényekre bukkanhatnak, de nem jártak sok sikerrel. A csordák java része Texas távoli területeire vonult. Tábornözeik mellett az indiánok továbbra is arról beszélgettek, hogyan akarják elűzni a fehérek, mindenekelőtt a texasiak az indiánokat. Hamarosan megjelenik a Vasparipa is a vidéken, és akkor végképp eltűnnek a bölények. Égjáró Mamanti, az indiánok híres varázslója úgy vélekedett, éppen ideje lenne Texasba „látogatni”, eltemetni a texasi fehéreket a földbe.

Az indiánok jól felkészültek a portyára, azután május közepén a harcosok – Grierson őrszemeit kijátszva – átkeltek a Red Riveren

Texas felé. Szatanta, Szatank, Nagy Fa és sok más harci főnök részt vett a vállalkozásban, mivel azonban az ötlet Mamantitól származott, a portyát ő vezette. Május 17-én Mamanti harcosai megálltak a Butterfield Trail feletti hegyen, a Richardson- és a Belknap-erőd között. Megvárták a hajnalt, sőt délig lesben álltak. Magasan állt már a Nap, amikor látták, hogy a hadsereg egyik szanitéckocsija lovas katonák kíséretében kelet felé indul. Néhány harcos meg akarta támadni a különítményt, Mamanti azonban még nem adott jelt a rohamra. Azt ígérte harcosainak, hamarosan értékesebb zsákmányban lehet részük, fegyverrel, lőszerrel megrakott szekérkaraván vetődhet arra. (Az indiánok nem tudhatták, hogy a szanitéckocsi nem kisebb személyiséget rejtett ponyvája alatt, mint „Nagy Harcos” Shermant, aki éppen inspekciós körúton járta a délnyugati katonai támaszpontokat.)

Mamanti jóslata bevált; néhány nap múlva tíz teherszállító szekér bukkant fel a füves pusztaságban. A varázsló a kellő pillanatban intett a jelzőkürttel várakozó Szatantának. Szatanta rohamot fújt, s a harcosok lerohantak a lejtőn. A szállítmány kísérei szekérvárat hevenyésztek, kétségbeesetten védekeztek, de a kajovák és komancsok lovasrohama elsöpörte őket. A harcosok betörték a szekérvárba, megöltek hét fuvarost, a többi fehér pedig a közeli bozótba menekült, amíg az indiánok kifosztották a kocsikat. Csalódásukra azonban puska és ólom helyett csak kukoricát találtak. Az öszvéreket azért kifogták, sebesültjeiket lóra kötözték, majd elvágtattak északra, a Red River felé.

Öt nap múlva „Nagy Harcos” Sherman megérkezett a Sill-erődbe. Amikor Grierson tábornok bemutatta neki „Kopasz” Tatumot, Sherman azt tudakolta a kormány megbízottól, nem távozott-e el a kajovák és a komancsok egy része a múlt héten rezervátumáról. Tatum megígérte, utánanéz a dolognak.

Nem sokkal később több főnök jelent meg az erődben, hogy átvegye a heti élelmiszeradagot. Közöttük volt Vergődő Madár, Szatank, Nagy Fa, Magányos Farkas és Szatanta is. Tatum kormány megbízott az irodájába hívatta őket. Komoly, barátságos hangon kérdezte tőlük, hallottak-e egy texasi kocsioszlop lerohanásáról. Amennyiben igen, örülne, ha mesélnének róla valamit.

Bár a rajtaütést Mamanti vezette, Szatanta nyomban szót kért, és vállalta az akciót. Találgatták is később, mi indította erre a lépésre. Hiúság? Dicsekedni akart csupán? Vagy főnök lévén úgy gondolta, vállalnia kell a felelősséget? Akárhogy is, élt az alkalommal, hogy szemrehányást tehet Tatumnak az indiánokkal való bánásmód miatt: „Hányszor kértelek már, adj fegyvert és lőszert, de nem adtál és más kéréseinket sem teljesítetted. Nem is hallgatsz szavaimra. A fehérek arra készülnek, hogy vasúttal szeljék át a földet, mi azonban nem engedhetjük ide a Vasparipát. Szinte hajunknál fogva húztak ide bennünket a texasiak szomszédságába. Amikor Custer tábornok két-három éve itt járt, elfogatott és néhány napra bezáratott. Ezeknek az időknek azonban vége, sohasem fogtok indiánt bezárni ezentúl. Épp e sérelmek miatt magam köré gyűjtöttem nemrég mintegy száz harcosomat és Szatank, Sasszív, Nagy Fa, Nagy Íj és Gyors Medve főnököt . . . Texasba lovagoltunk, s ott a Richardson-erőd közelében megtámadtunk egy kocsi-oszlopot. . . Ha jelentkeznek nálad valami indián, mondván, hogy ő vezette a csoportot – hazudik, merthogy enyém a dicsőség, én vezettem!”

Tatum színleg megőrizte nyugalmát. Közölte Szatantával, nem áll jogában fegyvert és lőszert osztani. Épp itt van azonban az erődben „Nagy Harcos” Sherman, és ha a főnökök tőle kérnek fegyvert, lőszert, neki semmi kifogása, ám tegyék.

Míg a kajovák főnökei azon vitatkoztak, tanácsos-e tárgyalásokba bonyolódni Shermannel, Tatum üzent Grierson tábornoknak. Szatanta bevallotta, hogy ő volt a kocsi-oszlop elleni támadás vezére – hangzott az üzenet –, és az akcióban részt vett többi főnök nevét sem titkolta el. Nem sokkal azután, hogy Grierson megkapta az üzenetet és továbbította Shermannek, megjelent Szatanta szál egyedül az erőd parancsnokságán, és kérte, hadd beszélhessen a nagy katonafőnökkel. Sherman kijött a tágas verandára, kezét nyújtott Szatantának, és közölte, tanácsba hívja valamennyi főnököt.

A főnökök többsége meg is jelent önként, az öreg Szatankot azonban a katonáknak kellett előállítaniuk. Nagy Fa megpróbált elinalni, de visszahozták. Sasszív, látván társai elfogatását, elmene-
kült.

Amikor a főnökök összegyűltek a verandán, Sherman közölte velük, hogy Szatantát, Szatankot és Nagy Fát a texasi fuvarosok meggyilkolása miatt letartóztatja. Katonái Texasba viszik a foglyokat, ahol a helyi bíróság ítél majd felettük. Szatanta a földre csúszta takaróját, pisztolyához kapott és kajova nyelven azt kiáltotta, inkább meghal, de fogolyként Texasba nem viszik. Sherman nyugodt hangon mondott valamit, és íme, a veranda ablakainak zsalui felpattantak, tucatnyi karabély csöve meredt a főnökökre; a parancsnokság irodájában a 10. lovasezred fekete bőrű katonái rejtőztek el.

Vergődő Madár ekkor szólásra emelkedett: „Azért kéretted ide a harcosokat – mondta szemrehányóan –, hogy elhurcold és megöldesd őket? Ők azonban az én véreim, ezt tehát nem engedhetem. Akkor inkább halj meg itt te is, velem együtt.”

Ebben a pillanatban lovas katonák vágattak a verandához. Miközben elhelyezkedtek a cölöpkerítés mögött, Magányos Farkas érkezett, lovon. Mit sem törődve a katonákkal, nyugodtan leszállt a nyeregből, póniját a kerítéshez kötötte, két ismétlőfegyverét pedig a földre dobta. Egy pillanatig megvető mosollyal tekintett körül, majd meghúzta pisztolya övét. Végül felemelte a földről a két karabélyt, s elindult a veranda felé. A lépcsőhöz érve pisztolyát a legközelebb álló kajova főnök kezébe nyomta, és hangosan, törzsük nyelvén így szólt: „Csak pörkölj oda, ha bármi baj van.” Egyik karabélyát odadobta egy főnöktársának, ő maga a másik fegyvert lövésre készen tartva letelepedett a veranda padlójára, és kihívóan mérte végig Sherman tábornokot.

Az egyik tiszt parancsszava hallatszott, s a lovasok vállhoz emelték karabélyaikat.

Szatanta égnek tárta karját. „Ne, ne, ne!” – kiáltotta.

Sherman nyugodt hangon megparancsolta katonáinak, engedjék le fegyvereiket.

Június 8-án, a nyári holdban, elindult a szekér a három főnökkel a Richardson-erődbe, a hosszú útra. Kezüket-lábukat megbilincselték, majd Szatantát és Nagy Fát az egyik, Szatankot a másik kocsiba lökték. Amikor a szekerek lovas fedezetükkel elhagyták az erődöt, az öreg Szatank ajkáról felhangzott a kajova harcosok ősi halotti éneke:

„Ó, Nap, te örökké ragyogsz, de mi, Kaitszenko, meghalunk!
Ó, Föld, te örökké megmaradsz, de mi, Kaitszenko, meghalunk!”

Azután egy fára mutatott, amely ott állt az út mentén, a folyó felé vezető kanyarban. „Engem azon a fán túl nem hurcol emberfia!” – kiáltotta kajova nyelven, és fejére borította takaróját. Alatta letépte bilincset, nem törődve felszaggatott húzával. Kést rántott elő ruhájából, majd hangos csatakiáltással a legközelebbi örre vetette magát. Leszúrta és lelökte a kocsiról. A másik ör kezéből kiragadta a karabélyát. Közben egy hadnagy tűzparancsa harsant, s a sortűz lekaszalta az öreg kajovát. A kocsiknak egy óráig kellett állniuk, amíg Szatank kilehelte lelkét. Akkor a holttestet az útszéli árokba dobták, és a szekérszlop mehetett végre Texasba.

Szatanta és Nagy Fa gyilkossági pere 1871. július 5-én kezdődött a texasi Jacksboro bírósági épületében. A gazdálkodókból és cowboyokból álló esküdtszék – tagjainak övében kivétel nélkül pisztoly ékeskedett – három napon át hallgatta ki a tanúkat, majd rövid tanácskozás után mindkét vádlottat bűnösnek nyilvánította. A bíró kötél általi halálra ítélte Szatantát és társát, a texasi kormányzó azonban, hallgatva az intő szóra, hogy a kivégzés miatt harci ösvényre léphetnek a kajovák, életfogytiglani börtönre enyhítette az ítéletet. Az elítélteket a huntsville-i fegyházba szállították.

A kajovák három hatalmas főnöküket veszítették el így. Ősszel sok ifjú harcos szökött el kis csoportokban a rezervátumról; csatlakoztak a Cölöpök Mezején élő indiánokhoz, és a Red River meg a Canadian mellett vadásztak bölényre. Októberben, a Búcsúzó Vadludak Holdjában ütötték fel téli táborukat a Palo Duro kanyonban. A kvahadi-komancsok csoportja – a legerősebb csoport azon a vidéken – szívesen fogadta az egyre nagyobb számban érkező kajovákat.

Magányos Farkas vadászott már a kvahadikkal. Bizonyára benne is felvetődött a csatlakozás gondolata, ám 1872 első hónapjaiban viszály támadt közte s Vergődő Madár között; azon vitatkoztak, mit tegyenek végül a rezervátumon élő kajovák. Vergődő Madár és Cammogó Medve úgy gondolta, a fehér ember ösvényére kell lépniük, felhagyva a texasi bölényvadászattal. Magányos Farkasnak nem tetszett ez a beszéd. A kajovák nem élhetnek meg bölény-

vadászat nélkül. Ha a fehérék ragaszkodnak ahhoz, hogy az indiánok csak a rezervátum területén vadászhatnak bőlényre, a rezervátum határait kell délen a Rio Grandéig, északon pedig a Missouri folyóig kiterjeszteni!

Magányos Farkas ékesszóló érvei meggyőzték a kajovákat. Kiderült ez, amikor nem Vergődő Madarat vagy Cammogó Medvét, hanem őt választották vezető képviselőjüknek s küldték el az Indián Ügyek Hivatalának kérésére Washingtonban összehívott értekezletre. A törzsek küldöttségeinek szerződéses kötelezettségeiket kellett megvitatniuk.

Megérkezett ezután a Sill-erődbe a kormány különmegbízottja, Henry Alvord, hogy a kajova delegációt Washingtonba kísérje. Magányos Farkas azonban kijelentette: nem mehet, amíg Szatantával és Nagy Fával nem beszélt. Igaz ugyan, hogy Szatanta és Nagy Fa texasi börtönben szenved, mégis ők a törzs vezetői, Washingtonban tehát senki sem dönthet az ő előzetes megkérdezésük nélkül.

Alvord megdöbbsent. Amikor azonban látta, hogy Magányos Farkas nem tágít, hozzálátott a raboskodó főnökökkel való találkozás megszervezéséhez. A texasi kormányzó némi huzavona után hozzájárult, hogy a nevezetes rabok átmenetileg a hadsereg felügyelete alá kerüljenek. 1872. szeptember 9-én egy gondterhelt lovas parancsnok vette át a megbilincselte foglyokat a texasi Dallasban s vitte a Sill-erődbe. A lovas csapatot puskás texasi csoportok követték; szerették volna megölni Szatantát és Nagy Fát, ekképp gyaráptván a helybeli fegyverek dicsőségét.

A Sill-erődhöz közeledő különítmény láttán az ottani parancsnok olyan izgalomba jött, hogy civil futárt menesztett elébük, s megüzente a lovastisztnek, vigye máshová a főnököket. „Az itteni és a Sill rezervátumbeli indiánok . . . komorak, ingerültek, harcra szomjaznak . . . Képtelenség, hogy nagy hárci főnököket, Szatantát, láncra verve hurcoljuk ide, s azt reméljük, minden további incidens nélkül láncon vezessük vissza őket az állami fegyházba . . . Kérem ezért, nyomatékos, ellenkező értelmű utasítása ellenére se hozza ide őket a rezervátumra, hanem vigye az M. K. & T. vasúttársaság végállomásához.”

Alvord kormánybiztosnak ezek után rá kellett vennie a kajovákat, hogy ne a rezervátumon találkozzanak Szatantával és Nagy Fával, hanem a nagy St. Louis városában. Hogy odajussanak, kocsival el kell menniük a Vasparipa állomására, majd onnan vasúton St. Louisba. Harcosok kíséretében elindult a bizalmatlan kajova küldöttség az indián territóriumtól 165 mérföldnyire keletre fekvő Atokába, a Missouri, Kansas & Texas vasútvonal végállomására.

Atokában következett azután a komédia csúcspontja. Amikor Alvord megérkezett Magányos Farkas küldöttségével, a kormány megbízott üzenetet kapott a lovas parancsnoktól, hogy ő Szatantát és Nagy Fát a vasútállomásra hozza és a kormány megbízott felügyeletére bízza. Alvord megrémült. Mi lesz ebből? A vasútállomás isten háta mögötti hely volt, és a kormány megbízott joggal tarthatott attól, hogy lincshangulat támadhat, amennyiben Szatanta hirtelen megjelenik. Gyorsan visszaküldte hát a futárt a lovas parancsnokhoz, és megkérte, rejtse el foglyait a bozótban, amíg a kajovák küldöttsége el nem indul St. Louisba.

Szeptember 29-én a St. Louis-i Everett House-ban végre megünnepelhetette ideiglenes szabadságát Szatanta, Nagy Fa, illetve a Magányos Farkas vezette kajova delegáció. Alvord „megragadó és megindító” eseménynek nevezte a főnökök ünnepélyes és örömteli viszontlátását. Azt azonban nem vehette észre, hogy mind e közben a kajova főnökök pontos utasításokat kaptak rabtársaiktól. Magányos Farkas a megható búcsúzáskor pontosan tudta már, milyen követelésekkel kell Washingtonban előállnia.

A kajovákkal egy időben több más indián küldöttség is megérkezett Washingtonba — néhány kisebb apacs főnök, egy arapaho csoport, maroknyi komancs. A leghatalmasabb komancs törzs, a kvahadi, nem küldött képviselőt; Tíz Medve jött a jamparikák, Toszaui a penatekák nevében.

A washingtoni hatóságok igen ünnepélyesen fogadták az indiánokat. Elvitték őket természetesen egy katonai díszszemlére; a metodista egyház templomában vasárnap istentiszteleten vettek részt; tolmácsok fordították a prédikációt, majd a Nagy Fehér Atya, Ulysses Grant fogadta őket a Fehér Ház keleti termében. Elhangzottak a szóvirágokkal agyonékesített beszédek, elpuffantak a frá-

zis-petárdák. Ekkor azonban Francis Walker, az indián ügyek kormánybiztosa a kajovákhoz és komancsokhoz fordult, s meglepő ultimátummal állt elő: „Először is, az itt képviselt komancsok és kajovák kötelesek — összes főnökeikkel, harcosaikkal és családjukkal együtt — december 15-ig az erődtől tíz mérföldnyi távolságon belül letáborozni, továbbá ott kell maradniuk tavaszig, anélkül, hogy bármiféle bonyodalmat okoznának a hatóságoknak, és kormány megbízottjuk engedélye nélkül azután sem szabad új táborhelyükről eltávozniuk.” Walker azzal folytatta: a kvahadi-komancsok és a többi csoportok, amelyek nem voltak hajlandók képviselőt küldeni Washingtonba, hamarosan tapasztalni fogják, hogy az Egyesült Államok hadserege utasítást kapott ez ellenük foganatosítandó intézkedésekre. Mindazokat az indiánokat, akik december 15-ig nem költöznek a Sill-erőd közelébe, az amerikai kormány ellenségeinek tekinti, a katonák pedig megölik őket, bárhol találkozzanak is velük.

Tíz Medve és Toszaui azt felelte: a komancsok teljesíteni fogják a Nagy Fehér Atya óhaját. Magányos Farkas azonban kételkedett, sikerül-e minden kajovát rávennie az ultimátum elfogadására. Amíg a törzs harci főnökei, Szatanta és Nagy Fa a texasiak fogságában szenvednek, az ifjú harcosok folytatják a harcot a fehérek ellen. Béke csak akkor lesz, ha a két főnököt szabadon engedik, és visszatérhetnek táborukba, senki más rá nem veheti a fiatal harcosokat a texasi portyák beszüntetésére.

Ezt határozták ugyanis a kajovák „megragadó és megindító” St. Louis-i találkozásjukon. Magányos Farkas manővere hivatásos diplomatának is becsületére vált volna, s bár Walker kormánybiztos hivatalosan nem szólíthatta fel a texasi kormányzót Szatanta és Nagy Fa szabadon bocsátására, meg kellett ígérnie legalább, hogy eljár ez ügyben. Magányos Farkas csak ezek után fogadta el — feltételesen — az ultimátumot. Megszabta a főnökök szabadon bocsátásának határidejét is: a Rügyek Holdjának végét a vagy Levél Holdjának első napjait (1873 márciusát jelölve meg a legkésőbbi időpontként).

A washingtoni látogatás eredményeképpen a komancsok végképp elfordultak Tíz Medvétől. Magányos Farkas népe hőseként tért

vissza a rezervátumra, Tíz Medvét azonban megvetés sújtotta. Betegen és kimerülten mondott le főnöki tisztéről a prérík öreg poétája, majd 1872. november 23-án megtért az Örök Vadászmezőkre. „Fia kivételével – jegyezte fel a helybeli kormányhivatal tanítója, Thomas Battey – minden embere elfordult tőle.”

A hadsereg eközben, Walker kormánybiztos fenyegetéséhez híven, a szabad kvahadi-komancsok keresésére indult, a Cölöpök Mezejére. A Richardson-erődben állomásozó 4. lovasezred átfésülte a Red River felső mellékfolyóinak vidékét. A lovasokat Ronald Mackenzie vezette. Fiatal, hirtelen haragú, szikár, sasmadaras főnök. A komancsok Mangoheuténak – „Három Ujj”-nak – nevezték el. (A polgárháborúban ellőtték mutatoujját.) Szeptember 29-én „Három Ujj” felderítői a McClellan's Creeknél nagy komancs falura bukkantak, itt élt Hím Medve népe. Az indiánok buzgón tevékenykedtek éppen; húst szárítottak télire. A katonák gyors vágatában rohanták meg a falut, megöltek huszonhárom komancsot, foglyul ejtettek százhusz asszonyt és gyereket, azután elhajtották a csaknem ezer pónit számláló ménest. 262 kunyhót égettek porrá, majd Mackenzie elvonult a folyó mentén délnek, és éjszakára tábort vert. Eközben több száz harcos az egyik szomszédos komancs faluba menekült. Kölcsönként pónikon, friss erők támogatásával, meglepetésszerűen ütöttek rajta a lovasok táborán. „Azon az éjszakán összes lovunkat visszaszereztük, és még a katonák néhány állata is a miénk lett” – mesélte később egy harcos. A fogolyasszonyokat és gyerekeket azonban nem tudták kiszabadítani. És miután Mackenzie a Sill-erődbe vitte őket, Hím Medve és számos kvahadi a rezervátumra települt, hogy családjával lehessen. A kvahadi nagyobb része azonban tovább vándorolt szabadon a bölények nyomában. A délnyugati törzsek tagjai közül is sokan csatlakoztak hozzájuk, és a 27 éves félvér Quannah Parker vezette komancs csoport elszántabb volt, mint valaha.

1873 tavaszának első napjaiban a kajovák nagy ünnepséget szerveztek a hazatérő Szatanta és Nagy Fa tiszteletére. „Kopasz” Tatum egész télen át mindent megtett, hogy kiszabadulásukat megakadályozza, de végül az Indián Ügyek Hivatala kormánybiztosának akarata érvényesült. Tatum lemondott, James Haworth lett az

utóda. Elmúlt a Rügyek Holdja, s jó néhány nap elmúlt már a Levél Holdjából is. Magányos Farkas mérlegelni kezdte a texasiak elleni háború lehetőségét, ha azok továbbra sem adják ki népének főnökeit. Vergődő Madár türelemre intette a harcosokat; a texasi kormányzó nehezen boldogul az indiángyűlölő telepeseikkel — mondotta. Az Őzszarv Hullató Holdban (augusztusban) a washingtoni hatóságok végre elérték, hogy Szatantát és Nagy Fát a Sill-erődbe szállították fogolyként. Hamarosan a texasi kormányzó is odaérkezett, hogy nagy tanácsot üljön.

Szatanta és Nagy Fa — katonai őrizet mellett — részt vehetett a tanácsban. A kormányzó mindjárt közölte a kajovákkal, hogy le kell telepedniük a kormányhivatalukhoz közel eső farmokon, harmadnaponként meg kell jelenniük ellátmányukért az erődben, ugyanakkor szemlére kell jelentkezniük. Fegyvereiket és lovaikat azonban máris le kell adniuk, s a jövőben kukoricát kell termesztelniük, amint a civilizált indiánokhoz illik. „Szatanta és Nagy Fa őrizetben marad — folytatta a kormányzó —, amíg az erőd parancsnoka meg nem győződik róla, hogy az indiánok betartják ígéretüket.”

Magányos Farkas így felelt: „Nagy örömmel tölti el szívémet már az is, hogy a foglyokat visszahoztátok. Hát örvendeztessetek meg minket még inkább úgy, hogy ma szabadon bocsátjátok őket.”

A kormányzó azonban nem engedett. „Ezekről a feltételektől nem tágíthatok” — mondta, s így a megbeszélés véget ért.

Magányos Farkas keserűen csalódott. A fehérek túlságosan szigorú feltételeket szabtak, a főnökök pedig továbbra is fogságban maradtak. „Békét kívánok — mondta Magányos Farkas Thomas Batteynek, a tanítónak. — Mindent megtettem érte. Washington megcsalt engem, nem tartotta meg a szavát, most nincs más választásunk, mint a háború. Tudom, ha háborút kezdek Washington ellen, népem haláláról határozok, de mit tegyek, erre kényszerítenek. A halál is jobb, mint ez az élet.”

A kormányzó követelései még Vergődő Madarat is felbátorították. „Kővé dermedt a szívem — mondta —, nincs egyetlen zuga sem, amely lágy hús maradt volna. Kezemet nyújtottam a Fehér Embernek, mert azt gondoltam, baráti kézre találok, de a Fehér Ember

Ülő Bika, a bíres „varázslatos ember”, nem sokkal azután,
bogy visszatért a „Nagyanyó” országából

Úlő Bika és nyolcadik felesége

*Pötyös Far,
a brulé
szűk főnöke*

Vörös Felbő

*Custer tábornok
barci pózban*

*Pizi,
angol nevén Gall,
a Little Big Horn-i
csata résztvevője
és krónikása*

Szűz víz festmény Custer és lovasai megöléséről.

A fuskás indián barcos Szilaj Ló, aki a robamot vezette

Így látta az amerikai festő az utolsó robamot

Sasorr, a déli csejennék híres barcosa (Fénykép 1868-ból)

*Egy Bika,
Ülő Bika unokaöccse*

*Febér Ló,
indian névén
Tszen Tainte*

*Toszani,
vagyis Ezüst Kés,
aki a komancsok
harci főnöke volt.
Ő mondotta bocsánatkérően:
„Toszani jó indián. . .”*

*Mintha Karl May hőse,
Winnetou kelne életre.
Tompá Kés arcképe*

nem barátunk; a kormány becsapott minket, Washington gonosz város.”

Battey és Haworth, az új megbízott is tudta, hogy elkerülhetetlen a vérontás, sőt a nyílt háborúskodás is valószínű, amennyiben a kormányzó nem tesz tanúságot jó szándékáról, nem engedi szabadon Szatantát és Nagy Fát. Elmentek hát a kormányzóhoz, elmagyarázták a helyzetet, s nyomatékosan kérték, legyen engedékeny. Késő este a kormányzó üzent Magányos Farkasért és a többi főnökért, azt kérte, találkozzanak vele másnap reggel. A kajovák beleegyeztek, de még pirkadat előtt úgy döntöttek, ezúttal nem érik be pusztá ígéretéssel. Fegyveresen mentek a tanácsba, harcosaik az erőd közelében helyezkedtek el, lovaik készen álltak a gyors menekülésre.

A kormányzó észrevette a gyülekező fellegeket. Röviden beszélt arról, hogy meggyőződése szerint a kajovák is betartják a szerződésben rájuk háruló kötelezettségeket. Majd kijelentette, hogy Szatantát és Nagy Fát átadja a törzs kormányhivatalnokának. A főnökök tehát kiszabadultak. Magányos Farkas újabb „vérontás nélküli” győzelmet könyvelhetett el.

A Hulló Levelek Holdjában Szatanta beköltözött vörösre festett wigwamjába; a sátor cölöpeit piros zászlócskák díszítették. Vörös varázsdárdáját régi barátjának, Szelíd Fehér Madárnak ajándékozta, mondván: nem marad tovább főnök, megelégtelte. Szabadon és boldogan szeretne kószálni a prérin. Mindazonáltal megtartotta a szavát, a kormányhivatal közelében maradt; ezen az őszen nem szökött titkos bőlényvadászatra a Cölöpök Mezejére a törzs fiatal harcosaival.

A Búcsúzó Vadludak Holdjában texasi fehér banditák ellopták a kajovák és a komancsok kétszáz legszebb póniját. A harcosok egyik csoportja üldözésükre indult, de csak néhány állatot sikerült visszaszerezniük, mielőtt a texasiak átkeltek volna a Red Riveren.

Kilenc fiatal kajova és huszonegy komancs hamarosan úgy határozott, hogy délre mennek és lovat szereznek, kárpótlásul az ellopottakért. Mivel nem akartak Szatantának és Nagy Fának kellemtelenséget okozni, Texas helyett Mexikóba indultak. Gyorsan maguk mögött hagytak ötszáz mérföldet, mindvégig távol maradva a

településektől, majd Eagle Pass és Laredo között átkeltek a Rio Grandén. Mexikóban megtámadtak több tanyát, és ugyanannyi lovat loptak, ahányat a texasiak elkötöttek tőlük. Eközben azonban kénytelenek voltak megölni néhány mexikóit, sőt hazafelé jövet két texasit is, aki megpróbálta útjukat állni. Most már a kékkabátos katonák is bekapcsolódtak az indiánüldözésbe, és a Clark-erőd közelében vívott lovasütközetben kilenc fiatal indián esett el, köztük Tauankia és Guitan, Magányos Farkas fia és unokaöccse.

Tél derekán érkezett vissza a Sill-erődhöz a maroknyi életben maradt portyázó. A kajovák és a komancsok gyászolták legvitézebb ifjaikat. Magányos Farkas fiáért érzett bánatában levágta a haját, leégette wigwamját, megölte lovait és bosszút esküdött a texasiak ellen.

1874 tavaszán, amikor a prérin zsendülni kezdett a fű, Magányos Farkas csapatot gyűjtött; be akart hatolni Texasba, hogy visszahozza Tauankia és Guitan holttestét. Mivel a rezervátumon szigorú ellenőrzés alatt tartották a kajovákat, vállalkozásuk sem maradhatott titok. Alig keltek át a Red Riveren, amikor a Concho-, a McKavett- és a Clark-erődből kékkabátos csapatok rajzottak ki, hogy elvágják az útjukat. Magányos Farkasnak azonban sikerült megszabadulnia üldözőitől. Csoportjával elérte azt a helyet, ahol fia és unokaöccse feküdt a földben. Kiásták a holttesteket, majd északra lovagoltak velük, a Cölöpök Mezejére. Egy lovascsapat olyan közel került hozzájuk, hogy Magányos Farkas kénytelen volt ismét eltemetni a holttesteket egy hegyoldalban. Ezek után a kajovák, kis csoportokra szakadva, a Cölöpök Mezején keresztül menekültek. A Red Riverhez érve értesültek róla, hogy az Elk Creek mellett különleges Naptáncünnepe készül.

A kajovák sok éven át meghívták Naptáncaikra a baráti komancsokat, ők azonban csak nézőkként vettek részt az ünnepegeken, maguk sohasem rendeztek hasonló ceremóniát. 1874-ben végre a komancsok is megrendezték első Naptáncukat, s erre meghívták a kajovákat: jöjjenek, tanácskozzanak velük, mit lehetne tenni a sok fehér bölényvadásszal, aki válogatás nélkül mészárolja a Cölöpök Mezején legelésző csordákat. Vergődő Madár elutasította a meghívást. Hallott róla, hogy a kvahadik ellenséges magatartást tanúsí-

tanak a kormánnyal szemben, ezért rábeszélte embereit, maradjanak inkább otthon a táborukban, várják ki a saját júliusi Naptáncukat. Magányos Farkas azonban – aki még mindig fiát gyászolta és haragudott a fehérekre, mert még azt sem hagyták, hogy a két ifjú holttestét hazavigye és tisztességgel eltemesse – úgy határozott, embereivel együtt részt vesz a komancsok Naptáncán. Szatanta elkísérte. A szabadon bocsátott főnök semmi rosszat sem látott abban, ha a rezervátum területén felkeresi ünneplő komancs testvéreit, elvégre mi lett volna ez, ha nem udvariassági gesztus.

A Cölöpök Mezejéről érkező kvahadi rossz hírt hoztak a bölénycsordákról: fehér vadászok és prémgyűjtők mindenütt, a préri fölött rothadó tetemek bűze száll, a nagy csordákat a fehérek éppúgy földbe tiporják, mint az indiánokat.

(Az 1872 és 1874 között elejtett 3 700 000 bölény közül csak 150 000-et öltek meg indiánok. Amikor az aggodalmas texasiak megkérdezték Sheridant, nem lehetne-e megakadályozni a fehér vadászok által elkövetett tömegmészárlást, a tábornok így felelt: „Hadd öljék, nyúzzák őket, hadd árulják a húsukat, bőrüket, amíg ki nem pusztul valamennyi. Ez a tartós béke és a civilizáció terjesztésének egyetlen módja.”)

Csakhogy a szabad kvahadi nem akartak olyan civilizációt, amelynek a bölények kiirtása az ára. A komancsok Naptánca során egy Iszatai nevű kvahadi próféta háborút hirdetett a bölények megmentésére. Iszatainak nagy varázserőt tulajdonítottak; hasából állítólag képes volt egész szekérrakomány lőszert „köpni”, s azt mesélték, hogy a fehérek ólomgolyóit a levegőben kapdossa el.

Quanah Parker, a kvahadi ifjú főnöke is támogatta a tervet: harcot kell indítani a fehér vadászok ellen, ki kell űzni őket a bölénylegelőkről. Javasolta, először a vadászok támaszpontja ellen intézzenek támadást. A Canadian River melletti kereskedelmi támaszpontról, Adobe Wallsról volt szó.

A Naptánc befejezte előtt északi rezervátumukról csejjenek és arapahók csoportja érkezett. Vad düh fűtötte őket, mert néhány fehér lótolvaj ötvenet elhajtott legjobb musztángjaikból. Amikor értesültek Quanah tervéről, Adobe Walls lerohanásáról, azonnal csatlakoztak a kvahadihoz. Arra gyanakodtak ugyanis, hogy a

tolvajok bölényvadászok voltak. Szatanta, Magányos Farkas és kajova harcosai is úgy határoztak, részt vesznek a háborúban. Szentül hitték, hogy fontosabb a bölények kiirtását megakadályozni, mint engedelmeskedniük a rezervátum apró előírásainak. Nem a fehér vadászok hatoltak-e be arra a területre, amely a szerződés szerint kizárólag az indián vadászokat illeti? Ha a katonák nem üzik el őket — holott ez lenne a kötelességük —, az indiánoknak kell pótolniuk a mulasztást.

A Nyári Hold már hűlni kezdett, amikor hétszáz lovas indián indult az Elk Creektől nyugat felé. Iszatai, a próféta, útközben varázslatos dolgokat művelt, és így biztatta őket: „A fehérek nem sebezhetnek meg benneteket. Varázserőmmel eltérítem a golyókat. Csak támadjatok, biztosan megölitek őket.”

Június 27-én napkelte előtt az ifjú harcosok elérték Adobe Wallst. Nagy támadásra készültek. El akarták pusztítani mind egy szálíg az összes bölényvadászt. „Száguldva indultunk rohamra, lovaink magasra verték föl a port — emlékezett a harcra Quanah Parker. — A terepen egymást érték a prérikutyák ásta lyukak, néhány póni patája megakadt bennük, és harchoz festett lovasaikkal együtt hamarosan a földön hemperegtek. Az indiánok látták, hogy két vadász menekülni próbál a kocsiján. Megölték és megskalpolták mindkettőt. A lövések és a lódobogás felriasztotta a téglakunyhókban alvó fehéreket, s messzehordó bölényvadász fegyvereikből tüzet nyitottak a támadókra. Az indiánok visszavonultak, majd újabb rohamra indultak, körbelovagolva most már a kunyhókat. Egyik-másik harcos előrerúgtatott, elhajította dárdáját vagy tüzelt az ablakokra.”

„Egy másik komancs mellett nyargaltam a téglaházakhoz — idézzük tovább Quanah Parkert. — Lyukakat vágtunk a tetőkbe, azokon át tüzeltünk.” Az indiánok többször is visszahúzódtak, hogy azután újra támadjanak. Arra akarták kényszeríteni a vadászokat, hogy összes töltényüket ellövdözzék. Az egyik rohamnál Quanah lovát lövés érte, az állat felbukott, s amikor a főnök fedezéket keresett, golyó súrolta a vállát. Bekúszott a sűrű vadszilvabokrok közé; társai később megmentették.

„Túl sokan voltak a bölényvadászok — vallotta meg egy komancs harcos. — Téglafalak mögött álltak. Fegyvereiken távolbalátó üveg fényeskedett. . . Egyik társunkat körülbelül egy mérföldnyi távolságból érte a golyó. Elkábult, lezuhant lováról, de nem halt meg.”

Kora délután az indiánok a bölényvadász puszkák lőtávolán kívülre húzódtak. Tizenöt harcos feküdt holtan, sokan kaptak súlyos sebet. Végül Iszatai személyén töltötték ki dühüket, a varázslón és prófétán, aki sebezhetetlenségről, nagy győzelemről szónokolt nekik. Egy csejenn harcos korbáccsal sújtott rá, más harcosok is csatlakoztak hozzá, Quanah azonban közbelépett. Iszatai szégyene épp elegendő büntetés neki — csitította embereit. Ettől a naptól fogva Quanah Parkernek beszélhettek a varázslók, amit akartak.

Miután a főnökök feladták Adobe Walls ostromát, Magányos Farkas és Szatanta, harcosaikkal együtt visszalovagoltak a Red River északi ágához, hogy részt vegyenek a kajovák Naptáncán. Természetesen a komancsokat és a csejenneket is meghívták, jöjjenek velük, ünnepeljék Szatanta és Nagy Fa visszatérését. Csakhogy a kvahadik és a csejennek rossz néven vették, hogy a rezervátumon élő indiánok ünnepélyt akarnak rendezni, miközben bölénycsordákat tovább irtják a fehér vadászok. Unsztolták a kajovákat, vonuljanak velük együtt hadba a bölények megmentésére. Vergődő Madár nem hallgatott rájuk, a Naptánc végeztével azonnal visszavezette embereit a rezervátumra. Magányos Farkas és harcosai azonban úgy vélték, kötelességük segíteni a kvahadiknak.

Szatanta ezúttal nem csatlakozott Magányos Farkashoz, úgy gondolta, éppen eleget kockáztatott eddig is. A nyughatatlan főnök tehát, aki egykor a tüzes szavak és a bátor tettek embere volt, kényszeredetten ugyan, de visszatért a Sill-erőd alá, ahelyett, hogy a harci ösvényre lépett volna. Útközben azonban családjával és néhány barátjával tett egy kis kitérőt a Rainy Mountains Creekhez; meglátogatta a Wichita rezervátumot, hogy kereskedjék az ottani kukoricatermesztő indiánokkal. Szép nyáridő volt, s a főnök nem sietett a visszatéréssel, gondolva, ráér jelentkezni a hatóságoknál és a hivatalos fejadagostás is várhat.

Odakint a prérin ezen a nyáron egyik szerencsétlen fordulat követte a másikat. Az izzó, pörkölő hevű napon egyre szárazabb lett a föld, a folyók vize elapadt, hatalmas sáskarajok csaptak le a fémesen kék égből, és felfalták a kiszáradt fűtorzsát. Néhány éve még ilyen időben bölények százezrei dübörögtek át, vizet keresve a prérin, most azonban eltűntek a csordák. Csontok, koponyák, rothadó paták végeláthatatlan terítéke maradt csak helyettük. A fehér vadászok java része elkorrodott. Kis komancs, kajova, csejenn és arapaho csoportok kószáltak, néha rábukkanva egy-egy apró bölénycsordára, legtöbbjüknek azonban vissza kellett térniük a rezervátumra, ha nem akartak éhen halni.

Az indián ügynökségek körül nyugtalanság uralkodott. Akadozott a hadsereg és az Indián Ügyek Hivatalának együttműködése. Nem érkeztek rendszeresen a szállítmányok. Néhol a kormány megbízottak megbüntették az engedély nélkül elcsatangoló indiánokat: nem osztották ki a fejadagokat. Itt-ott lövöldözésre került sor a harcosok meg a katonák között. Július derekára a Sill-erőd kormányhivatalánál nyilvántartott kajovák és komancsok fele elillant. Mintha titokzatos erő húzta volna őket a bölények utolsó legelővidékének szívébe, a Palo Duro kanyonba.

A Palo Duro kanyont messziről nem is lehetett látni a lapos síkon. Kanyargó, meredek hasadék volt ez forrásokkal, vízesésekkel, folyókkal; igazi oázis, ahol a füzesek és a bölényfű ragyogó zöld maradt. A kanyonba alig néhány bölény taposta ösvény vezetett. Coronado* járt itt valaha, még a XVI. században, azóta azonban alig akadt fehér, aki látta vagy egyáltalán hírből ismerte volna ezt a helyet.

1874 nyárutóján az indiánok és a bölények itt kerestek menedéket. Az indiánok csak annyi állatot ejtettek el, amennyi a téli készletek biztosítására szükségesnek látszott. (A napon szárították a húst; a velőt és a zsírt bölénybőrbe csomagolták, az inakból íjaik húrját készítették, a szarvakból kanalakat és ivóedényeket farag-

* Francisco Vasquez Coronado spanyol konkvisztádor volt az első spanyol utazó, aki 1540–1542-ben a meghódított Mexikóból katonai expedíciót vezetett a mai Egyesült Államok területére. – *A szerk.*

tak, az állatok szőréből kötelet fontak, a bőroket pedig javarészt kicserezték, hogy sátorlapokat, ruhát, mokasszint készíthessenek belőlük.)

Még a Sárga Levelek Holdja (szeptember) kezdete előtt wigwamok erdeje borította a kanyont. A kajovák, a komancsok és a csejennek kellő készleteket gyűjtöttek télire. Csaknem kétezer ló legelt a bölények „társaságában” az üde füves térségeken. Az asszonyok félelem nélkül munkálkodtak a sátrak közelében, a gyerekek ott játszottak a patakoknál. Quana és a kvahadik ősidőktől fogva így éltek, Magányos Farkas, a kajovák és a többi, rezervátumról menekült indián számára viszont gyökeresen új élet kezdetét jelentette mindez.

A fehérék természetesen nem tudtak beletörődni, hogy az indiánok semmibe veszik rendelkezéseiket. A hajthatatlan kvahadik és szövetségeseik alig rendezkedtek be rejtett falvaikba a télre, amikor „Nagy Harcos” Sherman már meg is tette a megfelelő katonai intézkedéseket. Szeptemberben öt kékmundéros különítmény indult útnak. „Medvebundás” Nelson Miles a Dodge-erődből haladt dél felé, „Három Ujj” Mackenzie pedig a Concho-erődből északnak. Az új-mexikói Bascom-erődből William Price őrnagy tartott keletnek, végül a Sill- meg a Richardson-erődöt John Davidson és George Buell ezredes hagyta el katonáival. Kékmundérosok ezrei indultak ismétlőfegyverekkel, tüzérségi ütegekkel néhány száz indián felkutatására; hajtóvadászatot indítottak ellenük, akik csak bölényeiket akarták megmenteni, csak egy kis szabad életre vágytak.

Mackenzie lovasai a felderítőkként alkalmazott tonkava zsoldosok segítségével szeptember 26-án bukkantak rá a Palo Duro-beli nagy falura. Magányos Farkas harcosait érte az első nagy erejű támadás. Bár meglepetésként érte őket a roham, a harcosok kintartottak addig, amíg az asszonyok és gyerekek elmenekülhettek, majd maguk is visszavonultak a sűrű lőporfüst függönye mögött. Mackenzie katonái a folyó mentén törtek előre; felgyújtották a wigwamokat, megsemmisítették az indiánok téli élelmiszerkészleteit. Estig több mint ezer pónit tereltek össze. Mackenzie parancsot adott embereinek, hajtsák az állatokat a Tule-völgybe. Így is tör-

tént. Ott azután sorra leöldösték az állatokat, keselyűprédául hagyva valamennyit.

Az indiánok — immáron gyalogszerrel — szétszóródtak a prérin, se táplálékuk nem volt, se fedelük, se ruhájuk, a kékmundérosok pedig ezrével eredtek utánuk és módszeresen kerítették be a menekülőket minden irányból. Foglyul ejtették előbb a sebesülteket, azután az öregeket, végül az asszonyokat és gyerekeket is.

Magányos Farkas és 252 kajova elemenkült ugyan, de nem sokáig vonszolhatták magukat. 1875. február 25-én önként jelentkeztek a Sill-erődben, és letették a fegyvert. Három hónap múlva Quanaah is elővezette kvahadi harcosait.

Az általános kavarodásban Szatanta és Nagy Fa, az ideiglenesen szabadlábra helyezett két főnök, kereket oldott. Végül ők is önként jelentkeztek a csejennek kormányhivatalánál, de így is vasra verték és bezárták őket a fogdába.

A Sill-erődben az önként jelentkező indiánokat karámba terelték, ahol a katonák elszedték fegyvereiket. Kevéske megmaradt holmijukat halomba hordták és elégették. Lovaikat és öszvéreiket a prérire hajtották és lelőtték. Azokat a főnököket és harcosokat, akiket meggyanúsíthattak, hogy bűnösök az indiánoknak a rezervátumról való távozásában, börtönbe zárták. Nyers húsdarabokat löktek be nekik eleségül, mint holmi ketreche zárt vadállatoknak.

„Nagy Harcos” Sherman Washingtonból elrendelte, hogy a foglyokat állítsák bíróság elé és büntessék meg. Haworth kormány megbízott azt kérte, ne ítélkezzenek szigorúan Szatanta és Nagy Fa ügyében. Nagy Fával szemben nem is élt harag Sherman szívében, emlékezett azonban Szatanta dacos magatartására, így azután egyedül Szatantának kellett visszatérnie a texasi börtönbe.

Mivel a katonai hatóságok nem tudtak dönteni, kit is ítéljenek el a sok fogoly közül, parancsot adtak Vergődő Madárnak, válaszon ki huszonhat kajovát, akiket azután a floridai Marion-erőd börtöncelláiba száműzhetnek. Vergődő Madár kénytelen-kelletlen engedelmeskedett. Tudta, Magányos Farkas, Asszonyszív, Fehér Ló és Égjáró Mamanti semmiképpen sem kerülheti el a büntetést a texasi portyáért. Rajtuk kívül néhány jelentéktelen harcost jelölt még

a csoportba, valamint pár mexikóit, akiket a törzs gyermekkorukban ejtett foglyul, s azóta a törzsszel éltek.

Vergődő Madárra így is megnehezteltek a kajovák; véleményük szerint nem lett volna szabad részt vennie a válogatásban. Elfordult tőle mindenki. „Olyan vagyok, mint a meghasadt és eldobott kő – panaszkodott Thomas Batteynek a szomorú főnök. – Egyik részem itt, a másik ott.”

Aznap, amikor a megbilincselte foglyokat útnak indították Floridába, Vergődő Madár is odament a szekerekhez, hogy összezsúfolt véreitől búcsút vegyen. „Sajnálak benneteket rettenetesen – mondta nekik. – Konokságotok miatt nem segíthettem rajtatok. A kormány most megbüntet titeket. Vigyétek magatokkal varázsszereteket és bizzatok, nem tart soká a szenvedés. Szeretlek benneteket, munkálkodom majd kiszabadulástokért.”

Égjáró Mamanti azt felelte gúnyosan: „De te ugye szabad maradsz nagyemberként a fehérek között. No hát ne félj, Vergődő Madár, nem élsz te sokáig. Erre gondom lesz.”

Két nappal később Vergődő Madár rejtélyes körülmények között meghalt, miután wigwamjában elfogyasztott egy csésze kávé. Három hónapra rá, hogy a Marion-erődben Vergődő Madár haláláról értesült, váratlanul elhunyt Mamanti is. A kajovák úgy vélekedtek, „varázslatos emberük” tudatosan áldozta fel életét, erejét arra használva fel, hogy egyik törzsbeli társát elpusztítsa. Három év múltán Szatanta is követte az Örök Vadászmezőkre. Ott senyvedt el szegény a texasi börtönkórházban, végül a halálban keresve menedéket; kiugrott egy emeleti ablakon. Még abban az évben megengedték a maláriától legyengült Magányos Farkasnak, hogy visszatérjen a Sill-erődhöz, de ő sem bírta soká, egy éven belül őt is eltemették.

A nagyfőnökök elhullottak tehát, a kajovák és a komancsok ereje megtört, s a bölények, amelyeket szerettek volna megmenteni, eltűntek a prériről. És mindez egyetlen évtized leforgása alatt történt . . .

1875. május 1. – A „Wisky Ring” 238 tagja ellen azt a vádat emelik, hogy a Pénzügyminisztérium adóbevételeit csalárd módon ellopták; magas rangú kormánytisztviselők is szerepelnek a botránylistán. December 6. – Összeül a 44. Kongresszus; 1859 óta első ízben szerzik meg a demokraták a képviselőházi többséget.

1876. február 7. – Orville Babcockot, Grant elnök magántitkárát felmentik a „Wisky Ring” perében, Grant azonban elbocsátja szolgálatából. Március 4. – A Kongresszus javasolja, emeljenek vádat Belknap hadügyminiszter ellen az „Indian Ring” által elkövetett csalásokban való bűnrészesség miatt. Május 10. – Megnyitják a philadelphiai centenáriumi kiállítást. Június 11. – A republikánusok Rutherford B. Hayest jelölik elnöknek. Június 27. – A demokraták Samuel J. Tildent jelölik elnöknek. Július 9. – A Dél-Carolina állambeli Hamburgban lemeszárolják a néger milícia néhány tagját. Augusztus 1. – Coloradót 38. államként felveszik az Unióba. – Szeptember. – Thomas Alva Edison a New Jersey állambeli Menlo Parkban berendezi laboratóriumát. Szeptember 17. – Faji zavargások Dél-Carolinában. November 7. – Az elnökválasztáson mindkét párt magának tulajdonítja a győzelmet; a népszavazatok többségét Tilden szerzi meg. December 6. – Összeül az elektorok tanácsa; Hayes 185, Tilden 184 elektori szavazatot kap.

Egyetlen fehér ember sem telepedhet le a territóriumon, nem foglalhat földet, nem lépheti át a territórium határait az indiánok hozzájárulása nélkül.

AZ 1868. ÉVI SZERZŐDES SZÖVEGEBŐL

Nem akarunk itt fehéreket. A Fekete-dombok a mi földünk. Ha pedig a fehérek el akarnák venni tőlünk, harcolni fogunk.

TATANKA JOTANKA (ÜLŐ BIKÁ)

Nem lehet eladni a földet, amelyen jár az ember.

TASUNKO VITKO (SZILAJ LÓ)

A fehérek a Fekete-dombok vidékén olyanok, mint a férgek; szeretném, ha mielőbb eltüntetnétek őket onnan. A „Minden Tolvajok Főnöke” (Custer tábornok) múlt nyáron utat épített a Fekete-dombokhoz, én pedig most azt szeretném, ha a Nagy Fehér Atya megtérítené a kárt, amit Custer okozott.

JÓ BAPTISTE (BAPTISTE GOOD)

A Fekete-dombokat az indiánok földjük szívének tekintik. A szíük tíz népe úgy tekint erre a vidékre, mint földjük szívére.

TATOKÉ INJANKE (FUTÓ ANTILOP)

A Nagy Fehér Atya ifjú emberei el akarják vinni a hegyekből az aranyat. Gondolom, sok házat megtöltenek majd vele. Kártalanításul azt kívánom, hogy embereimet életük végéig ellássák mindennel.

MATO NOUPA (KET MEDVE)

A Nagy Fehér Atya azt mondta a biztosoknak, hogy az indiánok jogot formálhatnak a Fekete-dombokra és tekintetbe kell venni az indiánok minden határozatát . . . Indián vagyok, a fehérek ostobának tartanak – bizonyára azért, mert követem a fehér emberek tanácsait.

SUNKA VITKO (DUHOS KUTYA)

A mi Nagy Szellemünk kincseskamrája hatalmas, hatalmas hát a miénk is. Kincseskamránk a hegy . . . Hetvenmillió dollárt kérünk a Fekete-dombokért. Helyezzétek letétbe a pénzt úgy, hogy kamatozzék, és állatokat vehessünk a kamatokból. Így cselekszenek a fehérek is.

MATO GLESZKA (POTTYÓS MEDVE)

Összedugtátok a fejeteket, aztán pokrócokkal fedtétok le mind. Ez a hegy itt a mi kincsünk, de ti elkívánjátok tőlünk . . . Ti, fehérek, eljöttetek a rezervátumunkra és elvettétek mindenünket, de ez sem elég – még a kincsünket is elvennétek.

HOLT SZEMEK

Sohasem távozom erről a földről, halottaim itt hevernek mind a mélyben, és ha meghalok, itt haljak meg én is.

SUNKAHA NAPIN (FARKAS-NYAKLÁNC)

Csak ültünk és néztük, miként vonulnak el előttünk, hogyan mennek az aranyért, és nem szóltunk semmit . . . Barátaim, Washingtonban járván elmentem egyik kincstáratokba, és velem volt néhány ifjú emberem is, de egyikük sem vett a ti kincsetekből, míg velük voltam. Ha viszont a ti Nagy Fehér Atyátok gyermekei eljönnek az én földemre, felkeresvén kincsházamat (a Fekete-dombokat), pénzt visznek magukkal.

MAVATANI HANSZKA (HOSSZÚ MANDAN)

Barátaim, sok év óta élünk itt, ezen a földön, és nem megyünk soha a Nagy Fehér Atya földjére, nem tolakszunk oda. Az ő emberei azonban eljönnek a mi földünkre. Tolakvók, sok gonosztettet követnek el, sok emberünket tanítják a rosszra . . . Amióta átkeltetek a tengeren, hogy erre a földre jöjjetek, azóta se gondoltatok arra, hogy megvásárolhattok egy ilyen földet, egy ilyen gazdag földet, mint ez itt. Barátaim, ez a föld, amelyet meg akartok vásárolni, a legjobb földünk . . . és ez a föld az enyém, itt nőttem fel, itt éltek, haltak őseim, és itt akarok maradni én is.

KANGI VIJAKA (VARJÚTOLL)

Elűztétek erről a földről a vadat, hogy ne legyen elejtenivalónk, ne legyen eleségünk, ne maradjon más értékünk, csak ezek a hegyek . . . amelyeket most ugyancsak elvennétek . . . A föld mélye a legkülönbözőbb ásványi kincseket rejt, felszínét sűrű fenyesek borítják; ha ezt is odaadjuk a Nagy Fehér Atyának, mindenünket odaadtuk.

VANIGISZKA (FEHÉR SZELLEML)

Amikor a préri lángra lobban, tűz kerítette állatokat láthattok mindeütt; kétségbeesetten rohagnának, rejtekeznének, hogy meg ne égjenek. Ez történik itt most velünk is.

NADZSINJANUPI (A BEKERÍTETT)

Nem sokkal azután, hogy Vörös Felhő, Pöttyös Far és a tetonok letelepedtek a Nebraska északnyugati részén kijelölt rezervátumon, híresztelések kaptak szárnyra a fehérek településein: a Fekete-dombok között roppant aranykincs rejtezik. A *Paba Szapa*, angol nyelven a Black Hills, a Fekete-dombok vidéke a világ közepe volt, az istenek lakóhelye, a Szent Hegyek tája. Ide tértek meg olykor a harcosok, hogy a Nagy Szellemmel társalogjanak, látomásokra várjanak. 1868-ban a Nagy Fehér Atya értéktelennek minősítette a hegyeket; szerződés is készült arról, hogy örök időkre az indiánok tulajdonát képezik. Négy évvel később a fehér aranyásók megszegették ezt a szerződést. Behatoltak a *Paba Szapa* területére, és keresni kezdték a sziklák közt meg a tiszta vízű folyók medrében a sárga fémeket, amelyre olyan bolond módon vágnak mind a fehérek. Amikor az indiánok felfedezték hegyeik között az eszeveszett fehéreket, megölték vagy elűzték őket. 1874-ben az aranyra éhes amerikaiak olyan vad hangulatot keltettek, hogy a hadsereg utasítást kapott, hajtson végre felderítő expedíciót a Fekete-dombok között. Az Egyesült Államok kormánya nem méricskélte a kérdést, hogy kérje-e katonai akciójához az indiánok beleegyezését, jöllehet az 1868. évi egyezmény megtiltotta a fehéreknek, hogy az indiánok engedélye nélkül erre a földre lépjenek.

A Piros Cseresznyék Holdjában több mint ezer katona vágott neki póniháton a prérinek. Az Abraham Lincoln-erődből indultak, és a Fekete-dombok felé igyekeztek. A 7. lovasezred katonái voltak; élükön George Armstrong Custer tábornok lovagolt, az a csillagos főnök, aki 1868-ban Kormos Űst déli csejennjeit a Washitánál lemészárolta. A sziúk Pahuszkának („Hosszú Hajú”-nak) nevezték, és mert nem figyelmeztették őket jövetelére, csak mesziről nézhették, hogyan hatol be a kék egyenruhás katonák menetoszlopa, meg a sok ekhós szekér a legszentebb indián földre.

Amikor Vörös Felhő tudomást szerzett „Hosszú Hajú” expedíciójáról, azonnal tiltakozott: „Nem akarom, hogy Custer tábornok és katonái a Fekete-dombokhoz menjenek, mert ez az oglala-sziúk földje.” A Fekete-dombok valóban a csejennnek, az arapahók és más sziú törzsek területéhez tartoztak. Az indiánok felháborodása olyan hatalmas hullámokat vetett, hogy Ulysses Grant, a Nagy

Fehér Atya kijelentette; „meg fogja akadályozni, hogy illetéktelenek e földre behatoljanak, amíg a törvény és a szerződések értelmében az indiánok kizárólagos jogot formálhatnak rá”.

Amikor azonban Custer jelentette, hogy a hegyek „a fű gyökerétől lefelé” tele vannak arannyal, a fehérek sáskarajként özönlöttek el a vidéket. Az indiánok hamarosan Tolvajok Útjának nevezték el az ösvényt, amelyen Custer és szekerei a *Paha Szapába* behatoltak.

Vörös Felhőnek azon a nyáron vitája támadt a rezervátum kormány megbízottjával, J. J. Saville-lel; úgy vélte, az oglaláknak adott élelmiszerek és áruk minősége rossz. Ez a viszály olyannyira lekötötte figyelmét, hogy nem is mérte fel igazából, milyen nagy horderejű lépés a sziúk szempontjából Custer tábornok akciója, elsősorban azokra nézve, akik tavaszonként elhagyták a rezervátumot, hogy a hegyek közelében táborozva vadásszanak. A többi öregedő főnökhöz hasonlóan Vörös Felhő is túlságosan sokat foglalkozott a mellékes dolgokkal, elveszítve eleven kapcsolatát a törzs fiatalabb tagjaival.

A Custer expedícióját követő őszön az északon vadászó sziúk visszatértek a kormányhivatali székhely köré. Dühös darazsakként zümmögtek azután, amikor meghallották, hogy a fehérek behatoltak a *Paha Szapába*; egyesek hadba is akartak vonulni a hegyeket előzőnlő aranyásók ellen. Vörös Felhő türelemre intette őket; meggyőződése volt, hogy a Nagy Fehér Atya betartja szavát, sőt katonákkal űzeti el az aranyásókat. A Hulló Levelek Holdjában azonban történt valami, ami világossá tette Vörös Felhő számára, mennyire haragszanak ifjú harcosai „Hosszú Hajú” katonáira. Október 22-én Saville kormány megbízott parancsot adott néhány fehér munkásnak, hogy döntsenek ki egy hatalmas szál fenyőt, és hozzák el az erődhez. Amikor az indiánok megpillantották a földön heverő fenyőszálat, Saville-hoz fordultak, megkérdezve őt, mire kell a nagy fa. Zászlórúdnak — felelte Saville —, zászlót akarok felvontatni a kormányhivatal fölé. Az indiánok tiltakoztak. Látták, hogy „Hosszú Hajú” Custer tábora felett is zászlókat lenget a szél, nem akarták hát, hogy rezervátumukban bármi is a katonákra emlékeztesse őket.

Saville nem törődött a tiltakozással, s embereivel másnap reggel megásatta a zászlórúd számára a gödröt. Hamarosan azonban ifjú harcosok csoportja jelent meg, és fejszéikkel hozzáláttak a zászlórúd felaprításához. Saville rájuk parancsolt, hogy azonnal hagyják abba, és amikor nem engedelmeskedtek, Vörös Felhőhöz sietett. Megkérte a főnököt, tiltsa meg harcosai esztelenkedését. Vörös Felhő elutasította a kérést; tudta, harcosai „Hosszú Hajú”-nak a Fekete-dombok vidékén végrehajtott akciója felett érzett haragjukat tombolják ki így.

Saville ezek után dühöngve utasította egyik munkását, hogy lovagoljon a Robinson-erődbe és hívjon segítségül egy lovasszázadot. Az indiánok megpillantották az erőd felé lovagló embert, és nyomban kitalálták küldetése célját. Wigwamjaikhoz szaladtak, majd felfegyverkezve és harchoz festve siettek a közeledő lovasok elé. Huszonhat kékmundéros érkezett egy hadnagy vezetésével. A harcosok körülvették őket, a levegőbe lőttek, harci kiáltásokat hallattak. A hadnagy (Emmet Crawford) nem ijedt meg. A csapatát körülvéő indiánok által felkavart porfelhő leple alatt nyugodtan továbbhaladt a kormányhivatal felé. Néhány ifjú harcos közel lovagolt a katonákhoz, pónijával lovaikat taszigálva, hogy harcra ingerelje őket.

Ezúttal nem egy másik lovascsapat, hanem egy sziú csoport sietett Crawford hadnagy segítségére. A felmentő sereget Lovai-Félő-Ifjú, Lovai-Félő-Öreg fia vezette. A békés szándékú indiánok áttörték a harcosok sorfalát, közrefogták, majd a kormányhivatali székhelyre kísérték a lovas katonákat. A felbőszült harcosok a kormányhivatali épületek felgyújtásával fenyegetőztek, és Vörös Kutya meg Lovai-Félő-Öreg csak nehezen tudták lecsillapítani őket.

Vörös Felhő ezúttal sem avatkozott a dologba. Nem lepte meg azonban, hogy sok harcosa szedi a sátorfáját és újra északra költözik, hogy a telet a fehérek által kijelölt rezervátumtól távol töltsse. A harcosok szerették volna bebizonyítani, hogy nem vált bennük vízzé a sziú vér, nem túrik hát a fehérek behatolását szent hegyeik közé; Vörös Felhő pedig nem hitte volna, hogy ezeket az ifjú harcosokat egyszer s mindenkorra elveszítette. Ülő Bikát és Szilaj Lo-

vat választották főnökükké, azt a két nagy indiánt, aki sohasem élt rezervátumon, fehér alamizsnán.

1875 tavaszáig a Fekete-dombokban rejtőző arany híre kincskezesők ezreit vonzotta; csapatostul rajzottak elő a Missouri mentén, a Tolvajok Útján. A hadsereg csapatokat küldött, hogy feltartóztassa az aranyláz megszállottait. Néhány aranyásót valóban kiutasítottak a hegyekből, katonai akciót azonban nem hajtottak végre ellenük, így azután hamarosan visszatértek. Crook tábornok (akit a préri-indiánok nem „Szürke Farkas”-nak, hanem „Három Csillag”-nak neveztek el) felderítette a Fekete-dombok vidékét, és több mint ezer aranyásót számlált össze. „Három Csillag” udvariassen közölte velük, hogy megsértik a törvényt, és parancsot adott, vonuljanak el; tenni azonban nem tett semmit, hogy érvényt szerezzen a parancsoknak.

Vörös Felhő és Pöttyös Far felháborodva figyelte az aranylázat, továbbá azt, hogy a hadsereg nem képes megvédeni területüket. Erőteljes tiltakozással fordultak hát a washingtoni hatóságokhoz. A Nagy Fehér Atya ki is küldött egy bizottságot, hogy „tárgyaljon a szíu indiánokkal a Fekete-dombok átengedéséről”. Más szóval: az indiánoknak „örök időkre” odaígért territórium újabb darabját akarták lecsippenteni a fehérek. A bizottság ezúttal is politikusokból, hittérítőkből, kereskedőkből és katonatisztekkel állt. William B. Allison iowai szenátor volt az elnöke, Samuel D. Hinman tiszteletes – aki régóta fáradozott már a szantik megtérítésén – a fő-misszionárius. Alfred Terry tábornok képviselte a hadsereget, John Collins, a Laramie-erőd kereskedője, a gazdasági érdekeket.

Hogy a tanácskozáson mind a rezervátumra telepített, mind pedig a szabadon élő indiánok képviselve legyenek, futárok indultak Ülő Bikához, Szilaj Lóhoz és a többi „vad” főnökhöz; tanácsba hívták őket. Ülő Bikának a félvér Louis Richard adta át a kormány hivatalos idézését, majd fel is olvasta neki az üzenetet. Ülő Bika azt felelte: „Menj vissza a Nagy Fehér Atyához, és mondd meg neki, nem vagyok hajlandó egy talpalatnyi földről sem lemondani.” Két ujjával felcsippentett egy szemernyi port, és hozzátette: „Még ennyiről sem”. Szilaj Ló is ellenezte a szíu földekről – mindenképp a Fekete-dombokról – való lemondást. A konferenciára sem

ment el, küldött azonban megfigyelőt, Kis Nagy Embert, a szabad oglalák képviselőjében.

Ha a fehér biztosok azt várták, hogy békésen elbeszélgetnek néhány kezes főnökkel, majd előnyös üzletet kötnek, akkor keserűen kellett csalódnium. Amikor megérkeztek a Vörös Felhő és Pöttyös Far kormányhivatala között félúton, a White River mellett kijelölt találkozóhelyre, a prérin több mérföldes körzetben fehérlettek a sziú táborai, ezrével legelészték a pónicsordák. Több mint húsz-ezer indián gyűlt össze. Ott voltak a Missouri River és a Big Horn vidék között élő összes sziú törzsek, továbbá számos csejenn és arapaho csapat.

Kevesen látták közülük az 1868-as szerződés eredeti szövegét, a „szent okmány” egyik cikkelyének jelentésével azonban mindnyájan tisztában voltak: „E rezervátum egyetlen részéről való lemondási egyezmény sem . . . lehet érvényes vagy jogerős . . . ha nem írja alá az érintett területeken lakó, vagy annak hovatartozásában érdekelt *felnőtt indián férfiak háromnegyede*.” Még ha sikerült volna is megfélemlíteni vagy megvesztegetni az összes főnököket, a biztosok akkor sem szerezhettek volna néhány tucatnál több aláírást a sok ezer dühös, jól felfegyverzett harcostól, akik elhatározták, hogy földjükből egy tenyérnyit sem engednek át a fehéreknek.

1875. szeptember 20-án összegyűlt a bizottság egy nagy sátorlap árnyékában, amelyet a prérin magányos gyapotfa mellett feszítettek ki. Amikor a biztosok letelepedtek, látniuk kellett a távolban nyugtalanul cirkáló indiánok ezreit. A Robinson-erődből fehér lovon 120 katona sorjázott elő; ott csoportosultak a sátorlap mögött. Pöttyös Far a kormányhivatal kocsiján érkezett, Vörös Felhő azonban bejelentette; nem vesz részt a tanácskozáson. Jött még néhány főnök, majd egy távoli dombon hirtelen porfelhő kerekedett. Indiánok csoportja vágatott a tanácskozó sátor felé. Harci öltözetet viseltek, és ahogy odaértek, elkanyarodtak, körülvették a biztosokat, a levegőbe lőtték puskáikat, és harci kiáltásokat hallatva, közvetlenül a katonák mögé rúgtattak. De már közeledett is a másik indián csapat. Így vonult fel egyik sziú törzs a másik után, erejét fitogtatva, amíg végül a bizottságot több ezer indián vette körül. Ekkor előléptek a főnökök, abban a hitben, hogy mindez

kellő hatást gyakorolt a biztosokra. Félkörben letelepedtek az ideges fehérekkel szemközt, és feszült figyelemmel várták, mit hallanak majd a Fekete-dombokról.

A kormány megbízottak alig pár napja tartózkodtak csak a Robinson-erődben, de az indiánok hangulatát látva meggyőződhetek róla, hogy reménytelen dolog vásárlási ajánlatot tenni, legfeljebb arra kérhetnek engedélyt, hogy közzétani kutatást végezhessenek. „Azt kérdezzük tőletek, hajlandók vagytok-e megfelelő és tisztességes összeg ellenében engedélyt adni a mieinknek, hogy a Fekete-dombok területén arany vagy más nemesfém után kutassanak — kezdte Allison szenátor. — Ha igen, szerződést kötünk veletek. Amikor azután elvittük az aranyat és a többi értékes ásványi kincseket, a terület újra a tiétek, rendelkezhetnek vele kedvetek szerint.”

Pöttyös Far ezt a javaslatot nevetségesnek tartotta. Azt kéri tehát a kormánybiztos, hogy az indiánok adják *kölcsön* a fehéreknek a Fekete-dombokat bizonyos időre? Válaszképpen megkérdezte Allison szenátort, ő maga hajlandó lenne-e ilyen feltételekkel akár egy szekér elé való öszvérpárt kölcsönadni valakinek?

„A kormány aligha tarthatja vissza a hegyektől a fehéreket — folytatta ekkor Allison —, mert nagyon sok fehér ember akar odamenni.” A szenátor következő javaslatából kiderült, fogalma sincs róla, mit jelent a préri-indiánok számára a Powder River vidéke. „Van egy másik földterület is a lebukó nap birodalmában, amerre kóboroltok és vadásztok. A Big Horn-hegyek gerincéig terjednek határai . . . azt a földet sem szervezték még területté. Ugy látszik, számotokra nem túlságosan hasznos vagy fontos, a mi embereink viszont örömmel vennék azt a részét, amelyet említettem.”

Mialatt a tolmács Allison szenátor képtelen követeléseit fordította, megérkezett póniján Vörös Kutya, és közölte, hogy üzenetet hozott Vörös Felhőtől. Az oglala főnök, aki sejtette, milyen mohók a kormánybiztosok, egyhetes tárgyalási szünetet kért, hogy a törzseknek legyen idejük tanácskozni a földjüket illető javaslatokról. A biztosok némi megfontolás után kijelentették, hajlandók három-napi haladékot adni, hogy sor kerülhessen a törzsi gyűlésekre, szeptember 23-ra azonban végleges választ várnak a főnököktől.

Az a gondolat, hogy utolsó nagy vadászterületüket feladják, olyan képtelenségnek tetszett, hogy a főnökök később meg sem vitatták. Komolyan fontolgatták azonban a Fekete-dombok kérdését. Halatszottak olyan hangok is, hogy ha az Egyesült Államok kormányának nincs szánadékában betartani a korábbi egyezményt, ha nem tudja megvédeni a hegyeket az aranyásók rohamaitól, talán maguknak az indiánoknak kellene kártérítést — még hozzá jókora summát — kérniük a hegyekből elhurcolt sárga fémért. Mások elszántan hangoztatták: a Fekete-domboknak nincs és nem is lehet ára. Ezek a hegyek az indiánok legszentebb tulajdonát alkotják, és ha a kékmundérosok nem űzik el az aranyásókat, az indiánoknak kell fegyvert ragadniuk.

Szeptember 23-án a kormánybiztosok a hadsereg szanitéckocsijain, ezúttal valamivel nagyobb lovascsapat kíséretében, a Robinson-erődből a tanácskozó sátorhoz vonultak. Vörös Felhő az elsők között érkezett, és erőteljesen tiltakozott a nagyszámú katonaság ellen. Amikor éppen elkezdte volna a biztosoknak szánt megnyitó beszédét, a harcosok között a távolban nyugtalanság támadt. A Powder River vidékéről mintegy háromszáz lovas oglala érkezett; pónijaikon a hegyről levágtatva lövöldözni kezdtek. Néhányan a sziúk dalát énekelték:

„A Fekete-dombvidék enyém,
Ne nyújtsd feléje kezedet,
Mert megismered fegyveremet.”

Egy szürke lovon érkező harcos keresztülfurakodott a sátor körül összegyűlt indiánok gyűrűjén. Kis Nagy Ember volt az, Szilaj Ló követe harchoz vetkezve, övében két revolverrel. „Az első főnököt, aki a Fekete-dombok eladására szavaz, megölöm!” — kiáltotta. Ott táncoltatta lovát a kormánybiztosok és a főnökök közötti kis szabad térségen.

Lovai-Félő-Ifjú és a sziú „rendészek” egy csoportja azonnal körülvette Kis Nagy Embert, és kituszkolta a kis térségről. De a főnökök és a kormánybiztosok így is érezhették, hogy Kis Nagy Ember a megjelent harcosok többségének érzelmeit fejezte ki. Terry

tábornok felszólította társait, térjenek vissza a Robinson-erődbe és maradjanak ott, amíg a nyugalom helyreáll.

A bizottság ily módon megint adott néhány napot az indiánoknak, hogy a kedélyek lecsillapodjanak, titokban pedig tanácsba hívtak húsz főnököt Vörös Felhő kormányhivatalának székhelyére. A háromnapos tanácskozáson a főnökök a Nagy Fehér Atya követteinek értésére adták, nem hajlandók olcsón adni a Fekete-dombokat.

Pöttyös Far végül elveszítette a türelmét, és felszólította a biztosokat, tegyenek írásbeli ajánlatot.

Ekkor a biztosok évi négyszázezer dollárt ajánlottak a kiaknázás jogáért, amennyiben pedig a sziúk mindenestül eladnák a hegyeket, hatmillió dollárt kapnának érte tizenöt évi járadék formájában. (Valójában nevetséges ár volt ez, ha meggondoljuk, hogy csupán az egyik bánya több mint ötszázmillió dollár értékű aranyat rejtett méhében.)

Vörös Felhő a végső értekezleten sem jelent meg, Pöttyös Farra bízta a sziúk képviselőjét. Pöttyös Far pedig mindkét ajánlatot szílán elutasította. A Fekete-dombokat sem bérbe nem adják, sem eladni nem hajlandók az indiánok.

A kormánybiztosok szedték a cókmókjukat, és visszatértek Washingtonba, ahol jelentették: nem sikerült rávenniük a sziúkat, hogy lemondjanak a Fekete-dombokról. Azt javasolták a kongresszusnak, hogy az indiánok elképzeléseit figyelmen kívül hagyva állapítsanak meg „méltányos kártalanítást a hegyek tulajdonjogáért”, állítsák ekképpen „végleges és kész tények elé” a sziúkat.

Ezután egymást követték az események, mint valami lánc szemei. Végül az Egyesült Államok hadserege elszenvedte legsúlyosabb vereségét az indiánok elleni harc történetében. Az északi préri-indiánok szabadságát ennek ellenére megsemmisítette a fehér túlerő. Íme a drámai eseménysor:

1875. november 9.: E. T. Watkins, az Indián Ügyek Hivatalának különmegbízottja jelenti az indián ügyek kormánybiztosának, hogy a rezervátumon kívül élő préri-indiánok jól tápláltak és „állig” felfegyverezettek, magatartásuk büszke és öntudatos, ezért állandó veszélyt jelentenek a rezervátumrendszerre. Watkins felügyelő azt ja-

vasolja, „vessenek be katonai erőket” e civilizálatlan indiánok ellen „még a télen, de minél előbb, annál jobb, és tanítsák őket *korbáccsal* az engedelmességre”.

1875. november 22.: W. W. Belknap hadügyminiszter felhívja a figyelmet: a Fekete-dombok vidékén zavargásokra kerülhet sor, „amennyiben nem teszünk intézkedéseket avégett, hogy a fehér aranyásók birtokba vegyék a szóban forgó területet; a nemesfémek gazdag lelőhelyeinek hírére ugyanis egyre többen özönlenek oda.”

1875. december 9.: Edward P. Smith, az indián ügyek kormánybiztosa utasítja a szíu és a csejenn kormányhivatalok vezetőit, szólítsák fel a rezervátumokon kívül élő indiánokat, jelentkezzenek 1876. január 31-ig a kormányhivatali székhelyeken; amennyiben a felszólításnak nem tesznek eleget, „katonai erővel kényszerítik őket engedelmességre”.

1876. február 1.: A belügyminiszter közli a hadügyminiszterrel, hogy az „ellenséges érzületű indiánoknak” megszabott határidő, amelyen belül a rezervátumokon jelentkezniük kellett volna, lejárt, ezért felszólítja a katonai hatóságokat, foganatosítsanak a helyzetnek megfelelő intézkedéseket.

1876. február 7.: A Hadügyminisztérium teljhatalommal ruházza fel Sheridan tábornokot, a Missouri katonai körzet parancsnokát, indítson hadműveleteket az „ellenséges érzületű szíu”, köztük Ülő Bika és Szilaj Ló csoportjai ellen.

1876. február 8.: Sheridan tábornok utasítja Crook és Terry tábornokot, tegyék meg a szükséges előkészületeket a Powder, a Tongue, a Rosebud és a Big Horn River forrásvidékén végrehajtandó hadműveletekre; ez a terület ugyanis „Szilaj Ló és szövetségesei gyakori tartózkodási helye”.

Amint mozgásba jött a kormánygépezet, önsúlyától fogva gördült tovább, személytelen, érzéketlen erőként. Amikor a kormányhivatalok küldöncei elindultak a rezervátumokon kívül élő törzsfőnökök felkutatására, hogy felszólítsák őket, vonuljanak be a fehérék által kijelölt területekre, vastag hótakaró borította az északi prérit. Hóviharok, kegyetlen fagyok akadályozták a futárokat. Maguk is csak hetekkel január 31-e után szállingóztak vissza; képtelenség lett volna asszonyokat, gyerekeket póniháton vagy szá-

non szállítani ilyen ítéletidőben. Ha néhány ezer „ellenséges érzületű indiánnak” sikerül is rezervátumokig elvergődnie, ott bizonyára éhen pusztultak volna. Az élelmiszerkészletek ugyanis a tél végére úgy megcsappantak, hogy indiánok százai vonultak már márciusban észak felé vadászni, a kormány által biztosított szűkös fejadagok pótlására.

Januárban az egyik futár rátalált Ülő Bika táborára a Powder River torkolatánál. A hunkapa főnök visszaküldte őt a kormányhivatali székhelyre azzal az üzenettel, fontolóra veszi a beköltözést, de mindenképpen meg kell várnia a tavaszt.

Szilaj Ló oglalái a Medve-szikla közelében vertek téli tábor. Itt húzódott észak felől a Fekete-dombok irányába a Tolvajok Útja. Az indiánok úgy gondolták, tavasszal innen csaphatnak le a Szent Hegyeikbe behatolni készülő aranyásókra. Amikor a havon át táboráig vergődtek a kormányhivatal futárai, Szilaj Ló udvariasan azt üzenté általuk; csak akkor bonthat tábor, ha az idő kissé felenged. „Nagyon hideg volt – mesélte később egy fiatal oglala –, sok emberünk, pónink ott veszett a hóban. Egyébként is saját földünkön voltunk, nem ártottunk ott senkinek.”

Az ultimátum, mely január 31-ét jelölte meg végső határidőnek, majdhogynem hadüzenetet képviselt a független indiánokkal szemben; legtöbbjük valóban így is értelmezte a dolgot. Arra azonban nem számítottak, hogy a kékmundérosok ilyen hamar lecsapnak rájuk. Februárban „Három Csillag” Crook északnak indult a régi Bozeman Roadon, ott, ahol tíz évvel korábban Vörös Felhő vívta elkeseredett harcát a Powder River menti vadászmezőkért.

Körülbelül ugyanekkor kerekedett fel egy északi csejennekből és oglala-sziúkból álló vegyes csoport Vörös Felhő rezervátumáról, s indult a Powder River felé abban a reményben, hogy bivalyra és antilopra bukkan. Március közepe táján csatlakoztak a Little Powder és a Powder River találkozásától néhány mérföldnyire táborozó szabad indiánokhoz. Két Hold, Kis Farkas, Öreg Medve, Jávorfá és Fehér Bika vezette a csejenneket. Apró Kutya volt az oglalák főnöke, aki néhány harcosát Szilaj Ló északabbra fekvő falujában táborozta.

A március 17-re virradó hajnalban Crook elővédje, J. Reynolds

vezetésével, rajtaütésszerű támadást hajtott végre a tábor ellen. Az indiánok békésen aludtak (mitől féltek volna saját földjükön!), amikor James Egan kapitány katonái fehér lovon, pisztolyaikból és karabélyaikból heves tüzet zúdítva a táborra, a wigwamok közé rontottak. Balról is előretört egy támadó lovascsapat, a harmadik pedig az indiánok lovait riasztotta szét.

Az indiánok első gondolata az volt, hogy minél több asszonyt és gyermeket menekítsenek lőtávolon kívülre; a kékmundérosok ugyanis vadul tüzeltek, amerre láttak. „Öregemberek botladoztak a wigwamok között a sivító golyózáporban – mesélte Faláb. – A harcosok felragadták a kezük ügyében levő fegyvereket, és megpróbálták visszaverni a támadókat.” Amikor az asszonyok, a gyerekek és az öregek megpróbáltak felkaptatni a szakadékos hegyoldalon, a harcosok fedezékbe vonultak a sziklák mögött, és megpróbálták visszatartani a fehér katonákat, hogy a menekülők átkelhessenek a Powderen.

„A távolból néztük, hogyan rombolják szét a falut – emlékezett Faláb. – Wigwamjainkat felgyújtották, bennégett mindenünk... Egyebem se maradt, mint a ruha, ami rajtam volt éppen.” A kékmundérosok elpusztították a táborban talált szárított húskészleteket és a nyergeket, elűzték az indiánok csaknem valamennyi póniját, „mintegy ezerkétszáz-ezerötszáz lovat”. Sötétedéskor a harcosok a katonák táborához lopakodtak, hogy elhajtott lovaikat visszaszerezzék. Két Hold beszámolóját idézzük: „A katonák aludtak, a lovakat kikötötték a tábor egyik oldalán. Odalopóztunk, visszavettük állatainkat, majd elinaltunk.”

„Három Csillag” Crook annyira megharagudott Reynolds ezredre, hogy hadbíróság elé állíttatta, amiért „hagytá, hogy az indiánok a faluból elmeneküljenek és lovaikat visszalophassák”. A hadsereg „Szilaj Ló falvának ostroma”-ként emlegette ezt a hadműveletet. Pontatlanul, mert Szilaj Ló jó néhány mérföldnyire északra táborozott; Két Hold és a többi főnök oda is menekült hajléktalan embereivel, remélve, hogy élelemhez jutnak, védelemre találhatnak. Három napnál is tovább tartott az út. Éjjelente kemény fagy csípte az arcukat, a menekülők pedig nemcsak éheztek, de fáztak is, mert alig néhányan viseltek bölénybőr köpenyt.

Szilaj Ló szívesen fogadta a jövevényeket, ellátta őket élelemmel, ruhával, szállást adott nekik az oglalak wigwamjaiban. „Örülök, hogy idejöttetek – mondta Két Holdnak, miután végighallgatta a rajtaütés történetét. – Tovább harcolunk a fehérek ellen.”

„Úgy legyen – felelte Két Hold. – Készen állok a harcra. Nem ez lesz első harcom. Embereimet megölték, lovaimat elhajtották, örömmel lépek ezért a harci ösvényre.”

A Fészket Rakó Vadludak Holdjában, amikor magasan zöldellt a fű, és erősek voltak újra a lovak, Szilaj Ló felszedte táborát, és az oglalakkal meg a csejennekkel együtt északra vonult, a Tongue River torkolatához, ahol Ülő Bika telelt át hunkpapáival. Nem sokkal később ide érkezett Sánta Őz is egy csapat minnekonzsuval, és engedélyt kért, hogy a közelben táborozhasson. Ők is hallották, hogy a kékmundérosok átvonultak a sziúk vadászterületén, ezért szerettek volna közel lenni Ülő Bika erős hunkpapa táborához, amennyiben kiújulna a harc.

Ahogy az idő melege fordult, a törzsek vadászni indultak a friss fűvű északra. Útközben csatlakoztak hozzájuk a brulék, és sans arcok, a feketelábú-sziúk és további csejenn csoportok. Legtöbbjük szerződéses joga értelmében indult el vadászni a rezervátumból, és ha hallottak is a január 31-i határidőről, azt a Nagy Fehér Atya ügynökei részéről üres fenyegetésnek tekintették, nem gondolták volna, hogy békés szándékú indiánokra is vonatkozik. „Sok ifjú emberünk égett a vágytól, hogy a fehér katonák ellen harcolhasson – mesélte Faláb, a csejenn harcos. – A főnökök és az öregek azonban intették az ifjakat, tartsuk távol magunkat a sápadtarcúaktól.”

Sok ezer indián táborozott a Rosebudnál, amikor a rezervátumokról fiatal harcosok csatlakoztak hozzájuk. Értesítették őket, hogy a hírek szerint erős katonai egységek közelednek három irányból is. „Három Csillag” Crook délről, „Bicegő Láb” (John Gibbon ezredes) nyugat, „Egycsillagos” Terry és „Hosszú Hajú” Custer pedig kelet felől.

A Zsírolvasztás Holdjában tartották meg a hunkpapák szokásos évi Naptáncukat. Ülő Bika három napon át járta a táncot. Sebet ejtett magán, hogy vére omoljon, és addig nézett a Napba, amíg önkívületbe nem esett. Amikor újra magához tért, beszédet intézett

embereihez. Látomásai közepette hang szólította: „Kezetekbe adom a fehéreket, mert nincs azoknak fülük.” És az égre felnézve katonákat látott: hulltak a magasból, mint a sáskák, fejjel lefelé, úgy, hogy a sapkájuk ért földet legelőször. Odazuhantak az indián tábor kellős közepére. Mivel a fehéreknek nem volt „fülük” és nem akarták meghallani Vakantanka, a Nagy Szellem szavát, ő az indiánoknak adta valamennyiüket áldozatul.

Néhány nap múlva — a Zsírolvasztás Holdjában járt még az idő — vadászó csejennnek egy csoportja kékmundéros különítményre bukkant; a fehérek ott töltötték az éjszakát Rosebud melletti táborukban. A vadászok visszalovagoltak az indián táborhelyre, farkasüvöltést hallattak, jelezve a veszélyt: közeledik „Három Csillag”, aki varjú, valamint sosen indiánokat fogadott zsoldosaiként, ők cserkészik a csapatok előtt a terepet.

A főnökök azonnal kikiáltókat menesztettek falvaikba, majd tanácsot ültek. Elhatározták, hogy a harcosok felét hátrahagyják a falvak őrzésére, a többiek pedig az éj leple alatt útnak indulnak, hogy reggel megtámadják „Három Csillag” katonáit. Mintegy ezer sziú és csejenn lépett a harci ösvényre. Velük tartott néhány aszszony is, hogy a tartalék lovakról gondoskodjanak. A főnökök között ott volt Ülő Bika, Szilaj Ló és Két Hold. Valamivel napkelte előtt leszálltak lovaikról, pihentek, majd elkanyarodtak a folyótól, és a dombokon át folytatták útjukat.

„Három Csillag” varjú felderítői jelentették a tábornoknak, hogy nagy indián falu található a Rosebud mellett; Crook kora reggel oda is küldte zsoldosait. Ahogy a varjú indiánok lefelé haladtak valami hegyoldalon, szembe találkoztak a sziúkkal és a csejennekkel. A sziú és csejenn harcosok előbb megfutamították és szétszórták az ellenfelet, de hamarosan ők is visszavonulásra kényszerültek, mert sebesen közeledtek már a kékmundéros katonák.

Szilaj Ló régóta várta az alkalmat, hogy erejét a kékmundérosok elleni harcban tehesse próbára. A Phil Kearny-erődnél vívott „Fetterman-csata” óta eltelt években alaposan tanulmányozta a fehéreket és harcmódorukat. Valahányszor a Fekete-dombok vidékére ment, hogy a Nagy Szellemmel beszélgesen, könyörgött, költözzék szívébe titkos erő, hogy az oglalákat győzelemre vezérelhesse, amennyi-

ben a fehérék újra harci ösvényre lépnének törzse ellen. Szilaj Ló ifjú kora óta tudta, hogy az a világ, ahol az emberek élnek, árnyéka csupán a valóságos világnak. Ahhoz, hogy eljusson a valóságos világba, álmodnia kellett, és ha a valóságos világban járt, minden lebegni, táncolni látszott. Ebben a „valódi világban” lova is szilajon táncolt, mintha megvadult volna, ezért is nevezte magát a főnök Szilaj Lónak. Úgy tapasztalta, az árnyékvilágban minden sikerül neki, ha álmában abba a valóságos világba költözik, s így indul harcba.

Ezen a napon, 1876. június 17-én, Szilaj Ló álmában újra ott járt a való világban, majd onnan megtérve sok mindent elmagyarázott a sziú harcosoknak, olyan újdonságokat, amilyenekre a fehér katonák elleni küzdelemben még sohasem volt példa. És amikor Crook lovasai támadásba lendültek, az indiánok nem rohantak fejtellenül a karabélytűzbe, hanem kétfelé kitértek, és a szárnyak irányából a felvonuló oszlop gyenge pontjaira sújtottak le. Szilaj Ló megparancsolta embereinek, ne szálljanak le a nyeregből, de változtassák állandóan a helyüket. Mire a Nap delelőhöz ért, a kékmundérosoknak egyszerre három helyen kellett verekedniük, holott addig megszokták, hogy csatáikat előreküldve, szilárd harci alakzatban verik vissza az indiánok támadásait. Szilaj Ló taktikája zűrzavart keltett soraikban. A sziúk pedig egyre-másra vezették gyors rohamukat sebesen nyargaló pónijaik hátán, s távol tartották egymástól az ellenfél három csoportját; Crook emberéi állandóan védekezésre kényszerültek. Valahányszor a kékmundérosok tűzfölénybe kerültek volna, a sziúk visszavonultak, maguk után csalogatva néhány üldözött, akire azután vad dühvel rontottak rá.

Ezen a napon a csejennek is jeles harci erényeket csillogtattak, különösen rohamaik voltak veszélyesek. Valamennyiük között Felbukkanó Főnök volt a legvitézebb. Amikor azonban a katonák egyik szárnya ellen intézett támadás befejeztével megfordította lovát, a kék zubbonyos gyalogság sortűze leterítette az állatot. Akkor a csejennek sorái mögül előrúgtatott egy másik lovas, fedezve Felbukkanó Főnököt a katonák folyóitól. A Felbukkanó szempillantás alatt megmentője mögé ugrott a nyeregbe. Később kiderült, hogy

a bátör szabadító nem volt más, mint Felbukkanó Főnök nővére, Bölényborjú-Ösvények-Asszony, aki a tartalék lovak gondozására tartott a harcosokkal. A csejennek ezért mindig így emlékeztek erre a harcra: „Ahol-a-Nővér-Megmentette-a-Fivérét”. A fehérek egyszerűen „Rosebud-csata”-ként tartják számon vereségüket.

Napszálltakor ért véget a küzdelem. Az indiánok tudták, hogy alaposan „megdolgoztatták” „Három Csillag” katonáit, de csak másnap reggelre derült ki, hogy győztek. A sziú és a csejenn felderítők hajnalhasadáskor egy hegyhátról azt látták, hogy a katonák már messze dél felé járnak, visszavonulóban. Crook tábornok visszatért a Goose Creek melletti támaszpontra erősítésért vagy avégett, hogy Gibbon, Terry és Custer üzenetét bevárja. A Rosebud mellett táborozó indiánokat egyetlen fehér sereg nem verhette le.

A Rosebud-csata után a főnökök úgy határoztak, visszatérnek nyugatra, a Zsíros Fű völgyébe. Felderítők a völgytől nyugatra nagy antilopcsordákat láttak; jelentették továbbá, hogy a közeli síkságokon lovaik legeltetésére is elegendő a fű. A kanyargó Little Big Horn nyugati partján hamarosan ott álltak három mérföld szélességben a kör alakú táborok. Senki sem tudta pontosan, mennyien is vannak az indiánok, de mindenképpen lehettek vagy tízezren, közöttük három-négyezer fegyverbíró harcos. „Hatalmas falu volt ez ott — emlékezett Fekete Jávorgím —, se szeri, se száma a wigwamoknak.”

A folyó felső szakaszán ott állt a hunkpapák tábora is, közelében pedig a fektelábú-sziúk települése. A hunkpapák mindig a táborokörök bejáratánál vagy az alvégen telepedtek le, nevüket is innen kapták. Tőlük délre helyezkedtek el a sans arcok, a minnekonzsuk, az oglalák és a brulák, északon pedig a csejennek.

Mindez áprilisban történt, az Érett Vadcseresznyék Holdjában, és néha már elég meleg volt ahhoz, hogy a fiúk fürödhettek a Zsíros Fű (a Little Big Horn) hólevet hömpölyögtető vizében. Vadászok egy csoportja a Big Horn-vonulat vidékére lovagolt, és néhány bölényre meg antilopra akadt. Az asszonyok vadrépát szedtek a prérin. Esténként egyik-másik törzs (néha több is) táncünnepséget rendezett, s olykor a főnökök is éji tanácsot ültek. „A törzsek főnökei között nem volt itt semmiféle rangkülönbség — idézzük Fa-

láb szavait. — Csak egyvalakit tekintettek mindenki másnál külön-
nek: Ülő Bikát. Őt ismerték el törzsi táborok nagyfőnökének.”

Ülő Bika nem hitte, hogy a Rosebud melletti győzelem beteljesítette volna ama látomását, miszerint katonák hullanak le az indiánok táborába, „Három Csillag” visszavonulása óta azonban a vadászok a Powder és a Big Horn között egyetlen kékmundérost sem láttak.

Az indiánok csak június 24-én értesültek róla, hogy „Hosszú Hajú” Custer katonái a Rosebud völgyében kószálnak. Másnap reggel a felderítők jelentették: a katonák maguk mögött hagyták a Rosebud s az indián tábor közötti utolsó magas hegyhátat is, és a Little Big Horn felé vonulnak.

Az indiánok több forrásból is értesültek Custer közeledtéről.

„Négy asszony meg én táborunk közelében vadrépát ástunk ki a földből — mesélte Vörös Ló, a sziúk egyik főnöke. — Az egyik asszony hirtelen valami porfelhőre mutatott; ott kavargott a por a tábor közelében. Hamarosan azt is láttam, hogy a katonák a táborra rontanak. Az asszonyokkal a táborhoz rohantunk. Odaérve valaki azt mondta, menjek a tanácskozó sátorba nyomban. A katonák azonban olyan gyorsan támadtak, hogy szóhoz se juthattunk. Kifutottunk hát a sátorból . . . A sziúk puskát ragadtak és lóra pattantak, hogy harcoljanak a katonákkal. Az asszonyokat és a gyerekeket is lóra tettük, hadd meneküljenek.”

Azoknak a fiatal nőknek egyike, aki aznap reggel répát ásott, Pte-Szan-Vaszte-Vin volt, Ülő Bika unokahúga. Mint mondotta, a katonák hat-nyolc mérföldnyire lehettek, amikor megpillantották őket. „Csilogott a kardjuk, és láttuk, sokan lehetnek.” A katonák, akik et Pte-Szan-Vaszte-Vin és más indiánok a tábor közepén megpillantottak, Custer egyik zászlóaljához tartoztak. Ám ezek az indiánok mit sem tudtak Marcus Reno őrnagy rajtaütésszerű támadásáról a tábor déli szárnya ellen, amíg a feketelábú-sziúk wigwamjainak irányából meg nem hallották a fegyverropogást. „És akkor már ott is voltak a kézkubonyosok. Golyóik átlýugatták a wigwamokat . . . Az asszonyok és a gyerekek nagyon féltek a haláltól, ezért sikoltoztak, a férfiak azonban — hunkpapák, feketelábúak, oglalák, minnekonzsuk — lóra pattantak, és a feketelábúak wigwamjaihoz vágat-

tak. A messzeségben még mindig láttuk »Hosszú Hajú« elvonuló embereit, harcosaink döbbsen fogadták hát a váratlan irányból jött támadást, de harci dalt énekelve rohantak máris a feketelábúak falva mögötti csatába.”

Fekete Jávorgím, egy tizenhárom éves oglala fiú ott lubickolt barátaival a Little Big Horn vizében, amikor egyszerre meghallotta a hunkpapák táborából a kikiáltó hangját: „Jönnek a katonák! Támadnak! Jönnek a katonák!” Az oglalák kikiáltója elismételte a figyelmeztetést, és a kisfiú hallotta még, ahogy táborról táborra jár a vészjel, föl egészen északig, a csejennekig.

Apró Kutya, az oglalák egyik főnöke is hallotta a vészkiáltást. „Nem akartam hinni a fülemnek. Azt gondoltam, vaklárma az egész. El sem tudtam képzelni, hogy a fehérek ránk támadhatnak . . . hiszen olyan erősek voltunk . . . Mégis felkészültem a harcra. Amikor felkaptam a puskámat és kiléptem a wigwamomból, a küzdelem javában folyt már a táborvégen, ahol Ülő Bika tanyázott hunkpapáival.”

Vas Mennydörgés a minnekonzsuk táborában tartózkodott. „Észre sem vettem Reno támadását mindaddig, amíg emberei olyan közel nem értek hozzánk, hogy a golyók a sátrak között füttyültek már, és nagy volt a zűrzavar. A lovak úgy megvadultak, hogy nem tudtuk megfékezni őket.”

Varjú Király, aki éppen a hunkpapák táborában volt, később azt vallotta, hogy Reno lovasai már mintegy négyszáz lépésről lőni kezdtek. A hunkpapák és a feketelábú-sziúk lassan, gyalogszerrel vonultak vissza, hogy az asszonyok és a gyerekek biztonságos helyre menekülhessenek. „Más indiánok lóra kaptak nyomban. Eközben elegendő számú harcos gyülekezett össze, hogy szembefordulhassanak a fehérekkel.”

A csejennek tábora közelében, jó három mérfölddel északabbra, Két Hold itatta lovait. „Lecsutakoltam őket hideg vízzel, majd magam is úsztam egyet. Aztán gyalogszerrel visszatértem a táborba. Wigwamomhoz érve a Little Big Horn felé pillantottam, ahol Ülő Bika tábora állt. Nagy porfelhőt láttam ödafönn. Abban a pillanatban egy sziú vágatott táborunkba, kiáltozott: „Katonák jönnek! Sok fehér katona!”

Két Hold parancsot adott csejenn harcosainak, szálljanak lóra, a nőknek pedig odarikoltotta, keressenek a falun kívül menedéket. „Gyorsan Ülő Bika táborához lovagoltam. Akkor megpillantottam a fehér katonákat (Reno embereit). Rajvonalban harcoltak. Majd indiánok rohantak elő minden irányból, s összekeveredtek a katonákkal. Itt sziúkat láttam, ott katonákat, amott megint sziúkat; vadullövöldöztek. Por és füst gomolygott a levegőben. Láttam, a katonák visszavonulnak és a folyó medre felé özönlenek, mint a menekülő bőlények.”

Egy izmos, széles vállú, harminchat éves hunkpapa főnök, Pizi (A Haragos) volt az, aki az indiánok soraiban rendet teremtett és Reno támadását visszaverte. Pizi, angol nevén Gall, árva gyerekként nőtt fel a törzs oltalma alatt. Már fiatal fiúként kiváló vadásznak és harcosnak tartották, és Ülő Bika öccsével fogadta. Amikor a kormánybiztosok néhány évvel azelőtt megpróbálták rávenni a sziúkat, hogy az 1868. évi szerződés értelmében térjenek át a gazdálkodó életmódra, a hunkpapák szószólójaként Pizi ment el a Rice-erődbe. „Mezítelenül jöttünk a világra — mondotta —, ahol aztán megtanultuk, hogyan vadásszunk, hogyan éljünk meg az elejtett vadakból. Most idejöttök ti és azt mondjátok, vessünk, arassunk, lakjunk házakban, éljünk úgy, mint ti magatok. Mi történnék, ha azok az emberek, akik a Nagy Víz túloldalán élnek, idejönnének és azt mondanák nektek, abba kell hagynotok a földművelést, leöldösnék jószagaitokat, elvonnák házatokat, földeteket — mit csinálnátok? Nem harcolnátok ellenük?” Az elkövetkező tíz év mit sem változtatott Pizi akkori véleményén, a fehér embereket továbbra is öntelt és önző teremtményeknek tartotta. Így volt ez 1876-ban is, amikor a hunkpapák egyhangúan megválasztották őt Ülő Bika helyettesének, a törzs harci főnökének.

Reno támadásakor több asszony és gyerek a szabadban tartózkodott. Őket is, Pizi csaknem egész családját is lekaszálták a lovas katonák golyói. „Keserű lett a szívem — mondotta Pizi néhány évre rá egy újságírónak. — Ezek után minden ellenségemet megöltem harci bárdommal.” Ugyanilyen tömören jellemezte azt a „taktikát” is, amellyel Reno támadását visszaverték; „Ülő Bikával épp ott voltunk, ahol az őrnagy támadott. Ülő Bika nagy varázsló. Az asszonyo-

kat és a gyerekeket gyorsan leküldtük a folyóhoz . . . ahol összefogták a lovakat és elhozták őket a harcosoknak, a harcosok pedig gyorsan nyeregbe szálltak, Renóra rontottak, visszaverték a támadást, a katonákat az erdőbe kergették.”

Katonai nyelven: Pizi Reno szárnya ellen intézett támadást, beszorítva a fehéréket az erdőbe, majd gyors visszavonulásra kényszerítette az őrnagyot; a visszavonulásból pedig az üldöző indiánok jóvoltából fejvesztett menekülés lett. Így Pizinek több száz harcosa vonulhatott azután Custer hadoszlopa ellen, amíg Szilaj Ló és Két Hold a szárnyakon és hátulról támadott.

Eközben Pte-Szan-Vaszte-Vin és a többi asszony a folyó túloldaláról figyelte „Hosszú Hajú” katonáit. „Hallottam a kürtjeleket és láttam, a katonák elkanyarodnak, majd balra, a folyó felé fordulnak . . . onnan akartak támadni. Azt is láttam, hogy néhány lovas csejenn a folyóba gázol, azután megjött törzsem néhány ifja is; jöttek, egyre többen, amíg végül harcosok százai lépkedtek lóháton a folyó vizében a szurdok felé. Ez a csoport később kettévált. Pár száz harcos átvágott a folyón és eltűnt a hasadéokban, a többiek pedig — ugyancsak sokan — visszahúzódtak a folyótól és a támadásra vártak. Tudtam, sok száz sziú harcos rejtőzik a szurdokban, a hegy mögött, amelyen »Hosszú Hajú« vonult; tudtam már akkor, hogy (Custert) kétfelől éri támadás.”

Sasölő, a feketelábú-sziúk egyik főnöke mondta el később, hogy „az indiánok úgy rontottak Custer seregére, mint a hurrikán . . . mint az odúból kirajzó méhek”. Púpos, Pizi és Szilaj Ló régi bajtársa volt Sasölő, még a Powder River napjaiból. Ez a harcos jól látta, hogy az indiánok első tömeges támadása „Hosszú Hajú” Custert és embereit teljességgel megzavarta. „Amikor az indiánok rohamra indultak, lovatam kilőtték alólam; engem is golyó ért, a térdem fölött ment be és a csípőmnél jött ki. A földre zuhantam, és nem tudtam talpra állni.” Varjú Király, aki a hunkpapákkal harcolt, ezt mesélte: „Harcosaink zöme ott tömörült velük szemben; akkor jól meghajszoltuk lovainkat — és rajta! Ugyanakkor a két szárnyon is támadtak a mieink, amíg be nem kerítettük az ellenséget.” A tizenhárom éves Fekete Jávorgím a túlpartról látta, hogy előbb nagy porfelhő kavarodik, majd lovak vágtatnak ki belőle, lovasok nélkül immár.

„Lőporfüst és lópaták kavarta por borította a hegyet — idézzük Pte-Szan-Vaszte-Vin szavait. — A katonák sokat lőttek ránk, de a sziúk jobban céloztak . . . A fehérek sorra buktak le a nyeregből. A falunkbeli férfiak után az asszonyok is átkeltek a folyón, de mire felértünk a hegyre, egyetlen katona sem volt életben. Ott feküdt közöttük »Hosszú Hajú« is holtan . . . Embereink vére tüzelt, szívükben vad harag tombolt; aznap nem ejtettek foglyot.”

Varjú Király elmondta, hogy a katonák, amikor az indiánok körülvették őket, leugráltak a nyeregből. „Megpróbálták féken tartani a lovakat, közeledtünkre azonban eleresztették az állatokat. Mi pedig táborunk felé szorítottuk és megöltük mindannyiukat. Rendet tartottak a fehérek, bátor harcosok módjára küzdöttek az utolsó emberig.”

Vörös Ló elbeszélése szerint a Custerral vívott harc vége felé „a katonák feje megzavarodott. Sokan elhajították fegyvereiket; égnék emelt kézzel, mint az örültek, rohantak harcosaink felé, és azt kiabálták: »Sziúk, könnyörüljetez rajtunk, ejtsetek foglyull!« De a sziúk aznap nem ejtettek foglyot, hanem mindenkit megöltek; néhány perc múlva egyetlen fehér ember sem volt életben a hegyen.”

Jóval a csata után a minnekonzsuk főnöke, Fehér Bika, négy rajzot készített: látható rajtuk, hogyan küzd a főnök egy fehér katonával — Custerral, és hogyan öli meg végül. Mások is azt állították persze, hogy ők végeztek „Hosszú Hajú”-val; így például Eső-Mosta-Arc, Lapos Csípő és Bátor Medve. Vörös Ló szerint Custert egy ismeretlen szanti harcos ölte meg. A harcról regélő indiánok zöme azonban azt vallotta, hogy nem is látta Custert, nem tudhatja tehát senki a gyilkosát. „Csak a harc után tudtuk meg, hogy ő volt a fehérek főnöke” — mondta Apró Kutya.

Ülő Bika egy évvel később Kanadában úgy nyilatkozott, hogy nem látta Custert, más indiánok azonban azt állítják, felismerték a tábornokot, mielőtt megölték volna. „Haja nem volt hosszú, mint máskor — idézte őket Ülő Bika —, rövid volt, és a színe olyan, mint a dérverte fű . . . Azt mondják, a fehérek utolsó menedékén úgy állt »Hosszú Hajú«, mint valami gabonakéve a sok földre dőlt kalász között.” Azt azonban Ülő Bika sem tudta megmondani, ki ölte meg Custert.

A csejennekkel együtt táborozó arapaho harcosok egyike azt állította, hogy Custert több indián ölte meg. „Őzbőr kabátot és nadrágot viselt, és térdre bukva, két kezére támaszkodva kuporgott a földön. Oldalát érte a golyó; vér patakzott a száján. Mintha az indiánokat figyelte volna, mit művelnek körülötte. Négy katonája ott ült körülötte a földön, súlyos sebben valamennyi. A többiek mind élettelenül heverték. Akkor az indiánok rárohantak. Egyebet nem láttam.”

Bárki végzett is vele, „Hosszú Hajú” a Tolvajok Útjának építetője és összes embere halott volt. Reno katonái azonban, Frederic Benteen őrnaggyal és embereivel együtt, beásták magukat egy hegyen, valamivel lejjebb a folyó mentén. Az indiánok körülvették a hegyet, egész éjjel figyelték a katonákat, majd másnap reggel rájuk támadtak. Ekkor a főnökök által kiküldött felderítők azt jelentették, hogy nagyon sok katona közeledik a Little Big Horn felé.

A főnökök tanácsot ültek; elhatározták: tábort bontanak. Harcosaik csaknem teljes lőszerkészlete kifogyott, tudták tehát, hogy örütség lenne ijjal-nyíllal harcolni ekkora sereg ellen. Parancsot adtak az asszonyoknak, hogy csomagoljanak, és még napszállta előtt elindultak a Big Horn-hegység felé a völgyben. Útközben azután különváltak a törzsek, és más-más irányban vonultak el.

Amikor a keleti parton élő fehérek értesültek „Hosszú Hajú” vereségéről, mélységesen felháborodtak, és „indián vérengzésnek” nevezték az esetet. Azt követelték, hogy valamennyi nyugaton élő indián nyerje el példás büntetését. Mivel Ülő Bikát és a harci főnököket nem büntethették meg, a washingtoni Nagy Tanács úgy határozott, azokon torolják meg vereségüket, akiken tudják, vagyis a rezervátumokon maradt, a harcban részt sem vett indiánokon.

Július 22-én a sziú föld valamennyi rezervátumát „Nagy Harcos” Sherman katonai parancsnoksága alá rendelték, és a tábornokot teljes hatalommal ruházták fel, hogy minden ott élő indiánt hadifogolyként kezelhessen. Augusztus 15-én a Nagy Tanács új törvényt fogadott el, amelynek értelmében az indiánoknak le kell mondaniuk a Powder River és a Fekete-domboк vidékével kapcsolatos bármilyen jogukról. Az intézkedés indoklására azt hozták fel, hogy az indiá-

nok megszegték az 1868-as szerződést, háborút indítottak az Egyesült Államok ellen. A rezervátumokon élő indiánok egy árva szót sem értettek mindebből. Ők igazán nem támadtak meg egyetlen amerikai katonát sem, Ülő Bika is csak akkor fogott fegyvert, amikor Custer parancsot adott Renónak a sziú falvak lerohanására.

Hogy a rezervátumok indiánjai továbbra is békén maradjanak, a Nagy Fehér Atya szeptemberben bizottságot küldött ki, amelynek az volt a feladata, hogy a főnököket szép szóval vagy fenyegetéssel rávegye a szerződések aláírására; a szerződések értelmében az indiánok lemondanának a Fekete-dombok felbecsülhetetlen értékű kincseiről. E bizottság néhány tagja tapasztalt földrabló volt; elsősorban Newton Edmunds, Henry Whipple püspök és Samuel D. Hinman tiszteletes számított hétpróbás „békéltetőnek”. Whipple püspök a Vörös Felhő kormányhivatali székhelyén sorra kerülő tanácskozást imával nyitotta meg, majd George Manypenny, a bizottság elnöke olvasta fel a Kongresszus feltételeit. Mivel az okmányt ezúttal is a szokásos jogásznyelven fogalmazták, Whipple püspök megpróbálta úgy „értelmezni” a szöveget, hogy a tolmácsok jól-rosszul lefordíthassák.

„Sok-sok év óta táplálók baráti érzelmeket a Vörös Ember iránt. Azért jöttünk, hogy a Nagy Fehér Atya üzenetét átadjuk nektek és bizonyos dolgokat pontosan úgy ismertetünk veletek, amiképpen ő mondotta. Egyetlen tollvonásnyit sem változtathatunk a szövegen . . . Amikor a Nagy Tanács ez évben jóváhagyta az ellátásokra fordítandó újabb összeget, bizonyos feltételeket szabott — nevezetesen hármat —, azzal a meghagyással, hogy a Kongresszus ne szaporítsa számukat. E három feltétel a következő: először, le kell mondanotok a Fekete-dombokról és az északi területekről; másodszor, fejadagjaitokat ezentúl a Missouri Rivernél vételezitek; harmadszor, a Nagy Fehér Atya engedélyt adhat három út építésére, s ez a három a Missouri Rivertől vezet majd rezervátumotokon át a Fekete dombokhoz . . . A Nagy Fehér Atya kijelentette, szívében csak gyengédség él vörösbőrű gyermekei iránt, ezért az indiánok igaz barátaiból bizottságot szervezett — bizottságunkat, melynek feladata az, hogy tervet dolgozzon ki az indiánok megmentésére, meg-

óvja fajotokat a pusztulástól; ne fogyatkozzon számotok egyre, míg nem az utolsó indián nézne szomorú sírja mélyébe, hanem szaporodjatok és sokasodjatok, miként a fehérek.”

Whipple püspök hallgatósága bizonyára különösnek találta, hogy a fehérek úgy akarják megmenteni az indiánokat, hogy elveszik tőlük a Fekete-dombokat és vadászmezőiket, őket magukat pedig a messze Missouri River mellé telepítik át. A legtöbb főnök számára világos volt, hogy a Fekete-dombok vidéke elveszett, az ellen azonban erőteljesen tiltakoztak, hogy a új rezervátumukat a Missouri mellett jelöljék ki. „Azt gondolom, ha embereim oda költöznek — jelentette ki Vörös Felhő —, hamarosan elpusztulnak valamennyien. Arrafelé nagyon sok a gonosz ember és a gonosz tüzes víz (whisky), éppen ezért nem akarok oda menni.”

Szíve-Nincs azt mondta, a fehérek a Missouri River mentén már tönkretették a földet, ezért hát az indiánok aligha élhetnek meg ott. „Végigmehettek a Missouri River mentén oda-vissza anélkül, hogy egyetlen erdőt látnátok — panaszkolta. — Talán tudjátok, mennyi erdő zöldellt ott hajdanában, de a Nagy Fehér Atya gyermekei kiírtották a fákat.”

„Hat éve érkeztünk ehhez a folyóhoz, ahol most élünk — mondta Vörös Kutya —, és azóta se tartottatok be semmit az ígéreteitekből.” Egy főnök arra emlékeztette a bizottságot, hogy népét már ötször áttelepítették, amióta a Nagy Fehér Atya ígéretet tett; sohasem telepítik át őket többé. „Gondolom, talán az lenne a legjobb, ha kezekre szerelnétek az indiánokat — fejezte be szavait gúnyosan —, akkor kedvetekre tologathatnátok minket.”

Pöttyös Far azzal vádolta a kormányt és a biztosokat, hogy becsapják az indiánokat. Szemükre vetette, mennyi megszegett ígéret hangzott már el, mennyi hazug és csalárd szó. „Ez a háború nem a mi országunkban született, ezt a háborút a Nagy Fehér Atya gyermekei hozták ránk, akik eljöttek ide, hogy földünket fizetség nélkül elvegyék, majd sok gonosztságot műveltek e földön . . . Azért robbant ki a háború, mert el akarták ragadni tőlünk a földet.” Pöttyös Far fontolóra se akarta venni a Missouri River menti új rezervátum gondolatát, és közölte a biztosokkal azt is, semmiféle egyezményt nem ír alá a Fekete-dombok átadásáról, amíg nem utaz-

hat Washingtonba, hogy személyesen üljön tanácsot a Nagy Fehér Atyával.

A kormánybiztosok egyheti gondolkodási időt adtak az indiánoknak; hamarosan kiderült, hogy aláírásról szó sem lehet. A főnökök kijelentették; az 1868-as szerződés értelmében a felnőtt sziú férfiak háromnegyedének jóváhagyása szükséges a szerződés bármely pontjának módosításához, a harcosok nagyobbik fele azonban Ülő Bika és Szilaj Ló vezetésével északon tartózkodik. A biztosok azt felelték, hogy a rezervátumon kívül tartózkodó indiánok „ellenséges érületű indiánoknak” minősülnek, a szerződés pedig csak a békés szándékú indiánokra vonatkozik. A főnökök nagy többsége nem fogadta el ezt az érvelést. A kormánybiztosok az indiánok ellenállásának megtörésére azzal fenyegetőztek, hogy ha nem hajlandók aláírni az új szerződést, a Nagy Fehér Atya azonnal letiltatja élelmiszer-ellátmányukat, őket magukat a déli indián territóriumra viszik, a hadsereg pedig elkobozza fegyvereiket és lovaikat.

Nem volt hát kiút. A Fekete-dombokat elragadták, elveszett a Powder River vidéke, a gazdag vadállomány, a vadhús és élelmiszer-ellátmány híján pedig éhhalál várt az indiánokra. Nem tudták elviselni azt a gondolatot sem, hogy messzi délre, idegen vidékre kényszerítsék őket, ha pedig a hadsereg elveszi fegyvereiket és pónijait, a férfiak nem férfiak többé.

Elsőként Vörös Felhő vezette rá kézjegyét a „szerződésre” alfőnökei társaságában, majd Pöttyös Far és emberei következtek. Ezek után a biztosok felkeresték a többi kormányhivatalt a Standing Rocknál, a Cheyenne Rivernél, a Crow Creeknél, a Lower Brulé-nál, a Santee-nél, és aláírásra kényszerítették a többi sziú törzset is. Ekképpen az indiánok mindörökre lemondtak az Egyesült Államok javára a *Paba Szapáról*, szellemeiről és titkairól, roppant fenyeveiről és több milliárd dollár értékű aranykincséről.

Négy hétre rá, hogy Vörös Felhő és Pöttyös Far kézjegye az okmányra került, nyolc lovasszázad vonult a Robinson-erődből az indián kormányhivatalokhoz. „Három Ujj” volt a parancsnokuk, az a Mackenzie, aki a kajovákat és a komancsokat a Palo Duro kanyonban megsemmisítette. A sasmadaras főnök utasítást kapott a Hadügyminisztériumtól, hogy fegyverezze le a rezervátumokon élő

indiánokat, vegye el lovaikat. A katonák őrizetbe vették valamennyi felnőtt indiánt, átfésülték és lerombolták a wigwamokat, a fegyvereket halomba gyűjtötték, a pónikat összetertették. Az asszonyoknak Mackenzie megengedte, hogy ingóságait lovon szállítsák a Robinson-erődhöz. A férfiaknak, közöttük Vörös Felhőnek és a többi főnöknek is, gyalogszerrel kellett az erődhöz vonulniuk. A törzs ezentúl a Robinson-erőd közelében, katonai felügyelet alatt élt.

És hogy foglyait még jobban megalázza, másnap reggel Mackenzie a pauní indiánok egyik zsoldoscsapatának ajándékozta a sziúktól elvett lovakat. (Ezeket a paunikat űzték el egykor a sziúk a Powder River vidékéről.)

Eközben a bosszúszomjas hadsereg átfésülte a Fekete-domboktól északra és nyugatra elterülő vidéket, és megölt minden útjába kerülő indiánt. 1876 nyárutóján „Három Csillag” Crook megerősített egységének a dakotai Heart River partján kifogyott az élelmszere, így a sereg erőltetett menetben dél felé vonult, hogy az aranyásók táboraiiban újabb ellátmányhoz jussanak. Szeptember 9-én az Anson Mills kapitány parancsnoksága alatt álló előőrs a Keskenysziklák közelében Amerikai Ló oglala és minnekonzsu falvára bukkant. Az indiánok néhány nappal korábban hagyták el Szilaj Ló Grand River melletti táborát, és dél felé húzódtak, hogy rezervátumukon vészeljék át a telet. Mills kapitány megtámadta őket, a sziúk azonban szívós ellenállást tanúsítottak. Amíg Mills „Három Csillag”-ra várt, Amerikai Ló, négy harcos és tizenöt asszony meggyerek kivételével valamennyi indián elmenekült. Az ott maradtak egy kis kanyon végén csapdába kerültek; barlangba húzódtak.

Amikor Crook a fő sereggel megérkezett, parancsot adott katonáinak, úgy álljanak fel, hogy a barlang bejáratát tűz alatt tarthassák. Amerikai Ló és társai viszonozták a tüzet. Több órás harc kezdődött, amelynek során két katona meghalt, kilenc megsebesült. Crook ekkor egyik felderítőjét, Frank Grouard-t az indiánokhoz küldte, felszólítva őket, adják meg magukat. Grouard egykor a sziúk között élt, értette nyelvüket.

„Azt felelték – jelentette parancsnokának Grouard –, előjönnek, ha megígérjük nekik, hogy nem öljük meg egyikőjüket sem.” Így

is történt. Ekkor Amerikai Ló, két harcos, öt asszony és több gyerekek előbújt az üregből; a többiek halottak voltak vagy súlyosan sebesültek. Amerikai Ló gyomrát is sörét roncsolta szét. „Beleit a kezében hozta, amikor előmászott — mesélte Grouard. — Vérrrel mocskolt jobbját nyújtotta nekem kézfogásra.”

Mills kapitány a faluban egy rejtőzködő négy-öt éves kislányra bukkant. „Ott bujdokolt, majd amikor meglátott, felugrott és elrohant, mint egy kis fogoly madár — mesélte. — A katonák azonban elkapták és elém hozták.” Mills megnyugtatta az apróságot, enni adott neki, aztán megkérte segédtsíjtjét, vegye magához, amíg ő maga a barlang szájához ment, ahol katonái feltűntek már a halott indiánokkal. Volt közöttük két asszony is, mindkettő több sebből vérzett. „A kislány sírni kezdett, és addig rúgkapált, amíg a segédtsíjtem le nem tette a földre. Nyomban odarohant az egyik indián asszonyhoz, átölelte kétségbeesetten. Az anyja volt. Mondtam Lemlynek, a segédtsíjtemnek, hogy örökbe fogadom a kicsikét, hiszen én öltem meg az anyját.”

Orvos érkezett, s megvizsgálta Amerikai Ló sebeit. Közölte: nincs segítség. A főnök ekkor leült a tűzhöz, széttépett hasát takaróval borította be. Később elveszítette eszméletét és meghalt.

Crook parancsot adott Millsnek, készüljön fel embereivel, indulnak a Fekete-dombok felé. „Mielőtt elindultunk — mesélte Mills —, odajött hozzám Lemly, és megkérdezte, komolyan gondolom-e, hogy a kislányt örökbe fogadom. Amikor azt feleltem, komolyan gondolom, segédtsíjtem eltöprengett, majd így szólt: »No és... Mrs. Mills örülni fog a dolognak?« Erre nem is gondoltam addig. Némi megfontolás után úgy határoztam, mégsem viszem magammal a gyermeket.”

Miközben „Három Csillag” Amerikai Ló falvát dúlta, a megmenekült sziúk Ülő Bika táborába érkeztek, és beszámoltak a fehérek támadásáról. Ülő Bika és Pizi, a Haragos, hatszáz harcosal nyomban Amerikai Ló segítségére indult, de már későn érkeztek. Megtámadták ugyan Crook katonáit, a harcosoknak azonban fogytán volt a lőszerük, és a kékmundérosok utóvédje visszaverte őket, miközben a fő sereg továbbvonult a Fekete-dombok felé.

Amikor a katonák eltűntek, Ülő Bika és harcosai bevonultak

Amerikai Ló elpusztított falvába, kihúzták a kormos gerendák alól a tehetetlen sebesülteket, eltemették a halottakat. „Mit cselekedtünk, hogy a fehérek pusztulásunkra törnek? — kérdezte Ülő Bika. Bolyongunk fel s alá, de mindenüvé utánunk jönnek, továbbbúznak, bárhol legyünk is.”

Ülő Bika már csak azt akarta, hogy minél messzebbre kerüljön a katonáktól, elindult hát népével a Yellowstone mentén északra, remélve, hogy bölényekre akad. Amikor a Hulló Falévelek Holdjában (szeptemberben) Pizi egy csapat indiánnal vadászni indult, a hadsereg kocsioszlopával találkozott; a szekerek utánpótlást szállítottak egy új erődbe, amely a Tongue és a Yellowstone folyók találkozásánál épült. (A Little Big Hornnál elesett Myles Keogh kapitány emlékére Keogh-erődnek nevezték el.)

Pizi és harcosai lesbe álltak, és a Glendive Creeknél hatvan öszvért zsákmányoltak. Amikor Ülő Bika értesült a kocsikaravánról és az új erődről, hívatta Johnny Brughiere-t, aki Ülő Bika népéhez csatlakozott félvér volt, és tudott írni; a főnök megparancsolta neki, vesse papírra a következő üzenetet a katonák parancsnokának:

„Tudni szeretném, mit csinálsz ezen az úton. Elűzöd összes bölényeinket. Jó lenne, ha visszafordulnál, mert vadászni szeretnék ezen a vidéken. Ha nem távozol, újra harcolnom kell ellened. Hagyd itt, amit idehoztál, és távozz. A barátod vagyok.

ÜLŐ BIKÁ

Amikor Elwell Otis ezredes, a szekéroszlop parancsnoka kézhez kapta az üzenetet, egyik felderítőjét elküldte a válasszal Ülő Bikához. A katonák továbbvonulnak a Keogh-erőd felé — írta Otis —, és nagyon sok újabb katona követi majd őket. Ha Ülő Bika harcolni akar, a katonák állnak elébe.

Ülő Bika nem akart harcolni, azt szeretne volna csupán, ha békén hagyják, ha bölényre vadászhat. Egyik harcosát fehér zászlóval a katonák parancsnokához küldte, kérvén, üljenek le tanácskozni. Eközben Nelson Miles ezredes katonái utolérték a szekérkaravánt. Mivel Miles nyár vége óta kereste Ülő Bikát, azonnal beleegyezett a találkozóba.

A megbeszélésre október 22-én került sor; fehér katonák és indián harcosok sorfala vette körül a tárgyaló feleket. Milest egy tisztje és öt embere, Ülő Bikát egy alfőnöke és öt harcosa kísértte el. Hiedeg nap volt. Miles hosszú, medvebőrrel bélelt köpenyben jelent meg; az indiánok ekkor nevezték el „Medvebundás” Milesnak.

Elmaradtak a szokásos üdvözlő szavak, nem volt pipafüstölés. „Medvebundás” Miles Ülő Bika szemére vetette, hogy kezdettől fogva szembefordult a fehérekkel és életmódjukkal. (Johnny Brughiere tolmácsolt.) Ülő Bika elismerte, nem kedveli a fehéreket, de nem is ellenségük, amíg békén hagyják. „Medvebundás” azt tudakolta, mit keres Ülő Bika a Yellowstone vidékén. Ez bolond kérdés volt, a hunkpapák főnöke azonban udvariasan válaszolta: bölényre vadászik, hogy embereinek legyen ennivalója és ruhája. „Medvebundás” Miles ekkor futólag megjegyezte; beköltözhetnének a hunkpapák is rezervátumra. Ülő Bika erre nem is válaszolt. A telet a Fekete-dombok között tölti – mondta. A megbeszélés eredménytelen maradt, az ezredes azonban megállapodott Ülő Bikkal, hogy másnap újra találkoznak.

A második találkozón gyorsan pörögtek az ellentétes vélemények. Ülő Bika azzal kezdte, hogy ő nem harcolt a katonák ellen, amíg azok fegyverrel nem támadtak népére. Megígérte, nem lesz több háborúság, ha a fehérek lebontják az erődöt, a katonák pedig távoznak az indiánok területéről. „Medvebundás” Miles azt felelte: a szíúk számára csak akkor lehet béke, ha rezervátumra költöznek. Ülő Bika ekkor elveszítette a türelmét. A Nagy Szellem indiánnak teremtette – mondotta –, de nem rezervátum-indiánnak, és nem is óhajtja, hogy az legyen. Dúlva-fúlva távozott a megbeszélésről, visszatért harcosaihoz. Megparancsolta nekik: szóródjanak szét; gyanakodott ugyanis, hogy „Medvebundás” Miles katonái támadást kísérelnek meg ellenük. Jól számított. A katonák valóban tüzet nyitottak – a hunkpapák bolyonghattak megint.

1877 tavaszán Ülő Bika megelégtelt a vándorlást. Láta már, a Nagy Fehér Atya országában nincs elegendő hely fehéreknek is, indiánoknak is. Jobbnak tartotta, ha Kanadába vezeti népét, a Nagyanyó Országába (az indiánok Viktória királynőt nevezték Nagyanyónak.) Mielőtt elindult volna, megpróbálta felkutatni Szilaj Lo-

vat, hogy rábeszélje, kövesse őt a Nagyanyó Országába oglaláival. Szilaj Ló azonban a katonák elől menekült fel s alá, Ülő Bika ezért nem találta sehol.

Crook tábornok is Szilaj Lovat kereste ezekben a hideg holdakban, méghozzá óriási haderővel: gyalogosokkal, lovasokkal, tűzerekkel. Ezúttal 168 élelmiszerral megrakott szekér kísérte seregét és 400 öszvér szállította a muníciót és a lőport. „Három Csillag” hatalmas hadserege úgy vonult végig a Powder River vidékén, mint egy medvefalka, eltiporva minden útjába akadó indiánt.

A katonák Szilaj Lovat keresték, előbb azonban Tompa Kés csejenn faluját találták meg. A legtöbb csejenn távol maradt a Little Big Horn melletti csatából; azért hagyták ott Vörös Felhő kormányhivatalát, hogy táplálék után nézzenek, miután a hadsereg beszüntette az ellátmány kiosztását. Crook tábornok „Három Ujj” Mackenzie-re bízta a 150 wigwamból álló falu elpusztítását.

Iszonyú hideg volt, vastag hótakaró borította a földet. Mackenzie még az éj folyamán felvonultatta embereit, és szürkületkor azonnal megindította a támadást. Elsőnek a pauní zsoldosok támadtak gyors pónijaikon, melyeket Mackenzie a rezervátumra telepített szíúktól vett el. A pauník berontottak a csejennek wigwamjaiba; sok falubelit álmában öltek meg. Mások meztelenül rohantak ki a farkasordító hidegbe, a harcosok pedig, magukhoz térve rémületükből, megpróbálták feltartóztatni a pauníkat és a nyomukban előretörő katonákat, hogy az asszonyok és gyermekek elmenekülhessenek.

A legjobb északi csejenn harcosok áldozták életüket a pár perces vad tusában, közöttük Tompa Kés legidősebb fia. Tompa Késnek és Kis Farkasnak sikerült végül egy kanyon peremén utóvédharcot vívnia, szűkös lőszerkészletük azonban hamarosan kimerült. Kis Farkast hét golyó érte, mielőtt Tompa Késsel csatlakozhatott volna a Big Horn vidékre menekülő asszonyokhoz és gyerekekhez. Mögöttük Mackenzie lángba borította a wigwamokat, a pónikat egy kanyon falához terelte, majd parancsot adott embereinek, mészárolják le a lovakat ugyanúgy, ahogy a komancsok és a kajovák állataival történt a Palo Duro kanyonban.

Tompa Kés csejennjeinek menekülése mintha Két Hold csejennjeinek menekülését ismételte volna meg (ők „Sasmadaras” Reynolds

márciusi rajtaütésének estek áldozatul.) Most azonban jóval hidegebb volt, alig maradt néhány lovuk, és a takarók, ruhák, mokaszsinók is ott égtek javarészt a táborban. Akárcsak Két Hold emberei, ők is egyetlen menedékben reménykedhettek, Szilaj Ló táborában a Box Elder Creeknél.

Az első éjszakán megfagyott tizenkét gyermek és több öreg. A következő éjjelen a férfiak leöltek néhány pónit, kibelegtették őket, majd a dögök hasába rejtették az életben maradt gyermekeket a hideg elől. Az öregek is bedugták kezüket-lábukat a gyerekek mellé. Így vonultak három napon át a fagyott kérgű havon; mezítelen lábuk vércsíkot húzott utánuk. Végre elérték Szilaj Ló táborát.

Szilaj Ló megosztotta ennivalóját, takaróit és sátrait Tompa Kés embereivel, közölte azonban, hogy készen kell állniuk a menekülésre. Az oglaláknak nincs elegendő lőszerük, hogy a fehérekkel felvehessék a harcot, „Medvebundás” Miles északon keresi őket, most pedig „Három Csillag” Crook jön délről.

A Rügyező Fák Holdjában Szilaj Ló átköltöztette táborát az új Keogh-erőd közelébe egy rejtekhelyre. Itt teleltek egyébként az új erődben „Medvebundás” Miles katonái is. A gyermekek és az öregek már alig bírták elviselni az éhséget és a hideget, ezért a főnökök némelyike kérlelni kezdte Szilaj Lovat, tárgyaljon „Medvebundás” Miles-szal és kérdezze meg, mit kellene tenniük. Az asszonyok és gyermekek táplálékért jajveszékelnének, meleg zugra vágnak, ahonnan nem kell újra menekülniük. Szilaj Ló tudta, hogy Miles elfogná és rezervátumra hurcolná valamennyiüket, mégis engedélyt adott főnökeinek a tárgyalásra. Elkísérte a körülbelül harminc főnőből és harcosból álló kis csapatot az erőd közelében levő hegyre. Nyolc főnök és harcos önként vállalkozott, hogy az erődbe megy; egyikük a dárdáján nagy fehér kendőt lobogtatott. Ahogy azonban az erődhöz értek, hirtelen varjú zsoldosok törtek elő, és a fehér zászlóval mit sem törődve, tüzet nyitottak a sziúkra. Nyolcuk közül csak hárman menekültek meg. A hegygerincen álló sziúk közül néhányan bosszút követeltek, Szilaj Ló azonban parancsot adott, hogy nyomban térjenek vissza a táborba. Csomagolniuk és újra menekülniük kellett, „Medvebundás” Miles ugyanis immár tudhatta, hogy a sziúk a közelben vannak, s bizonyára kutatásukra indul.

Miles 1877. január 8-án érte utol őket a Csata-szikla (Battle Butte) nevű szirtnél, és a katonák a magas hóban nyomban támadtak is. Szilaj Lónak alig maradt lőszere, amellyel népét megvédelmezhetette volna, néhány harci főnöke azonban ravasz csellel vezette félre a katonákat, mialatt az indiánok zöme a Wolf Mountains-en keresztül a Big Horn vidék irányában elmenekült. Kis Nagy Ember, Két Hold és Púpos becsalogatta a katonákat egy kanyonba. A támadók négy órán át bukdácsoltak, botladoztak ügyetlenül hosszú, téli köpenyükben a jeges sziklákön. Harc közben hullani kezdett a hó, majd a kora délutáni órákban hóviharrá sűrűsödött. Miles feladta az üldözést, visszavonult a Keogh-erődbe.

Hóvihar és jégeső függönye mögött vonult Szilaj Ló és népe a Little Powder ismerős vidékére. Ott táboroztak egész februárban, abból a kevéske vadból élve, amit lenyilaztak. Egyik nap futárok érkeztek a hírrrel, hogy Pöttyös Far és egy csoportnyi brulé közeledik dél felől. A táborbeli indiánok azt gondolták, Pöttyös Far megelégette végre, hogy a rezervátumon a fehérek parancsolgassanak neki, tehát a katonák elől menekül, Szilaj Ló azonban tudta, hogy másról van szó.

A hideg holdak alatt „Három Csillag” Crook a Fetterman-erődbe húzódott. A tavaszt várva meglátogatta Pöttyös Fart, és megígérte neki, a rezervátumbeli sziúknak nem kell átköltözniük a Missouri mellé, ha elmegy Szilaj Lóhoz követségbe és ráveszi a fegyverletételre. Ezért közeledett most Szilaj Ló táborához Pöttyös Far.

Mielőtt azonban megérkezett volna, Szilaj Ló úgy határozott, hogy továbbáll. Megkérte apját, fogadja barátságosan Pöttyös Fart, mondja meg neki, az oglalák engedelmeskednek, amint az időjárás lehetővé teszi asszonyostul-gyerekestül a költözést. Ő maga – egyedül – a Big Horn-hegyvidékre ment. Még nem döntött, megadja-e magát vagy sem. Az is megfordult a fejében, hogy embereit szélnek ereszti, ő maga pedig – újra csak egyedül – ott marad a Powder River vidékén, mint egy vén, csordájából kitaszított bölény.

Amikor Pöttyös Far megérkezett, nyomban tudta, Szilaj Ló azért távozott, hogy ne kelljen találkozniuk. Felderítőit az oglala főnök keresésére küldte, Szilaj Ló nyomait azonban elfedte már a friss

hó. Pöttyös Far, mielőtt visszatért volna Nebraskába, rávette Nagy Lábat, adja meg magát minnekonzsuival együtt, majd Érintsd-meg-a-Felhőt és három másik főnök is megígérte neki, hogy embereivel tavaszra az illetékes kormányhivatalhoz vonul.

Április 14-én Érintsd-meg-a-Felhőt főnök, s vele számos minnekonzsu és sans arc megjelent Pöttyös Far kormányhivatalánál, ahol közölték, hogy egyszer s mindenkorra otthagyták Szilaj Ló táborát és megadják magukat. Néhány nappal korábban „Három Csillag” Crook megbízta Vörös Felhőt, keresse meg Szilaj Lovat, s ígérje meg neki a nevében, hogy rezervátumot kap a Powder Rivernél, ha önként jelentkezik. Vörös Felhő április 27-én találkozott Szilaj Lóval, és átadta Crook üzenetét. Szilaj Ló kilencszáz oglalája már az éhhalál szélén állt, a harcosok lőszere kifogyott, lovaik csonttá-bórré soványodtak. A Powder River menti rezervátum ígérete végre megadásra bírta Szilaj Lovat. Megjelent embereivel a Robinson-erődben.

Így tehát a sziúk utolsó harci főnöke is rezervátum-indián lett – elvették lovaikat, fegyvereit, megfosztották hatalmától; ott élt a hadsereg foglyaként, pedig fehér sereg soha le nem győzte. Az ifjú harcosok szemében ennek ellenére igazi hős maradt, és a személyét övező tisztelet féltékenységet keltett az öregebb rezervátum-főnökök szívében. Szilaj Ló embereivel együtt elkülönült a többiektől, várták a napot, amikor Crook betartja a Powder River melletti rezervátumról tett ígéretét.

Nyár végén „Három Csillag” felszólította Szilaj Lovat, hogy utazzék Washingtonba, üljön tanácsot a Nagy Fehér Atyával. Szilaj Ló elutasította az ajánlatot. Mi értelme tovább tárgyalni az ígéret-ről. Láta, mi történt azokkal a főnökökkel, akik elzarándokoltak a Nagy Fehér Atya washingtoni házába, a fehérek életmódján elhízta, elpuhultak, és mire hazatértek, nem voltak kemény harcosok többé. Észrevette ő, mennyire megváltozott Vörös Felhő és Pöttyös Far is; a két főnök meg megérezte, hogy szívükbe néz, ezért hát ők sem szerették Szilaj Lovat.

Augusztusban híre jött, hogy a Shining Mountains túloldalán élő nez-percé törzs háborút vív a kékmundérosokkal. A fehér tisztek a kormányhivatal környékén élő indiánok közül felderítőket

toboroztak a nez-percék ellen. Szilaj Ló figyelmeztette fiatal harcosait, ne verekedjenek meg a messze földön élő indián testvérekkel, némelyek azonban nem hallgattak szavára, hanem zsoldosnak álltak. Augusztus 31-én néhány sziú harcos kék mundért öltött, és hadba vonult a fehérek oldalán. Szilaj Ló olyan undort érzett, hogy kijelentette: embereivel visszatér északra, a Powder River mellé.

Amikor „Három Csillag” kémei jelentették a dolgot a tábornoknak, az nyomban parancsot adott, hogy nyolc lovasszázad fogja körül Szilaj Ló táborát, a főnököt pedig tartóztassák le. Szilaj Lovat azonban még a katonák megérkezése előtt figyelmeztették barátai, hogy veszély fenyegeti. Szilaj Ló nem tudta, mit akarnak a táborához közelítő katonák. Mindenesetre utasította népét, szóródjon szét. Majd egyedül indult útnak Pöttyös Far kormányhivatalához, hogy régi barátjánál, Érintsd-meg-a-Felhőt főnöknél keressen menedéket.

Ott találtak rá a katonák. Elfogták és közölték vele, hogy a Robinson-erődbe kell vinniük „Három Csillag”-hoz. Az erődbe érkezve közölték Szilaj Lóval: nagyon késő van már, hogy „Három Csillag” fogadja, átadták tehát James Kennington kapitánynak és a kormányhivatal egyik rendőrének. Szilaj Ló döbbenten ismerte fel a rendőrt; Kis Nagy Ember volt az, aki nemrég még nyíltan szembefordult a *Paha Szapa* megvásárlására érkezett biztosokkal, és fegyverrel fenyegette a főnököket: megöli, aki alkura gondol. Az a Kis Nagy Ember, aki ott küzdött Szilaj Ló oldalán a Wolf Mountains jeges szikláin „Medvebundás” Miles ellen. Kis Nagy Embert tehát megvásárolták a fehérek, éppen ő lett a rezervátum rendőre.

Amikor Szilaj Lovat a tiszt és Kis Nagy Ember elvezette, a főnök megpróbált átkerülni a „valóságos” világba, elmenekülni az árnyak világából, ahol minden torz. Egy őrszem mellett haladtak el; a katona vállán szuronyos puská volt. Megálltak valami épület bejárata előtt. Az ablakokat vasrács borította, a rácsok mögött emberek ültek, lábuk vasban. Állatoknak való ketrec volt ez, és Szilaj Ló megpróbált kitörni, mint valami fogoly állat, de Kis Nagy Ember erősen szorította a karját. Alig pár pillanatig tartott a küzdelem. Parancs harsant, és az őr, William Gentle közlegény, szuronyát markolatig döfte Szilaj Ló hasába.

Szilaj Ló még azon az éjszakán, 1877. szeptember 5-re virradóra, harmincöt éves korában meghalt. Másnap kora reggel adták át az örök a főnök holttestét apjának és anyjának. Ők faládjába helyezték a halottat, ló vonta *travois*-ra helyezték, így vitték Pöttyös Far kormányhivatalához. Ott felravatalozták. És egész szeptemberben, a Száradó Fű Holdjában, díszőrséget álltak a gyászolók a sír mellett. A Hulló Levelek Holdjában azután megérkezett a szívet tépő hír: a nebraskai sziúknak el kell hagyniuk lakhelyüket, a kormány új rezervátumot jelölt ki számukra a Missouri River mellett.

1877 hideg, száraz őszén hosszú sorokban vonultak az indiánok a sivár, terméketlen északkeleti vidék felé. Katonák hajtották őket. Útközben néhány kisebb csoportnak sikerült megszöknie; északnyugatnak, Kanada felé menekültek, hogy csatlakozzanak Ülő Bikához. A szökevények között volt Szilaj Ló apja és anyja is. Magukkal vitték fiúk szívet és csontjait. Ott temették el a főnök földi maradványait a Csankpe Opi Vakpala, a Wounded Knee, tehát a Sebesült Térd hegyi folyó mellett; csak ők ismerték azt a helyet, „ahol csobban a part.”

ÜLŐ BIKA ÉNEKE

Harcos voltam
egykor.
Most
mindennek vége.
Nehéz időket
élek.

13 / A nez-percé törzs menekülése

1877. január 1. — Viktória királynőt India császárnőjévé kiáltják ki. Január 25. — Az Egyesült Államok Kongresszusa törvényt fogad el az elektori bizottságokról, s ennek értelmében elrendelik a leadott szavazatok utánszámlálását; a Hayes–Tilden-vitában még mindig késik a döntés. Február 12. — A vasúti munkások sztrájkba lépnek a bércsökkentések miatt. Február 26. — A déli demokraták titokban találkoznak Hayes republikánusainak képviselőivel, és kompromisszumot kötnek; az „1877-es kompromisszum” értelmében a déli demokraták hajlandók támogatni a republikánusokat, ha ellenszolgáltatásul az Unió hadserege kivonul a megszállt déli államokból. Február 27. — A választási bizottság megállapítja, hogy az utánszámlálás Hayes győzelmét igazolja. Március 2. — A Kongresszus jóváhagyja Hayes megválasztását. Március 5. — Hayes elfoglalja az elnöki széket. Április 10. — Hayes elrendeli az Unió csapatainak kivonását a déli államokból, ezzel a „rekonstrukció” korszaka lezárul. Április 15. — Boston és Somerville (Massachusetts) között létrejön az első telefon-összeköttetés. Július 14. — Általános sztrájk bénítja meg a vasúti forgalmat. Július 20. — A sztrájkok és mozgulások az Egyesült Államok egész területére kiterjednek. Július 21–27. — A vasúti munkások sztrájkja ellen katonai erőket mozgósítanak; erőszakkal véget vetnek az egész országra kiterjedt sztrájkmozgalmaknak. Október 17. — A Pennsylvania Railroad és a Standard Oil Company egyezménye megerősíti az olajszállítás monopóliumát. December — Edison feltalálja a fonográfot. Megjelenik Tolsztoj regénye, az „Anna Karenina”.

A fehérek csak a dolog egyik oldaláról beszéltek. Azért cselekedtek így, hogy jónak tüntessék fel saját magukat. Sok mindent meséltek, ami nem igaz. Csak önmaguk legkiválóbb és az indiánok leghitványabb tetteiről beszéltek a fehérek.

SÁRGA FARKAS, A NEZ-PERCÉ TÖRZS FŐNÖKE

A Föld a Nap közbenjárásával született, és úgy kell megmaradnia, ahogy örök időktől ismerjük... A kerek világ nem ismert határokat, és nincs ember, akinek joga van felosztani... Látom a fehérek kincseket gyűjtenek az egész országban, látom, az minden vágyuk, hogy minket értéktelen földekkel fizessenek ki... Én egyet gondolok a földdel. Földünk mértékei és testiünk mértékei azonosak. Hát mondjátok, ha mondhatjátok, hogy a Teremtő Erő küldöttei vagytok, ő üzen általatok. Talán azt gondoljátok, a Teremtő küldött ide benneteket, hogy úgy bánjatok velünk, amint kedvetek tartja? De ha valóban azt gondoljátok, hogy a Teremtő küldöttei vagytok, kérlek, győzzetek meg küldetéstek igazáról. Féltre ne értsetek; értsetek meg inkább a földhöz fűződő nagy-nagy szeretetemet. Sohasem állítottam, hogy azt tehetek a földdel, amit akarok. A földdel az rendelkezhet csupán, aki teremtette. És csak abhoz a jogomhoz ragaszkodom, hogy a saját földemen éljek, és elismerem a ti jogotokat is, hogy a tiéteken éljete.

HEINMOT TULALAKET (JOSEPH FŐNÖK)
A NEZ-PERCÉ TÖRZSBŐL

Amikor a két híres utazó, Lewis és Clark 1805 szeptemberében nyugat felé haladva a Rocky Mountains sziklái közt bukdácsolt, kutató expedíciójuk éhező, dizentériától gyötört résztvevői annyira legyengültek, hogy jártányi erejük sem maradt. A nez-percé törzs földjén jártak. A törzs francia prémvadászoktól kapta a nevét, ezek

az indiánok ugyanis dentálium-csigákat viseltek díszként az orrukban. A nez-percék, vagyis az átlukasztott orrúak, ha úgy tartja kedvük, megölhették volna a kutatókat, elrabolhatták volna értékes lovaikat. Nem így történt. Az indiánok örömmel üdvözölték a fehérreket, ellátták őket élelmiszerrel, több hónapon át gondozták lovaikat, amíg a kutatók folytathatták útjukat a Csendes-óceán partvidéke felé.

Így kezdődött a nez-percék és a fehérék barátsága. A nez-percék azzal büszkélkedtek, hogy hetven éven át törzsük egyetlen tagja sem ölt fehér embert. A fehérék föld- és aranyéhsége azonban ezt a barátságot is megrontotta végül.

1855-ben Isaac Stevens, Washington Territórium* kormányzója, békétárgyalásra hívta meg a nez-percé törzs képviselőit. „Azt mondta nekünk, tömérdek fehér van máris az országban s még többen jönnek majd, azt akarja tehát, hogy húzzunk határt, amely elválasztaná az indiánokat a fehér emberektől. Ha az indiánok békét akarnak, ehhez az szükséges, hogy saját földjük legyen, ennek határain belül kell maradniuk ezentúl.”

Tuekakasz főnök, akit a fehérék Öreg Josephnek neveztek, azt válaszolta Stevens kormányzónak, hogy a föld sehol sem az embereké, ha pedig valami nem a miénk, azt el sem adhatjuk.

A kormányzó nem értette ezt a logikát. Arra akarta kényszeríteni Öreg Josephet, írja alá a szerződést és fogadja el az ajándékol felkínált takarókat. „Vidd előlem a papirosodat – felelte a főnök. – Meg sem érintem kezemmel.”

Aleija, akit a fehérék Ügyvédnek neveztek, valamint a nez-percé törzs néhány tagja aláírta a szerződést, Öreg Joseph azonban embereivel együtt hazatért a Wallowa Valleybe, a szép zöld völgybe, kanyargó folyói, tágas legelői, hegyei, erdői, tiszta kék tava térségre. Öreg Joseph csoportja lovat és marhát tenyésztett igen eredményesen, szép faházaik voltak, és ha bármire szükségük volt még, állataikért könnyen megkaphatták a fehéréktől.

* Territóriumnak nevezték az államokká még nem szervezett nyugati területeket. Washington távol-nyugati territóriumából alakult később – többek között – Washington, Oregon és Idaho állama. – *A szerk.*

Alig néhány évvel az első szerződés aláírása után újabb kormányküldöttek jelentek meg a nez-percé törzs szülőföldjén, még több földet követelve. Öreg Joseph utasította embereit, ne fogadjanak el ajándékot, egyetlen takarót sem, „mert idővel azt állítják majd – magyarázta nekik –, hogy ez volt a fizetség földünkért.”

1863-ban a nez-percé törzsnek új szerződést ajánlottak a fehérek. Ennek értelmében le kellett volna mondaniuk a Wallowa Valleyről és összes földjeik háromnegyedéről, csupán egy kis rezervátum maradt volna az övék a mai Idaho területén. Öreg Joseph nem volt hajlandó részt venni a tanácskozáson, Ügyvéd és néhány más főnök azonban – ők nem a Wallowa Valleyben éltek – aláírta a szerződést, lemondva földjük tulajdonjogáról. Öreg Joseph „Tolvajok Szerződése”-nek nevezte az okmányt, és úgy felháborodott, hogy széttépte azt a bibliát, amelyet egy misszionáriustól kapott. Hogy megmutassa a fehéreknek, Wallowa Valleyt továbbra is tulajdonaként kezeli, cölöpökkel tűzette ki a népe által lakott terület határait.

Öreg Joseph ezután hamarosan (1871) meghalt, utóda fia, Heinmot Tujalaket (Ifjú Joseph) lett. Az új „Joseph” abban az időben harmincéves lehetett. Amikor a kormány megbízottai megjelentek, felszólítva a nez-percé törzset, hogy hagyja el a Wallowa Valleyt és vonuljon a Lapwai rezervátumra, Ifjú Joseph nem állt kötélnek. „Sem Ügyvédnek, sem a többi főnöknek nem állt jogában, hogy eladja ezt a földet – jelentette ki. – Ez a föld mindig népemé volt. Apáinktól örököltük, és megvédelmezzük, amíg szívünkben egyetlen cseppnyi indián vér hevül.” Kérte Ulysses Grantet, a Nagy Fehér Atyát, hagyja az indiánoknak azt a földet, amelyen mindig is indiánok éltek. 1873. június 17-én ki is bocsátották azt az elnöki rendeletet, amely megtiltotta a fehérek letelepülését a Wallowa Valleyben.

Röviddel ezután fehér biztosok érkeztek a völgybe, hogy új kormányhivatalt létesítsenek az indiánok számára. Egyikük megpróbálta megértetni Josephfel, milyen hasznos lenne, ha gyermekeik iskolába járnának. Joseph azt felelte, a nez-percék nem tartanak igényt a fehérek iskoláira.

„De hát miért nem akartok iskolát? – kérdezte a biztos.

– Mert azt tanítjátok majd, hogy templomokra is szükség van – felelte Joseph.

– És nem akartok templomokat?

– Nem, nem akarunk.

– Miért nem?

– Mert a templómban azt tanítanátok, hogy civakodjunk Istenről – mondta Joseph. – Ilyesmit pedig nem akarunk tanulni. Mert ha van is viszályunk a földön más emberekkel, földi dolgokért, Istenről még sohasem civódtunk és nem is akarunk.”

Eközben fehér telepesek hatoltak a völgybe. Kellett volna nekik a nez-percék földje, hiszen a közeli hegyekben aranyat leltek. Aranyásók lopkodták az indiánok lovait, tenyésztők dézsmálták a marhaállományt, az ellopott jószágot pedig megbillogozták, hogy az indiánok ne követelhessék vissza. Fehér politikusok utaztak Washingtonba, és hazugságokat terjesztettek a Wallowa Valley-beli indiánokról. Azzal vádolták őket, hogy veszélyeztetik a békét és lopkodják a fehérék állatait, holott épp az ellenkezője volt az igaz. Csakhogy az indiánoknak „nem volt barátjuk, aki ügyüket képviselte volna a törvény előtt” – mondotta Joseph.

A Nagy Fehér Atya két évvel azután, hogy örökre Joseph embe-reinek ígérte a Wallowa Valleyt, új rendeletet adott ki, amelynek értelmében a völgyet megnyitotta a fehér telepesek előtt. „Méltá-nyos határidőt” szabtak a nez-percé törzsnek, hogy a Lapwai rezervátumra költözzenek. Josephnek esze ágában sem volt apái völ-gyét feladnia, 1877-ben azonban a kormány utasította az indiánok által „Félkarú Katonafőnök”-nek nevezett Howard tábornokot, hogy tisztítsa meg a Wallowa Valleyt a makacskodó nez-percék-től.

Négy év telt el azóta, hogy Oliver Otis Howard kiállt Cochise és az apacsok igaz ügye mellett. Eközben ő maga is rájött, hogy a hadseregben nem kedvelik az indiánok barátait. Most, hogy északra köldték, szeretne volna bebizonyítani az illetékeseknek: számíthat-nak rá, gyorsan és betű szerint végrehajtja a parancsokat. Bizalmas baráti körben természetesen úgy nyilatkozott, hogy „nagy hiba el-venni Joseph és a nez-percé törzs földjét”. 1877 májusában mégis ő volt az, aki felszólította Josephet, jöjjön Lapwaiba, üljön vele

tanácsot, határozzák meg együtt az időpontot, amikor földjét át kell adnia.

Josephet elkísérte a tárgyalásra Fehér Madár, Látó Üveg, fivére, Ollokot, és végül Tuhulhulzote próféta. Magas, bikanyakú, csúnya indián volt ez a próféta, de jól vágott az esze és a nyelve. „Mint-ha egyenest a pokolból szabadult volna” – mondotta róla gúnyosan egy fehér ember. A tárgyalások kezdetén, a Lapwai-erőd lakatnyájával szemközti épületben, a próféta úgy mutatkozott be, mint küldöttségük szóvivője.

„A nez-percék egy része már feladta földjét – mondta Thulhulzote –, mi azonban nem. A föld testünk része, nem adhatjuk el soha.

– Nagyon jól tudod, hogy a kormány rezervátumot rendezett be az indiánok számára – felelte erre Howard –, ott kell letelepednetek.

– Ki merészelné ember létére felosztani a földet, s meghatározni, hol éljünk? – kérdezte a próféta.

– Én vagyok az, az elnök képviselőjeként. (Howard türelme fogytán volt.) – Parancsaim világosak, végre is hajtom őket.”

A próféta azonban nem engedett. Megkérdezte, hogyan lehet a föld a fehéreké, mikor a nez-percé törzs az ősoktól örökölte minden tenyérnyi részét.

– A földből jövünk, s testünknek a földbe, szülőanyjához kell visszatérnie – mondotta.

– Nem akarom megsérteni vallásodat – felelte erre Howard ingerülten –, de lásd be, józanul kell beszélnünk egymással. Most már vagy hússzor elmondtad, hogy a föld az anyád. Ebből elég, térjünk végre a tárgyra.

– Ki merészeli megparancsolni nekem, mit tehetek a saját földemen és mit nem?” – kérdezte Tuhulhulzote.

Így vitatkoztak végeláthatatlanul, amíg Howard úgy döntött, érvényesíti hatalmát. Megparancsolta katonáinak, fogják el és zárják be a prófétát, majd éles, kimért hangon közölte Joseph Főnökkel: a nez-percéknek harminc nap áll rendelkezükre, hogy Wallowa Valleyből a Lapwai rezervátumra költözzenek.

„Embereim mindig a fehérek barátai voltak – mondta erre Jo-

seph. — Miért olyan sürgős a dolog? Harminc nap alatt nem állhatunk indulásra készen. Állatainkat is össze kell terelnünk, a Snake River vize pedig nagyon magasan áll. Hadd várjuk meg az őszt, az alacsonyabb vízállást.

— Ha a megszabott határidőt egyetlen nappal is túllépitek — vetette oda nyersen Howard, — katonáimmal hajtalak titeket a rezervátumba, a rezervátum területén kívül található lovakat és marhákat pedig elkobzom.”

Joseph megértette, nincs más választása, alig száz harcosával nem védheti meg a völgyet. Amikor alfőnökeivel hazatért, már katonák várták. Az indiánok tanácsot ültek, elhatározván, azonnal összeterelik az állatokat s elindulnak velük a Lapwai rezervátumhoz. „Hemzsegték körülöttünk a fehérek; nem volt velük szemben semmi esélyünk. Mi voltunk az őzek, ők a grizzlyk. Kis föld volt a miénk, nagy ország az övék. Mi készek voltunk mindent úgy hagyni ezen a földön, ahogy a Nagy Szellem megalkotta. Ők nem. Ők megváltoztatták a vizek folyását, a hegyek szökkenését, ha úgy tetszett nekik.”

Mielőtt hosszú menetelésüket megkezdték volna, néhány harcos azt követelte, küzdjenek meg inkább a völgyért, ne hagyják, hogy elúzzék őket, mint a kutyákat, hiszen itt születtek, itt éltek. Tuhulhulzote is kiszabadult fogságából és kijelentette, csak vér moshatja le a gyalázatot, amelyet a „Félkarú Katonafőnök”-től el kellett tűrniük. Joseph azonban békességre intette népét.

Hogy Howard tábornok határidejét betarthassák, kénytelenek voltak állataik egy részét a völgyben hagyni. Amikor a Snake Riverhez érkeztek, látták, hogy árad a folyó, zúdul le a hegyekből a hólé. Csodával határos módon sikerült bölénybőr tutajokon épségben a túlsó partra szállítaniuk az asszonyokat és a gyermekeket, közben azonban egy csoportnyi fehér ellopott néhány állatot az átkelésre várakozó csordából. Amikor azután igyekeztek minél gyorsabban keresztülhajtani a jószágot a folyón, sok állatot elragadott a rohanó ár.

A felháborodott főnökök azt követelték Josephtől, álljanak meg Rocky Canyonnál és tartsanak tanácsot. Tuhulhulzote, Fehér Madár és Ollokot harcot hirdetett. Joseph kérlelte őket, lássák be,

„jobb békében élni, mint háborút kezdeni és holtan heverni”. A többiek gyávának nevezték, ő azonban kitartott álláspontja mellett.

Mialatt a kanyonban táboroztak, egyik éjszaka harcosaik kis csoportja elszökött, és mire visszatértek a nez-percé törzs nem dicsekedhetett többé azzal, hogy sohasem ölték még fehér embert. Nem is egy, de tizenegy fehéret gyilkoltak meg a harcosok, hogy boszút álljanak a marhalopásért és völgyük elvesztéséért.

Joseph, akárcsak a többi békeszerető indián főnök, két tűz közé került. Egyfelől a fehérek szorították, másfelől saját dühödt népe. Ő pedig népét választotta. „Az életemet odaadtam volna – mondta –, ha meg nem történtté tehetem azt a tizenegy gyilkosságot. Mindkét fél hibás volt, fiatal harcosaim csakúgy, mint a fehérek . . . Úgy döntöttem, népemet – lehetőleg harc nélkül – a bölények földjére (Montanába) vezetem . . . A tizenhat mérföldnyire eső White Bird Creeknél táboroztunk le, hogy összetereljük a jószágot indulás előtt, a katonák azonban ránk támadtak; ott vívtuk az első csatát.”

Bár Howard katonái kétszeres túlerőben voltak, az indiánok június 17-én csapdába csalták a támadókat a White Bird Canyonnál, támadást intéztek szárnyaik ellen, három kékmundérost megöltek, a többit megfutamították. Tíz nappal később maga „Félkarú Katona-főnök” is megjelent, és a megerősített fehér csapatok újabb támadásra indultak. A nez-percék azonban egérutat nyertek a hegyeken át. Ravasz hadicselekkel rázta le Joseph az üldözőket, súlyos veszteségeket okozva a katonák elővédjének, majd gyorsan a Clearwaterhez vonult, ahol már várta őt Látó Üveg főnök és harcosai.

A nez-percék egyesített hadereje most 250 harcost számlált, a többi 450 asszony, gyerek és öreg volt. Kétezer lovuk maradt, a White Bird Canyonnál pedig több puskát és jelentős mennyiségű lőszert zsákmányoltak.

Miután átkeltek a Clearwateren (atyáik itt üdvözölték egykor nagy örömmel Lewist és Clarke-ot, a fehér civilizáció képviselőit), Joseph tanácsba hívta a főnököket. Mindnyájan tudták, hogy most már soha többé nem térhetnek vissza a Wallowa Valleybe, ha meg Lapwaiba mennének, büntetés várna rájuk. Egyetlen helyre menekülhettek immár: Kanadába. Ülő Bika is a Nagyanyó földjére me-

nekült, az amerikaiak pedig nem mertek utána menni, hogy megöljék. Ha a nez-percéknek sikerül elérniük a Lolo Trailt, majd átkelniük a Bitter Root Mountains gerincén, talán elérhetik Kanadát.

Mivel nem első ízben keltek át a Bitter Root-hegyeken (Montanába, vadászatra is erre vezetett az út), könnyen lerázták Howard nehéz málhával botorkáló katonáit. Amikor azonban július 25-én a Lolo Creek torkolatához közel leereszkedtek egy kanyonba, felderítőik katonákat pillantottak meg, akik elállták az utat. A kékmundérosok a hágó egyik szűkületén emeltek fatörzs torlaszt.

Joseph, Látó Üveg és Fehér Madár fehér zászlóval a torlaszhoz lovagolt, hidegvérrel leszállt lováról, és kezét fogott a parancsnokkal, Charles Rawn kapitánnyal. A főnökök látták, hogy a táborban körülbelül kétszáz katona tartózkodik.

„Ha átengedtek bennünket, harc nélkül megyünk tovább – mondta Joseph a fehér tisztnek –, ha nem, úgy is utat törünk magunknak.”

Rawn azt felelte, csak akkor engedik tovább őket, ha fegyvereiket átadják. Fehér Madár kijelentette, harcosai sohasem fogják önként letenni a fegyvert.

Mivel Rawn kapitány jól tudta, hogy Howard tábornok nyugat felől, John Gibbon ezredes oszlopa pedig keletről közeledik, megpróbált időt nyerni. Javasolta, találkozzanak másnap újra, folytatásuk tárgyalásaikat az áthaladás feltételeiről. A főnökök beleegyeztek. Miután azonban két nap is eltelt már az eredménytelen huzavonával, úgy döntöttek, hogy nem várnak tovább.

Július 28-án kora reggel Látó Üveg felállította a harcosokat a kanyon felső peremének fái között – az indiánok hosszú rajvonalat alkottak. Eközben Joseph a többieket – az állatokkal együtt – egy hasadékon át a hegy csúcsára vezette. Amikor Rawn kapitány rájött a dologra, az indiánok rég megkerülték már a kanyonban emelt barikádot. A kapitány üzőbe vette az indiánokat, de a Joseph utóvédjével vívott néhány kurta tűzpárbaj után úgy határozott, nem vállalja komolyabb csata kockázatát, ezért visszatért immár felesleges torlaszához.

Mivel a főnökök biztosra vették, hogy Howard elől egérutat nyertek, és nem is sejtették Gibbon seregének közeledtét, elhatá-

rozták, hogy délre vonulnak, a Big Hole River menti ismerős vadászterületre. Ott legalább lovaik is kipihenhetik magukat, ők pedig vadászhatnak kedvükre. Ha a fehérek békén hagyják őket, talán nem is kell a Nagyanyó földjére menekülniük, Ülő Bikához csatlakozniuk.

Augusztus 9-én „Bicegő Láb” (Gibbon ezredes) helyi önkéntesekből és lóra ültetett gyalogosokból álló különítményével utolérte az üldözötteket, és elrejtőzött az indiánok tábora feletti lejtőn. Sötétedéskor a katonák megkérdezték Gibbont, ejtsenek-e hadifoglyokat? Az ezredes azt felelte: nem kellene hadifoglyok, se férfiak, se nők. Hideg éjszaka volt, a katonák nyakalták a whiskyt, hogy felmelegedjenek. Mire hajnalhasadáskor Gibbon jelt adott a támadásra, embereinek jelentős része már berúgott. A gyalogosok néhány sorozat után rohamot intéztek a nez-percék wigwamjai ellen.

A lövések felriasztották a tizenöt éves Kovtolikszot. „Felugrottam fekhelyemről, jó harminc lépést futottam, majd hasra vágtam magam és úgy kúsztam tovább. Patszikonmi, egy öregasszony is kiugrott sátrából, és tőlem balra a földre vetette magát. Közben azonban lövés érte a mellén. Hallottam, amikor testét átüti az ólom. Azt mondta nekem: »Ne maradj itt. Menekülj. Eltaláltak.« Így szólt, és meghalt. Futásnak eredtem; tudtam, az életemért futok. Elrejtőztem a bozótban. Mindenünnen katonák rohantak elő veszettül lövöldözve. Láttam, hogyan öldösik a gyerekeket, hogyan rognak földre a golyózáporban a férfiak.”

Fekete Sas, egy másik fiú akkor riadt fel, amikor a golyók átlugatták a családi wigwamot. Rémülten rohant ki ő is, a folyóba vetette magát, a víz azonban túlságosan hideg volt. Partra vergődött, majd a lovak mentésében segédkezett; felhajtotta az állatokat egy hegyoldalon, amíg el nem tűntek a katonák szeme elől.

Az indiánok közben magukhoz tértek első rémületükből. Míg Joseph az asszonyok, gyerekek és öregek biztonságáról gondoskodott, Fehér Madár ellentámadásra tüzelte a harcosokat: „Harcoljatok! Lőjétek le őket!” – kiáltotta. – „Mi is tudunk úgy lőni, mint ezek a katonák!” És valóban, a nez-percék jobban céloztak a katonáknál. „Csúnyán megkavartuk őket – mesélte Sárga Farkas. –

Mintha részekek lettek volna, úgy láttuk; néhányukat mintha a tüzes víz ölte volna meg.

Amikor a katonák felállítottak egy tarackot; az indiánok lerohanták a kezelőszemélyzetet és tönkretették az ágyút. Az egyik harcos Gibbon ezredest vette célba fegyverével, és el is találta a lábán. Úgy nevezték azontúl: „Kétszer Bicegő Láb”.

Joseph közben lebontotta a tábort, és amíg harcosainak egy csoportja farönkökből és sziklatömbökből hevenyészett mellvéd mögé szorította a kékmundérosokat, a törzs folytatta a menekülést. Dél felé húzódtak, egyre távolabb Kanadától, abban a reményben, hogy le tudják rázni üldözőiket. A harcosok harminc katonát öltek meg és legalább negyvenet megsebesítettek. Gibbon kegyetlen hajnali támadásának azonban ennél is több, nyolcvan nez-percé esett áldozatául; köztük hatvannál is több asszony és gyerek. Golyó lyuggatta testek, csizmasarokkal, puskaaggal szétroncsolt fejek mindenütt. „Némelyik katonának vad volt a szíve” – panaszkolta később Sárga Farkas.

A nez-percék utóvédje valószínűleg kiéhezteti és megöli Gibbon sziklák közé szorított katonáit, ha nem érkezik meg Howard tábornok friss lovassága. A harcosok gyorsan visszavonultak tehát, és közölték Josephfel, hogy a „Félkarú Katonafőnök” a nyomukban jár.

„Olyan gyorsan vonultunk, ahogy csak bírtunk – idézzük Joseph szavait. – Hat nap múlva Howard tábornok mégis megközelített bennünket. Megtámadtuk, és csaknem valamennyi lovát, öszvérét zsákmányul ejtettük.” Valójában inkább csak öszvéreket zsákmányoltak az indiánok, Howard élelmiszer- és lőszerszállító málhás állatait. A katonák azonban lemaradtak, a menekülők pedig augusztus 22-én a Targhee hágón keresztül elérték a Yellowstone-Parkot.

Öt évvel korábban alakították ki a washingtoni Nagy Tanács határozatára a Yellowstone vidékén az ország első nemzeti parkját. 1877-ben érkeztek az első vakmerő amerikai turisták, hogy megcsodálják a park természeti szépségeit. Közöttük volt Sherman, a „Nagy Harcos” is. Felügyelő körúton járt éppen, így tanúja lehetett, hogyan járhatja a bolondját alig háromszáz nez-percé harcos az egész északnyugati hadsereggel.

Amikor Sherman megtudta, hogy a menekülő indiánok ott voltak el a minden luxussal berendezett alkalmi főhadiszállás látótávolában, azonnal futárt menesztett a körzet valamennyi erődparancsnokához szigorú utasítással, miszerint „az arcátlan vörösbőrű harcosok bekerítendők”. A 7. lovasezred állomásozott a legközelebb; ezt az egységet érte Custer vezetése alatt katasztrofális vereség a Little Big Hornnál, azóta azonban újra feltöltötték, katonái pedig égték a vágytól, hogy az ezred becsületén esett foltot indián vérrel mossák le. Az ezred azonnal elindult délnyugatnak, a Yellowstone felé. Szeptember első hetében szinte nap mint nap találkoztak a nez-percék és a „hetesek” felderítői. Az indiánok – egyes akciók sorozata után – a Canyon Creek melletti ütközetben végképp lerázták üldözőiket, majd északnak, Kanada felé fordultak. Nem tudhatták, hogy a „Nagy Harcos” parancsára „Medvebundás” Miles erőltetett menetben elindult már a Keogh-erődből és hamarosan elvágja útjukat.

Szeptember 23-án, a csaknem mindennapos utóvédharcok után, a nez-percék Cow Island Landingnél átkeltek a Missourin. A következő három napon felderítőik sehonnan sem jelentettek katonákat. 29-én a vadászok kis bölénycsordát pillantottak meg. Mivel alig volt élelmiszerük és lőszerük, lovaik pedig kimerültek, a főnökök úgy határoztak, letáboroznak a Bear Paw Mountains vidékén, másnap pedig erőltetett menetben próbálják meg elérni a kanadai határt.

„Tudtuk, hogy Howard tábornok kétnapi járófölddel lemaradt mögöttünk – mesélte Sárka Farkas –, nem volt hát miért sietnünk.” Másnap reggel azonban dél felől két felderítő vágtatott a táborba ezzel a kiáltással: „Katonák! Katonák!” Gyorsan hozzáláttak a tábor lebontásához, de mielőtt továbbindulhattak volna, egy távoli sziklán újabb felderítő jelent meg, takarójával jelezve: *Ellenség a közelben! Támadnak!*

„Medvebundás” Miles lovasai támadtak az indiánokra; a tiszt indián felderítői alig néhány órával előbb bukkantak a menekülő nez-percék nyomára. A lovasokat ugyanis harminc sziú és csejenn felderítő kísérte, akiket a kékmundérosok a Robinson-erődben fogadtak zsoldjukba. Ezek az ifjú harcosok elárulták népüket, és röviddel Szilaj Ló meggyilkolása előtt kék egyenruhát öltöttek.

Megremegett a föld a hatszáz vágató ló patája alatt, Fehér Madár azonban hidegvérrel vonultatta fel harcosait a tábor védelmére. Amikor a lovas katonák első hulláma a közelbe ért, a nez-percék mesterlövészei halálos pontossággal szedték le őket a nyeregből. Néhány másodperc alatt huszonnégy katonát öltek meg, negyvenkettőt pedig megsebesítettek. A támadás összeomlott; megvadt lovak és nyeregből lebukott katonák rohangáltak vad összevisszaságban.

„Alig húsz lépésnyire voltak tőlünk – mesélte Joseph Főnök –, amikor visszaűztük őket, halottaik maradtak csupán a földön, a többi megfutamodott. Visszatértek vonalaik mögé, mi pedig összeszedtük fegyvereiket, lőszerüket. Az első napon és az első éjszakán tizennyolc harcosunk veszett oda és három asszony.” A halottak között volt Joseph fivére, Ollokot, és az öreg próféta, Tuhulhulzote is.

Amikor leszállt az éj, a nez-percék észak felé próbáltak kisiklani, „Medvebundás” Miles azonban teljesen bekerítette táborukat. A harcosok várták a másnapot, az újabb támadást, ezért az éj folyamán beásták magukat.

Miles azonban nem támadott, hanem követet küldött Joseph táborába fehér zászlóval. Felszólította a főnököt, adja meg magát, mert csak így mentheti meg emberei életét. Joseph azt felelte, hogy megfontolja a dolgot, és ha döntött, értesíti a „Medvebundás”-t. Havazni kezdett. A harcosok azt remélték, a hóvihar leple alatt Kanadába menekülhetnek.

Később Miles újabb követeket küldött; sziú nyomkeresők indultak Joseph táborába fehér zászlóval. A főnök eléjük ment a harcmezőn. „A sziúk úgy vélekedtek, Miles tábornok becsületes békét ajánl, nem állít csapdát nekünk. Velük tartottam tehát Miles sátrába.”

„Medvebundás” Miles azonban a fehér zászló ellenére jogtalanul elfogta és két napon át fogva tartotta Josephet. Eközben megérkezett a tűzérség, támadtak a katonák is, a védelem azonban szilárdan állt a lábán, Joseph pedig nem volt hajlandó alkudozni, amíg Miles fogva tartja. Mindkét napon csípős szél fúj, hóval hordva be a csatateret.

Joseph harmadnap végre kiszabadult; az indiánok fogságába esett ugyanis egy fehér tiszt, s a nez-percék azzal fenyegetőztek, megölik, ha Miles nem adja ki a főnököket. Ekkor azonban megérkezett Howard tábornok serege Miles támogatására, és Joseph tudta, maroknyi népét utolérte végzete.

Miles újabb követeket küldött a nez-percék táborába; fegyverszünetre szólította fel őket. Joseph ekkor megint elment a tábornokhoz, hogy a kapituláció feltételeit megtudakolja. A feltételek nagyon egyszerűek voltak: „Ha megadjátok magatokat és leteszitek a fegyvert — közölte Miles —, életben maradtok és letelepedtek egy rezervátumon.”

Joseph visszatért az ostromgyűrűbe szorított táborba, és utolsó tanácskozáásra hívta főnökeit. Látó Üveg és Fehér Madár tovább harcolt volna — ha kell, mindhalálig. Ezerháromszáz mérföldet küszködtek eddig az úton, s ha eddig kibírták, most, ilyen közel a célhoz, nem adhatják fel. Joseph kénytelen-kelletlen beleegyezett, hogy egyelőre elhalasztják a döntést. Aznap délután, az ostrom negyedik napján, egy fehér mesterlövész golyója bal halántékán találta Látó Üveget, és a harci főnök szörnyethalt.

„Ötödnapon — idézzük Josephet — elmentem Miles tábornokhoz és átadtam a puskámat.” Ékesszóló beszédét, amelyben vereségét elismerte, Charles Erskine Scott Wood hadnagy fordította angolra*, majd írásban is megörökítette a főnök szavait; ez a beszéd lett a későbbiekben a legtöbbet idézett amerikai indián szöveg.

„Mondjátok meg Howard tábornoknak, ismerem a szívét. És megőriztem szívemben, amit mondott nekem. Belefáradtam a harcba. Főnökeink elestek, Látó Üveg halott. Tuhulhulzote is halott. Minden öregünk halott. Az ifjú harcosok mondhatnak csak igent vagy nemet, de az ő vezérük (Ollokot) is halott. Hideg van, nincsenek takaróink. Kisgyermekünk megfagynak. Néhány emberem elmenekült a hegyeken át, de nekik sincs takarójuk és nincs ennivalójuk. Ki tudja, hol járnak, talán meg is fagytak azóta. Egy

* Wood hadnagy hamarosan leszerelt, ügyvéd lett, valamint szatirikus költemények és esszék szerzője. Találkozása Joseph Főnökkel és a nez-percékkel egész életét befolyásolta. A hadsereg egykori hadnagya a társadalmi igazság és a jogfosztottak ügyének bátor védelmezője lett. — *A szerző.*

kis időt szeretnék, hogy gyermekeimet megkereshessem, lássam, hányan maradtak. Talán meglelem őket, de az is lehet, csak a halottak között. Hallgassatok rám, főnökeim! Fáradt vagyok, a szívem beteg és szomorú. Nézzétek, hol áll a Nap! No, látjátok, innentől fogva nem harcolok többé.”

A fegyverletételről még folytak a tárgyalások, amikor a sötétség leszálltával Fehér Madár és néhány harcos – kis csoportokban, a sziklahasadékokon át – kiszökött az ostromgyűrűből, majd gyalogszerrel Kanada felé menekült. Másnap átlépték a határt, és a távolban lovas indiánokat pillantottak meg. A közeledő indiánok egyike jelt adott. Azt kérdezte:

Miféle indiánok vagytok?

A nez-percék maradékai – jelezték a menekülők. Hát ti?

Sziúk.

És a menekülteket másnap befogadták Ülő Bika kanadai táborába.

Joseph Főnökre és társaira azonban nem várt szabadság. „Medvebundás” Miles azt ígérte ugyan, hogy rezervátumon telepíti le őket, helyett a hadsereg, állatok módjára, a kansasi Leavenworth-erődbe szállította a foglyokat. Ott egy mocsaras völgybe terelték és hadifogolyként kezelték valamennyiüket. Miután csaknem százan meghaltak közülük, az életben maradottakat az indián territórium egyik terméketlen fennsíkjára telepítették. Akárcsak a modokokat, a nez-percéket is szaporán tizedelte a betegség és a halál – a malária és a megtört szív.

Gyakran látogatták őket hivatalnokok és egyházi emberek. Együttérzésükről biztosították a szenvedőket, és hosszú jelentéseket szerkesztettek a legkülönbébb szervezeteknek. Joseph Washingtonba is eljutott, ahol megismerhette a kormány nagyfőnökeit. „Mind azt modják – mesélte később –, mind azt ígérik, hogy ügyünk igazságosan rendeződik majd, de csupán ajkuk mozog, népemért nem tesznek semmit... Miles tábornok azt ígérte, visszatérhetünk saját földünkre. Hittem neki, *máskülönben sohasem adtam volna meg magam.*”

Szenvedélyes, igazságkereső hangon fordult „jóakaróihoz”: „Szavakat hallok, újra és újra csak szavakat, de nem történik semmi.

A szép szavak hamar elröppennek, ha semmi fedezetük. Szavakkal nem lehet kárpótlást nyújtani törzsünk halottaiért. A szavak nem pótolják elvesztett földünket, amelyet előzőnlenek a fehérek . . . Szép szavak nem gyógyítják meg népemet, nem fogják le a pusztító halál kezét. Szép szavak nem adnak hazát népemnek, hazát, ahol békében élhetnénk és végeznénk a munkát. Belefáradtam a sok beszédbe, amely sehová se vezetett. Szívem sajog, ha a sok szép szóra, a sok megszegett ígéretre gondolok . . . A vizektől várnátok, hogy egy szép napon visszafelé folyjanak? No, hát miért várjátok akkor szabadnak született emberektől, hogy elégedetten éljenek, ha bezárjátok őket, ha nem adtok nekik annyi szabadságot se, hogy szabadon mehessenek, ahová kedvük tartja? . . . Megkérdeztem a nagy fehér főnökök egyikét-másikát, milyen joron mondják az indiánoknak, hogy ide menjete, ott maradjatok, miközben a fehérek szabadon mehetnek, ahová kedvük tartja? De nem kaptam választ.

Hadd legyen szabad ember, hadd utazhassam, hadd telepedhessek meg, ahol kedvem tartja, hadd dolgozzam, kereskedjek, ahol akarok, hadd válasszam meg tanítomat magam, hadd éljek apáim vallása szerint, hadd gondolkozhassam, beszélhessek és cselekedhessem szabadon – akkor majd én is engedelmeskedem törvényeiteknek . . .”

Mindhiába. Senki se hallgatott rá. Josephet visszaküldték az indián territóriumra. Ott élt 1885-ig. Ekkora már a fogoly nez-percé törzsből csak 287-en éltek; java részük túlságosan fiatal volt ahhoz, hogy a hajdani szabad életre emlékezhessen, vagy túlságosan öreg, beteg, megtört, hogysem az Egyesült Államok hatalmát veszélyeztethette volna. Ezért egyiküknek-másikuknak megengedték, hogy visszatérhessenek népük Lapwai rezervátumára. Joseph Főnököt és 150 társát azonban még most is veszélyesnek tartották, nem merték összezární őket a többi törzsbelivel, nehogy „károsan” befolyásolják a békés érzelmű indiánokat. Ezért a kormány a Colville rezervátumra vitette őket Washington államba; ott is maradtak száműzetésben életük végéig. Amikor Joseph 1904. szeptember 21-én meghalt, a kormányhivatal orvosa a halál okát így jelölte meg az úrlapon: „megtört a szíve”.

14 / A csejennek vándorútja

1878. január 10. — Az amerikai szenátus határozatot fogad el, hogy a nők választójogával kapcsolatban hallgassák meg a kérdés női szakértőinek véleményét. Június 4. — Ciprus Törökországtól Nagy-Britanniához kerül. Július 12. — Sárgaláz pusztít New Orleansban, 4500 halott. Október 18. — Edison először hasznosítja az elektromos áramot a háztartásban; a New York-i börzén zuhannak a gázrészvények. December — Szentpétervárott a diákok összecsapnak a rendőrséggel és a kozákokkal; Ausztriában Ferdinand Mannlicher feltalálja a táras ismétlőfegyvert; David Hughes feltalálja a mikrofont; megalakul a New York-i Filharmóniai Társaság; Gilbert és Sullivan: *H. M. S. Pinafore* — bemutató.

Jártunk délen, és sokat szenvedtünk, nagyon sokat. Hányan meghaltak közülünk! Olyan betegségekben, amelyeknek még a nevét se tudtuk. Szívünk egyre sóvárgott szülőföldünk után. Alig néhányan maradtunk, és csak egy kis darab földre vágytunk, ahol megélhetünk. Otthagytuk wigwamjainkat, az éj leple alatt menekültünk. A katonák üldöztek minket. Odalovagoltam hát a katonákhoz, és azt mondtam nekik: nem akarunk harcolni, azt akarjuk csupán, hogy északra mehessünk. Senkit se fogunk megölni, ha békén hagynak minket. S mi volt a válasz? Sortűz. Tehát harcolnunk kellett, de senkit sem öltünk meg azok közül, akik nem lőttek ránk. Fivérem, Tompa Kés megadta magát a Robinson-erődnél... Leadták fegyvereiket, s akkor a fehérek valamennyiüket megölték.

OKUMGACSE (KIS FARKAS), AZ ÉSZAKI CSEJENNEK FŐNÖKE

Nem kérünk egyebet, csak élni hagyjatok, békét adjatok... Fejet hajtottunk a Nagy Fehér Atya akarata előtt és délre vonultunk. De látnunk kellett, nem tudnak élni ott a csejennek. Ezért hát visszatértünk hazánkba. Azt gondoltuk, jobb harchan elesni, mint betegségben sorvadozni nyomorultul... Megölhettek engem itt helyben, ha akartok, de nem kényszeríthettek, hogy visszatérjek délre. Nem megyek. Csak akkor megyünk, ha lebunkóztatok minket, és odavonszoltok holtan.

TAMELAPASME (TOMPA KÉS), AZ ÉSZAKI CSEJENNEK FŐNÖKE

Miután meglehetősen sok indián csapatot ismertem meg, a csejenneket tartom az indián rassz legpompásabb törzsének azok közül, akikkel találkoztam.

„HÁROM UJJ” (RONALD S. MACKENZIE EZREDES)

Amikor 1877-ben, a Zöldülő Fű Holdjában Szilaj Ló és oglala sziúi megadták magukat a Robinson-erődben, a télen hozzájuk csatlakozott csejennek több csoportja is letette a fegyvert, kiszolgáltva magát a katonák kénye-kedvének. Ott volt a csejenn főnökök között Kis Farkas, Tompa Kés, Álló Gím és Vadkan. Népükkel együtt ezren is lehettek. Két Hold és az a 350 csejenn, aki a Little Big Horn melletti csatában elszakadt a többiektől, a Tongue River mentén dél felé haladt, s végül a Keogh-erődnél „Medvebundás” Miles-nek adta meg magát.

A Robinson-erődbe érkezett csejennek azt várták, hogy az 1868-ban Kis Farkas és Tompa Kés által aláírt szerződések értelmében a sziúkkal közös rezervátumon helyezik el őket. Az Indián Ügyek Hivatalának képviselői azonban közölték velük, hogy a szerződés szerint vagy a sziú rezervátumon, *vagy a déli csejennek számára kijelölt rezervátumon* kell élniük. A kormány megbízottak azt ajánlották, az északi csejennek települjenek inkább az indián territóriumra, éljenek ott rokonaik, a déli csejennek szomszédságában.

„Embereinknek nem tetszett ez a beszéd – idézzük Faláb szavait. – Szerettünk volna itt maradni inkább, ezen a földön, a Fekete-dombok közelében. Volt azonban egy nagyfőnökünk, Álló Gím, aki azt hajtogatta, valóban jobb lesz, ha lemegyünk délre. Azt gondolom, egész törzsünkben nem akadt tíz csejenn, aki szerette volna ezt a tervet szívében. Úgy éreztük, csak azért beszél így, mert »nagy indián« akar lenni a fehér emberek között.”

Miközben a kormánysszervek azon tanakodtak, mi legyen az északi csejennekkel, a Robinson-erődbeli tisztek néhány harcost „beszerveztek” nyomkeresőnek; az indián zsoldosoknak az volt a feladatuk, hogy segítsenek kézre keríteni azokat a szétszórta kisebb csoportokat, amelyek nem voltak hajlandók beletörődni a megmáshíthatatlanba, és a megadás helyett a bujkálást választották.

William P. Clark lovas hadnagy rávette Kis Farkast és néhány emberét az együttműködésre. Clark mindig fehér kalapban járt, ezért a csejennek hamarosan elnevezték „Fehér Kalap”-nak. Látniuk kellett, hogy „Fehér Kalap” őszintén szereti az indiánokat, érdeklődik életmódjuk, kultúrájuk, nyelvük és szokásaik iránt. (Clark később tudományos munkát jelentetett meg az indián-jelzések rendszeréről.)

Kis Farkas „Fehér Kalap” mellett maradhatott volna a Robinson-erődben, amikor azonban Washingtonból utasítás érkezett, hogy a csejenneket az indián territóriumra kell költöztetni, úgy határozott, csatlakozik népéhez. Indulás előtt az izgatott csejenn főnökök utolsó megbeszélésre ültek le „Három Csillag” Crookkal. A tábornok nyugtatni próbálta őket, azt tanácsolva, menjenek le, nézzék meg a territóriumot, és ha nem tetszik nekik, jöjjenek vissza északra. (Crook tolmácsai legalábbis ezt közölték a főnökökkel.)

A csejennek azt szerették volna, ha „Fehér Kalap” is velük tart, a hadsereg azonban Henry W. Lawton hadnagyra bízta a katonai kíséret parancsnokságát. „Jó ember volt a hadnagy – idézzük Faláb szavait –, mindig barátságosan viselkedett az indiánokkal.” A csejennek „Magas Fehér Ember”-nek nevezték el Lawtont, és hálásak voltak neki, hogy az öregeknek és betegeknek megengedte, napközben a hadsereg kocsijain utazhatnak, éjszaka pedig katonai sátrakban alhatnak. „Magas Fehér Ember”-nek gondja volt arra is, hogy mindenki kapjon elegendő kenyeret, húst, cukrot és kávé.

Dél felé haladtunkban a jól ismert vadászösvényeket választották, távolabb maradtak a városoktól. Látniuk kellett azonban, hogy maga a préri is más errefelé; mindenütt kerítések magasodtak, vasútvonalak szeltek át, házak csúfították a tájat. Amikor néhány kisebb bölény- és antilopcsordára bukkantak, „Magas Fehér Ember” a főnökök által kijelölt harminc harcost ellátta fegyverrel és lőszerrel, hogy vadászhassanak.

A Vedlő Pónik Holdjában (májusban) 972 csejenn indult útnak a Robinson-erődből. Csaknem száznapos menetelés után, 1877. augusztus 5-én 937-en érkeztek meg a Reno-erődbe, a közös csejenn-arapaho rezervátumba. Néhány öreg útközben meghalt, pár fiatal harcos elszökött, és visszatért északra.

A Reno-erődben „Három Ujj” Mackenzie várta őket. Elvette lovaikat, pár megmaradt puskájukat, az állatokat azonban ezúttal életben hagyta, megígérve az indiánoknak, hogy megbízottjuktól visszakapják, mihelyt áttértek a földművelésre. John D. Mills volt a kormányhivatal vezetője, az ő gondjaiba kerültek tehát a csejennek és a pónik.

Néhány nap múlva a déli csejennek meghívták északi szomszédaikat a jövevények tiszteletére rendezett törzsi ünnepségükre; Kis Farkas és Tompa Kés itt kezdett gyanakodni, hogy valami nincs rendjén. Az ünnepi lakomát ugyanis egy fazék vízízű leves képviselte, a vendéglátó déli rokonok egyébbel nem szolgálhattak. Sívár, pusztta föld volt ez, nem akadt vad, tiszta ivóvíz is alig, és a kormány megbízott nagyon szűkös fejadagokat osztogatott csupán, nem is jutott mindenkinek. Abban az évben a nyári forróság is elviselhetetlenné fokozódott. Az aszály sújtotta vidéken hemzsegték a moszkító, a levegőben finom szemcséjű por lebegett örökké.

Kis Farkas felkereste a kormányhivatal vezetőjét, és közölte, ők csak azért jöttek, hogy szemügyre vegyék a rezervátumot. Mivel a terep nem tetszik nekik, visszamennek északra. „Három Csillag” Crook azt ígérte, ehhez joguk van. A kormány ügynöke azt felelte, csak a washingtoni Nagy Fehér Atya dönthet afelől, visszatérhetnek-e (és ha igen, mikor) az északi csejennek a Fekete-dombok vidékére. Megígérte, nemsokára növelheti a fejadagot, mert marhacsordát hajtának fel számukra Texasból.

A hosszú szarvú texasi marhák azonban soványak voltak, húsuk pedig rágós, de most már legalább az északi csejennek is követhették déli rokonaik példáját, levest főzhettek maguknak. Nyár végére sok északi csejenn betegedett meg; hidegrázás, láz gyötörte őket, csontjaik sajogtak, egyre gyengültek. „Embereink halnak egyre másra, sorra költöznek el ebből a világból.”

Kis Farkas és Tompa Kés újabb panaszt tett a kormányhivatal vezetőjénél és a Reno-erőd parancsnokánál; a hadsereg végül „Magas Fehér Ember”-t, Lawton hadnagyot bízta meg az északi csejennek táborának felülvizsgálatával. „Nem kapnak annyi ennivalót se, hogy az éhhaláltól megmeneküljenek — jelentette Lawton. — Aszszonyaik és gyermekeik legyengültek az éhségtől. . . A számukra idehajtott vágómarhák húsa igen rossz minőségű, *semmiféle célra sem használható.*”

A támaszpont orvosának nem volt kininje, hogy az északi csejenneket tizedelő maláriajárványt enyhítse. „Gyakran egyszerűen bezárta rendelőjét, és elment, mert nem akarta, hogy az indiánok megtalálják, amikor úgysem tud segíteni rajtuk.”

„Magas Fehér Ember” összehívta a főnököket — nem azért, hogy beszédet tartson nekik, hanem hogy meghallgassa, mi mondani-valójuk van. „Azért jöttünk ide, mert bíztunk Crook tábornok ígéretében — mondta Tompa Kés. — Még mindig idegenek vagyunk ezen a földön. Olyan földet szeretnénk, ahol egyszer s mindenkorra megtelepedhetünk és nyugodtan élhetünk, akkor majd iskolába küldjük a gyermekeinket.”

A többi főnök azonban türelmetlenül jelezte, hogy nem tetszik nekik ez a beszéd. Úgy érezték, Tompa Kés nem szólt eléggé erőteljesen. Rövid tanácskozás után Vadkant kérték meg, hogy szóljon a nevükben.

„Amióta erre a helyre jöttünk — mondta Vadkan —, a kormány megbízottjától nem kaptunk kukoricát, nem kaptunk kenyeret, nem kaptunk rizst, nem kaptunk babot és nem kaptunk sót, élesztőt, szappan is csak nagy ritkán akadt. A hét napra kiutalt kávé és cukor jó ha három napra elegendő. A liszt nagyon rossz és nagyon fekete, a belőle gyúrt tészta nem kel meg. A marhák közül sok alig állt a lábán, mintha éheztek volna őket.”

Más főnökök is szólásra emelkedtek, és felpanaszolták a sok halálesetet, megbetegedést. A csejennek hajlandók a fehérek orvosszereivel élni, de nincs orvos sehol. Ha „Magas Fehér Ember” megengedné, hogy megint vadászhassanak, a bölényhús rendbe hozná őket. Lawton azt felelte, bölényvadászatra csak kormányhivataluk vezetője adhat engedélyt, megígérte azonban, szól „Három Ujj” Mackenzie-nek (aki ekkor a Sill-erőd parancsnoka volt), tegyen lépéseket az érdekükben.

Mackenzie, aki pályafutása során annyi csejennel megölt és még lovaikat is lemészároltatta, most részvétet érzett a tehetetlen indiánok iránt. Miután meghallgatta Lawton hadnagy jelentését, erőteljes panasszal fordult Sheridan tábornokhoz: „Azt várják tőlem, hogy biztosítsam az indiánok jó magaviseletét, miközben a kormány — a szerződések nyílt megsértése jegyében — éhen veszejti őket.” Egyszersmind azt tanácsolta John K. Mizner őrnagynak, a Reno-erőd parancsnokának, hogy a kormányhivatal vezetőjével együtt igyekezzenek megfelelő ellátást biztosítani a csejennek számára. „Ha pedig az indiánok a kormány megbízott utasítása ellenére

is bölényvadászatra mennének, ne próbálják visszatartani őket, ne kényszerítsék a hadsereget, hogy égbekiáltó igazságtalanság elkövetésében segédkezzék.”

Miles csak a hideg holdak megérkezteével engedélyezte a csejenneknek a bölényvadászatot; egyszersmind megbízott néhány déli csejennt, kémkedjék északi rokonaira, nehogy a visszakapott lovakon északra meneküljenek. A bölényvadászat teljes kudarccal végződött. A déli pusztákat mindenütt bölénycsontvázak halmai borították — a fehér vadászok diadaljelei —, az indiánok mindössze néhány prérifarkast kaphattak puskavégre. Jobb híján ezek húsát ették, de mire kitavaszkodott, kutyáikat is el kellett pusztítaniuk, hogy a kormányhivatal által kiutalt rágós marhahús mellett néhány jobb falathoz jussanak. Volt, aki már azt követelte, egyék meg a vadászatra visszakapott lovakat, erről azonban a főnökök hallani sem akartak; ha ugyanis úgy határoznának, hogy mégis visszamennek északra, valamennyi lóra szükség lesz.

„Három Ujj” és „Magas Fehér Ember” egész idő alatt azon fáradozott, hogy valamivel több élelmiszert biztosítson a csejenneknek, Washingtonban azonban süket fülekre találtak. Carl Schurz, az új belügyminiszter is beérte kurta-furcsa nyilatkozattal: „Az ilyen apró-cseprő dolgok általában nem tartoznak a miniszter közvetlen hatáskörébe. Az ilyesmit intézze az Indián Ügyek Hivatala.” Schurzt egyébként azért nevezték ki belügyminiszterré, hogy az Indián Ügyek Hivatalát megreformálja, de ő kijelentette: az északi csejennek nyugtalanságának a főnökök az okozói, „akik csak a hagyományok megőrzésén fáradoznak, s így a többi indiánt is elvonják a munkától”. Annyit azonban még neki is el kellett ismernie, hogy a Washingtonban jóváhagyott összeg nem elegendő az indiánok élelmezésére; reményét fejezte ki mindazáltal, hogy az „ügyesen és takarékosan gazdálkodó” Indián Ügyek Hivatala a lehető legkisebb veszteséggel zárja majd az évet. (A territórium néhány főnöke ugyanebben az évben Washingtonba látogatva megállapította, hogy Schurz bámulatosan tájékozatlan az indián ügyekben. A csejennek *Ma-ha Ik-hon*-nak, „Nagy Szem”-nek nevezték el, és csodálkoztak, hogyan láthat ilyen nagy szemű ember ilyen keveset.)

A meleg évszak beköszöntével hatalmas moszkítórajok lepték el a rezervátum alacsonyabban fekvő területeit, és a csejennek között újra pusztított a hideglelés, a láz. Tetézte mindezt a gyerekeket tizedelő kanyarójárvány. A Piros Cseresznyék Holdjában egymást érték a temetések, Kis Farkas tehát kénytelen-kelletlen elhatározta, főnöktársaival felkeresi Milest. Ő maga és Tompa Kés is öreg volt már – rég elmúltak ötvenévesek –, és tudták, nem fontos, mi lesz velük. Kötelességüknek tartották azonban, hogy ifjú embereiket és a törzset megóvják a pusztulástól.

Miles hajlandónak mutatkozott a tárgyalásra; a csejennek Kis Farkast választották szóvivőjükké.

„Amióta itt élünk, ezen a földön, nap mint nap meghal közülünk valaki – mondta Kis Farkas. – Nem jó föld ez nekünk, szeretnénk visszatérni otthonunkba, a hegyek közé. Ha nincs hatalmatok a hazabocsátásunkra, azt engedjétek meg legalább, hogy néhányunk Washingtonba utazzék és jelentse, mi történik itt, vagy írjatok Washingtonba ti magatok, kérvén a Nagy Fehér Atyát, engedje meg, hogy visszatérjünk északra.”

– Ezt most nem tehetem meg – felelte Miles. – Várjatok még egy évet, akkor majd meglátjuk, mit tehetünk értetek.

– Nem – mondta ekkor Kis Farkas eltökélten. – Nem maradhatunk még egy évig, most akarunk menni. Egy év múlva talán már hírmondó se marad belőlünk, aki északra mehetne.

Majd szót kért néhány fiatal férfi is. „Itt csak megbetegszünk és meghalunk – mondta egyikük –, és ha meghalunk, feledésbe merül még a nevünk is.”

„Mindenképpen északra megyünk – kiáltotta egy másik –, és ha harcban esünk el, embereink emlékezni fognak nevünkre és tisztelettel gondolnak ránk örökkön.”

Augusztusban tanácsot ültek a főnökök, de széthúzás támadt közöttük. Álló Gím, Pulykaláb és mások aggódva fogadták az északra vonulás tervét. A katonák üldözni fogják őket, mondták, és megölik valamennyiüket – jobb akkor már a rezervátumon meghalni. Szeptember elején Kis Farkas, Tompa Kés, Vadkan és Balkéz csoportjaikat a többiektől néhány mérföldnyire telepítették le, hogy gyorsan menekülhessenek, ha elérkezik az ideje. Várták a megfelelő

pillanatot. Üzleteltek, csereberéltek mindennap; ingóságaikért a déli csejjenektől és az arapahóktól kaptak pónikat, régi puskákat. Nem akarták azonban a kormányhivatal vezetőjét se becsapni. Amikor Kis Farkas szeptemberben végre úgy határozott, hogy elindulnak, felkereste Milest, és közölte, visszatér hazájába. „Nem szeretném, ha a kormányhivatalnál vér folyna. Ha katonákat küldesz utánam, várd meg kérlek, míg valamelyest eltávolodtunk már innen. Ha akkor harcolni akarsz ellenem, harcolok én is ellened szívesen, és vérrel áztatjuk azt a távolabbi földet.”

Miles szemmel láthatóan nem hitte, hogy a szakadár főnökök valóban nekivágnak a reménytelen messzeségnek. Feltételezte, ugyanolyan jól tudják, mint ő, hogy a hadsereg mindenképpen elvágja az útjukat. Óvatosságból mégis elküldte Kis Farkas táborába Edmond Guerrier-t (a félvér déli csejენტ, aki 1864-ben túlélte Sand Creeket), és intette a főnököt, ne hirtelenkedje el a dolgokat.

Szeptember 9-e éjjelén Kis Farkas és Tompa Kés parancsot adott népének, szedjék a cókmókjukat, álljanak készen a másnap hajnali induláshoz. Kiürített wigwamjaikat hátrahagyva, a homokdombokon át indultak észak felé. 297 férfi, asszony és gyerek alkotta a csoportot, harmadrészüket ha fegyverre fogható. Így indult el a büszke, pusztulásra ítélt törzs bátor szívű maradéka. Nem jutott ló se mindenkinek, ezért felváltva ültek a nyeregbe. Néhány fiatal férfi előrelovagolt, hogy megpróbáljon pónikat szerezni valahonnan.

Hajdanidőkben, amikor a csejjenek több ezren voltak még, lóállományuk is felülmúlta az összes többi préri-törzst. „Gyönyörűséges Nép” — ez volt a nevük, sorsuk azonban északon, délen egyaránt kegyetlenül bánt velük. Húsz évig fogatkoztak, tizedelődtek, és közelebb jártak a kipusztuláshoz még a bölényeknél is.

Három napon át vándoroltak. Egyetlen közös akarat űzte, hajtotta őket megfeszített izmokkal, idegekkel. Nem kímélték lovaikat. Szeptember 13-án a Reno-erődtől 150 mérföldnyire északra átkeltek a Cimarronon, és négy kanyon találkozási pontján védelmi állásba vonultak. A cédrusbozót remek búvóhelyet biztosított a harcosoknak.

A katonák itt érték utol a menekülőket, és az egyik arapaho nyomkeresőt küldték hozzájuk követségbe. Az arapaho takarójával

jelezte a csejenneknek, térjenek vissza a rezervátumra. Amikor Kis Farkas is előbukkant a túloldalon, az arapaho közelebb ment és át-kiáltotta neki: a katonák főnöke nem kíván harcot, de ha a csejennek nem követik a Reno-erődhez, megtámadják őket.

„Mi most északra megyünk – felelte erre Kis Farkas. – Ígéretet kaptunk rá, hogy visszatérhetünk, ha tetszik, ezzel a feltétellel jötünk egyáltalán ide. Szeretnénk békésen visszatérni, anélkül, hogy vándorutunk során a fehéreket bármiképp is háborítanánk. Ha békén hagynak minket, mi sem támadunk senkire, ha azonban megtámadnak a katonák, harcolni fogunk ellenük. És ha azok a fehérek, akik nem katonák, segítenek nekik, ellenük is harcolni fogunk.”

Az arapaho átadta Kis Farkas üzenetét a katonák főnökének (Joseph Rendlebrock kapitánynak), aki parancsot adott katonáinak a rohamra. A kékmundérosok berohantak a kanyonba, és tüzet nyitottak. Elég botorul tettek, mert a csejennek ott lapultak köröskörül a cédrusbozótban. Egy álló napon és éjszakán át kuksolhattak a katonák egyetlen korty víz nélkül, csapdába szorítva. Másnap reggel azután a csejennek kis csoportokban észak felé szöktek, s a kékmundérosok is elhagyhatták a kanyont.

Menet közben mindenütt harcolva vonultak az indiánok Kansason át Nebraskába. Katonák rajzottak ki ellenük minden erődből. Lovasok vágtattak elő a Wallace-, a Hays, a Dodge-, a Riley- és a Kearney-erőd palánkjai mögül, gyalogos katonákat szállított a vasút a Cimarron és a Platte közötti három párhuzamosan futó sínpáron. A csejennek mégis gyorsabban haladtak már, mert pónijaikat fürgébb lovakra váltották, ezeket a fehér telepesektől zsákmányolták. Kerülték a harcot, de hiába; telepések, cowboyok és farmerek, sőt kisvárosi boltosok is csatlakoztak az üldöző sereghez. Tízezer katona és háromezer fehér polgári személy támadta lépten-nyomon a menekülő csejenneket. Az indiánok súlyos veszteségeket szenvedtek; halottaik között a harcosokon kívül szép számmal akadtak asszonyok, gyermekek, le-lemaradozó öregek. Szeptember második felében a katonák ötször is utolérték őket, de a csejennek minden alkalommal megmenekültek. Úttalan utakon haladtak, így az üldözők szekerei és nagy, kerek aszékai nem követhették őket minden-

hová. De ha az egyik kékmundéros különítményt lerázták, nyomukba eredt mindjárt a másik.

A Hulló Levelek Holdjának első napjaiban áthaladtak a Union Pacific Railroad vonalán, átkeltek a Platte-en, majd Nebraska ismerős homokdombjai felé siettek. „Három Csillag” több különítménye is megpróbálta elvágni útjukat, de a tábornoknak el kellett ismernie: olyan nehéz elfogni őket, mint egy felrebbent varjúrajt.

Most már dér fedte reggelente a megsárgult fűvet, a csejenneket azonban új erővel töltötte el a hideg levegő; jólesett ez az indián territórium hosszú, forró nyara után. Hat hete tartott már a menekülés, a vándorút. Ruháik, takaróik elrongyolodtak, nem volt elég ennivalójuk, és már csak annyi lovuk maradt, hogy a férfiak felének gyalogszerrel kellett haladnia.

Egyik este, amikor tábort vertek, a főnökök megszámlálták népüket; harmincnégy társuk hiányzott. Egyikük-másikuk a harcok során morzsolódott le és vonult más utakon északra, legtöbbjüket azonban a fehérek golyói ölték meg. Az idősebbek kimerültek, a gyerekeket legyengítette az étel és a nyugodt alvás hiánya, és olyanok is akadtak, akik egyszerűen nem bírták tovább. Tompa Kés úgy vélte, fel kellene keresniük Vörös Felhő rezervátumát s megkérniük a főnököt, adjon némi táplálékot, és fogadja be őket a Közelgő Hideg Holdak idejére. Gyakran segítettek ők is a Powder River vidékéért küzdő Vörös Felhőnek, most elérkezett a perc, hogy a csejennek szorultak segítségre.

Kis Farkasnak sehogyan sem tetszett ez a beszéd. Ő inkább a csejennek földjére megy, a Tongue River völgyébe, ahol elegendő hús és bölénybőr vár rájuk, ahol a csejennekhez méltó életet élhetnek megint.

A főnökök végül baráti szóval megegyeztek. Azok, akik a Tongue River völgyét választották, Kis Farkashoz csatlakozhattak, akik pedig belefáradtak a vándorlásba, Tompa Kést követték Vörös Felhő rezervátumára. Másnap reggel 53 férfi, 43 asszony és 38 gyerek indult Kis Farkassal tovább észak felé. Körülbelül 150-en Tompa Késsel tartottak északnyugatnak; pár harcos, az öregek, a gyerekek és a sebesültek. Némi habozás után Vadkan és Balkéz főnök is Tompa Kés útját követte, együtt akartak maradni gyermekeikkel.

Október 23-án Tompa Kés csoportja – alig kétnapi járóföldre a Robinson-erődtől – heves hóviharba került. Sűrűn havazott; nagy, nyirkos pelyhek fehérre festették a kócos pónikat, elvakították a vándorokat, akik lassan vánszorogtak előre. A kavargó hóból egyszerre lovasok szellemalakjai bontakoztak ki. A csejenneket bekerítették.

A katonák parancsnoka, John B. Johnson kapitány tolmácsot küldött, felszólítva az indiánokat, hogy tárgyaljanak vele. Tompa Kés közölte a kapitánnyal: nem akarnak harcot, Vörös Felhőt és Pöttyös Fart keresik csupán, hogy embereik ennivalóhoz és szálláshoz jussanak.

A kapitány azt felelte erre, Vörös Felhő és Pöttyös Far fenn jár messze északon, Dakotában. Nebraskában nincs már rezervátum, a katonák a Robinson-erődhez kísérik a csejenneket.

Tompa Kés ellenkezett. Mivel azonban esti szürkesség borult a pusztaságra és a hóvihar kegyetlenül kavargott, emberei pedig fáztak és éhesek voltak, beadta a derekát. Elindultak, immár katonai kísérettel.

Gyorsan leszállt az éj. A katonák tábort vertek valami folyóparton, és öröket állítottak a csejennek köré. Aznap éjjel a főnökök izgatottan tanakodtak; mi lesz ebből, mit akarnak velük a kékmundérosok. Elhatározták, hogy szétszedik fegyvereiket, és csak az ómódi mordályokat adják le, ha arra kerül a sor. Egész éjjel dolgoztak; a puskacsöveket az asszonyok rejtették el ruhájuk alatt, a rugókat, závarzatokat, gyutacsokat, a löszert és az apró alkatrészeket nyakláncokra fűzték, mokasszinokra erősítették, mintha mütyürkéék lennének. Másnap reggel Johnson kapitány csakugyan parancsot adott a csejennek lefegyverzésére. Halomba kerültek a régi puskák, pisztolyok, íjak és nyilak; a kapitány szétosztotta őket legényei között emlékebe.

Október 25-én a csoport elérte a Robinson-erődöt; az indiánokat egy fabarakkban helyezték el. Az épület eredetileg 75 fős századok számára készült, s bár a 150 csejenn szorongott egy kicsit, örültek, hogy tető van a fejük felett. Kaptak a katonáktól takarókat, élelmet és gyógyszert is, és a barakkokra vigyázó örök szemében barátságos fény csillogott.

Tompa Kés nap mint nap megkérdezte Caleb Carlton őrnagyot, az erőd parancsnokát, mikor indulhatnak tovább Vörös Felhő kormányhivatala felé. Carlton azt felelte, várniuk kell, amíg Washingtonból utasítás érkezik. Jóindulata bizonyosságaképpen néhány harcosnak megengedte, hogy vadászni menjen; fegyvereket és pónikat kölcsönzött nekik. De a vadászok alig láttak vadat. A Robinson-erőd körül sivár, kihalt volt a préri, nem fehérlettek immár az indiánok sátrai sem itt. A csejennek így is élvezték a szabadságot, azt, hogy félelem nélkül kóborolhatnak, portyázhatnak, még ha mindig egy napig tartott is csupán a pünkösdi királyság.

December elején Carlton őrnagyot elvezényelték az erődből. Új parancsnok érkezett: Henry W. Wessels kapitány. A csejennek halották, hogy a katonák „Repülő Hollandi”-nak nevezik az őrnagyot. Wessels fel-alá rohangált az erődben, gyanakvó szemmel figyelte a csejenneket, meglepetésszerű látogatásokat tett barakkjukban, s minden zugba bekémlelt. A Farkasfalkák Holdja (december) Vörös Felhőt is visszahozta Dakotából, összeülhettek hát végre a tanácsban.

„Szívünk sajog érettetek – mondta Vörös Felhő. – Halottaitok közül sokan véreink voltak. Keserű és nehéz a szívem. De mit tehetünk? A Nagy Fehér Atya mindenható, az ő emberei népesítik be az egész földet. Azt kell tennünk, amit ő parancsol. Kértük őt, engedje meg nektek, hogy velünk maradhassatok, szomszédságunkban éljete. Reméljük, hajlik majd kérésünkre. Mindenünket megosztjuk veletek. Mégis, készüljete fel jól, azt kell tennetek, amit ő parancsol. Mi nem segíthetünk. A hegyeket vastag hótakaró fedi, pónijaink soványak, vadra csak ritkán találunk. Ellenállásra nem is gondolhattok, mint ahogy mi magunk sem. Hallgassatok hát régi barátotokra, és tegyétek egyetlen zokszó nélkül, amit a Nagy Fehér Atya parancsol.”¹

Vörös Felhő óvatos öregember lett az évek múlásával. Tompa Kés hallotta, hogy dakotai rezervátumán tulajdonképpen fogolyként tengeti életét. A csejennek főnöke felállt, és szomorúan nézett végig öreg sziú testvérén. „Tudjuk, hogy a barátunk vagy, tudjuk, hogy hihetünk neked – mondta. – Köszönjük, hogy kész lennél megosztani velünk földedet. Reméljük, a Nagy Fehér Atya meg-

engedi majd, hogy veletek lakozzunk. Nem akarunk egyebet, mint békés életet. Nem akarok én senkivel háborút. Öreg vagyok magam is, számomra a harc már csak a múlt. Meghajoltunk a Nagy Fehér Atya akarata előtt, elmentünk messze délre. De ott nem él meg csejenn. Betegségek törtek ránk, gyász költözött kunyhóinkba. Jött a sok szerződészegés, csökkentek fejadagjaink. Akik a betegségeket túléltek, csonttá-bórré aszalódtak. Ha ott maradunk, meghalunk valamennyien. Hiába kértük a Nagy Fehér Atyát, nem kaptunk választ. Ezért hát felkerekedtünk és visszatértünk régi hazánkba. Haljunk meg harcban, ha kell, de ne pusztuljunk el tehetetlenül. Nekivágtunk az útnak. A többit tudod.”

Tompa Kés ekkor Wessels kapitányhoz fordult: „Mondd meg a Nagy Fehér Atyának, hogy Tompa Kés és emberei nem kívánnak mást, mint hogy itt végezdhessék életüket északon, ahol születtek. Mondd meg neki, nem akarunk többé háborút. Délen nem élhetünk, délen nincs már puskavégre való vad. Itt, ha szűkös is a fejadag, vadászhatunk. Mondd meg a Nagy Fehér Atyának, engedjen minket itt maradnunk. Tompa Kés emberei a légynek se ártanak többé. Mondd meg neki, ha visszaűz minket, egymást fogjuk lemészárolni késeinkkel.”

Wessels dadogott valamit. Megígérte azért, közli a Nagy Fehér Atyával Tompa Kés szavait.

Alig egy hónap múlva, 1879. január 3-án Wessels kapitány megkapta a Hadügyminisztérium válaszát. Sheridan tábornok és „Nagy Szem” Schurz belügyminiszter döntött Tompa Kés csejennjeinek sorsa felől. „Ha nem küldjük vissza őket oda, ahonnan jöttek – vélekedett Sheridan –, veszélybe sodorjuk . . . az egész rezervátumrendszert.” Schurz egyetértett vele: „Az indiánokat vissza kell vinni rezervátumukra.”

A Hadügyminisztérium szelleme azt kívánta, hogy azonnali intézkedések „foganatosítandók”, tekintet nélkül a télre.

A farkasordító hidegben könyörtelen hóviharak kavarogtak a prérin.

„Hát azt akarja a Nagy Fehér Atya, hogy meghaljunk? – kérdezte Tompa Kés Wessels kapitányt. – Ha igen, hadd haljunk meg mindjárt itt. Mert vissza nem megyünk!”

Wessels öt nap haladékot adott a csejenneknek, fontolják meg a dolgot. Addig is rájuk zárják a barakkot, nem kapnak enni és nem lesz tűzifájuk sem.

Így kuporogtak a csejennek öt napig a barakkban. Csaknem minden éjszaka havazott; az indiánok a havat kaparták le az ablakdeszkáról, hogy legalább vizük legyen. Ennivalójuk azonban nem akadt más, mint a lerágott csontok és a korábbi étkezések hulladékai. A barakkban is csípte őket a kemény fagy.

Január 9-én Wessels az irodájába hívatta Tompa Kést és a többi főnököt. Tompa Kés nem ment, Vadkan, Varjú és Balkéz azonban követte a katonákat. Néhány perc múlva Balkéz rohant ki az épületből megbilincselve. Katonák vetették rá magukat, de mielőtt elnémíthatták volna, a főnök még kiáltani tudott. A barakkban maradt indiánok megértették, mi történt. Vadkan közölte Wessels kapitánnyal, hogy egyetlen csejenn sem tér vissza délre, mire a kapitány nyomban vásra verette a „lázadót”. Vadkan is kétségbeesett menekülési kísérletre szánta el magát, megpróbálta megölni öreit, de győzött a túlerő.

Egy idő múlva Wessels megjelent; az ablakon át közölte ultimátumát az indiánokkal. „Engedjétek ki az asszonyokat és gyerekeket, hogy legalább nekik ne kelljen tovább szenvedniük.”

„Inkább itt halunk meg valamennyien, de nem megyünk vissza délre” – hangzott a válasz.

Wessels távozott, majd katonák jöttek, és láncokkal, vasrudakkal zártak le minden bejáratot. Leszállt az éj, de a hold nappali fénnel ragyogott a havon. Csillogtak a csuklyás köpenyben fel-alá járkáló, toporgó örök szuronyai.

Az egyik harcos ekkor félretolta a hideg kályhát, és felemelt egy padlódeszkát. Ott rejtettek el öt puskacsövet, még az első napon szétszedett fegyverekből. Hamar előkerültek a mokasszinokra, nyakláncokra fűzött alkatrészek is. És nem sok időbe telt, újra együtt volt pár puska és pisztoly. A fiatal férfiak harchoz festették arcukat, legjobb ruhájukat öltötték magukra. Az asszonyok nyergeket, batyukat tornyoztak fel az ablakok alatt, hogy gyorsan kiugorhassanak. A legjobb lövészek helyezkedtek el az ablakréseknél; mindegyik célba vett egy-egy őrszemet.

Háromnegyed tízkor dördültek el az első lövések. Majd nyomban felpattantak az ablakok, és a csejennek kiugráltak a barakkból. Elszedték a halott vagy sebesült örök fegyvereit, és az erődöt övező sziklák felé futottak. Tíz percbe se telt, s már a nyomukban voltak az első lovas katonák, némelyikük téli alsóruhában. A harcosok gyorsan védővonalat alkottak, hogy fedezzék az asszonyok és gyerekek átkelését a folyón, de alig volt fegyverük, ezért – szüntelenül tüzelve – nekik is vissza kellett vonulniuk. Egyre több katona érkezett a helyszínre. Szétbontakoztak széles legyező alakban. Sorra buktak fel a havon rohanó indiánok. Egy óra alatt elesett a harcosok fele. Ekkor a katonák az asszonyok és a gyerekek szétugraszott csoportjait vették üzőbe; sokat megöltek, mielőtt megadhatta volna magát. A halottak között volt Tompa Kés leánya is.

Reggelre a katonák 65 fogoly csejennel kísérték vissza az erődbe, köztük huszonhármat sebesülten. Java részük asszony volt meggyerek. A szökevények közül már csak harmincnyolcan voltak szabadok; harmincketten a hegyeken át vonultak északra, őket négy lovasszázad és egy hegyi tüzerűteg üldözte. Hat indián alig pár mérföldre az erődtől, a sziklák közt rejtőzött el; ott volt Tompa Kés, a felesége, egyik fia, menyé és unokája, meg egy Piros Madár nevű kisfiú.

A lovasok napokon át úzték a harminckét csejennel, míg végre sikerült őket a Hat Creek Bluffs közelében egy völgyben bekeríteniük. A lovasok a katlan alakú völgy pereméig hatoltak előre. Lőttek, majd visszahúzódtak, újra töltöttek, és ezt a játékot addig ismételték, amíg az indiánok nem viszonozták többé a tüzet. Kilenc csejennel találtak életben odalenn, csaknem kivétel nélkül asszonyokat és gyerekeket.

Január utolsó napjaiban Tompa Kés és csoportja – mindig az éj leple alatt – észak felé menekült a Pine Ridge-hez, ahol Vörös Felhő rezervátumán ejtették foglyul őket.

Kis Farkas és emberei a Niobrara egyik mellékfolyója, a Lost Chockecherry Creek mellett vájt föld üregekben rejtőzve teleltek át. Ahogy az idő egy kicsit kimelegedett, elindultak a Tongue River felé. Útközben találkoztak Két Holddal és öt másik csejennel, akik a Keogh-erődbeli kékmundérosok felderítőiként tevékenykedtek.

A Két Hold közölte Kis Farkassal, hogy „Fehér Kalap” Clark keresi, szeretne tárgyalni vele. Kis Farkas azt felelte, ő is örömmel látná viszont régi barátját, „Fehér Kalap”-ot. A találkozóra a csejennek táborától mintegy fél mérföldnyire került sor. Clark hadnagy fegyvertelenül jött, annak bizonyítékaként, hogy bízik az indiánok jó szándékában. Elmondta, hogy parancsot kapott, vigye a csejenneket a Keogh-erődbe, ahol néhány rokonuk megadta magát, s azóta is a környéken él. A béke ára – folytatta –, a fegyverek és a pónik átadása; a pónikat megtarthatják, amíg a Keogh-erődbe érnek, fegyvereiktől azonban itt helyben meg kell válniuk.

„Utoljára Vörös Felhő rezervátumán találkoztunk – mondta ekkor Kis Farkas –, azóta jártunk lenn délen, és nagyon sokat szenvedtünk... Testvérem, Tompa Kés, csoportunk egyik felével más utat választott, s végül a Robinson-erődnél adta meg magát. Azt hihette, te is ott élsz még és segítségére lehetsz. Miután azonban letették a fegyvert, a fehérek valamennyiüket megölték. Ezért, ha a Keogh-erődhöz érünk, leadjuk fegyvereinket, pónijainkat, addig azonban aligha. Te vagy az első, aki nem rontasz ránk nyomban fegyverrel, hanem szép szóval érkezel, úgy érzem hát, elcsitul a szél, amelyben szívünk oly soká reszketett.”

Kis Farkasnak természetesen le kellett adnia a fegyvereket, erre azonban csak akkor került sor, amikor meggyőződött róla, hogy „Fehér Kalap” nem uszítja rájuk a katonákat. A Keogh-erődbe lovagoltak, ahol a fiatal harcosok java része hamarosan beállt felderítőnek. „Hosszú ideig nem csináltunk egyebet, mint gyakorlatoztunk meg fát vágunk – idézzük Faláb szavait. – A Keogh-erődben ismertem meg a whiskyt... Zsoldom legnagyobb részét whiskyre költöttem azontúl.” A csejennek inni kezdtek unalmukban, kétségbeesésükben. Az ital tette tönkre a törzs utolsó főnökeit, köztük Kis Farkast is.

Hónapokig tartó bürokratikus huzavona után Washingtonban végre úgy határoztak, hogy a Robinson-erődben fogva tartott özvegyeket, árvákat és a pár életben maradt harcost Vörös Felhő rezervátumára viszik, a Pine Ridge-hez, ahol újra találkozhattak Tompa Késsel. És újabb néhány hónap kellett ahhoz is, hogy a Keogh-erődbeli csejennek rezervátumot kapjanak a Tongue River mentén.

Ekkor Tompa Késnek és társainak megengedték, hogy a Pine Ridge mellől szintén odaköltözhessenek.

Legtöbbjük számára azonban későn érkezett az engedély. A csejennek életereje elapadt, Sand Creek óta hosszú éveken át üldözte a sors a Gyönyörűséges Népet. „Mindenképpen északra megyünk – mondta egy fiatal harcos annak idején –, és ha harcban esünk el, embereink emlékezni fognak nevünkre és tisztelettel gondolnak ránk örökkön.” Közelgett az idő, amikor senki se volt már, hogy emlékezzen akár a puszta nevükre is.

15 / Az apacsok utolsó főnöke

1880. június 1. — Az Egyesült Államok lakóinak száma 50 155 783.

1881. március 4. — James A. Garfield elnöki beiktatása. Március 13. — Oroszországban a nihilisták meggyilkolják Sándor cárt. Július 2. — Egy örült rálő Garfield elnökre; Garfield szeptember 19-én meghal, Chester A. Arthur alelnök követi.

1882. április 3. — A Missouri állambeli St. Josephben agyonlövik a híres rablót, Jesse Jamest; Edison a New York Central Station vasútállomáson bemutatja első közvilágítási rendszerét. Megjelenik Mark Twain műve, a „Huckleberry Finn”.

1883. március 24. — Az első telefon-összeköttetés New York és Chicago között. November 3. — Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága úgy dönt, hogy az indiánok születésüknél fogva idegen és függő személyek. Megjelenik Robert Louis Stevenson könyve, „A kincses sziget”.

1884. január — Oroszországban eltörlik a jobbágyrendszer utolsó maradványát, a fejadót. Március 13. — Szudánban megkezdődik Khartúm ostroma.

1885 — A Mahdi meghódítja Khartúmot; elesik Gordon főkor-mányszó. Március 4. — Grover Cleveland személyében a polgár-háború óta első ízben iktatnak be demokrata párti elnököt.

1886 — Általános sztrájk az Egyesült Államokban, célja: a nyolc-órás munkanap. Május 4. — Anarchisták a chicagói Haymarket Square-en bombát dobnak a rendőrökre, hét halott, hatvan sebesült. Október 28. — A Bedloe's Islanden felállítják a Szabadság-szobrot. December 8. — Megalakul az American Federation of Labor (AFL) szakszervezeti szövetség.

Békésen éltem a családommal, volt mindig sok eleségem, jól aludtam, gondoskodtam embereimről és teljességgel elégedett lehettem. Nem tudom, honnan támadtak ezek a gonosz históriák. Én se, embereim se tettek semmi rosszat. Nem öltem lovat, embert, se amerikai, se indiánt. Nem tudom, mi ütött azokba, akik vádaskodni kezdtek ellenünk. Tudták, mindaz, amit elmondtam, így igaz, és mégis azt mondták, rossz ember vagyok. De hát mit követtem el? Békésen éltem családommal a fák árnyékában, megtettem, amit Crook tábornok tennem parancsolt, és mindig arra törekedtem, hogy tanácsát kövessem. Szeretném tudni, ki adott parancsot letartóztatásomra? Könnyörögtem a Fényhez és a Sötéthez, Istenhez és a Naphoz, hadd éljek békében családommal. Nem tudom, mi okból mondanak rosszat rólam ezek az emberek. Az újságok is azt írják gyakran, hogy engem fel kell akasztani. Elegem van ebből. Ha valaki örökké csak arra törekszik, hogy helyesen cselekedjék, nem lenne szabad ilyesmit írni róla az újságban. Alig maradt néhány emberem. Elkövettek néhány gonosz dolgot, szeretném azonban, ha mindez a múlté lenne végre és nem beszélnék róla soha többé. Nagyon kevesen maradtunk.

GOJATLE (GERONIMO)

Amikor Cochise 1874-ben meghalt, legidősebb fia, Taza lett a csirikahuák főnöke, Taglito (Tom Jeffords) pedig az Apache Pass-i rezervátum kormány megbízottja maradt. Taza azonban nem volt képes apja példájára összetartani a csirikahuákat. Fél évbe se telt, ezek az apacsok is több csoportra hulltak szét, és Taza meg Jeffords minden erőfeszítése hiábavaló volt, a Cochise által szigorúan megtiltott rablótámadások előről kezdődtek. Mivel a csirikahuák rezervátuma nem volt messze a mexikói határtól, hamarosan az Arizona és Mexikó között „ingázó” apacs rablóbandák átjáróháza és

menedéke lett. A földéhes telepesek, az aranyásók és a helyi politikusok a csirikahuák áttelepítését kezdték követelni.

Az Egyesült Államok kormánya 1875-ben nyíltan arra törekedett, hogy a törzseket az indián territóriumon vagy más nagy rezervátumokon összpontosítsa. A kelet-arizonai White Mountain rezervátum – egy és háromnegyed millió hektár! – nagyobb volt mint az összes délnyugati apacs rezervátum együttvéve. Kormányhivatala (San Carlos) már hét apacs törzs irányító szerve lett, és amikor a washingtoni hatóságok értesültek a csirikahua rezervátumon tapasztalható nyugtalanságról, kitűnő ürügyet találtak arra, hogy a csirikahuákat áttelepítsék San Carlosba.

A San Carlos és a Gila River találkozásánál létesült kormányhivatal a hadsereg tisztjei számára afféle nemszeretem-helyőrséggé vált. „Kaviccsal borított földsáv húzódott vagy harminc lábnyira a folyó medre felett – idézzük egyikük beszámolóját –, ott álltak szétszórta a kormányhivatal szürkésbarna épületei. Száraz, csaknem lombtalan gyapotcserjék szegélyezték a folyókat. Esőt olyan ritkán láttunk, hogy valóságos természeti csodának számított. A fennsíkon csaknem szüntelenül kavargott a száraz, forró, porfelhőket hordozó szél, megsemmisítve minden növényi életet. Nyáron hűvösnek tarthattuk az időt, ha árnyékban 40 °C körül járt a hőmérséklet, más évszakokban pedig legyek, szúnyogok, ismeretlen bogarak milliárdjai rajzottak . . .”

Ennek a helyőrségnek a kormány megbízottja volt 1875-ben az a John Clum, aki néhány hónappal korábban Eskiminzint és aravaipáit kiszabadította Camp Grantból, és segített nekik, hogy a Gila River vízben gazdagabb vidékén letelepedve csaknem önellátó módon élhessenek. A közismerten makacs Clum arra kényszerítette a hadsereget, vonuljon ki a hatalmas White Mountain rezervátumról, s egy századnyi apacsot állított a helyükre, akik afféle helyi rendfenntartó erőt alkottak, ezenfelül apacsokból álló bíróságot hozott létre az törvénszegők megbüntetésére. Clum előjárói a legteljesebb bizalmatlansággal nézték ezeket a „formabontó” módszereket. Még csak elgondolni is képtelenség, hogy az indiánoknak önkormányzatuk legyen! El kellett azonban ismerniük, hogy Clum taktikája San Carlosban bevált, a rezervátumon béke honolt.

1876. május 3-án Clum táviratot kapott az Indián Ügyek Hivatala vezetőjétől; utasították, hogy menjen a csirikahuák rezervátumára, váltsa le Jeffords kormány megbízottat és telepítse San Carlosba a csirikahuákat. Clum nem örvendezett a kellemetlen feladatnak. Kételyei voltak, vajon a szabadságszerető csirikahuák valaha is megszokhatják-e a White Mountain rezervátum rendezett életét. Clum ragaszkodott ahhoz, hogy a kékmundéros lovas katonák ne avatkozzanak a dologba; indián rendőreinek kíséretében indult el az Apache Pass felé, hogy közölje a csirikahuákkal a kényszerű áttelepítés hírért. Meglepetésére Jeffords és Taza nem vonakodott. Taza, akárcsak apja, Cochise, meg akarta őrizni a békét. És ha a béke attól függ, hogy a csirikahuák elhagyják hazájukat és a White Mountains rezervátumra költöznek, ám legyen. A csirikahuáknak azonban csak az egyik fele vonult át a rezervátumra. Amikor pedig a hadsereget is bevetették az engedetlenek áttelepítésére, legtöbbjük Mexikóba szökött. Vezetőik között volt egy negyvenhat éves bedonkohe-apacs, aki fiatal korában Mangas Colorado szövetségese, később Cochise fegyvertársa volt, és immár csirikahuának tartotta magát. Gojatlének hívták az indiánok, Geronimónak a fehérék.

Bár a San Carlosba áttelepült csirikahuák nem tápláltak olyan baráti érzelmeket Clum iránt, mint a többi apacs csoportok egyike-másika, bajt sem kevertek végül. Amikor Clum 1876 nyár utóján az Indián Ügyek Hivatalától engedélyt kapott, hogy huszonkét apaccsal keletre utazzon, meghívta Tazát is, hogy tartson vele. Szerencsétlen véletlen folytán Taza a csoport washingtoni tartózkodása idején tüdőgyulladást kapott, meghalt, és a Kongresszus temetőjében helyezték örök nyugalomra. Amikor azonban Clum San Carlosba visszatért, vége lett a nyugalomnak. Naiche, Taza egyik öccse, szemrehányással fogadta: „Elvitted a fivéremet – mondta Naiche. – Taza erős volt és egészséges, most pedig visszajössz nélküle, és azt mondd, halott. Nem tudom. Talán nem vigyáztál rá kellőképpen és a sápadt arcok gonosz szellemei ölték meg. Nagyon fáj a szívem.”

Clum igyekezett megnyugtani Naichét. Kérte Eskiminzint, mesélje el Taza halálának és temetésének körülményeit, a csirikahuák azonban továbbra is gyanakodtak. Mivel Taglito-Jeffords tanácsai

ra többé nem számíthattak, nem tudták, mennyire bízhatnak John Clum vagy más fehérek szavában.

1876–1877 telén mexikói rokonaik titokban ellátogattak a rezervátumra, és elmesélték, mi történik a határon túl. Így tudták meg, hogy Geronimo és csoportja egyre-másra vezeti a portyákat régi ellenségeik, a mexikóiak ellen, s ilyenkor sok marhájukat, lovukat elhajtja. Geronimo az elkötött állatokat tavasszal Új-Mexikóba hozta, majd a fehér farmerekkel fegyverre, kalapokra, csizmákra és — sok whiskyre cserélte. Ezek a csirikahuák az ojocalientei kormányhivatal közelében húzódtak meg valami rejtkehelyen, s ott éltek velük Victorio főnök vezette rokonaik, a mimbrék is.

1877 márciusában John Clum azt a megbízatást kapta Washingtonból, hogy menjen apacs rendfenntartóival Ojocalientébe, és vigye San Carlosba az ott tartózkodó indiánokat, továbbá tartóztassa le Geronimót és a környéken található többi engedetlen csirikahuát.

Geronimo később így számolt be az esetről: „San Carlosból két felderítő század indult el. Megérkezvén felszólítottak engem és Victoriót, menjünk a városba. A követek nem közölték, mit akarnak tőlünk, de barátságosnak látszottak, ezért azt gondoltuk, tanácsot akarnak velünk ülni. Elmentünk hát a tisztekhez, hadd tárgyalhasanak velünk. Amint a városba érkeztünk, nyomban katonák vettek körül, lefegyvereztek és a főhadiszállásra vittek minket, ahol hadbíróság elé kerültünk. Feltettek pár kérdést, majd szabadon engedték Victoriót. Engem a felderítők a tömlöche hurcoltak és vásra vertek. Megkérdeztem őket, miért teszik ezt velem, mire azt felelték, azért, amiért elhagytam Apache Passt. Nem hiszem,³ hogy valaha is parancsoltak volna nekem az Apache Pass-i katonák⁴ vagy engedélyt kellett volna kérnem tőlük, ha el akartam⁵ menni⁶ valahova . . . Négy hónapig⁷ sínylődtem rabságban. Közben átszállítottak San Carlosba. Akkor, azt hiszem, lezajlott⁸ második perem is, amelyen már nem voltam jelen, mindenestre elengedtek.”

Bár Victoriót nem tartóztatták le, a legtöbb Warm Springs-i apaccsal együtt San Carlosba vitték. Mindez 1877 tavaszán történt. Clum igyekezett megnyerni Victorio bizalmát, nagyobb hatalmat biztosítva neki, mint amivel Ojocalientében rendelkezett. Néhány hétig úgy látszott, az apacsok a White Mountain rezervátum békéjét

továbbra is megőrzik, ekkor azonban egy század katonaság érkezett a Gila River menti Thomas-erődbe. A hadsereg közlése szerint óvintézkedésről volt szó, mert San Carlosban „összpontosul a territórium csaknem minden rebellis indiánja.”

Clum dühöngött. Táviratban kért engedélyt az Indián Ügyek Hivatala vezetőjétől, hogy a katonák helyét apacs rendfenntartók újabb századával tölthesse be, a hadsereg pedig vonuljon ki. A washingtoni újságok értesültek Clum merész követeléséről; cikkeik kihívták a Hadügyminisztérium haragját. Az arizonai és az új-mexikói hadseregszállítók attól tartottak, hogy a katonaság tömeges kivonása komoly anyagi veszteséget jelenthet számukra, kíméletlen támadást indítottak tehát a huszonhat éves „beképzelt és arcátlan” jövevény ellen, aki azt hiszi, egymaga megoldhatja mindazt, ami az apacs háborúk kezdete óta sok ezer katonának sem sikerült.

A hadsereg San Carlosban maradt, John Clum pedig lemondott. Clum rokonszenvezett az apacsokkal, de sohasem tanult meg az ő észjárásuk szerint gondolkodni, sohasem vált maga is apaccsá, mint Tom Jeffords. Így nem is értette meg az utolsó leheletig ellenálló főnököket. Nem látta meg bennük a hősokeket, akik inkább meghalnak, semhogy elveszítsék, ami az övék. John Clum szemében Geronimo, Victorio, Nana, Loco, Naiche és a többi harcos bandita volt, tolvaj, gyilkos és iszákos alak, mind túlságosan maradi ahhoz, hogy a fehérék életmódját átvehesse. Így azután John Clum elbúcsúzott San Carlostól és az apacsoktól. Az arizonai Tombstone-ba ment, és *Epitaph* címmel harcias újságot alapított.

1877 nyarán San Carlosban általános lett a zűrzavar. Bár az indiánok száma sok százal megszaporodott, az ellátmány csak lassan, akadozva érkezett. Sokat rontott a helyzeten az is, hogy az új kormányképviselő nem a különféle táborokban osztotta szét az ellátmányt, hanem azt kívánta, jöjjön minden csoport a hivatal főépületéhez. Egyes indiánok számára ez húsz mérföldes „sétát” jelentett, és ha az öregek, a gyerekek nem bírták erővel a vándorlást, nem kaptak ennivalót sem. Tetézte a dolgot, hogy az aranyásók nem voltak hajlandók eltávozni a rezervátum északnyugati feléből. Recsegett-ropogott, összeomlással fenyegetett a Clum által kidolgozott

szisztéma, melynek értelmében az indiánok maguk biztosíthatták a rendet és a nyugalmat.

Szeptember 2-án éjjel Victorio és a Warm Springs-iek csoportja elhagyta rezervátumát, és visszaköltözött Ojocalientébe. Apacs rendőrök vették űzőbe őket, elkobozva lovaik és öszvéreik java részét (a rezervátum karámjából kötötték el az állatokat), a menekülőket azonban futni hagyták. Victorio farmerekkel és katonákkal hadakozva érte el végül Ojocalientét.

Egy évig maradhatott ott, a Wingate-erőd katonáinak felügyelete alatt. 1878 végén parancs érkezett: toloncolják vissza csoportjával együtt San Carlosba.

Victorio könyörgött a tiszteknek, hagyják őket, hadd éljenek azon a földön, ahol születtek, hamarosan látnia kellett azonban, hogy lehetetlent kíván. Ekkor így kiáltott: „Asszonyainkat, gyermekeinket kocsira rakhatjátok, de törzsem férfait soha!”

Victorio és mintegy nyolcvan harcosa a Mimbres-hegységbe menekült, ott vészelték át családjuktól elszakítva a keserves telet. 1879 februárjában Victorio és néhány embere megjelent az ojocalientei kormányhivatalban. Felajánlotta, megadják magukat, ha a hatóságok visszatelepítik családjukat San Carlosból. A hadsereg döntése hetekig késett, végül megszületett a kompromisszum. A Warm Springs-i apacsok letelepedhetnek Új-Mexikóban, de a meszkalerókkal kell együtt élniük Tularosa mellett. Victorio beleegyezett; így emberei két éven belül harmadszor kezdhettek új életet.

1879 nyarán Victorio ellen felújítottak egy – lólopás és gyilkosság miatti – régi vádat, és igazságügyi tisztviselők jelentek meg le tartóztatására a rezervátumon. Victoriónak sikerült elmenekülnie, megfogadta azonban, hogy soha többé nem települ rezervátumra, nem szolgáltatja ki magát a fehérek kénye-kedvének. Szentül hitte: ő is, a többi apacs is elveszett, ha nem védekezik fegyveresen, ahogyan mindig is hadakoztak a Mexikót meghódító spanyolok ellen.

Victorio támaszpontot létesített Mexikóban, majd gerillahadsereget szervezett, hogy „örök háborút” vívjon az Egyesült Államok ellen. 1879 végéig kétszáz meszkaleró és csirikahua harcost gyűjtött maga köré. Hogy lovuk és ennivalójuk legyen, mexikói *haciendá*kat támadtak meg, bátran be-betörtek Új-Mexikóba és Texasba,

telepeseket öltek, rajtaütöttek az őket üldöző lovas különítményeken, majd újra a határ túloldalán kerestek menedéket.

Minél jobban elhúzódott a harc, annál hevesebb lett Victorio szívében is a gyűlölet. Könyörtelenül gyilkolt, áldozatait megkínozta, megcsonkította. Néhány híve is örültnek hitte végül és elhagyta. Fejére háromezer dolláros vérdíjat tűztek ki a hatóságok. Az amerikai és a mexikói hadsereg nem tehetett mást, közös akciót indított ártalmatlanná tételére. 1880. október 14-én mexikói katonák a Chihuahua és El Paso közötti Tres Castillos dombvidéken bekerítették Victorio csoportját; hetvennyolc apacsot megöltek, köztük Victoriót is, hatvannyolc asszony és gyerek fogságba esett, s mintegy harminc harcos elmenekült.

A menekültek között volt egy hetven télnél is többet látott mimbres harcos: Nana. Amióta az eszét tudta, spanyol és angol ajkú fehérek ellen harcolt. Biztosra vette most is, hogy az egyetlen járható út a további ellenállás. Elhatározta, új gerillahadsereget szervez. Harcosokat legkönnyebben a rezervátumokon toborozhatott, ahol fiatal férfiak százai éltek tétlenül, összezárva. 1881 nyarán a sebhelyekkel borított, töpörödött kis apacs maroknyi kíséretével átkelt a Rio Grandén. Alig egy hónap alatt nyolc ütközetet vívott, kétszáz lovat zsákmányolt, majd ezer lovas katona elől visszahúzódott Mexikóba. Nana nem hajtott végre rajtaütéseket a White Mountains vidékén, az ott élő apacsok mégis értesültek vakmerő vállalkozásairól, ezért a hadsereg kénytelen volt több száz katonát küldeni a rezervátum nyugalmának megóvására.

Szeptemberben a San Carlos-i csirikahuákat igencsak felzaklatta a lovas katonák felbukkanása táboruk körül. Kósza hírek jártak: a hadsereg letartóztatja azokat az apacs főnököket, akik valaha is ellenséges magatartást tanúsítottak az Egyesült Államokkal szemben. Éppen ezért Geronimo, Juh, Naiche és még vagy hetven csirikahua egy éjszaka titokban elhagyta a rezervátumot, és Mexikóba, a régi Sierra Madre hegység búvóhelyeire húzódott.

Hat hónappal később (1882 áprilisában) a csirikahuák fegyveresen tértek vissza a White Mountainhez. Elhatározták, megszabadítják népüket és mindazokat az apacsokat, akik hajlandók velük tartani Mexikóba. Vakmerő dologra vállalkoztak. Loco főnök tábo-

rába lovagoltak, és rávették a csirikahuák zömét, valamint a Warm Springs-i apacsokat, hogy tartsanak velük.

Hat lovasszázad indult a szövekvények után. Az egység parancsnoka George A. Forsyth ezredes volt, aki túlélte „Az-Ütközetet-Ahol-Sasorr-Elveszett”. A Horse Shoe kanyonnál Forsyth utolérte a menekülő apacsokat, az indiánok azonban ragyogó utóvédharcral feltartóztatták a fehéreket; társaik zöme ezalatt elérte Mexikót. Ott azonban váratlanul utolérte őket a végzet. Egy mexikói gyalogezredbe ütköztek; a katonák a menetoszlop előtt haladó asszonyok és gyerekek java részét lemészárolták.

Néhány főnök – Loco, Naiche, Chato és Geronimo – megmenekült. Kimerülten, kétségbeesetten csatlakoztak az öreg Nanához és gerilláihoz. Számukra már csak egy dolog létezett: harc a pusztá életért.

A White Mountains rezervátumon lezajlott lázadások eredményeképpen egyre több katona jelent meg a környéken. Ott nyüzsgöttek mindenütt – tele volt velük a Thomas-, az Apache- és a Bowie-erőd –, és ahogy a katonák száma nőtt, úgy fokozódott a rezervátumon élő apacsok nyugtalansága is. Egyre többen szöktek Mexikóba; szaporodtak a *ranch*-ek elleni támadások.

A hadseregnek rendet kellett teremtenie, ezért George Crook tábornokot vezényelték a helyszínre. Crook azonban nem az az ember volt már, aki régen. Amióta Arizonából északra vonult, hogy a sziúk és csejennek ellen harcoljon, alaposan megváltozott. Tapasztalatai meggyőzték arról, hogy az indiánok is emberi lények, bár a fehér tisztek zöme egyelőre nem osztotta ezt a nézetet.

1882. szeptember 4-én Crook Whipple Barracksnél átvette az arizonai katonai körzet főparancsnokságát, és azonnal a White Mountains rezervátumra sietett. San Carlosban és az Apache-erődben tárgyalt az apacsokkal, majd kiválasztott néhány indiánt, akikkel négy szemközt beszélgetett. „Azonnal megállapítottam, hogy valamennyi apacs bizalmatlan irántunk – jelentette. – Nem volt könnyű szóra bírnom őket, de amikor a bizalmatlanság eloszlott, nyíltan beszéltek. Elmondták . . . hogy nem bíznak immár senkiben, mert nem tudják, kinek higgyenek. Felelőtlen elemek állandóan azt

hajtogatták nekik, hogy lefegyverzik őket, majd a katonák rájuk támadnak rezervátumuk területén, végül valamennyiüket kitoloncolják; így arra a meggyőződésre jutottak, hogy férfiasabb dolog harcban elesni, mint így pusztulni el siralmasan.” Crook úgy vélte, az apacsok „teljes joggal panaszkodnak, éppen ezért bámulatra méltó az a türelem, ahogyan a béke megőrzésére törekedtek eddig”.

A tábornok már a vizsgálat kezdetén kiderítette, „hogy hitvány kormány megbízottak és más lelkiismeretlen fehérek megfosztották az indiánokat az élelmiszerek és egyéb szükségleti cikkek nagy részétől, amit a kormány rendelkezésükre bocsátott”, és bőséges bizonyítékot talált arra, hogy a fehérek az apacsokat erőszakos cselekményekre ingerelték. Céljuk az volt, hogy emiatt elűzhessék őket a rezervátumról, a föld pedig a fehérek birtokába kerüljön.

Crook elrendelte, hogy a jogtalanul ott tartózkodó fehér telepeseknek és aranyásóknak azonnal el kell hagyniuk a rezervátumot, majd felszólította az Indián Ügyek Hivatalát, támogassa hathatósan reformjai végrehajtását. Az indián csoportokat nem szabad arra kényszeríteni, hogy mindenképpen San Carlos vagy az Apache-erőd közelében éljenek, jogot kell adni nekik a rezervátum más részein való letelepedéshez. A szénaszállítást nem fehér közvetítőkkal, hanem magukkal az apacsokkal kell bonyolítani, a hadseregnek pedig fel kell vásárolnia az indiánok felesleges kukoricáját és zöldféléit, készpénzben fizetve az áruért. Az indiánoknak legyen önálló közigazgatásuk, szervezzék újjá az apacs rendfenntartó erőket és alakuljon meg újra a John Clum idejében sikerrel tevékenykedett törvényszék. Crook megígérte az indiánoknak, hogy rezervátumukra a katonák be sem teszik majd a lábukat, amennyiben ők maguk képesek a rend fenntartására.

Kezdetben az apacsok bizalmatlanok voltak. Arra gondoltak, milyen brutális kegyetlenséggel üldözte „Szürke Farkas” annak idején Cochise-t és a csirikahuákat, hamarosan látniuk kellett azonban, hogy most jó szándék vezérli. Egyszeriben lett elég élelmiszer, a kormány megbízottak és kereskedők nem csapták be őket, nem gúnyolták, nem provokálták harcosaikat a katonák, „Szürke Farkas” pedig az állatállomány növelésére, jobb kukorica- és bab-

termő földek keresésére buzdított minden indiánt. Szabadok voltak, amennyiben a rezervátum területén maradtak.

De az apacsok nem felejtették el Mexikóban élő, valóban szabad rokonaikat. Egyre-másra látogattak el fiatal embereik délre, és hazatérve elmondták, milyen szép és jó világ van ott.

Crooknak is sok gondot okoztak a mexikói csirikahuák és a Warm Springs-i apacsok. Tudta, hamarosan megkezdődnek a rajtaütések a határ túloldaláról, s tennie kellett valamit, hogy megakadályozza a dolgot. Az Egyesült Államok kormánya nem sokkal korábban kötött egyezményt Mexikóval, ennek értelmében mindkét hadsereg különítményei a határon túl is üldözhatték az „ellenséges érületű” apacsokat. Crook arra gondolt, él a szerződés adta lehetőségekkel, s ezáltal elkerüli, hogy Arizona és Új-Mexikó lakossága újabb háborúra kényszerítse őt.

„Gyakran előfordul – mondta Crook –, hogy a határvidék újságjai . . . túlzó, hamis híreszteléseket közölnek az indiánokról. Ezeket az »értesüléseket« azután az ország más részeiben is átveszik a nagy tekintélyű és széles körben olvasott lapok, amíg maguk az indiánok ritkán találnak meghallgatásra. Így a közvélemény hamis képet alkot a dolgok állásáról. Ha azután villongásokra kerül sor, a közfigyelem az indiánokra terelődik, és csak az ő bűneiket, kegyetlenkedéseiket ítéli el mindenki, azok a személyek viszont, akik az eseményeket kiprovokálták, büntetlenül megússzák, sőt, ők kiabálnak »tolvaj«-t a lehangosabban. Mindezt az indiánok tudják a legjobban, saját bőrükön tapasztalják. Érthető tehát, ha igazságtalannak találják a kormányt, amely csak őket bünteti, a fehéreknek azonban megengedi, hogy tetszés szerint fosztogassák őket.”

Crook visszariadt az újabb gerillaháború pusztá gondolatától is. Tudta, a hegyes vidéken lehetetlen a végső győzelmet kicsikarni. „Olyan sok fontos érdek forog kockán – mondotta –, hogy ennek tudatában nem vállalhatjuk a harcot.” Nem titkolta: „Egész nemzetünk hibás a dolgok jelenlegi állása miatt, ezért meg kell győznünk az indiánokat, hogy a jövőben igazságos bánásmódra számíthatnak, és nem kell félniük a fehérek rajtaütéseitől.”

Crook azt hitte, meggyőzheti Geronimót és a többi gerillavezért jó szándékáról, éppen ezért nem harcolni, hanem tárgyalni akart

velük. A megbeszélések legalkalmasabb színhelyének a tábornok az apacs gerillák egyik mexikói sásfészkrét tartotta, ott ugyanis nem kellett félni a jövedelmező indián háború felelőtlen demagógjainak befolyásától.

Crook tehát várta az alkalmat, hogy az apacsok rajtaütést hajtsanak végre valahol, s ő átléphesse a határt. Eközben összeállította különítményét; ötven gondosan kiválasztott katona és civil tolmács, valamint kétszáz fiatal apacs állt indulásra készen. 1883 januárjában Crook a különítmény egy részét áthelyezte a Southern Pacific Railroad új szakaszához, amely mintegy ötven mérföldnyire a határtól szelte át Arizonát. Március 21-én három apacs alfőnök – Chato, Chihuahua és Bonito – az arizonai Tombstone közelében megtámadott egy aranyásó táborát. Amikor Crook értesült a dologról, azonnal megtette a mexikói expedíció utolsó előkészületeit. Így is hetekbe telt, amíg felderítői megtalálták a csirikahuák fő táborát a mexikói Sierra Madréban.

A Sötétzöld Levelek Holdjában (májusban) Geronimo ranch-eket támadott meg, hogy állatokat zsákmányoljon. A mexikói katonák üldözőbe vették, Geronimo azonban csapdát állított, súlyos veszteségeket okozott üldözőinek, majd elmenekült. Amikor az apacsok visszaértek sásfészkükhöz, az örként hátrahagyott harcosok egyike azzal a hírral fogadta őket, hogy „Szürke Farkas” Crook elfoglalta a táborát, és az összes asszonyt meg gyereket foglyul ejtette.

Jason Betzinez, Geronimo egyik unokafivére, aki az apacsok csoportját elkísérte, elmesélte később, hogy Geronimo két idősebb harcosának parancsot adott, menjenek le fehér zászlóval a hegyről és tudják meg, mit akar „Szürke Farkas”. „Két emberünk – folytatta Betzinez – nem jött vissza Geronimóhoz, hanem megállt a hegyoldalon félúton; onnan kiabáltak fel nekünk, hogy menjünk le valamennyien . . . Harcosaink leereszkedtek a lejtőn, és Crook tábornok sátrához mentek, ahol hosszú tárgyalás után valamennyien megadtuk magunkat a tábornoknak.”

Geronimo tulajdonképpen csak három hosszú tárgyalás után fogadta el Crook javaslatát. Az apacs főnök kijelentette: ő mindig békét akart, de San Carlosban a rosszakaratú fehérek gonoszul bántak velük. „Szürke Farkas” ekkor megígérte, gondja lesz rá, hogy

jó bánásmódban részesüljenek, ha nyomban visszatérnek, bele kell egyezniük azonban, hogy ezentúl földművelésből és állattenyésztésből élnek. „Nem veszem el fegyvereiteket, mert nem félek tőletek” – tette hozzá Crook.

Geronimónak tetszett Crook nyers, őszinte modora. Amikor azonban a tábornok kijelentette, hogy különítményével egy-két napon belül vissza kell térnie Arizonába, a főnök elhatározta, próbára teszi, hadd derüljön ki, csakugyan bízik-e benne. Az apacs vezér közölte: több hónapba is beletelhet, amíg embereit összeszedi. „Itt maradok – mondta –, amíg valamennyi csirikahua egybe nem gyűlt.” Chato is vele marad segítőül. Később majd valamennyi emberükkel San Carlosba vonulnak.

Geronimo nagy meglepetésére Crook elfogadta ezt a javaslatot. Május 30-án a különítmény elindult vissza északnak. Velük tartott 251 asszony és gyerek, valamint 123 harcos, köztük Loco, Mangas (Mangas Colorado fia), Chihuahua, Bonito és az öreg Nana – Geronimo és Chato kivételével valamennyi harci főnök.

Nyolc hónap telt el, s akkor Geronimo és Chato, ígéretükhöz híven, 1884 februárjában átlépték a határt. San Carlosba kísérték őket. „Sajnálatos módon Geronimo elkövette azt a hibát, hogy egy marhacsordát is magával vitt – számolt be a dologról Jason Betzinez. – Ő maga azt hitte, minden a legnagyobb rendben van így, csak emberei hússzükségletét biztosítja. A hatóságok azonban más-képp vélekedtek, és elkobozták a főnök marháit.” „Szürke Farkas” értékesítette az állatokat, majd az értük kapott 1762 dollárt és 50 centet átutalta a mexikói kormánynak azzal a kéréssel, osszák szét a károsultak között.

Crook tábornok egy évig azzal dicsekedhetett, hogy Arizona és Új-Mexikó indiánjai nem követtek el „erőszakos cselekményeket, rablásokat”. Geronimo és Chato szinte versengett egymással *ranchó*-ik fejlesztésében, Crooknak pedig gondja volt rá, hogy a kormányhivatal megbízottja elegendő élelmiszert osszon ki. A rezervátumon és az erődön kívül azonban mindenütt sok bírálat érte: túlságosan jól bántik az apacsokkal. Az újságok, amelyeket azzal vádolt, hogy „túlzó, hamis híreszteléseket keltenek az indiánokkal kap-

csolatosan”, most ellene fordultak. Akadtak ellenfelei, akik egyenesen azt állították, Crook Mexikóban kapitulált Geronimo előtt, és életéért cserébe bizonyos engedményeket tett az apacs főnökek. Geronimót szörnyetegként állították be, rémtörténetek egész sorát koholták róla, azt követelvén az „éber polgároktól”, lincseljék meg, ha kell. Mickey Free, a csirikahuák hivatalos tolmácsa, lefordította Geronimónak ezeket az újságcikkeket. „Ha valaki arra törekszik, hogy helyesen cselekedjék — hangzott Geronimo válasza —, az újságoknak igazán nem lenne szabad ilyesmiket írkalniuk.”

1885 tavaszán (a Kukoricavetés Holdjában) egyre nőtt a csirikahuák nyugtalansága. A férfiaknak nem sok dolguk maradt; jártak a kormányhivatalhoz fejadagért, játszottak, civakodtak, itták a tiswin sört. A rezervátumon tilos volt a tiswin, de a csirikahuáknak elég kukoricájuk volt a sörfőzéshez, és az ivás a régi időkből megmaradt mulatságuknak számított.

Május 17-én este Geronimo, Mangas, Chihuahua és az öreg Nana alaposan felöntött a garatra, és amúgy tiswin-gőzben elhatározta, Mexikóba menekül. Chatót is felszólították, tartson velük, ő azonban józanul elutasította az ajánlatot. Sőt, indulás előtt úgy összekaptak Geronimóval, hogy csaknem verekedés lett a dologból. A csoport végül kilencvenkét asszonnyal és gyerekekkel, nyolc fiatal fiúval és harmincnégy férfival indult útnak. Amikor San Carlost elhagyták, Geronimo elvágta a távíróvezeték drótjait.

A fehérek csakúgy, mint az apacsok, a legkülönbébb okokkal magyarázták ezt a hirtelen fordulatot, váratlanul jött mindenesetre, mert a rezervátumon látszólag minden a legnagyobb rendben volt. Némelyek az alkohol bűnének tartották az esetet, mások úgy vélték, a csirikahuákról terjesztett rémtörténetek félelemmel töltötték el az indiánokat, akik ily módon nem akarták bevárni a letartóztatást. „Egyszer már vasra verték őket, amikor a csoportot San Carlosba hozták — mondta Jason Betzinez —, és a főnökök eltökélték, még egyszer nem tűrik el ezt a bánásmódot.”

Geronimo így számolt be később a szökésről: „Nem sokkal azelőtt, hogy otthagytuk volna a rezervátumot, beszéltem egy Vediszke nevű indiánnal. Azt mondta: »Le fognak tartóztatni titeket«, én azonban nem hallgattam rá, mert tudtam, nem tettem semmi

rosszat. Aztán Huera, Mangas felesége mondta, hogy engem és Mangast hamarosan letartóztatnak és bezárnak, végül Chato és Mickey Free jött a hírrel, hogy az amerikaiak lecsuknak és felkötnek. Ezért mentem el.”

Geronimónak és csoportjának menekülése Arizonán át a legvadabb rémhírek forrása lett. Az újságokban ökölnyi főcímek harsogtak: ELSZABADULTAK AZ APACSOK! A hadseregszállítókából álló „Tucson Ring” jövedelmező katonai akciót szimatolt, és azonnal felszólította Crook tábornokot, tegyen lépéseket, hogy a békés polgárokat a vérszomjas apacsoktól megvédelmezzék. Geronimo eközben kétségbeesetten igyekezett elkerülni minden összecsapást a fehérekkel. Azt akarta csupán, hogy embereivel minél hamarabb túl legyen a határon, és bevehessék magukat a Sierra Madre hegyei közé, régi búvóhelyükre. Két napon és két éjszakán át lovagoltak pihenés nélkül a csirikahuák. Útközben Chihuahua úgy határozott, mégsem megy Mexikóba, csoportjával elkanyarodott, hogy visszatérjen a rezervátumra. A katonák utolérték, harcra kényszerítették, sőt szükséghelyzetében fosztogatnia kellett, mielőtt kedve ellenére Mexikóba menekült. Az újságok ezt is mind Geronimo számlájára írták, hiszen Chihuahuát alig ismerték az arizonai polgárok.

Crook mindent megtett, hogy elkerülje a nagyszabású katonai beavatkozást, amelyet a „Tucson Ring” és washingtoni barátai követeltek. Tudta, a háromtucatnyi apacs harcossal csak személyes tárgyalások útján boldogulhat. A csirikahuákat azonban nem találta volna meg apacs felderítői nélkül, éppen ezért hálás volt, hogy Chato és Cochise kisebbik fia, Alchise, önként jelentkezett, előkerítik Geronimót.

Beköszöntött az ősz. Crook utasítást kapott Washingtonból, ölje meg vagy kényszerítse feltétel nélküli megadásra a szökevényeket. Tehát újra át kellett mennie Mexikóba.

Eközben a csirikahuák felfedezték, hogy a Sierra Madrénban már várják őket a mexikói hadsereg egységei. Két tűz közé kerültek. A mexikóiak meg akarták ölni, az amerikai katonák foglyul akarták ejteni őket. Végül Geronimo és a többi főnök úgy határozott, hallgat Chato és Alchise szavára.

1886. március 25-én a határtól néhány mérföldnyire levő Cañon

de los Embudosnál találkozott Crook és néhány „ellenséges érzületű” apacs főnök. Háromnapi tárgyalás után a csirikahuák kijelentették: megadják magukat. Crook közölte velük, ez csak feltétel nélküli kapituláció lehet, és amikor az indiánok megkérdezték, mit jelent a „feltétel nélkül”, a tábornok azt felelte nyíltan: valószínűleg fogságba vetik és messze keletre toloncolják őket, esetleg Floridába. A csirikahuák válasza úgy hangzott: nem adják meg magukat, ha „Szürke Farkas” nem tesz ígéretet, hogy kétévi fogság után visszaengedik őket rezervátumukra. Crook abban reménykedett, meggyőzheti Washingtonot, hogy ez a kapituláció is jobb a semminél, ezért beleegyezett.

„A kezedbe adtam magam – mondta Geronimo. – Tegyél velem, amit akarsz. Mit mondhatok? Egykor szabadon kóboroltam, mint a szél. Most megadom magam, ez a vég.”

Alchise a tárgyalások végeztével Crookhoz fordult, s kérte, legyen irgalommal csirikahua testvérei iránt. „Jó barátaid most ők, és boldog vagyok, hogy megadták magukat, hiszen egy család vagyok velük. Olyan ez, mintha megölsz egy őzet. Minden testrész összetartozik, így vagyunk mi, csirikahuák is . . . Szeretnénk emelt fővel járni végre az utcán és az amerikaiak vizét inni . . . ne keljen hegyek között rejtőzködnünk többé. Hadd éljünk gond és félelem nélkül. Boldog vagyok, hogy a csirikahuák megadták magukat, én pedig szót emelhettem értük . . . Sohasem csaptalak be, és te sem csaptál be engem; ha tehát azt mondom neked, ezek a csirikahuák csak arra törekszenek, hogy helyesen cselekedjenek és békén éljenek, igazat szólok. Ha nem így lesz, hazudtam, és akkor nem kell hinned többé a szavamban. Minden rendben van, menj előre a Bowie-erődbe, és vidd magaddal a zsebedben mindazt, ami itt ma elhangzott.”

Crook biztosra vette, hogy a csirikahuák – felderítői kíséretében – követik majd, ezért hát hazasietett, és megtáviratozta Washingtonba a Hadügyminisztériumnak, milyen egyezményt kötött az apacsokkal. Rémületére a következő válasz érkezett: „Nem egyezhünk bele az »ellenséges érzületű« indiánok azon feltétellel történő kapitulációjába, hogy kétévi fogság után rezervátumukra visszatelepítendőek.” „Szürke Farkas” megint olyasmit ígért hát, amit nem

tudott betartani. Másnap újabb csapás következett. Crook megtudta, hogy Geronimo és Naiche a Bowie-erődötől néhány mérföldnyire délre megszökött, és a mexikói határ felé menekül. A „Tucson Ring” egyik kereskedője leitatta őket whiskyvel, és elhitette velük, hogy Arizona fehér polgárai bizonyára felkötik mindkettőjüket, ha visszatérnek. Jason Betzinez beszámolója szerint a részeg Naiche elsütötte fegyverét; a levegőbe lőtt. „Geronimo azt hitte, emberei összetűztek a katonákkal. Naichével együtt elvágtatott, harminc emberüket is magukkal vitték.” Geronimo így adta elő a történetet: „Árulástól féltam, és amikor gyanúm elhatalmasodott rajtam, visszafordultam.” Naiche pedig azt mondta Crooknak: „Attól tartottam, olyan helyre visznek majd, ahová semmi kedvem menni. Úgy gondoltam, mindenkinek meg kell halnia, akit odahurcolnak. Mondom, elhitettem ezt magammal. . . Aztán megtárgyaltuk helyzetünket Geronimóval. Részegek voltunk; rengeteg whisky volt ott, és nagyon csúszott a torkunkon.”

Geronimo szökése következtében a Hadügyminisztérium súlyos feddésben részesítette Crookot. Hanyagsággal vádolták, szemére vetve az indiánokkal szemben tanúsított engedékeny magatartását; különös súllyal esett most már a latba az apacsok kapitulációs feltételeinek elfogadása, amire pedig semmiféle felhatalmazása nem volt. A tábornok azonnal lemondott. Helyét „Medvebundás” Nelson Miles dandártábornok foglalta el, aki csupán saját előléptetésével törődött.

1886. április 12-én vette át „Medvebundás” a parancsnokságot. A Hadügyminisztérium legteljesebb jóváhagyásával azonnal ötezer katonát vetett be (a hadsereg harci erőinek mintegy harmadát). Rendelkezésre álltak továbbá az apacs felderítők és a háromezer embert számláló polgári milícia egységei. „Repülő” lovasszázadot alakított, és az Arizona és Új-Mexikó közötti hírközlés érdekében költséges tükörtávíró-rendszert vezetett be. Az „ellenség” pedig, amelyen e hatalmas hadigépezetnek győzedelmeskednie kellett volna, nem volt több Geronimo huszonnégy harcosánál, akiket 1886 nyarán egyébként néhány ezer mexikói katona is állandóan zaklatott.

„Nagy Orr Kapitány” (Charles Gatewood hadnagy) és két apacs felderítő, Martine és Kajita végül a Sierra Madre egyik kanyonjá-

ban találta meg Geronimót és Naichét. Geronimo a földre fektette puskáját, kezét nyújtott „Nagy Orr Kapitány”-nak, és nyugodt hangon megkérdezte, hogy van. Majd az egyesült államokbeli állapotok iránt érdeklődött, a csirikahuák sorsát tudakolta. Gatewood közölte vele, hogy azokat a csirikahuákat, akik megadták magukat, Floridába vitték. Ha Geronimo kapitulál Miles tábornok előtt, valószínűleg rá is ugyanez a sors vár.

Geronimo mindent tudni akart „Medvebundás” Milesről. Nyerse-e a hangja vagy szépen cseng a fülnek? Ő maga kegyetlen-e vagy jószívű? Ha beszél valakivel, a szemébe néz-e vagy csak maga elé mered a földre? És betartja-e, amit ígér? Majd így szólt Gatewoodhoz: „Tanácsodat kérjük. Érezd úgy, mintha nem lennél fehér ember, hanem közölünk való. Gondold végig mindazt, amit ma itt hallottál, és adj tanácsot nekünk, apacsoknak, mit tegyünk ilyen körülmények között.”

„Én hinnék Miles tábornoknak és bíznék szavaiban” – hangzott a hadnagy válasza.

Így adta meg magát Geronimo – utoljára. A washingtoni Nagy Fehér Atya (Grover Cleveland) elhitte az újságok összes rémmeséjét, és azt javasolta, kössék fel Geronimót. Akadtak azonban, akik jobban tudták, mi az igazság, és végül az ő akaratuk érvényesült. Geronimót és harcosait a floridai Marion-erődbe szállították. A főnök újra találkozott hát régi társaival, java részük azonban halálát váró, beteg roncsként tengődött már a meleg, nyirkos éghajlatú félszigeten. Száznál több apacs pusztult el tüdővészben. A kormány elvette tőlük és a pennsylvaniai Carlisle-ba küldte az összes gyereket indián iskolába; ötvenen haltak meg az iskolások közül.

Nemcsak az „ellenséges érzületű” indiánok kerültek Floridába, hanem sok békés társuk is, köztük Crook felderítői. Martine és Kajita nem kapta meg a tíz pónit, megígért jutalmát Gatewood hadnagy nyomra vezetéséért, kaptak helyette floridai börtönt. Chatót, aki megpróbálta jobb belátásra bírni a rezervátumról szökni készülő Geronimót, majd Crooknak segített a főnök előkerítésében, váratlanul elvitték *ranch*-éről, és Floridába toloncolták. Elvesztette földjét, állatait; két gyermekét Carlisle-ba küldték, s ott halt meg mind-

kettő. A csirikahuákat a fehérek halálra ítélték; túlságosan elszántan harcoltak a szabadságukért.

De nem voltak ebben sem egyedül. A hatóságok letartóztatták az aravaipa Eskiminzint is, aki időközben önálló, jómódú gazdálkodóvá tollasodott. Az volt a vád ellene, hogy kapcsolatot tart fenn egy bizonyos Apacs Kölyök nevű banditával, így tehát őt is a csirikahuák után küldték Floridába, s vele a még életben levő negyven aravaipát. A száműzötteket később mind az alabamai Mount Vernon Barracksba telepítették át.

Ha nincs néhány fehér barátjuk, olyanok, mint George Crook, John Clum és Hugh Scott, az apacsok hamarosan egy szálig elpusztultak volna a Mobile River miazmás vidékén. Crookék azonban „Medvebúndás” Miles és a Hadügyminisztérium minden igyekezete ellenére elérték, hogy Eskiminzin és az aravaipák visszatérhettek San Carlosba. De Arizona polgárai Geronimo csirikahuáinak már nem engedték meg, hogy államuk területén letelepedjenek. Amikor a kajovák és a komancsok értesültek róla, mit ígért Hugh Scott hadnagy a csirikahuáknak, rezervátumuk egy részét azonnal régi apacs barátaik rendelkezésére bocsátották. 1894-ben Geronimo a csoport életben maradt tagjaival a Sill-erődhez költözött. Ott halt meg fogolyként 1909-ben; az apacsok temetőjében helyezték örök nyugalomra. A nyugalom azonban – egyelőre legalábbis – nem bizonyult öröknek, mert csontjait állítólag hamarosan kiásták, és valahova délnyugatra vitték. Talán a Mogollon-hegyvidék vagy a Chiricahua-hegyek vidékére, de az is meglehet, hogy a határon túlra, a mexikói Sierra Madréba. Ő volt az apacsok utolsó főnöke.

A BÖLÉNYEK JÖNNEK

Halljátok, mondta, amott a bölények jönnek,
Így szólt, messze túl a bölények jönnek,
Mennek, megállnak, jönnek,
Ott, messze túl, a bölények jönnek.

1887. február 4. – A Kongresszus létrehozza a vasúttársaságok ellenőrzésére az Interstate Commerce Commissiont (Államközi Kereskedelmi Bizottmány). Június 21. – Nagy-Britannia Viktória királynő uralkodásának aranyjubiläumát, vagyis 50. évfordulóját ünnepli. Július 2–4. – Az Unió és a konfederáció haderőinek veteránjai megbékélő gyűlést rendeznek a gettysburgi csatatéren.

1888. május 14. – Brazíliában eltörlik a rabszolgaságot. November 6. – Grover Clevelandet a lakosság nagyobb része támogatja az elnökválasztáson, mint Benjamin Harrisont, Harrison azonban megszerzi az elektori szavazatok többségét és elnök lesz.

1889. március 4. – Benjamin Harrison hivatalba lép. Március 23. – Harrison elnök Oklahomát (a korábbi indián territóriumot) megnyitja a fehér telepesek előtt. Március 31. – Elkészül a párizsi Eiffel-torony. Május 31. – Johnstown városát árvíz pusztítja el; 5000 halott. November 1–11. – Észak- és Dél-Dakota, Montana és Washington az Unió tagállama lesz.

1890. január 25. – Nellie Bly* megnyeri a „világ körüli hajóversenyt (72 nap, 6 óra és 11 perc). Július 1. – Az Egyesült Államok lakosainak száma 62 622 250. Július 3–10. – Idaho és Wyoming az Egyesült Államok 43. és 44. tagállama lesz.

* Elizabeth Cochrane Seaman amerikai újságíró, aki megdöntötte Verne regényhősnének nyolcvannapos rekordját. Írói neve volt a Nellie Bly. – *A szerk.*

Ha valaki elveszít valamit, visszamegy a helyszínre, jól körülnéz, és megtalálja, amit elveszített. Ezt teszik most az indiánok is, kérve titeket, adjátok meg nekik, amit a múltban ígértetek. Gondolom, ezért még nem kellene úgy bánni velünk, mint az állatokkal . . . ez az oka, hogy szívemben rossz érzések sarjadtak . . . Úgy érzem, földem rossz birtó föld lett, pedig szeretném, hogy újra jó birtó legyen, mert jó birtó föld volt régen; de azt is megkérdem olykor magamban, kinek köszönheti rossz hírét.

TATANKA JOTANKA (ÜLŐ BIKÁ)

Ez a mi földünk, és nekünk ez a legdrágább kincs a világon. Az emberek meggazdagodnak a kihalított földből, ezért hát nekünk, indiánoknak is fontos lenne, hogy megőrizzük a földünk.

FEHÉR MBNNYDÖRGÉS)

Minden indiánnak táncolnia kell mindenütt, állandóan csak táncolnia. Hamarosan, még a jövő tavaszon eljön a Nagy Szellem. Visszahozza összes vadjainkat mind egy szálra. Sok vad lesz majd mindenütt. És a halott indiánok is visszatérnek mind egy szálra, és élni fognak. Erősek lesznek, mint az ifjú férfiak, mert fiatalon térnek vissza. És a vak öreg indián megijfodik, és örül az életnek megint. Ha a Nagy Szellem visszatér, az indiánok mind felmennek a magas hegyek közé, messze a fehérektől. Akkor többé az indiánoknak a Fehér Ember nem árthat. És ha az indiánok fent lesznek a magasban, nagy vízőzön hullámozik végig a földön, és a fehérek mind belefúlhatnak, mind meghalhatnak. Akkor elvonul a víz, és mindenütt indiánok lesznek csupán, és rengeteg erdei vad. Akkor a varázslatos ember bírni viszi az indiánoknak, mit tegyenek. Táncoljanak tovább valamennyien, mert jó

idők közelegnek. Azok az indiánok, akik nem táncolnak, akik nem hisznek e szóban, összetöporódnak, alig egy láb magasak lesznek, és úgy is maradnak. És némelyükholt fává változik, és tűzben ég el.

VOVOKA, A PAJUTE MESSIÁS

A teton-sziúk az 1876–1877-es háború után megadták magukat, és elvesztették a Powder River vidékét, valamint a Fekete-dombokat. A kormány a sziú rezervátum nyugati határát hamarosan a 104. hosszúsági körről a 103-ra helyezte át. Így újabb ötven mérföldes darabot csippentett a Fekete-dombok mellé, s elvett az indiánoktól még egy értékes háromszöget a Cheyenne River két ága között. Miután a kormány a sziúkat 1877-ben elűzte Nebraskából, már csak egy üllő alakú terület maradt birtokukban a 103. hosszúsági kör és a Missouri River között – Dakota 35 000 négyzetmérföldnyi része, amelyet a határt kijelölő földmérők értéktelennek minősítettek.

Bizonyos kormánytisztviselők valamennyi tetonnak az indián terítóriumra való áttelepítését javasolták, mások a Missouri River mentén létesítettek volna kormányhivatalokat számukra. Amikor Vörös Felhő és Pöttyös Far erőteljesen tiltakozott az illetékeseknél, kompromisszum született. Vörös Felhő oglalait a Wazi Ahanhan rezervátum délnyugati csücskében, a Pine Ridge mellett telepítették le. Az oglalák különféle csoportjai ott létesítettek állandó táborhelyeket az északnak tartó folyók mellett – a Yellow Medicine-nél, a Porcupine Tailnél és a Wounded Knee-nél, ami Sebzett Térdet jelent. Pöttyös Far és a brulék a Pine Ridge-től keletre, a Little White River vidékére kerültek, kormányhivatali székhelyük Rosebud lett. A nyugati sziúk négy új kormányhivatalt kaptak (Lower Brulé, Crow Creek, Cheyenne River, Standing Rock). Ezek a kormányhivatalok csaknem egy évszázada ugyanott vannak, a 35 000 négyzetmérföldnyi sziú rezervátum azonban fokozatosan „elfogyott”.

A tetonok alig költöztek új falvaikba, amikor skandináv bevándorlók hada árasztotta el Kelet-Dakotát, és a nagy sziú rezervátum Missouri River menti határa felé nyomult. A Missouri menti Bis-

marcknál a nyugat felé vezető vasútvonal számára is kényszervégállomást jelentett a rezervátum. A Montanába és az északnyugati vidékekre igyekvő telepesek utakat követeltek a rezervátumon át. Az olcsó földre éhes ingatlanügynökök máris terveket szőttek a nagy sziú rezervátum felosztásáról, a telkek bevándorlóknak történő eladásáról és a busás haszonról.

Hajdanidőkben a sziúk szívósan küzdöttek a betolakodók ellen, közben azonban elvették fegyvereiket, lovaikat, és táplálkozni, ruházkodni is alig tudtak. Ülő Bika, legnagyobb élő harci főnökük, Kanadában volt száműzetésben. Vigasztalás lehetett azonban az a tudat, hogy háromezer fegyveres, lovas, szabad emberével egyszer még talán visszatér.

A Kanadában szabadon élő Ülő Bika ugyanúgy szálla volt az Egyesült Államok szemében, mint a Mexikóba menekült Geronimo. A kormány veszedelmes felforgatónak tekintette jelképpé növekedett alakját.

A hadsereg mindent megtett, hogy a hunkpapák főnökét és híveit rákényszerítse, térjenek vissza amerikai felségterületre. 1877 szeptemberében a Hadügyminisztérium végre megegyezett a kanadai kormánnyal. Az egyezmény lehetővé tette, hogy Alfred Terry tábornok és egy különbizottság a királyi kanadai lovas csendőrség kíséretében átlépesse a határt és a Walsh-erődbe mehessen. Terrynek ott kellett találkoznia Ülő Bikával, hogy amnesztiát ígérjen a főnöknek azzal a feltétellel, ha fegyvereiket és lovaikat maradéktalanul átadják, ők maguk pedig visszatérnek a nagy sziú rezervátumra, a hunkpapák Standing Rock melletti kormányhivatalához.

Ülő Bika eleinte nem sok hajlandóságot mutatott a találkozásra. „Semmi értelme, hogy ezzel az amerikaival („Egycsillagos” Terryvel) találkozzam — mondta a lovas csendőrség tisztjének, James MacLeodnak. — Az amerikaiak mind hazugok, egy szavukat se lehet az ember.” MacLeod azonban örült volna, ha Ülő Bika közmegelegedésre távozik Kanadából, ezért addig erőltette a dolgot, amíg a hunkapa főnök beleegyezett: október 17-én tanácskozásra a Walsh-erődbe megy.

„Egycsillagos” Terry rövid bevezetőt mondott. „Csoportod — közölte Ülő Bikával — az utolsó indián közösség, amely nem tette le

a fegyvert . . . Sok száz mérföldet utaztunk, hogy elhozzuk neked a Nagy Fehér Atya üzenetét, aki, mint már korábban is mondtuk neked, minden népével békében szeretne élni. Túl sok indián és fehér ember vére folyt eddig is. Ideje, hogy a vérontás véget érjen.”

„Mit kellene abbahagynunk? – válaszolta Ülő Bika. – A tieitek kényszerítették minket arra, hogy harci ösvényre lépjunk, azután pedig nem volt hova mennünk. Ebben az országban kerestünk hát menedéket . . . Szeretném tudni, miért jöttél ide . . . Azért jöttél, hogy hazugságokat mesélj nekünk, de mi nem vagyunk kíváncsiak a hazugságaidra. Hallani sem óhajtom az ilyen beszédet, itt a Nagyanyó (Viktória királynő) Országában. Kérlek, ne szólj semmit. Menj vissza oda, ahonnan jöttél . . . Elűztetek arról a földről is, amit nekem adtatok. Azért jöttem ide, hogy együtt élhessek népemmel, én pedig nem megyek el innen.”

Ülő Bika néhány embere is szólásra emelkedett, köztük egy szanti- és egy jankton-sziú, akik önként csatlakoztak a menekültek csoportjához. Főnökükhöz hasonlóan szóltak ők is. Ülő Bika ekkor egészen szokatlan dolgot cselekedett; tanácsba vezetett egy asszonyt, név szerint Egyszer-Szólót. Az indiánok szerint így akarta megsérteni Terry tábornokot. „Jártam odaát országodban – mondta Terrynek az indián nő. – Szerettem volna, ha ott nevelhetem fel gyermekeimet, de te nem engedted. Eljöttem akkor erre a földre, hogy gyermekeimet felneveljem, és itt békén élhettem. Ez minden, amit mondani akarok neked. Menj vissza, ahonnan jöttél. Itt maradok ennek a népnek a földjén, itt nevelem fel gyermekeimet.”

Amikor a megbeszélés véget ért, „Egyecsillagos” Terry tisztában volt vele, hiába is próbálná tovább puhítani Ülő Bikát. Utolsó reménye James MacLeod maradt, aki kész volt arra, hogy a kanadai kormány álláspontját közölje a hunkpapákkal. MacLeod közölte tehát Ülő Bikával, hogy a királynő amerikai indiánnak tekinti, aki Kanadában keresett menedéket, a főnök azonban nem tarthat igényt arra, hogy brit indián alattvalónak tartsák. „A királynő kormányától nem várhatsz egyebet, mint védelmet, azt is csak addig, amíg jól viselkedel. Egyetlen reményed a bőlényekben lehet, de néhány év múlva ez a forrás is elapad. Nem szabad ellenséges érzülettel átlépned a határt. Ha így teszel, nemcsak az amerikaiak lesznek ellensé-

geid, de szembe találod magad a lovas csendőrséggel és a brit kormánnyal is.”

MacLeod szavai sem változtattak Ülő Bika elhatározásán. A Nagyanyó földjén akart maradni.

„Egycsillagos” Terry másnap visszaindult az Egyesült Államokba. Figyelmeztette a Hadügyminisztériumot: „Indián territóriumaink békéjére állandó veszélyt jelent a határ közelében tartózkodó nagy, elszántan ellenséges indián csoport.”

Ülő Bika és emberei négy évig maradtak még Kanadában, és ha a kormány csak egy kicsit is segíti őket, valószínűleg életük végéig se távoznak Saskatchewan pusztáiról. Csakhogy a kanadai kormány-szervek kezdettől fogva potenciális bajkeverőnek tekintették Ülő Bikát, azonkívül pénzükbe is került „vendégeskedése”, mert az indiánok megfigyelésére a lovas csendőrség alakulatait kellett felhasználniuk. Parlamenti vitákban olykor gúny tárgya volt a főnök. 1878. február 18-án a kanadai képviselőház egyik tagja feltette a kérdést: „Milyen többletkiadást jelent a kormánynak, hogy Ülő Bika átlépte a határt?”

Sir John McDonald: Nem tudom, hogyan lehet szó egyáltalán arról, hogy Ülő Bika bármiféle határt átlépjen?

Mr. MacKenzie: Nos, tudjuk, mindenki lépik egyet.

Sir John McDonald: De ha lépik, akkor nem Ülő Bika többé.”

Általában ilyen színvonalon folyt a parlamenti kedélyeskedés, ha a sziú menekültek ügye felvetődött.

A kanadaiak semmiben sem siettek a sziúk segítségére: se élelmiszerrel, se ruhával nem látták el őket, és az indiánoknak kemény téli holdakat meleg takaró és megfelelő szállás nélkül kellett átvészelniük. Gyér volt errefelé a vadállomány is, nem jutott elegendő hús, ruha és sátorlap készítésére bőr. A törzs fiatalabb tagjait láthatóan jobban gyötörte a honvágy, mint az öregebbeket. „Vágyakoztunk saját földünk után, ahol boldogok voltunk” — mondta egy fiatal oglala. Éhező, lerongyolódott családok keltek át egyre-másra a határon, hogy a dakotai sziú kormányhivataloknál megadják magukat.

Ülő Bika kérte a kanadaiakat, adjanak népének rezervátumot, ahol maguk gondoskodhatnak megélhetésükről, a hatóságok azon-

ban azt felelték, nem brit állampolgárok, ezért nem tarthatnak igényt kanadai földre. 1880 kemény telén a sziúk sok lova megfagyott a hóviharban, és amikor eljött a tavasz, számos indián gyalogszerrel indult el délnek. Ülő Bika több hűségese alfőnöke – közöttük Pizi és Varjú Király – távozott így a nagy sziú rezervátumra.

1881. július 19-én végül Ülő Bika és utolsó 186 embere is átlépte a határt; jelentkezett a Buford-erődben. Rongyos kartoning, ócska nadrág, mocskos takaró – ez volt a főnök öltözeke, és amikor Winchester-puskáját átadta a parancsnoknak, nagyon öregnek, kimerültnek látszott. A hadsereg nem küldte őt a Standing Rock melletti hunkapa kormányhivatalhoz, hanem az amnesztiára tett ígéretet megszegve internálta, a Randall-erőd katonai börtönébe vetette.

1881 nyár utóján Ülő Bika visszatértét beárnyékolta Pöttyös Far meggyilkolása. Nem fehér ember ölte meg, hanem Varjú Kutya, saját embereinek egyike. A híres brulé főnök a Rosebud rezervátumon lovagolt át, amikor a halálos lövés érte.

A fehér kormányhivatalnokok állítása szerint Varjú Kutya azért ölte meg főnökét, mert viszály támadt köztük egy asszonyon. Pöttyös Far barátai azonban mindenfelé azt beszélték, hogy a gyilkosságot előre kitervelték avégett, hogy a főnökök hatalmát megtörjék és olyanok kezébe adják, akik készségesen kiszolgálják az Indián Ügyek Hivatalát. Vörös Felhő úgy vélte, az aljas orgyilkosság azoknak állt érdekében, akikkel Pöttyös Far – népe életkörülményeinek megjavításáért küzdve – erőteljesen szembefordult. „Az indiánokat hibáztatják, mert a lövést indián ember adta le – így Vörös Felhő –, de ki állt az indián mögött?”

Ahogy a Pöttyös Far halála nyomán támadt felháborodás kissé elcsitult, a sziúk a nagy rezervátum minden zugából Ülő Bika felé fordultak. Számos főnök és alfőnök látogatta meg a Randall-erődben, újságírók ostromolták kérdéseikkel. Ha Ülő Bika azt hitte, legyőzték és elfeledték, most látnia kellett, hogy ennek épp az ellenkezője igaz. Híresség lett belőle. 1882-ben felkeresték a különböző sziú kormányhivatalok felügyelete alatt élő csoportok képviselői, és tanácsát kérték. A kormány ugyanis azt javasolta, osszák fel a rezervátumot kisebb részekre, s a földnek körülbelül fele részét adják el

a fehér telepeseknek. Ülő Bika viszont azt tanácsolta, ne adjanak el semmit, a sziúknak minden talpalatnyi földre szükségük van.

A sziúk ellenállása nem sokat ért; 1882-ben csaknem 14 000 négyzetmérföldet hasítottak le területükből. A kisajátítást végző bizottságot az a Newton Edmunds vezette, aki nagyon értett az indiánok földjének „eltárgyalásához”. Kíséretében volt egy határvidéki ügyvéd, Peter Shannon, továbbá James Teller, az új belügyminiszter fivére. „Rendkívüli tolmács” is jött velük, méghozzá Samuel D. Hinman tiszteletes, aki Kis Varjú idején misszionáriusként tevékenykedett a sziúknál. Hinman szentül vallotta, az indiánoknak kevesebb földre és több keresztényi hitbuzgalomra van szükségük.

A bizottság sorra látogatta a kormányhivatalokat, Hinman pedig közölte a főnökökkel, miről van szó. A rezervátumot több körzetre akarják felosztani, ezeket azután hat kormányhivatalnak rendelnék alá. Mindez azért szükséges – mondotta Hinman –, hogy a sziú törzsek saját tulajdonukként kezelhessék és életük végéig megtarthassák a körzetek földjét. „Miután a részrezervátumokat berendeztük – magyarázta Vörös Felhőnek a »rendkívüli tolmács« –, a Nagy Fehér Atya 25 000 tehenet és 1000 ökröt adományoz nektek.” Az ígéret fejében azonban a sziúknak alá kell írniuk néhány dokumentumot, amelyeket a bizottság hozott magával. Mivel a főnökök nem tudtak olvasni, azt sem sejtették, hogy a tehenek és ökrök fejében 14 000 négyzetmérföldnyi területről mondanak le.

Az okmány aláírását megtagadó sziúkat Hinman atya hízeltéssel és fenyegetéssel próbálta jobb belátásra bírni. (Az aláírások számának szaporítására hétéves kisfiúk is megfeleltek, holott a szerződés értelmében csak felnőtt indiánok kézjegye lehetett érvényes.) A Pine Ridge-i rezervátumon, a Wounded Knee-nél tartott gyűlésen Hinman azt mondta az indiánoknak; ha nem írják alá a papírt, nem kapnak többé élelmet és pénzt, továbbá áttelepítik őket az indián terrióriumra.

Az öregebb sziúk tapasztalhatták már jó párszor, hogyan zsugorodott földjük az „efféle aláírások” után; most is gyanúba fogták Hinmant, hogy tulajdonképpen a rezervátumukat akarja kilopni alóluk. Sárga Haj, a Pine Ridge-i sziúk egyik alfőnöke, hevesen tiltakozott az aláírás ellen, Hinman fenyegetései azonban őt is megfő-

lemlítették. Amikor az ünnepélyes aktus megtörténte után a bizottság továbbindult, Sárga Haj egy röögöt nyújtott gúnyosan a kormányhivatal vezetőjének, dr. Valentine McGillicuddynak. „Csaknem egész földünket odaadtuk már – mondotta –, nesztek, vigyétek a súlyt is, amellyel mérickskélteztek.”

1883 elején Edmunds és Hinman visszatért Washingtonba az aláírásokkal. Sikerült elérniük, hogy a Kongresszus elé törvényjavaslat került, amelynek értelmében a nagy rezervátum fele az Egyesült Államokra szállna. Szerencsére a szíúknak volt néhány washingtoni barátjuk, aki szembehelyezkedett a javaslattal, rámutatva arra, hogy még ha érvényesnek tekinthető is az Edmunds és Hinman által gyűjtött aláírásköteg, akkor sem mondhatják magukénak a felnőtt férfi szíúk háromnegyed részének beleegyezését.

Azonnal újabb bizottság utazott Dakotába Henry L. Dawes vezetésével és azzal a megbízatással, hogy az Edmunds és Hinman által alkalmazott módszereket felülvizsgálja. A küldöttek hamarosan megállapíthatták, milyen megengedhetetlen módon járt el Edmunds és Hinman.

Dawes a vizsgálat során megkérdezte például Vörös Felhőt, becsületes embernek tartja-e Mr. Hinmant.

„Mr. Hinman bolondnak tart titeket, nagy embereket – hangzott a válasz. – Mesélt nektek egy halom hazugságot, és most jöhettek ellenőrizni, mi igaz, és mi nem.”

Vörös Kutya kijelentette, Hinman teheneket és ökröket ígért, arról azonban már nem beszélt, hogy a szíúknak földet kell adniuk a jószágért. Kis Seb elmondta: „Mr. Hinman azt magyarázta nekünk, hogy a mostani rezervátumon egyik indián se tudhatja, melyik földdarab az övé, így a Nagy Fehér Atya és tanácsa szerint új rezervátumhatárokat kell megvonni. Ezért írtuk alá az okmányt.”

„Mondta Hinman, hogy a fennmaradó területeket a Nagy Fehér Atya kapja? – kérdezte Dawes szenátor.

– Nem uram, ezt egy szóval sem említette.”

Amikor Fehér Mennydörgés közölte Dawes-szal, hogy a papír, amit aláírtak, undorító bitangság, a szenátor megkérdezte, hogyan érti ezt.

„Bitangság, hogy ilyen olcsón el akarták venni a földünket, erre mondom azt, hogy bitangság.

— Azt jelenti ez, hogy az indiánok több pénz ellenében hajlandók lennének lemondani földjükről? — tudakolta Dawes.

— Nem, szenátor úr, az indiánok nem hajlandók ilyesmire — felelte Fehér Mennydörgés. — Ez a mi földünk, és nekünk ez a legdrágább kincs a világon. Az emberek meggazdagodnak a kihalított földből, ezért hát nekünk, indiánoknak is fontos lenne, hogy megőrizzük a földünk.”

Röviddel azelőtt, hogy a Dawes-bizottság Dakotába érkezett, Ülő Bikát is szabadon bocsátották a Randall-erődben, és a Standing Rock melletti hunkpapa kormányhivatal területére vitték. Amikor a biztosok augusztus 22-én tanúkihallgatásra odaérkeztek, a nagyfőnök is megjelent a kormányhivatal központján; feljött a Grand River mellett kijelölt táborából, hogy a megbeszéléseken részt vehessen. A washingtoni urak azonban egyszerűen keresztülnéztek a legnagyobb élő szíú főnökön, Futó Antilop kihallgatásával kezdték a tanácskozást, majd a feketelábú-szíúk főnökének, Öreg Fűnek a fiát, az ifjú John Grasst kérdezték ki.

Dawes szenátor végül a tolmáchoz fordult, és azt mondta: „Kérdezd meg Ülő Bikát, nincs-e neki is valami mondanivalója a számunkra.

— Természetes, hogy van mondanivalóm, ha te is óhajtod — felelte Ülő Bika. — Úgy gondoltam azonban, hogy ti csak azokat hallgatjátok meg, akik kellemesen szólnak fületeknek.

— Feltételeztük, hogy az indiánok kijelölték, kik legyenek szószólók — mondta erre Dawes —, ennek ellenére szívesen meghallgatunk minden indiánt, aki szólni kíván, vagy akinek szavát más indiánok örömmel hallják.

— Tudod, ki vagyok, hogy így beszélsz velem?

— Tudom, hogy te vagy Ülő Bika, és ha valami mondanivalód van, szívesen meghallgatjuk.

— Ismersz tehát és tudod ki vagyok?

— Tudom, hogy Ülő Bika vagy.

— Azt mondd, tudod, hogy én vagyok Ülő Bika; ismered a rangomat is?

– Nem tudok semmiféle különbségről közted és e rezervátum többi indiánja között.

– Én a Nagy Szellem akaratából vagyok itt, és az ő akaratából vagyok főnök is. Vörös és édes a szívem. Jól tudom, hogy édes, mert bárki a közelembe jön, a nyelvét nyújtogatja felém, de ti idejöttök, hogy beszéljete velünk, és azt mondjátok, nem tudjátok, ki vagyok. Én azonban megmondom nektek. Ha a Nagy Szellem valaha is kiválasztott valakit, hogy főnöke legyen e földnek, engem választott.

– Bármilyen minőségben légy is ma itt, ha valami mondanivalód van, meghallgatjuk, máskülönben berekesztjük a tanácskozást.

– Úgy van, rendben van – mondta Ülő Bika. – Úgy viselkedtetek, mintha a whisky szólna belőletek, én pedig idejöttem, hogy valamit megértessek veletek.”

Ekkor Ülő Bika lendületes kézmozdulatára az indiánok felálltak, és kivétel nélkül elhagyták nyomában a termet.

A küldöttek megdöbbentek, látván, hogy a szíúk ilyen erős vezér köré csoportosulnak. Ha továbbra is így alakulnak a dolgok, ez a kormány egész indiánpolitikáját veszélybe sodorhatja, hiszen a hivatalos szervek éppen arra törekedtek, hogy az indiánokat megfosszák nemzeti sajátosságaiktól és a fehérek életmódjára kényszerítsék. És most Ülő Bika egyetlen pillanat alatt bebizonyította: hatalmában áll e politikai törekvések keresztezése.

Még ugyanaznap sor került a hunkapa főnökök és Ülő Bika tanácskozására. A főnöktársak hűségükről biztosították vezetőjüket, úgy vélekedtek azonban, hogy a bizottságot nem lett volna szabad megsértenie, hiszen ezek nem földrablók, mint a tavaly érkezettek. A Nagy Fehér Atya küldöttei ők, akik azért jöttek, hogy segítsenek az indiánoknak – nem elvenni, inkább visszaadni akarják földjeiket.

Ülő Bika nem bízott ennyire a fehérekben, ennek ellenére kijelentette, hajlandó bocsánatot kérni, ha hibázott. Tudatta a bizottsággal, hogy kész újabb tárgyalásokra.

„Elnézésteket kérem helytelen viselkedésemért – kezdte –, és szeretném visszavonni, amit mondtam, mert úgy érzem, megbántott titeket. . . Hadd mondjam el véleményemet, de hadd beszéljek

most is egészen nyíltan, mert szavaimból csak azt vontam vissza, ami a tanácskozást legutóbb lehetetlenné tette . . . Tudom, a Nagy Szellem lenéz rám odafentről, hallja szavaimat, ezért igyekszem becsülettel szólni. Remélem, meghallgatjátok és teljesítitek kívánságaimat.”

Ezek után ismertette a sziúk történetét; elmondta mindazt, amit ebből a történelemből ő maga is átélt, felsorolta a kormány megszegett ígéreteit. Hangsúlyozta, ő megígérte, hogy követi a fehér ember útját, s állja is a szavát. „Ha valaki elveszít valamit, visszamegy a helyszínre, jól körülnéz, és megtalálja, amit elveszített. Ezt teszik most az indiánok is, kérvén titeket, adjátok meg nekik, amit a múltban ígértetek. Gondolom, ezért még nem kellene úgy bánni velünk, mint az állatokkal . . . ez az oka, hogy szívemben olyan rossz érzések sarjadtak . . . A Nagy Fehér Atya közölte velem, hogy ha a múltban haragudott is rám, mindezt elfelejtette és megbocsátotta, és a jövőben nem fordul ellenem; én pedig hittem ígéretének, és eljöttem ide. És azt mondta nekem, ne hagyjam el a fehér ember útját, én pedig megígértem, nem hagyom el; igyekezni fogok, hogy valóban ne térjek le erről az útról. Úgy érzem, földem rossz hírű föld lett, pedig szeretném, hogy újra jó hírű legyen, mert jó hírű föld volt régen; de azt is megkérdem olykor magamban, kinek köszönheti rossz hírét.”

Ülő Bika ekkor az indiánok életkörülményeiről szólt. Az indiánok nélkülözik mindazt, ami a fehéreknek megvan. Ha azt akarják, hogy az indiánokból is fehér emberek váljanak, ehhez szerszámok és eszközök kellenek, jószág, kocsik, „mert a fehérek is ebből élnek.”

A küldöttek nem fogadták barátságosan e szavakat, meg sem hallgatták igazából, mindjárt támadásba mentek át. John Logan szenátor még mindig azt hánytorgatta fel, hogy Ülő Bika legutóbb lehetetlenné tette a megbeszéléseket, sőt részegséggel vádolta a kormány képviselőit. „Szeretném közölni veled — folytatta Logan —, hogy nem vagy e föld nagyfőnöke, nincsenek híveid, és nincs hozzá hatalmad és jogod, hogy parancsokat osztogass. A kormány épp csak megtűr téged ezen a rezervátumon. A kormány táplál és öltöztet, gyermekeidet a kormány nevelteti, és bármid legyen is e pillanatban, a kormánynak köszönheted. Ha a kormány nem lenne, meg-

fagynál és éhen vesznél a hegyek között. Mindezt csak azért mondom el neked, hogy lásd, nem sértegetheted kényed-kedved szerint az Egyesült Államok képviselőit. . . A kormány táplálja és ruházza gyermekeidet; a kormány szeretne megtanítani továbbá arra, hogyan műveljétek a földet, hogyan civilizálódjatok, *hogy olyanok legyetek, mint a fehérek.*”

Az Indián Ügyek Hivatala azt szerette volna, ha a sziúk mihamarabb olyanokká válnak, mint a fehérek, ezért James McLaughlint nevezte ki a Standing Rock-i hivatal vezetőjévé. McLaughlin, akit az indiánok, „Fehér Haj”-nak neveztek, a hivatal régi alkalmazottja volt — felesége félvér szanti nő —, előjárói tehát bíztak benne, hogy hamarosan tönkreteszi a sziúk kultúráját, őket magukat pedig „megtéríti” a fehér civilizáció szellemében. Miután a Dawes-bizottság elutazott, McLaughlin azonnal hozzálátott Ülő Bika tekintélyének csorbításához; a renegáttá lett Pizivel és John Grass-szal tárgyalt olyan dolgokról is, amelyek a hunkpapákat és a feketelábú-sziúkat érintették. „Fehér Haj” mindent megtett, hogy Ülő Bikát a háttérbe szorítsa, bebizonyítván a Standing Rock-i sziúknak, régi hőjük nem elég erős már, hogy vezesse őket, vagy akár segítsen is rajtuk.

De „Fehér Haj” így sem árthatott Ülő Bika tekintélyének, nem csökkenthette népszerűségét. A rezervátum látogatói — indiánok, fehérek egyképp — mind őt akarták látni. Amikor 1883 nyarán elkészült a Northern Pacific Railroad transzkontinentális vonala, az ünnepség rendezésével megbízott tisztviselők egyike úgy határozott, hogy meghívják egy indián főnököt is, aki köszönti majd a Nagy Fehér Atyát és a többi magas méltóságot. A választás Ülő Bikára esett — más indián szóba sem jött —, és a hadsereg egyik fiatal tisztje kapta azt a feladatot, hogy a főnökkel közösen dolgozza ki a beszéd szövegét. Ülő Bika sziú nyelven mondta volna el szavait, s a sziú nyelvet beszélő fiatal tisztre hárult a tolmács szerepe.

Szeptember 8-án érkezett meg Ülő Bika és a fiatal kékmundéros Bismarckba, az ünnepség színhelyére. Ott vonultak a díszmenet élén, majd felmentek a szónoki emelvényre. Ülő Bika emelkedett szólásra. És a fiatal tiszt borzadva hallotta a sziú nyelven zengő szavakat, mert Ülő Bika nem a közösen kidolgozott üdvözlő beszéddel állt elő. „Gyűlölök minden fehér embert — mondta. — Tol-

vajok vagytok, hazugok. Elvettétek földünket, kidaszítottak lettünk a saját hazánkban.”

Ülő Bika tudta, hogy csak a fiatal tiszt érti szavait, ezért olykor-olykor megállt, szünetet iktatott be, hogy a jelenlevők kellőképp megtapsolhassák; hajlongott, mosolygott, majd folytatta szidalmait. Végül leült, és a döbbszó tolmács lépett a szónoki emelvényre. Néhány szeretetteljes üdvözlő közhelyet „fordított le” csupán, mindezt megtűzdelte pár elcsépelte indián kiszólással, amelynek eredményeképpen a jelenlevők, helyükről felugrálva, lelkes ünneplésben részesítették Ülő Bikát. A hunkpapák főnöke olyan népszerű lett egy csapásra, hogy a vasúttársaság vezetői elvitték a St. Paul-i ünnepségre is.

A következő nyáron a belügyminiszter engedélyezte, hogy Ülő Bika körútra induljon az Egyesült Államok tizenöt városába. Felépései szenzációszámra mentek, így azután William F. Cody (Buffalo Bill) elhatározta, a híres főnököt szerződött vadnyugati *show*-jába. Az Indián Ügyek Hivatala kezdetben ellenezte a dolgot, „Fehér Haj” McLaughlin azonban lelkesedett. Kijelentette: Ülő Bikának okvetlenül meg kell engedni, hogy fellépjen Buffalo Bill műsorában. Standing Rock környékén a főnök neve az indián ellenállás jelképe, ő maga az indián kultúra védelmezője. Ezt az indián kultúrát a hivatalos szervek pusztulásra ítélték. „Fehér Haj” már csak saját eredményesebb tevékenykedése érdekében is szerette volna, ha Ülő Bika mindörökre eltűnik a rezervátumról.

Így történt, hogy Ülő Bika 1885 nyarán csatlakozott Buffalo Bill vadnyugati társulatához, velük járta be az Egyesült Államokat és Kanadát. Mágnesként vonzotta a tömegeket. Olykor elhangzottak persze füttyök is, „Meggyilkoltad Custert!” kiáltások, mégis minden előadás után autogramos fényképkérők hada ostromolta. Ülő Bika sok pénzt keresett, bevételeinek java részét azonban szétosztotta követői, a rongyos, éhes fehér fiúk hada között, akik mindenüvé elkísérték. A főnök meg is jegyezte egy alkalommal Annie Oakleynek, a híres céllövőnek, az együttes másik sztárjának, hogy nem érti, miért nem gondoskodnak valahogy a fehérek a szegényeikről. „A fehérek tudják, mit hogyan kell előállítani – állapította meg –, nem tudják azonban, mit hogyan kell elosztani.”

Amikor a turné véget ért, Ülő Bika Buffaló Bill két búcsúajándékával – egy hatalmas fehér sombreroval és egy idomított lóval – hazatért a rezervátumra. A ló tudománya az volt, hogy ha puskalövést hallott, leült, és egyik patáját felemelte.

1887-ben Buffalo Bill meghívta Ülő Bikát, tartson vele európai körútján is. A főnök elutasította az ajánlatot. „Itt szükség van rám – mondta. – Megint azt beszélik, hogy elveszik tőlünk a földet.”

S valóban, a rákövetkező évben washingtoni bizottság érkezett, újra csak azzal a javaslattal: osszák fel a nagy sziú rezervátumot hat kisebb részre. Az indiánok négymillió hektár földről mondtak volna le a kormány – tehát a telepesek – javára. A biztosok fél hektáronként ötven centet kínáltak az indiánoknak. Ülő Bika megpróbálta meggyőzni Pizit és John Grasst, nem járulhatnak hozzá ilyen aljassághoz, nem adhatnak oda további földeket bagóért. A kormányküldöttek egy hónapig gyötörték az indiánokat, magyarázgatva nekik, hogy csak jól járhatnak, Ülő Bika téved, és akkor is elvesztik a földet, ha nem írják alá a szerződést. Standing Rocknál azonban csak huszonkét aláírás gyűlt össze. Amikor a biztosoknak Crow Creeknél és Lower Brulénél sem sikerült a szükséges háromnegyedes többséget megszerezniük, abbahagyták a meddő kísérletezést. A Pine Ridge-hez vagy a Rosebudhoz már el sem mentek; visszatértek Washingtonba, majd azt ajánlották a kormánynak, az 1868-as szerződés figyelmen kívül hagyásával, bármiféle „beleegyezés” nélkül vegye el az indiánoktól a földet.

1888-ban a kormány még habozott, a következő évben azonban a Kongresszus már készen állt a szerződésszegésre. A politikusok mindazáltal tovább próbálkoztak; rá akarták venni az indiánokat, adják el rezervátumuk nagy részét, hiszen úgyis elveszik tőlük, ha nem adják szépszerével. Bízta a megfélemlítés sikerében; ebben az esetben mégsem kellett volna megszegni a szerződést.

A washingtoni hatóságok tudták, hogy az indiánok bíznak George Crook tábornokban, így hát őt is meggyőzték arról: a sziúk mindent elveszítenek, ha önként nem adják. Ezek után Crook hajlandó volt elvállalni az új bizottság vezetését; teljhatalmat kapott, hogy az indiánoknak félhektáronként 1 dollár 50 centet ajánlhasson az előző bizottság által kínált 50 cent helyett.

1889 májusában Crook, két politikus — az ohioi Charles Foster és a missouri William Warner — társaságában, a nagy szíű rezervátumra ment. Biztosra vette, hogy megszerzi a felnőtt férfi lakosság háromnegyed részének aláírását. „Három Csillag” úgy döntött, kopott szürke flanelöltönyben áll hajdani ellenségei elé, ezért Chicagóban hagyta kék egyenruháját. Szándékosan a Rosebud rezervátumot választotta útja első állomásául. Pöttyös Far meggyilkolása óta a brulék több vetélkedő csoportra oszlottak, így Crook nem hitte volna, hogy egységesen lépnek fel földjük védelmében.

Csakhogynem számolt Üreges Agyarú Medvével. A Medve ugyanis ragaszkodott hozzá, hogy a biztosok tanácsba hívják egybe mind a hat rezervátum főnökeit, ne utazgassanak egyiktől a másikig. „Most minket akartok meggyőzni, hogy azután a következő kormányhivatali székhelyen már azt mondhattátok, a brulék aláírták” — jelentette ki a Medve szemrehányóan.

Crook azt felelte, a Nagy Fehér Atya azzal bízta meg küldötteit, hogy tárgyaljanak a különböző rezervátumok főnökeivel, méghozzá azért sorban egymás után, „mert tavasz van; csak megzavarnánk benneteket a mezei munkában, ha egy helyre kellene összegyűlnötök”. A Medve azonban nem alkudott, és hajthatatlan maradt Magas Sólyom is. „Az a föld, amelyet nekünk szántok — mondta Magas Sólyom —, aprócska darab. Remélem azonban, hogy a gyerekeimnek is gyerekei és unokái lesznek majd, akik benépesítik a vidéket. Hát mit akarnátok? Hogy levágjam a »szerszámot« és ne csináljak több gyereket?”

Sárga Haj így beszél: „Valahányszor földet adunk nektek, attól a földtől elbúcsúzhattok, ezért kétszer is meggondoljuk, odaadjuk-e, amit most kértek.”

„A fehérek keleten olyanok, mint a seregélyek — felelte Crook —, évente kiköltik tojásaikat. Keleten nincs számukra elegendő tér, ezért másutt kell lakhelyet keresniük; eljönnek tehát nyugatra, mint azt az utóbbi években láthattátok. És egyre többen jönnek majd, amíg el nem árasztják az egész földet; ezt nem akadályozhattátok meg semmiképpen. . . Washingtonban mindent a többség elve határoz meg. Ezek az emberek idejönnek nyugatra, látják, mennyi fel-

használatlan földjük van az indiánoknak, ezért azt mondják: »Ez a föld kell nekünk.«»

Kilencnapi vita után a brulék többsége elfogadta Crook ajánlatát, és aláírta az egyezményt. Elsőként Varjú Kutya (Pöttyös Fargyilkosa) látta el kézjeggyével az okmányt.

Júniusban a biztosok a Pine Ridge-nél tárgyaltak Vörös Felhővel. A főnök meg akarta mutatni erejét, felvonultatta hát a kormányhivatal épülete elé több száz fegyveres harcosát. Ő maga – hű alfőnökeivel egyetemben – állhatatos maradt, s így a bizottság csak az oglala csoport felét tudta megpuhítani. A különbség kiegyenlítésére azután a kisebb rezervátumokra vonultak, ott – a Lower Brulénél, a Crow Creeknél és a Cheyenne Rivernél – gyűjtöttek aláírásokat. Július 27-én érkeztek a Standing Rockba. Itt kellett eldőlnie a küzdelemnek. Mert ha a hunkpapák és a feketelábú-sziúk többsége nem hajlandó aláírni a szerződést, a bizottság dolgavégezetlen mehet haza.

Ülő Bika részt vett az első tanácskozásokon, de hallgatott. Jelenléte így is elég volt ahhoz, hogy a biztosok szilárd ellenállásba ütközzenek. „A sziúk figyelmesen hallgatták szavainkat – jelentette Crook –, de nem adták beleegyezésüket. Úgy viselkedtek, mintha már döntöttek volna, s csak arra figyelnének, miféle új érvekkel hozakodunk elő.”

Standing Rockban John Grass volt a sziúk szószólója. „Amikor sok földünk volt még – mondta –, eladhattuk nektek annyiért, amennyit ígértetek. Most alig van már valamink, és ezt is megvásárolnátok. Mi azonban nem kínáljuk eladásra a földünket, hanem a Nagy Fehér Atya ösztökél, sürget minket. Ez az oka, hogy úgy gondoljuk, nem kínáltok eleget a földünkért, ilyen áron nem is válunk meg egy darabjától sem.”

Ülő Bika és hívei természetesen semmilyen áron sem akartak megválni a földtől, mert a föld, mint Fehér Mennydörgés hat évvel korábban a Dawes-bizottságnak megmondta, „legdrágább kincsünk volt e világon.”

Több napi meddő vita után Crooknak látnia kellett, hogy a közös tárgyalásokon nem képes „áthangolni” senkit. Ezért megbízta a kormányhivatal vezetőjét, James McLaughlint, kövessen el min-

dent az indiánok meggyőzése érdekében. Közölje velük bizalmasan, hogy a kormány mindenképpen elveszi földjüket, ha nem is egyeznek bele az adásvételi szerződés feltételeibe. Ülő Bika hajthatatlan maradt. Miért adnák el a földjüket? Csak azért, hogy a kormányt megkíméljék a szerződésszegés kényelmetlenségeitől, a rossz lelkiismerettől?

„Fehér Haj” McLaughlin titokban találkozót szervezett John Grass-szal. „Addig beszéltem a lelkére, amíg beleegyezett, hogy aláírja a szerződést – jelentette McLaughlin. – Végül még a beszédet is megfogalmaztuk, amellyel feladja addigi álláspontját, megnyeri a többi főnök aktív támogatását és szerencsés végkifejlethez segíti az ügyet.”

McLaughlin, anélkül hogy Ülő Bikát értesítette volna, augusztus 3-ra végső találkozót szervezett az indiánok és a kormány megbízottak között. Biztos akart lenni a dolgában, ezért indián rendőrségével vette körül a tárgyalás színhelyét, nehogy Ülő Bika és emberei zavart okozzanak. Miután Grass elmondta a McLaughlin segítségével összetákolts beszédet, hirtelen Ülő Bika tört át a rendőrkordonon, és a tárgyalók között termett.

Így beszélt: „Szívesen szólnék néhány szót, ha nincs kifogásotok ellene; ha igen, hát néma maradok. Senki nem értesített minket a gyűlésről.”

Crook McLaughlinra nézett. „Tudott róla Ülő Bika, hogy gyűlést tartunk? – kérdezte.

– Igen, szenátor úr – hazudta McLaughlin. – Igen, tudott róla mindenki.”

És John Grass, valamint a többi főnök sorra előlépett, hogy aláírják a szerződést. Mindennek vége volt. A nagy szíú rezervátum kis szigetekre hullt szét, melyeket hamarosan a fehér bevándorlók áradata ostromol körös-körül. Mielőtt Ülő Bika távozhatott volna a helyszínről, egy újságíró megkérdezte, milyen érzéssel tölti el az indiánokat, hogy feladják földjüket.

„Indiánokat! – kiáltotta Ülő Bika. – Nincsenek többé indiánok kívülem!”

A Száradó Fű Holdjában (1890. október 9-én), körülbelül egy évvel a nagy rezervátum felosztása után, egy minnekonzsu kereste

fel a Standing Rockban élő Ülő Bikát. Az indián a Cheyenne River mellől érkezett, Vergődő Medve volt a neve. Mesélt Ülő Bikának Vovokáról, a pajuték messiásáról, aki a Szellemek Táncának vallását alapította. Vergődő Medve és sógora, Alacsony Bika, hosszú utat tett meg, hogy a Shining Mountains mögött megkeresse a Messiást. Amikor Ülő Bika értesült a dologról, magához kérte Vergődő Medvét, hogy valami közelebbit halljon a Szellemtánc vallásáról. Vergődő Medve elmondta Ülő Bikának, hogy hangot hallott, s a hang azt parancsolta, induljon útnak, találkozzék az indiánok szellemeivel, akik visszatérnek a földre és letelepülni vágnak. A Vasparipával ő, Alacsony Bika, és még kilenc szíű el is indult a messzeségbe, a Nyugvó Nap birodalmába. Ahol a vasútvonal véget ért, két indián fogadta őket. Először látták egymást, a vendéglátók mégis úgy bántak velük, mintha testvéreik lennének, hússal, kenyérrel kínálták mindkettőjüket. Lovakat is adtak a zarándokoknak, majd négy napon át tartott megint az út, amíg elérték a pajuték (halevők) táborát a nevadai Pyramid Lake közelében.

A pajuték elmondták a jövevényeknek, hogy Krisztus visszatért a földre. Krisztus parancsa lehetett az is, hogy ők útnak indultak – vélekedett Vergődő Medve –, az eleve elrendelés parancsa. De még most sem ért véget zarándokútjuk, tovább kellett menniük a Walker Lake melletti rezervátumra, hogy a Messiással találkozhasanak.

A Walker Lake-nél azután Vergődő Medve és barátai több száz indián társaságában két napon át várakoztak. Tucatnyi különféle nyelvet beszéltek ezek az indiánok, a legkülönbözőbb rezervátumokból jöttek ők is a Messiás látására.

Harmadnap, alig napszállta előtt, megjelent a Messiás, és az indiánok nagy tüzet raktak, hogy fényénél jobban lássák. Vergődő Medve eddig azt hitte, Krisztus fehér ember, mint a misszionáriusok, ez a férfi azonban indiánnak látszott. Egy idő múlva felemelkedett, és beszédet intézett a várakozó tömeghez: „Hívattalak beneteket, és örül a szívem, hogy eljöttetek hozzám – mondotta. – Később még mesélek nektek rokonaitokról, akik meghaltak és eltűntek a föld színéről. Gyermekeim! Szeretném, ha meghallgatnátok, amit mondani akarok. Táncra akarlak tanítani titeket, s azt

szeretném, ha táncolnátok. Készüljete hát fel, és ha a tánc véget ért, szólok hozzátok.” Majd táncolni kezdett, és a többiek csatlakoztak hozzá; a „Krisztus” pedig énekelt tánca közben. Késő éjszakáig járták a Szellemek Táncát, s akkor a mester azt mondta, eleget táncoltak.

Másnap reggel Vergődő Medve és a többiek közel merészkedtek a Messiáshoz, hogy lássák, viseli-e a keresztre feszítés nyomait, amelyekről a rezervátumok misszionáriusai meséltek. Valóban sebhely volt a csuklóján meg az arcán, mokasszinba bújtatott lábait azonban nem láthatták. Egész nap beszélt hozzájuk. Kezdetben – mondotta – teremté Isten a Földet, majd elküldte Krisztust, tanítsa az embereket. A fehérek azonban gonoszul bántak vele, testét sebekkel borították, ezért Krisztus visszatért az égbe. Most indiánként jött el megint, hogy minden újra kezdődjék és jobb legyen.

Mert jövő tavasszal, amikor térdmagasságban ring a fű, a Föld felszínét új talaj borítja majd, és mŕga alá temet minden fehér embert. Az új Föld édes füveket hajt, gyönyörűséges folyók szelik át, magas fák hajolnak vizük fölébe. És visszatérnek a bölények és a lovak roppant csordái is. A Szellemtáncot járó indiánok a magasba emelkednek és ott lebegnek majd, amíg az özönvíz elvonul. Csak akkor ereszkednek le az új Földre, őseik visszatért szellemei közé. A világot attól kezdve csak indiánok népesítik be.

Vergődő Medve és barátai néhány napig a Walker Lake-nél maradtak, megtanulták a Szellemtáncot, azután lóra szálltak, s visszatértek a vasút végállomásához. Lovaglás közben a Messiás a levegőben repült felettük, az új tánc dalaira tanítgatva őket. De a vonaton már elhagyta gyermekeit, felszólítván mindőjüket, térjenek vissza embereik körébe, és tanítsák meg az összes indiánt arra, amit megismertek. Ha elmúlik a következő tél, atyáik szellemét is magával hozza majd, hogy együtt legyenek a feltámadáskor az új nemzedékkel.

Vergődő Medve visszatért Dakotába, s elterjesztette az új táncot. Alacsony Bika vitte tovább a Rosebudhoz, mások a Pine Ridge-hez. Nagy Láb minnekonzsu csoportja – mondta Vergődő Medve – javarészt asszonyokból állt, mert a férfiak elestek a „Hosszú Haj”

„Három Csillag” és a „Medvebundás” elleni harcokban; ájulásig táncoltak a nők, hogy halott harcosaikat visszahozzák.

Ülő Bika meghallgatta mindazt, amit Vergődő Medve mesélt a Messiásról és a Szellemtáncról. Nem hitte, hogy a holtak visszatérnek és új életre kelnek, emberei azonban, hallván a históriát, féltek, hogy a feltámadáskor kegyvesztetté válnak, ha nem vesznek részt a táncban. Ülő Bikának nem volt semmi kifogása az ellen, hogy emberei Szellemtáncot járjanak, hallotta viszont, hogy a kormány megbízottak katonákat hívtak egyik-másik rezervátumra a szertartások megakadályozására. Nem akarta, hogy hozzájuk is eljöjjenek a katonák, és megijesszék embereit, esetleg rájuk lőjenek. Vergődő Medvétől azt hallotta, hogy ha az indiánok a Messiás szent lepleit viselik – mágikus jelekkel telepingált szellemingeket –, nem eshetik bántódásuk. Még a kékmundérosok golyói sem ütik át a szelleming varázsszövedékét.

Ülő Bika némi kétkedéssel fogadta mindezt, mégis meghívta Vergődő Medvét, maradjon csoportjával Standing Rockban, és tanítson meg mindenkit a Szellemtáncra. Ez a Hulló Levelek Holdjában történt, és a nyugati vidék csaknem valamennyi indián rezervátumában prérítűzként terjedt el a tánc, mintha kísértetektől süvöltő szél hordta volna. Dakotától Arizonáig, az indián territóriumtól Nevadáig az Indián Ügyek Hivatalának izgatott felügyelői és a hadsereg tisztjei próbálták kétségbeesetten megfejtetni a dolog értelmét. Kora ősszel parancs érkezett: legyen vége a szellemtáncnak.

„Akarva sem kínálhatott volna pusztítóbb vallást senki egy olyan népnek, amely már a civilizáció küszöbén állt” – jelentette ki „Fehér Haj” McLaughlin. Bár McLaughlin katolikus volt, a többi kormányhivatalnokhoz hasonlóan ő sem vette észre, hogy a Szellemtáncnak keresztény magva van. Eltekintve az idegenszerű rítusoktól, e vallás tanításai szerfölött hasonlítottak a keresztény egyházak tanításaihoz.

„Ne okozzatok szenvedést vagy kárt senkinek. Ne harcoljatok. Tegyétek mindig azt, ami jó” – hirdette a Messiás. Erőszaknélküliséget prédikált, testvéri szeretetet, és nem kért egyebet az indiánoktól, mint hogy táncoljanak és énekeljenek, úgy várják a feltámadást.

A kormányhivatalok ügynökei azonban felháborodottan és izgatottan figyelték a táncot. Csapatokat kértek, és a katonák eljöttek.

Alig egy hete tartózkodott Vergődő Medve Standing Rockban, alig egy hete tanította Ülő Bika embereit a Szellemtáncra, „Fehér Haj” McLaughlin parancsot adott tíz-tizenkét indián rendőrének, távolítsák el a főnököt a rezervátum területéről. A rendőröket szent félelemmel vegyes tisztelet töltötte el Vergődő Medve láttán, ezért csak Ülő Bikával közölték McLaughlin parancsát. A főnök azonban hallani sem akart a beavatkozásról. Október 16-án McLaughlin már jelentősebb rendőri erőket vetett be, s ezúttal sikerült is kitoloncoltatnia Vergődő Medvét.

Másnap McLaughlin közölte az Indián Ügyek kormánybiztosával, hogy a „veszedelmes vallás” mögött Standing Rockban tulajdonképpen Ülő Bika személye húzódik meg. Javasolta, tartóztassák le, vigyék el a rezervátum területéről és zárják katonai börtönbe. Az Indián Ügyek Hivatalának vezetője tanácskozott is a hadügyminiszterrel, de arra a következtetésre jutottak, hogy az ilyen intézkedés inkább nyugtalanságokat szülne, semhogy bármit is elcsitítana.

November közepén a Szellemtánc annyira elterjedt már a sziú rezervátumokon, hogy az indiánok hétköznapi életét is csaknem teljesen megbénította. A gyermekek nem mentek iskolába, üresek maradtak a boltok, a kis gazdaságokban nem folyt a munka. A Pine Ridge-i kormányhivatal vezetője felháborodottan táviratozott Washingtonba: „Az indiánok táncolnak a hóban, mintha megvadultak vagy megőrültek volna... Védelmet kérünk, de gyorsan. A vezetőket le kell tartóztatni és rács mögé dugni, amíg a kedélyek lecsillapodnak. Azonnali intézkedés szükséges.”

Alacsony Bika a White River mentén elvezette híveit a Gonosz Földekre (Badlands), és a csoport létszáma hamarosan a hármezeret is meghaladta. Az indiánok a hideggel dacolva szelleminget öltöttek, és minden este napszálltakor elkezdődött és késő éjszakáig tartott a tánc. Alacsony Bika azt mondta nekik, most nem kell félniük, ha megjelennek a katonák és szét akarják zavarni a táncolókat. „Lovaikat elnyeli a föld – ígérte –, a lovasok pedig leugrálnak a nyeregéből, de őket is elnyeli a föld méhe.”

A Cheyenne Rivernél Nagy Láb csoportja hatszáz főre szaporodott; főként özvegyek csatlakoztak hozzá. Amikor a kormányhivatal vezetője megpróbált beavatkozni, Nagy Láb és táncosai elhagyták a rezervátumot; a Deep Creek melletti szent helyre vonultak.

November 20-án a washingtoni Indián Ügyek Hivatala táviratilag felszólította valamennyi kormányhivatalát, közöljék a Szellem-táncban bűnös „zavarkeltők” neveit. Washingtonban gyorslistát állítottak össze a nevekből, amelyet azután „Medvebundás” Milesnek nyújtottak át felülvizsgálatra. Amikor Miles felfedezte a bűnösök sorában Ülő Bikát, kijelentette, hogy ő áll a dolgok mögött.

Azzal persze tisztában volt Miles is, hogy még komolyabb nyugtalanságot idézne elő, ha Ülő Bikát sebbel-lobbal letartóztatnák, tehát feltűnés nélkül kell elfogni a főnököt. A „Medvebundás” éppen ezért ama ritka fehér emberek egyikéhez fordult, akiben Ülő Bika valaha is megbízott: Buffalo Bill Codyhoz. Buffalo Bill vállalkozott rá, hogy elmegy Ülő Bikához és megpróbálja rávenni, jöj-jön Chicagóba, tárgyaljon Miles-szal. (Mindmáig nem tisztázódott, tudta-e Buffalo Bill, hogy az akció sikere esetén Ülő Bika katonai börtönbe kerül.)

Amikor Buffalo Bill Standing Rockba érkezett, McLaughlin nem volt hajlandó együttműködni vele. Attól félt, Cody elrontja a dolgot és feldühíti Ülő Bikát. Gyorsan kapcsolatba lépett hát Washingtonnal, és visszavonatta Buffalo Bill felhatalmazását. Cody dühöngve távozott Standing Rockból, Ülő Bikának a színét se látta. Visszatért Chicagóba.

A hadsereg egységei eközben megérkeztek a Pine Ridge-i rezervátumhoz, és a helyzet feszültté vált. Dr. Valentine McGillicuddy, az egykori kormányhivatal-vezetőt küldték a rezervátumra, hogy tegyen javaslatot a bonyodalmak tisztázására. „A magam részéről hagynám, hadd táncoljanak az indiánok — jelentette ki McGillicuddy. — A csapatok megérkezése félelemmel töltötte el őket. Ha az adventisták öltik fel lepleiket és a Megváltó visszatértére várnak, az Egyesült Államok hadserege nem tesz csapatmozdulatokat az ájtatosság megakadályozására. Miért ne lenne ugyanerre az indiánoknak is joguk? Ha a csapatok a rezervátumon maradnak, minden bizonnyal zavargásokra kerül sor.”

De nem hallgattak rá. December 12-én William F. Drum ezredes, a Yates-erőd parancsnoka utasítást kapott Miles tábornoktól: „Fogja el Ülő Bikát, biztosítsa a helyi kormányhivatal vezetőjének (McLaughlin) támogatását.”

1890. december 19-én, valamivel hajnal előtt, negyvenhárom indián rendőr vette körül Ülő Bika gerendaházát. Három mérföldnyire lovasszázad várakozott, beavatkozásra készen. Amikor Bikafej hadnagy, az indián rendőrök vezetője a kunyhóba lépett, Ülő Bika a földön aludt. Felriadt, és hitetlenkedve nézett Bikafejre.

„Mit keresel itt? – kérdezte.

– A foglyom vagy – mondta Bikafej. – Velem kell jönnöd a kormányhivatalhoz.”

Ülő Bika ásított és felegyenesedett. „Jó – felelte. – Hadd öltözzem fel. Veled megyek.” Megkérte a rendőröket, nyergeljék fel a lovát. Amikor Bikafej Ülő Bikával kilépett a kunyhóból, látta, hogy odakinn egy sereg szellemtáncos gyülekezik. Négyszer annyian lehettek, mint a rendőrök. Medvefogó, az egyik táncos, Bikafejhez lépett. „Nem viheted magaddal! Ezt nem teheted!” – kiáltotta.

„Gyere – suttogta ekkor Bikafej a fogoly fülébe. – Ne hallgass rá.” Ülő Bika azonban védekezni próbált, így Bikafejnek és Vörös Csatabárdnak kellett őt a lovához ráncigálnia.

Ebben a pillanatban Medvefogó ledobta takaróját és fegyvert rántott. Bikafejre lőtt; az oldalát találta el. A földre rogyó Bikafej visszalőtt Medvefogóra, de a golyó véletlenül Ülő Bikát találta. Csaknem ugyanabban a pillanatban lőtt Vörös Csatabárd is, a golyó keresztülfúrta Ülő Bika fejét. A főnök halott volt.

Ahogy az első puskalövések eldördültek, a cirkuszi ló, amelyet Buffalo Bill ajándékozott Ülő Bikának, hátravágta a fülét, majd bemutatta tudományát. Leült, s egyik patáját felemelte; olyan volt az egész, mintha ő is a Szellemek Táncát járná. Azután felpattant és elszáguldott. És közben tombolt a harc; csak a lovas katonák beavatkozása mentette meg az indián rendőröket a lemészárlástól.

Nem maradt több reményünk e földön; mintha elhagyott volna minket az Isten. Némelyek azt mondták: látták Isten fiát, mások nem látták őt. Valóban: ha eljött volna, bizonyára nagy tettek jelzik az útját, mint hajdan. Kétkedtünk, mert nem láttuk se őt, se nagy tetteit.

De embereink nem tudták mindezt, nem akarták tudni. Görcsösen ragaszkodtak a reményhez. Eszelősen kiáltoztak hozzá, kegyelemért könyörögve. Bízta ígéretében, mert úgy tudták, ígéretet tett.

A fehérek megrémültek, és katonákat hoztak ránk. Könyörögtünk a pusztá életünkért, és a fehérek azt hitték, életükre törünk. Hallottuk, katonák jönnek. Nem féltünk. Reméltük, elmondhatjuk nekik gondjainkat, segíteni fognak rajtunk. Egy fehér ember azt mondta, a katonák meg akarnak ölni minket. Nem hittük. Akadtak azonban közöttünk olyanok is, akiket elfogott a félelem, és a Gonosz Földekre menekültek.

VÖRÖS FELHŐ

Ha a Szellemtáncba vetett hit nem tölti el őket új erővel, az Ülő Bika meggyilkolásán elkeseredett és felbőszült sziúk talán fegyverrel fordulnak a katonák ellen. Hitük azonban, hogy a fehérek hamarosan eltűnnek és jövő tavaszra halottaik és barátaik visszatérnek körükbe, olyan szilárd volt, hogy nem keresték a megtorlást. A vezér nélkül maradt hunkpapák százával menekültek el Standing Rockból; a Szellemtánc táborokban vagy Vörös Felhőnél, a legnagyobb élő főnöknél kerestek menedéket. December 17-én mintegy száz menekülő hunkpapa érkezett Nagy Láb Cherry Creek melletti minnekonzsu táborába. Ugyanazon a napon adott parancsot a Hadügyminisztérium Nagy Láb letartóztatására. Ő is a „zavarkeltők” listáján szerepelt.

Amikor Nagy Láb megtudta, hogy Ülő Bikát megölték, embe-
reivel a Pine Ridge-hez vonult abban a reményben, hogy Vörös Fel-
hő megvédelmezi a katonáktól. Útközben tüdőgyulladást kapott, és
amikor vért köpött, csak kocsin szállíthatták tovább. A minnekon-
zsuk december 28-án a Porcupine Creekhez közeledve négy lovas-
szakaszt pillantottak meg. Nagy Láb azonnal parancsot adott, tűzzék
ki kocsijára a fehér zászlót. Délután két óra tájt Nagy Láb fekhe-
lyéről felegyenesedve üdvözölte Samuel Whitside őrnagyot, a 7.
lovasezred őrnagyát. A főnök testét vérfoltok borították. Ahogy
rekedtes, suttogó hangon beszélt Whitside-hoz, orrából is vércsep-
pek hulltak, s megfagytak nyomban az iszonyú hidegben.

Whitside közölte Nagy Lábbal, utasítást kapott, hogy vigye őt
a Wounded Knee Creekhez. A minnekonzsu főnök azt suttogta,
úgyis arra haladnak, a Pine Ridge-hez viszi embereit, biztonságba
helyezi őket.

Whitside őrnagy John Shangreau-hoz, a félvér felderítőhöz for-
dult, és parancsot adott Nagy Láb embereinek lefegyverzésére.

— Figyeljen rám, őrnagy úr — mondta Shangreau —, ha ragaszkó-
dik ehhez, hát minden bizonnyal harcra kerül sor, és mi lesz a vége?
Megöljük az asszonyokat és a gyermekeket, a férfiak pedig elmene-
külnek.

Whitside utalt rá, hogy parancsot kapott, ejtse foglyul Nagy Láb
embereit, vegye el lovaikat, fegyvereiket.

— Táboroztassuk le inkább az egész csoportot, akkor majd elve-
hetjük a lovakat is, a fegyvereket is — javasolta Shangreau.

— Jó — egyezett bele Whitside. — Mondja meg Nagy Lábnak, vo-
nuljon a Wounded Knee-hez és táborozzon le.

Az őrnagy látta a beteg főnök állapotát, ezért utasítást adott,
hogy hozzanak szanitéckocsit. Ott legalább melegen lesz és jobban
bírná az utat, mint a rugózatlan, roskatag szekéren. Miután a főnö-
köt kocsira tették, az őrnagy megalakította a Wounded Knee felé
tartó menetoszlopot. Két lovasszakasz vezette a sort, mögöttük ha-
ladt a szanitéckocsi, majd a többi szekér; az indiánok a járművek
után baktattak egy csoportban, a két másik lovasszakasz meg két
Hotchkiss-ágyú alkotta az utóvédet.

Alkonyodott, amikor a menetoszlop az utolsó domb lejtőjén meg-

indult lefelé a Csankpe Opi Vakpalához — a Wounded Knee, vagyis a Sebesült Térd nevű folyóhoz. A félhomályban, a levegőben tancoló fehér hókristályok fényében kísértetiesen, valószínűtlenül lebegett az egész sivár vidék. Valahol a jégborította folyó partján, eldugott helyen porladt a rögök alatt Szilaj Ló szíve, és az indiánok hittek benne, hogy szelleme türelmetlenül vár az Új Földre, amely kiterül majd mindenütt, ha tavasszal zsendül a fű.

A Wounded Knee Creek-i lovassági tábornál megállították és gondosan megszámolták az indiánokat. 120 férfi, 230 asszony és gyermek érkezett a folyóhoz. Gyorsan sötétedett, Whitside őrnagy úgy határozott tehát, hogy csak másnap reggel fegyverzi le foglyait. Utasította őket, verjenek tábort közvetlenül a katonai sátrak mellett, élelmiszert osztatott szét közöttük és néhány sátrat is rendelkezésükre bocsátott, mert az indiánoknak kevés wigwamjuk volt. Whitside Nagy Láb sátrába még egy kályhát is beállíttatott, és megbízta az ezredorvost, ápolja a beteg főnököt. Az őrnagynak gondja volt arra is, nehogy az indiánok megszökjenek; két lovasszakasz őrködött a sziúk wigwamjai körül, a Hotchkiss-ágyú pedig ott álltak a tábor fölötti dombon.

Az est folyamán megérkezett a 7. ezred többi osztaga is kelet felől. Whitside őrnagy csapataitól északabbra vertek tábort. James W. Forsyth ezredes, Custer hajdani ezredének parancsnoka vette át a „hadműveletek” irányítását. Közölte Whitside-dal, utasítást kapott, kísérje a Nagy Láb csoportját a Union Pacific Railroadhoz és szállítsa katonai börtönbe őket Omahába.

Két újabb Hotchkiss-ágyút helyeztek el a domboldalon, majd Forsyth és tisztjei csapra vertek egy hordó whiskyt, hogy megünnepeljék Nagy Láb foglyul ejtését.

A főnök sátrában feküdt. Nem tudott elaludni, zihált, levegő után kapkodott. Bár emberei mind felöltötték a szelleminget és hittek az új Messiás jövődöléseiben, valamelyest mégis féltek a körülöttük táborozó lovas katonáktól. Tizennégy évvel ezelőtt a Little Big Hornnál az ő harcosaik egy része küzdött a jelenlevő tisztek némelyike — Moylan, Varnum, Wallace, Godfrey és Edgerly — ellen, mi több, győztek, és az indiánok arra gondoltak, bizonyára él még a bosszúszomj a fehér katonák szívében.

„Másnap reggel kürtjel harsant” — mesélte Vaszumaza, Nagy Láb egyik harcosa, aki pár évre rá Dewey Beardre változtatta a nevét. — Láttam, a katonák lóra pattannak és körülkerítenek minket. Közölték velünk, menjen minden férfi a középre, megbeszélésre, továbbá azt is, hogy utána a Pine Ridge rezervátum székhelyére visznek mindnyájunkat. Nagy Láb főnököt is előhozták a sátrából, és az öregebbek köré telepedtek a kör közepén.”

Az indiánok megkapták a reggeli kétszersültet, majd Forsyth ezredes közölte velük, hogy most le kell adniuk fegyverüket. „Elkérték puskáinkat, fegyvereinket — idézzük Fehér Lándzsa szavait —, és mert kérték, odaadtuk. Felhalmozták mindet egy halomba a középén.” A tisztek nem voltak megelégedve a begyűjtött fegyverek mennyiségével, ezért parancsot adtak katonáiknak, hogy kutassák át a sátrakat. „Bementek a wigwamokba, előhozták batyuinkat — emlékezett később Kutya Főnök —, és szekercéinket, késeinket, sátorrudainkat is a fegyverek mellé dobták.”

A tiszteknek azonban még ez sem volt elég. Utasították tehát a harcosokat, rakják le takaróikat, hogy személyi motozásra is sor kerülhessen. Az indiánok dühösen várták a fejleményeket. Sárga Madár, a törzs varázslója, hevesen tiltakozott is. Tett pár szellemtánc lépést, elénekelt egy szent éneket, majd közölte a harcosokkal, hogy a katonák golyói nem hatolhatnak át szellemingeiken.

A katonák csak két lőfegyvert találtak; az egyik új Winchester-puska volt, és egy ifjú minnekonzsu, név szerint Fekete Prérifarkas rejtegette. Fekete Prérifarkas feje fölé emelte a puskát, és azt kiabálta, hagyják nála, sok pénzért vette, az ő tulajdona. Pár évre rá Dewey Beard elmondta, hogy Fekete Prérifarkas nagyothallott. „Ha nyugton hagyják, bizonyára leadja fegyverét, de megragadták, megpenderítették. Még akkor is nyugodt maradt, fegyverét nem irányozta senkire. Le akarta tenni — láttuk. A katonák azonban megragadták a fegyvert, amelyet Fekete Prérifarkas már-már letett volna. És amikor megpenderítették, lövés dördült. A puska elsült. Nem tudom, eltalált-e valakit a golyó, mindenesetre iszonyú recsegés-ropogás következett.”

Forgó Sólyom úgy vélekedett, Fekete Prérifarkas „örült fiatalember volt, rossz hatást gyakorolt a többiekre”. Szerinte maga Préri-

farkas lőtt, „és a katonák nyomban viszonozták a tüzet, vaktában lövöldözni kezdtek.”

Az első másodpercekben a karabélyropogás fülsiketítő lármát csapott, a levegő lőporfüsttől sötétlett. A fagyott talajon haldoklók heverték, közöttük Nagy Láb is. Majd egy pillanatra csend lett. Kézitusa kezdődött az indiánok meg a katonák között késsel, füttykössel, pisztollyal. Mivel az indiánok közül csak kevésnek maradt fegyvere, hamarosan menekülni kényszerültek; ekkor a hegyen álló nagy Hotchkiss-ágyúk zúdítottak tüzet rájuk. Csaknem másodpercenként hullott egy gránát az indiánok táborába; a srappell szétzaggatta a wigwamokat, férfiak, asszonyok, gyerekek buktak holtan vagy sebesülten a földre.

„Megpróbáltunk elszaladni — mesélte egy Vidra nevű asszony, keresztény nevén Louise —, de a fehérek úgy lőttek ránk mindenünnen, mintha bőlények lennének. Tudom, vannak jó fehérek is, azok a katonák azonban, akik képesek asszonyokra és gyerekekre lőni, rossz emberek lehetnek. Indián harcosok sohasem ölnének meg fehér gyerekeket.”

A mészárlás eredményeképpen meghalt Nagy Láb, meghalt vagy megsebesült embereinek több mint a fele; 153 halottat számoltak össze; sok sebesült azonban kúszva elmenekült, és távolabb lehelte ki lelkét. Becslések szerint a háromszázötven férfi, asszony és gyermek közül csaknem háromszáz ott veszett. A katonák huszonöt halottat veszítettek, harminckilencen megsebesültek; legtöbbjüket saját társaik golyói és tüzéségük repeszei találták el.

Miután a sebesült lovasokat a Pine Ridge-i kormányhivatalhoz szállították, egy szakasz katona vonult ki a Wounded Knee melletti csataterre; összegyűjtötték és szekérre rakták a még életben levő indiánokat. Mivel estére hóvihar közelgett, a halott indiánokat ott hagyták. (Amikor a katonák a hóvihar csillapodtával a Wounded Knee-hez visszatértek, a halottak — közöttük Nagy Láb is — groteszk alakzatokká merevedtek.)

A sebesült sziúkkal megrakott kocsik a sötétség beálltával elérték a Pine Ridge-i kormányhivatalt. Négy férfit és negyvenhét asszonyt meg gyermeket kellett volna elhelyezni. Mivel az összes rendelkezésre álló barakk katonákkal volt tele, az indiánokat kinn

hagyták a farkasordító hidegben a nyitott kocsikon, miközben egy tehetetlen tiszt valami fedelet próbált keríteni számukra. Végül kihordták a padokat az episzkopális templomból, és szénát terítettek a földre alomnak.

Történt pedig mindez az úr 1890. esztendejében, négy nappal karácsony után. Ahogy az első megtépett, véres indiánok a gyertyafényben úszó templomba beléptek, láthatták – azok legalábbis, akik eszméletükön voltak – a tetőgerendákról integető fenyőágakat. A szentélyben az oltár felett ott díszelgett ormótlan betűkkel a felirat: BÉKESSÉGET A FÖLDÖN A JÓAKARATÚ EMBEREKNEK.

Akkor nem tudtam, mi minden ért ott véget. Ha most öregkorom magas hegyéről letekintek, látom, hogyan hevernek a lemészárolt asszonyok és gyermekek a kanyargós szurdokban; ugyanúgy látom szétszórt és kupacba halmozódó tetemeiket, mint amikor szemeim még ifjak voltak. És azt is látom, hogy másvalami is meghalt ott a véres sárban, iszapban, még valamit eltemetett a hó. Egy nép álma halt meg ott. Szép álmom volt... egy nép abroncsa tört szilánkokra és hullt szét azután. Nincs többé kerékagy, és a szent fa halott.

FEKETE GIM

A FÖLD CSAK TŰR

Öregek
azt mondjátok,
a Föld
csak
tűr.
Igazat
szóltok.
Igy van.

Tartalom

Bevezetés 5

- 1 „Viselkedésük illedelmes és dicséretes” 11
- 2 A navahók hosszú útja 24
- 3 Kis Varjú háborúja 46
- 4 Háború jár a csejennekre 75
- 5 Sasorr csatája 108
- 6 Vörös Felhő háborúja 124
- 7 „Csak a halott indián jó indián” 149
- 8 Donehogaua tündöklése és bukása 175
- 9 Cochise és az apacs gerillák 191
- 10 Jack Kapitány megpróbáltatásai 217
- 11 Háború a bölényekért 239
- 12 Háború a Fekete-dombokért 266
- 13 A nez-percé törzs menekülése 304
- 14 A csejennek vándorútja 320
- 15 Az apacsok utolsó főnöke 338
- 16 Szellemek tánca 357
- 17 „Sziklás folyómnak partja csobban...” 381

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette és a fordítást ellenőrizte Szuhay-Havas Ervin
A borító-, a kötésterv és a tipográfia Jordán Gusztávné munkája
Műszaki vezető Mózes Tibor
Műszaki szerkesztő Bereczki Gábor
Képszerkesztő Fábri Magda
A szedést 1976. III. 8-án kezdték meg
Megjelent 1976. VIII. 31-én, 31 000 példányban
Terjedelme 24,25 (A/5) ív + 2 ív képmelléklet

76/4422. Franklin Nyomda, Budapest. Felelős: Vágó Sándorné igazgató

**AZ ÉSZAKNYUGATI-
TERÜLETEK
1865-1890**

**LITTLE BIGHORN
& POWDER RIVER
1865-1876**

**AZ APACS
HADJÁRAT
1865-1885**

**A VADNYUGAT ESEMÉNYEI
1865-1890**

**SZIÚ-CSEJENN
HADJÁRAT
1865-1890
a kormányhivatalok
aláhúzuva**

**A RED RIVER
VIDÉKE
1865-1885**

